BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ARAŞTIRMALARI 2026-I

EDİTÖR: PROF. DR. FATİH HAZAR

EFEAKADEMİ YAYINLARI

Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları 2026-I ● Editör : Prof. Dr. Fatih HAZAR

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ARAŞTIRMALARI 2026-I

EDİTÖR: PROF. DR. FATİH HAZAR

EFEAKADEMİ YAYINLARI

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ARAŞTIRMALARI 2026-I

Editör
Prof. Dr. Fatih HAZAR

EFEAKADEMİ YAYINLARI

Editör
Prof. Dr. Fatih HAZAR ORCID (0000-0003-4996-2035)

ISBN: 978-625-392-855-1
E-ISBN: 978-625-392-856-8
DOI: https://doi.org/10.59617/efepub2026002
1. Baskı Mart 2026

Bu eserin; yayın, satış ve kopyalama hakları EFE AKADEMİ'ye aittir.

Kütüphane Kartı

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ARAŞTIRMALARI 2026-I
HAZAR, Fatih
1. Basım 268s., 160 x 235 mm. Kaynakça var, Dizin yok.
Türü : Özgün Bilimsel Kitap
Anahtar Kelimeler:
1. Antrenman 2. Beden eğitimi 3. Fiziksel aktivite 4. Rekreasyon 5. Spor

Dizgi / Design	İsa Burak GÜNGÖR (burakgungor@efeakademi.com)
Kapak Tasarım / Cover Design	Gamze DUMLU (gamzedumlu.2710@gmail.com)
Sertifika No / Certificate No	49168
Matbaa Sertifika /Printing Certificate	49168
Efe Akademik Yayıncılık / Efe Akademik Publishing	Cağaloğlu Yokuşu Cemal Nadir Sokak Büyük Milas Han No: 24/125 Fatih/ İSTANBUL 0212 520 52 00 - www.efeakademi.com
Efe Akademik Yayıncılık Matbaa Adres: / Efe Akademik Publishing Printing Adress:	Cağaloğlu Yokuşu Cemal Nadir Sokak Büyük Milas Han No: 24/125 Fatih/ İSTANBUL 0212 520 52 00 - www.efeakademi.com

EFEAKADEMİ YAYINLARI

ÖNSÖZ

Spor, insanlığın var olduğu günden bugüne hem sağlık hem de eğlence amaçlı olarak gündelik ve toplumsal hayatta önemli bir yere sahiptir. Sporun tarihi binlerce yıl öncesine uzansa da özellikle 1900'lü yıllardan itibaren düzenlenmeye başlayan ulusal ve uluslararası organizasyonlarla spor önemli bir katılımcı ve izleyici kitlesine ulaşmıştır. İnsanların spora artan ilgisi ve ulusların spor alanında artan rekabeti spor konusunun bilimsel çalışmalarda daha fazla yer bulmasına olanak sağlamıştır. İlk dönemlerde literatürde spor; eğitim bilimleri içerisinde bir öğrenme faaliyeti veya sağlık bilimleri içerisinde rehabilitasyon amaçlı bir tedavi uygulaması olarak bilimsel çalışmalara konu olurken, 1970'li yıllardan itibaren literatürde yapılan bilimsel çalışmaların kapsamının genişlemesiyle birlikte bağımsız bir araştırma alanı olarak bilim dünyasında kendine yer bulmuştur.

Spor bilimleri günümüzde hem sosyal bilimler hem de fen bilimleri alanındaki birçok bilim dalı ile yakın ilişki içerisindedir. Bu bakımdan spor bilimlerinde birçok alt bilim dalı ortaya çıkmış ve multidisipliner bir yapıya kavuşmuştur. Multidisipliner bir bilim dalı olarak sağlık, antrenman, eğitim, yönetim, sosyoloji, ekonomi ve daha birçok bilim alanında spor konusunda bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Son yıllarda sporun sağlık ve sosyal gelişim açısından yararları hakkında toplumda ve bilim dünyasında artan ilgi, spor bilimleri alanyazınında yapılan bilimsel çalışma sayısında da önemli bir artış yaratmıştır.

Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları başlıklı bu kitap serisiyle, spor bilimleri alanında bilimsel çalışmalar yürüten değerli bilim insanlarının kaleminden farklı disiplinlerden güncel ve özgün bilgileri siz değerli okuyucularımızla buluşturmayı amaçladık. "Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları 2026-I" kitabına bilimsel çalışmalarıyla destek olan ve emeği geçen bölüm yazarı akademisyenlere ve meslektaşlarıma gönülden teşekkür ederiz.

Saygılarımla…

Prof. Dr. Fatih HAZAR

İÇİNDEKİLER/BÖLÜMLER

BEDEN EĞİTİMİ VE SPORDA YAPAY ZEKÂ KULLANIMI.....7
Akif DURSUN, Serpil AKÇINAR

BEDEN EĞİTİMİ VE SPORDA DİJİTAL PLATFORMLARIN DÖNÜŞTÜRÜCÜ GÜCÜ: SPORCU MARKALAŞMASI VE YAPAY ZEKÂ ETKİLEŞİMİ..... 27
Sümeyyenur TOPÇU, Zülbiye KAÇAY

DİJİTALLEŞEN SPOR MEKÂNLARI: AKILLI STADYUMLARDA TEKNOLOJİ, TARAFTAR DENEYİMİ VE BAĞLILIK 49
Hakan KOCAKURT, Zülbiye KAÇAY

BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN DİJİTAL MEDYA İLE İLETİŞİM BOYUTU..... 75
Mehmet METİN

BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETİMİNDE DİSİPLİNLER ARASI YAKLAŞIMLAR (STEM, SANAT VE SPOR)..... 95
Taner YILMAZ, Aleyna ÖZEL

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR 111
Sevinç SERİN YAMAN

OKULLARDA BEDEN EĞİTİMİ YOLUYLA PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK GELİŞTİRME.....121
Volkan BOZLAR

EBEVEYNLERİN ÖZNEL DİNDARLIK DÜZEYLERİ İLE ÇOCUKLARINI SPORA YÖNLENDİRME EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ 135
Mustafa NARİN, Hakan KOLAYİŞ

"MERKEZ-ÇEVRE GERİLİMİ" BAĞLAMINDA MEMLEKET TAKIMI TARAFTARLIĞI.....157
Ebubekir LİVMERCAN

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERDE BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR: ERİŞİLEBİLİRLİK VE FIRSAT EŞİTLİĞİ 179
Şevval AKAYDIN

ÖZEL EĞİTİME İHTİYAÇ DUYAN ÇOCUKLARIN SPORA VE FİZİKSEL AKTİVİTEYE KATILIMDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR.....193
Özge FAZLIOĞLU, Pelin USTAOĞLU HOŞVER

SAĞLIKLI YAŞAM İÇİN BEDEN EĞİTİMİ UYGULAMALARI VE PROGRAMLARI.....217
Bekir TOKAY

BEDEN EĞİTİMİ VE SPORDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ.....239
Mehmet ÖZKESKİN

BAĞIMLILIĞIN TEDAVİSİNDE BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN ETKİSİ 257
Nuray YİĞİTER, Faruk AKÇINAR

BEDEN EĞİTİMİ VE SPORDA YAPAY ZEKÂ KULLANIMI

Akif DURSUN

- Kurum Bilgisi: İnönü Üniversitesi, Malatya/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0002-5665-0016
- Mail: akif.dursun89@gmail.com

Serpil AKÇINAR

- Kurum Bilgisi: İnönü Üniversitesi, Malatya/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0001-94540582
- Mail: serpil.akcinar@inonu.edu.tr

GİRİŞ

Yapay zekâ (YZ), son yıllarda eğitim sistemlerinin yapısını ve işleyişini dönüştüren en güçlü teknolojik gelişmelerden biri olarak kabul edilmektedir. Özellikle öğrenme analitiği, uyarlanabilir öğretim sistemleri ve akıllı geri bildirim mekanizmaları sayesinde eğitim süreçleri daha ölçülebilir, izlenebilir ve bireyselleştirilebilir hale gelmiştir. Eğitimde yapay zekâ uygulamaları; öğrencilerin performans verilerini analiz ederek güçlü ve zayıf yönlerini belirleyebilmekte, öğretim sürecini bu verilere göre uyarlayabilmekte ve öğretmene karar destek mekanizması sunabilmektedir (Holmes ve ark., 2019). Bu dönüşüm, yalnızca akademik derslerle sınırlı kalmayıp psikomotor öğrenmenin ön planda olduğu disiplinlerde de etkisini göstermeye başlamıştır.

Spor bilimleri alanı, doğası gereği ölçülebilir performans değişkenlerine dayandığı için dijital dönüşüme en hızlı uyum sağlayan alanlardan biri olmuştur. Spor bilimlerinde yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı, performans analizinin daha nesnel ve veri temelli yapılmasını sağlayarak sporcuların teknik ve taktik gelişimlerinin daha doğru biçimde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır (Gürer & Akçınar, 2022). Performans analitiği, biyomekanik ölçümler, fizyolojik veri takibi ve hareket analizi gibi uygulamalar; sensör teknolojileri ve makine öğrenmesi algoritmaları sayesinde daha hassas ve güvenilir hale gelmiştir (Peiffer & Abbiss, 2019). Özellikle profesyonel spor organizasyonlarında büyük veri analitiği kullanılarak sporcu yüklenmesi, yorgunluk düzeyi ve sakatlık riski gibi değişkenler tahmin edilebilmekte; bu sayede performans planlaması bilimsel verilere dayandırılmaktadır. Bu gelişmeler yalnızca elit spor düzeyinde değil, eğitim kurumlarında yürütülen beden eğitimi derslerinde de uygulanabilir hale gelmiştir.

Motor öğrenme kuramları incelendiğinde, geri bildirimin öğrenme sürecindeki belirleyici rolü açıkça görülmektedir. Geleneksel öğretim ortamlarında geri bildirim çoğunlukla öğretmenin gözlemine dayalıdır ve öznel değerlendirmeler içerebilmektedir. Oysa veri temelli yaklaşımlar; reaksiyon süresi, hareket doğruluğu, hız, kuvvet ve koordinasyon gibi değişkenleri sayısal olarak ortaya koyabilmektedir. Makine öğrenmesi ve görüntü işleme teknolojileri, hareket örüntülerini analiz ederek teknik hataları belirleyebilmekte ve öğrenciye anlık düzeltici geri bildirim sunabilmektedir (Raiola, 2020). Bu durum, motor öğrenmenin daha sistematik ve ölçülebilir bir yapıya kavuşmasını sağlamaktadır. Özellikle erken yaş gruplarında doğru

hareket kalıbının yerleşmesi açısından objektif veri temelli geribildirim büyük önem taşımaktadır.

Beden eğitimi derslerinde bireyselleştirme ihtiyacı ise günümüz eğitim anlayışının temel gerekliliklerinden biridir. Öğrenciler; fiziksel uygunluk düzeyi, motor beceri gelişimi, koordinasyon kapasitesi ve öğrenme hızı açısından birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Standartlaştırılmış uygulamalar her öğrenci için eşit düzeyde etkili olmayabilmektedir. Yapay zekâ destekli sistemler, her öğrencinin performans geçmişini analiz ederek kişiselleştirilmiş egzersiz önerileri sunabilmekte ve gelişim sürecini grafiksel olarak takip edebilmektedir (Luckin ve ark., 2016). Böylece öğretmen, sınıf içindeki heterojen yapıyı daha etkin biçimde yönetebilmekte ve öğretim sürecini veri destekli biçimde planlayabilmektedir.

Bununla birlikte, yapay zekânın beden eğitimi alanındaki kullanımı yalnızca performans artışıyla sınırlı değildir. Öğrenci motivasyonunun artırılması, derse katılımın güçlendirilmesi ve öz düzenleme becerilerinin geliştirilmesi açısından da önemli katkılar sunmaktadır. Özellikle oyunlaştırılmış dijital sistemler ve sensör tabanlı uygulamalar, öğrencilerin derse yönelik ilgisini artırmakta ve aktif katılımı teşvik etmektedir. Bu bağlamda yapay zekâ, pedagojik sürecin yerini alan bir unsur değil; öğretmenin öğretim stratejilerini destekleyen bir araç olarak konumlandırılmalıdır.

Ancak bu teknolojik dönüşüm beraberinde bazı etik ve pedagojik soruları da gündeme getirmektedir. Öğrenci verilerinin gizliliği, dijital eşitsizlikler ve öğretmenin rolünün yeniden tanımlanması gibi konular, yapay zekâ uygulamalarının dikkatle ele alınmasını gerektirmektedir (Williamson & Eynon, 2020). Dolayısıyla yapay zekâ uygulamalarının eğitim ortamlarına entegrasyonu, yalnızca teknik bir yenilik değil; aynı zamanda pedagojik ve etik bir yeniden yapılanma süreci olarak değerlendirilmelidir.

Bu bölümde; yapay zekânın beden eğitimi ve spor alanındaki kullanım alanları, motor öğrenme süreçlerine katkıları, performans analizindeki rolü, ölçme-değerlendirme uygulamalarına sağladığı avantajlar, etik boyutları ve gelecekteki potansiyeli kapsamlı biçimde ele alınacaktır. Böylece hem teorik hem de uygulamaya dönük bir çerçeve sunularak, beden eğitimi alanında yapay zekâ entegrasyonuna ilişkin bütüncül bir perspektif oluşturulması amaçlanmaktadır.

YAPAY ZEKÂ KAVRAMI VE TEMEL BİLEŞENLERİ

Yapay zekâ (YZ), insan zekâsını gerektiren problem çözme, öğrenme, karar verme ve örüntü tanıma gibi bilişsel süreçleri bilgisayar sistemleri aracılığıyla gerçekleştirmeyi amaçlayan disiplinler arası bir araştırma alanıdır. Kavram ilk kez 1956 yılında Dartmouth Konferansı'nda sistematik biçimde ele alınmış ve o tarihten itibaren bilgisayar bilimleri, bilişsel psikoloji, matematik ve mühendislik alanlarının kesişiminde gelişimini sürdürmüştür (Russell & Norvig, 2021). Günümüzde yapay zekâ; yalnızca teorik bir kavram olmaktan çıkmış, sağlık, savunma, finans, eğitim ve spor bilimleri gibi pek çok alanda uygulama alanı bulmuştur.

Beden eğitimi ve spor bağlamında yapay zekâ, özellikle performans verilerinin analiz edilmesi, hareket örüntülerinin tanınması ve bireyselleştirilmiş antrenman planlarının oluşturulması gibi alanlarda işlevsel hale gelmektedir. Bu bölümde, spor ve beden eğitimi alanında öne çıkan temel yapay zekâ bileşenleri ele alınmaktadır.

Makine Öğrenmesi (Machine Learning)

Makine öğrenmesi (ML), bilgisayar sistemlerinin açıkça programlanmadan verilerden öğrenmesini sağlayan algoritmalar bütünüdür. Temel mantık; geçmiş verilerden örüntüler çıkararak geleceğe yönelik tahminler üretmektir (Mitchell, 1997). Denetimli öğrenme, denetimsiz öğrenme ve pekiştirmeli öğrenme olmak üzere üç temel yaklaşım bulunmaktadır.

Spor bilimlerinde makine öğrenmesi algoritmaları;

- Sporcu performans tahmini
- Sakatlık risk analizi
- Yüklenme optimizasyonu
- Fiziksel uygunluk düzeyi sınıflandırması

gibi alanlarda kullanılmaktadır. Özellikle giyilebilir sensörlerden elde edilen büyük veri setleri, makine öğrenmesi modelleri aracılığıyla analiz edilmekte ve sporcuların yorgunluk düzeyi ya da aşırı yüklenme riski öngörülebilmektedir (Claudino ve ark., 2019). Eğitim ortamında ise öğrencilerin motor performans gelişim eğrileri analiz edilerek bireyselleştirilmiş egzersiz planları oluşturulabilmektedir.

Derin Öğrenme (Deep Learning)

Derin öğrenme, makine öğrenmesinin bir alt alanı olup yapay sinir ağlarına dayanmaktadır. Çok katmanlı sinir ağları sayesinde karmaşık veri yapıları analiz edilebilmekte ve özellikle görüntü ile video işleme alanında yüksek doğruluk oranları elde edilmektedir (LeCun ve ark., 2015).

Beden eğitimi ve spor alanında derin öğrenme;

- Hareket tanıma
- Teknik analiz
- Postür değerlendirme
- Video üzerinden performans ölçümü

gibi uygulamalarda kullanılmaktadır. Örneğin bir öğrencinin basketbol atış tekniği, video görüntüsü üzerinden analiz edilerek dirsek açısı, sıçrama yüksekliği ve topun çıkış açısı hesaplanabilmektedir. Bu sistemler, öğretmenin gözlemine ek olarak sayısal ve objektif veri sunmaktadır. Böylece motor öğrenme süreci daha sistematik bir yapıya kavuşmaktadır.

Bilgisayarlı Görü (Computer Vision)

Bilgisayarlı görü, dijital görüntülerden anlamlı bilgi çıkarma sürecidir. Özellikle spor performans analizinde hareket yakalama (motion capture) sistemleri ile entegre çalışmaktadır. Kameralar ve sensörler aracılığıyla elde edilen görüntüler; algoritmalar tarafından analiz edilerek hız, ivme, açı ve koordinasyon gibi parametreler hesaplanabilmektedir (Barris & Button, 2008).

Okul ortamında basit video analiz yazılımları aracılığıyla öğrencilerin koşu mekaniği, sıçrama tekniği veya denge performansı değerlendirilebilmektedir. Bu durum, öğretim sürecinde teknik hataların erken tespit edilmesini ve düzeltici geribildirimin daha etkili verilmesini sağlamaktadır.

Büyük Veri (Big Data) ve Veri Analitiği

Spor bilimleri alanı, yüksek hacimli performans verilerinin üretildiği disiplinlerden biridir. GPS cihazları, kalp atım hızı monitörleri, ivmeölçerler ve diğer biyometrik sensörler; sürekli veri akışı sağlamaktadır. Bu verilerin anlamlandırılması ise büyük veri analitiği yöntemleri ile mümkün olmaktadır (Pfeiffer ve ark., 2019).

Büyük veri analitiği sayesinde;

- Oyuncu performans trendleri belirlenebilmekte
- Takım stratejileri veri temelli oluşturulabilmekte
- Öğrenci gelişim süreçleri uzun vadeli izlenebilmektedir

Eğitim bağlamında veri analitiği, ölçme-değerlendirme süreçlerinin nesnelliğini artırmakta ve öğretmenin karar verme sürecini güçlendirmektedir.

Giyilebilir Teknolojiler ve Sensör Sistemleri

Yapay zekâ uygulamalarının spor ve beden eğitimi alanındaki en somut yansımalarından biri giyilebilir teknolojilerdir. Akıllı saatler, kalp atım hızı monitörleri, GPS tabanlı takip cihazları ve reaksiyon ölçüm sistemleri; öğrencilerin fiziksel performansını anlık olarak izleyebilmektedir. Bu cihazlardan elde edilen veriler yapay zekâ algoritmalarıyla analiz edilerek kişiye özgü geri bildirim üretilebilmektedir (Peiffer & Abbiss, 2019).

Bu bağlamda yapay zekâ, yalnızca soyut bir algoritma sistemi değil; sensörler, yazılımlar ve analiz platformlarından oluşan bütünleşik bir ekosistemdir.

BEDEN EĞİTİMİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Beden eğitimi dersi; bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanların bütüncül biçimde gelişimini hedefleyen bir eğitim sürecidir. Geleneksel uygulamalarda öğretmen gözlemi ve performans temelli değerlendirme ön planda olmakla birlikte, ölçümlerin çoğu öznel nitelik taşımaktadır. Yapay zekâ destekli sistemler ise performans verilerinin sayısallaştırılması, analiz edilmesi ve bireyselleştirilmiş geri bildirim sunulması açısından önemli bir dönüşüm sağlamaktadır. Bu bölümde beden eğitimi derslerinde yapay zekâ temelli uygulamalar; performans analizi, motor beceri değerlendirmesi, bireyselleştirilmiş öğretim ve ölçme-değerlendirme boyutları çerçevesinde ele alınmaktadır.

Performans ve Reaksiyon Analizi

Reaksiyon süresi, çeviklik ve karar verme hızı; özellikle oyun temelli spor branşlarında belirleyici performans değişkenleridir. Geleneksel yöntemlerde kronometre veya gözlemsel değerlendirme kullanılırken, günümüzde sensör tabanlı sistemler milisaniye düzeyinde ölçüm yapabilmektedir. Yapay zekâ tabanlı analiz sistemleri, sporculardan elde

edilen büyük veri setlerini işleyerek performans eğilimlerini belirlemekte ve antrenman planlamasının daha bilimsel temellere dayanmasına katkı sağlamaktadır (Gürer & Akçınar, 2022).

BlazePod gibi ışıklı reaksiyon sistemleri, görsel uyarana verilen tepki süresini anlık olarak kaydetmekte ve tekrar sayısı, doğruluk oranı ve ortalama reaksiyon süresi gibi değişkenleri raporlayabilmektedir. Bu tür sistemler özellikle karar verme hızının motor performansla entegrasyonunu ölçme açısından önemlidir. Reaksiyon temelli uygulamaların motor öğrenmeye katkısı, bilişsel-motor entegrasyonu güçlendirmesiyle ilişkilendirilmektedir (Raiola, 2020).

Yapay zekâ destekli performans ölçüm araçlarının sunduğu temel katkılar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yapay zekâ destekli performans ölçüm araçları

Ölçülen Değişken	Kullanılan Sistem	Sağladığı Pedagojik Katkı
Reaksiyon Süresi	Sensörlü ışık sistemleri	Objektif zaman ölçümü
Çeviklik	Hareket sensörleri	Hız ve yön değiştirme analizi
Karar Verme	Uyaran temelli sistemler	Bilişsel-motor koordinasyon
Sürat	GPS tabanlı ölçüm	Performans grafiği oluşturma

Bu tür uygulamalar, öğrencilerin gelişim eğrilerini somutlaştırmakta ve motivasyonu artırmaktadır.

Hareket ve Teknik Analizi

Motor öğrenme sürecinde doğru teknik uygulama büyük önem taşımaktadır. Geleneksel öğretim yaklaşımında öğretmenin anlık gözlemi temel belirleyicidir. Ancak video tabanlı analiz sistemleri sayesinde teknik hatalar daha ayrıntılı biçimde incelenebilmektedir.

Kinovea ve Dartfish gibi yazılımlar, video görüntüsü üzerinden açı ölçümü, hız analizi ve hareket segmentasyonu yapabilmektedir. Örneğin bir basketbol şutunda dirsek açısı, sıçrama yüksekliği ve topun çıkış açısı hesaplanabilmektedir. Bilgisayarlı görü sistemleri, teknik analizde insan gözünün kaçırabileceği mikro hataları tespit edebilmektedir (Barris & Button, 2008).

Teknik analizde yapay zekâ uygulamalarının kullanım alanları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Teknik analizde yapay zekâ uygulamaları

Branş	Analiz Edilen Parametre	Eğitim Katkısı
Basketbol	Atış açısı, sıçrama yüksekliği	Teknik doğruluk
Atletizm	Adım frekansı, ivme	Performans gelişimi
Cimnastik	Postür ve denge analizi	Sakatlık önleme
Futbol	Şut hızı ve doğruluk	Bireysel geri bildirim

Bu sistemler, öğrenciye anlık görsel geri bildirim sağlayarak motor öğrenmenin kalıcılığını artırmaktadır.

Bireyselleştirilmiş Öğretim ve Antrenman Planlaması

Beden eğitimi sınıfları heterojen yapıdadır. Öğrenciler fiziksel uygunluk düzeyi, koordinasyon kapasitesi ve öğrenme hızı açısından farklılık göstermektedir. Yapay zekâ algoritmaları, her öğrencinin performans geçmişini analiz ederek kişiye özgü egzersiz önerileri sunabilmektedir (Luckin ve ark., 2016).

Makine öğrenmesi temelli sistemler;

- Öğrencinin zayıf motor alanlarını belirleyebilmekte
- Uygun tekrar sayısını önerebilmekte
- Gelişim grafiği oluşturabilmektedir

Bu yaklaşım, öğretmenin sınıf içi farklılıkları yönetmesini kolaylaştırmakta ve bireyselleştirilmiş öğretimi desteklemektedir.

Ölçme ve Değerlendirme Süreçlerinde Yapay Zekâ

Ölçme ve değerlendirme, beden eğitimi derslerinde çoğu zaman subjektif gözleme dayanmaktadır. Yapay zekâ destekli sistemler ise performansı sayısal verilere dönüştürerek daha objektif değerlendirme imkânı sunmaktadır.

Veri analitiği uygulamaları sayesinde:

- Öğrenci performans trendleri izlenebilmekte

• Uzun dönem gelişim raporları oluşturulabilmekte

• Otomatik puanlama sistemleri geliştirilebilmektedir

Özellikle sensör tabanlı test uygulamalarında elde edilen veriler, öğretmenin karar verme sürecini destekleyen bir veri tabanı oluşturmaktadır (Claudino ve ark., 2019). Bu durum, değerlendirme sürecinin şeffaflığını ve güvenilirliğini artırmaktadır.

Motivasyon ve Katılımın Artırılması

Oyunlaştırılmış dijital uygulamalar ve sensör temelli sistemler, öğrencilerin derse yönelik ilgisini artırmaktadır. Anlık skor geri bildirimi ve performans takibi, öğrencilerde öz düzenleme becerisini geliştirmektedir. Yapay zekâ destekli uygulamalar, rekabetten ziyade bireysel gelişim odaklı bir değerlendirme yaklaşımını teşvik etmektedir.

SPORDA YAPAY ZEKÂ

Yapay zekâ teknolojileri, profesyonel spor alanında performans optimizasyonu, taktik modelleme ve sakatlık önleme süreçlerinde stratejik bir araç haline gelmiştir. Spor performansı çok boyutlu bir yapı gösterdiğinden; fizyolojik, biyomekanik ve psikolojik değişkenlerin eş zamanlı analiz edilmesi gerekmektedir. Geleneksel yöntemlerde bu değişkenlerin bütüncül analizi sınırlı kalırken, yapay zekâ temelli sistemler büyük veri setlerini eş zamanlı olarak işleyebilmekte ve öngörü modelleri oluşturabilmektedir (Claudino ve ark., 2019).

Profesyonel spor organizasyonlarında veri analitiği artık antrenman planlamasının merkezinde yer almaktadır. GPS tabanlı takip sistemleri, kalp atım hızı monitörleri, ivmeölçerler ve kuvvet platformlarından elde edilen veriler; makine öğrenmesi algoritmaları ile analiz edilmekte ve performans eğilimleri belirlenmektedir. Bu bağlamda yapay zekâ, yalnızca geçmiş performansı değerlendiren bir araç değil; geleceğe yönelik tahmin üreten bir karar destek sistemidir.

Profesyonel Spor Organizasyonlarında Veri Analitiği

NBA ve FIFA gibi organizasyonlarda gelişmiş veri toplama sistemleri kullanılmaktadır. Oyuncu hareketleri maç boyunca sensörler ve kamera sistemleri aracılığıyla kaydedilmekte, elde edilen milyonlarca veri noktası algoritmalar tarafından analiz edilmektedir. Bu analizler sayesinde:

Oyuncu yüklenme yoğunluğu belirlenebilmekte,

Taktiksel pozisyon alma hataları tespit edilebilmekte,

Rakip takımın oyun örüntüleri çözümlenebilmektedir.

Örneğin basketbolda şut tercih haritaları (shot charts) ve oyuncu verimlilik indeksleri; makine öğrenmesi temelli istatistiksel modellerle hesaplanmaktadır. Futbolda ise pas ağları analizi ve alan kontrol haritaları, taktiksel karar süreçlerine veri temelli katkı sunmaktadır. Bu tür uygulamalar spor bilimlerinde "analitik performans yönetimi" yaklaşımının gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Sakatlık Risk Analizi ve Önleme

Spor performansının sürdürülebilirliği açısından sakatlık önleme stratejileri kritik öneme sahiptir. Yapay zekâ algoritmaları, sporculardan toplanan yüklenme verileri ile sakatlık geçmişini analiz ederek risk tahmini yapabilmektedir (Claudino ve ark., 2019). Özellikle aşırı yüklenme (overtraining) sendromu, kas-iskelet sistemi zorlanmaları ve mikro travmalar; veri temelli modellerle erken aşamada tespit edilebilmektedir.

Sakatlık riskinin izlenmesinde kullanılan temel veriler ve amaçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Yapay zekâ destekli sakatlık analizi

Analiz Edilen Veri	Kullanılan Teknoloji	Amaç
Kalp atım hızı değişkenliği	Giyilebilir sensör	Yorgunluk tespiti
GPS mesafe verisi	Hareket takip sistemi	Yüklenme analizi
Kuvvet platformu ölçümleri	Biyomekanik analiz	Asimetri tespiti
İvmeölçer verisi	Hareket sensörleri	Ani yüklenme analizi

Bu sistemler, yalnızca elit sporcularda değil; okul spor takımlarında da uygulanabilir niteliktedir. Özellikle genç sporcularda gelişim dönemine bağlı risk faktörlerinin izlenmesi açısından veri temelli yaklaşımlar önem taşımaktadır.

Taktiksel Modelleme ve Oyun Analizi

Makine öğrenmesi algoritmaları, maç verilerinden örüntüler çıkararak taktiksel modelleme yapabilmektedir. Oyun içi pozisyon alma, pas

yönelimleri ve savunma organizasyonları analiz edilerek stratejik öneriler geliştirilmektedir. Bu yaklaşım, sporda karar verme süreçlerini daha rasyonel ve veri odaklı hale getirmektedir (Barris & Button, 2008).

Taktik analiz sistemleri:

- Rakip takımın zayıf yönlerini belirleyebilmekte
- Oyuncu-oyun uyumunu analiz edebilmekte
- Maç içi anlık veri akışı sağlayabilmektedir

Bu durum, antrenörlerin yalnızca deneyime dayalı değil, veri temelli kararlar almasına olanak tanımaktadır.

Performans Tahmini ve Yetenek Seçimi

Yapay zekâ uygulamalarının bir diğer önemli kullanım alanı, yetenek tanılama ve performans tahminidir. Genç sporcuların fiziksel ve teknik parametreleri analiz edilerek potansiyel gelişim eğilimleri öngörülebilmektedir. Özellikle makine öğrenmesi modelleri, erken yaşta elde edilen performans verileri üzerinden gelecekteki performans seviyesini tahmin etmeye yönelik çalışmalar üretmektedir.

Bu yaklaşım, sporcu seçim süreçlerinde nesnelliği artırmakta ve uzun vadeli sporcu geliştirme modellerini güçlendirmektedir.

Eğitim Ortamına Yansımaları

Profesyonel spor alanındaki yapay zekâ uygulamaları, zamanla okul sporlarına ve beden eğitimi derslerine uyarlanabilir hale gelmektedir. Performans analitiği, sakatlık önleme stratejileri ve bireysel gelişim takibi; eğitim ortamında da uygulanabilir niteliktedir. Bu durum, beden eğitimi derslerini daha bilimsel ve sistematik bir yapıya dönüştürmektedir.

PEDAGOJİK KATKILAR VE EĞİTİMSEL ETKİLER

Yapay zekâ destekli uygulamalar, beden eğitimi ve spor alanında yalnızca performans ölçümü sağlayan teknik araçlar değildir; aynı zamanda öğretim sürecinin niteliğini dönüştürebilecek pedagojik bir potansiyel taşımaktadır. Özellikle bireyselleştirilmiş öğretim, anında geri bildirim, motivasyon artışı ve üst düzey bilişsel becerilerin desteklenmesi gibi alanlarda önemli katkılar sunmaktadır. Bu bölümde, yapay zekânın pedagojik etkileri kuramsal temeller ışığında ele alınmaktadır.

Bireyselleştirilmiş Öğrenme ve Uyarlanabilir Öğretim

Günümüz eğitim anlayışı, öğrencilerin bireysel farklılıklarını merkeze alan yapılandırmacı bir yaklaşımı benimsemektedir. Ancak beden eğitimi derslerinde sınıf mevcudunun kalabalık olması ve zaman kısıtlılığı, her öğrenciye özgü öğretim planı oluşturmayı zorlaştırmaktadır. Yapay zekâ destekli sistemler, öğrencilerin performans verilerini analiz ederek bireysel gelişim profili oluşturabilmektedir (Luckin ve ark., 2016).

Makine öğrenmesi algoritmaları sayesinde:

- Öğrencinin güçlü ve zayıf motor alanları belirlenebilmekte
- Gelişim hızı analiz edilebilmekte
- Kişiye özgü tekrar ve yüklenme planı oluşturulabilmektedir

Bu durum, beden eğitimi derslerinde farklılaştırılmış öğretimi mümkün kılmaktadır. Böylece öğretmen, sınıf içindeki heterojen yapıyı daha etkili yönetebilmekte ve her öğrencinin gelişimine yönelik veri temelli kararlar alabilmektedir.

Anında Geri Bildirim ve Motor Öğrenme

Motor öğrenme literatürü, geri bildirimin öğrenme sürecindeki kritik rolünü vurgulamaktadır. Özellikle bilgi of performance (performans bilgisi) ve bilgi of results (sonuç bilgisi) geri bildirimleri, hareket kalıbının düzeltilmesinde belirleyicidir (Raiola, 2020). Yapay zekâ destekli sistemler, öğrencinin yaptığı hareketi anlık olarak analiz ederek teknik hata hakkında doğrudan geri bildirim sunabilmektedir.

Örneğin:

- Video analiz sistemleri teknik açıyı gösterebilmekte
- Sensörler reaksiyon süresini milisaniye düzeyinde ölçebilmektedir
- Dijital paneller performans skorunu anında yansıtabilmektedir

Bu tür anlık geri bildirimler, öğrencinin öz düzenleme becerisini geliştirmekte ve öğrenme sürecini hızlandırmaktadır.

Öğrenci Motivasyonu ve Katılım

Teknoloji destekli uygulamalar, özellikle ergenlik dönemindeki öğrenciler için motivasyon artırıcı bir unsur olarak görülmektedir. Oyunlaştırılmış dijital sistemler ve performans grafikleri, öğrencinin kendi

gelişimini somut biçimde görmesini sağlamaktadır. Özellikle rekabetten ziyade bireysel gelişimi merkeze alan veri sunumu, öğrencinin içsel motivasyonunu desteklemektedir.

Araştırmalar, teknoloji entegrasyonunun öğrencilerin derse yönelik tutumunu olumlu etkilediğini göstermektedir (Holmes ve ark., 2019). Beden eğitimi bağlamında yapay zekâ destekli uygulamalar, fiziksel aktiviteye yönelik ilgiyi artırarak aktif katılımı teşvik etmektedir.

Ölçme ve Değerlendirmede Nesnellik

Beden eğitimi derslerinde değerlendirme süreci çoğu zaman öğretmen gözlemine dayalıdır. Bu durum zaman zaman öznel farklılıklara yol açabilmektedir. Yapay zekâ destekli ölçüm sistemleri ise performansı sayısal verilere dönüştürerek değerlendirme sürecini daha şeffaf ve güvenilir hale getirmektedir.

Veri temelli değerlendirme sayesinde:

Öğrenci gelişimi uzun vadeli izlenebilmekte,

Objektif performans puanlaması yapılabilmekte,

Notlandırma süreci standartlaştırılabilmektedir.

Bu durum, özellikle ölçme-değerlendirme güvenilirliği açısından önemli bir katkı sunmaktadır.

Öğretmenin Rolünün Dönüşümü

Yapay zekâ uygulamaları, öğretmenin yerini alan sistemler değildir; aksine öğretmenin pedagojik kararlarını destekleyen araçlardır. Öğretmen, veri analitiği sayesinde öğrencilerin gelişim süreçlerini daha ayrıntılı analiz edebilmekte ve öğretim stratejilerini buna göre düzenleyebilmektedir (Williamson & Eynon, 2020).

Bu bağlamda öğretmenin rolü:

- Veri yorumlayıcı
- Öğrenme rehberi
- Stratejik planlayıcı

kimliğine evrilmektedir. Teknoloji, öğretmenin pedagojik yetkinliğini tamamlayan bir unsur olarak konumlandırılmalıdır.

ETİK BOYUT VE SINIRLILIKLAR

Yapay zekâ uygulamalarının beden eğitimi ve spor alanında yaygınlaşması, pedagojik fırsatlar sunduğu kadar çeşitli etik ve yapısal sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle veri gizliliği, öğrenci mahremiyeti, algoritmik önyargı, dijital eşitsizlik ve öğretmen rolünün dönüşümü gibi konular, teknolojinin eğitim ortamlarına entegrasyonunda dikkatle ele alınması gereken başlıklardır. Yapay zekâ uygulamalarının sürdürülebilir ve pedagojik açıdan sağlıklı biçimde kullanılabilmesi için bu boyutların bütüncül bir çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir.

Veri Gizliliği ve Öğrenci Mahremiyeti

Beden eğitimi derslerinde kullanılan yapay zekâ sistemleri çoğunlukla biyometrik ve performans temelli veriler toplamaktadır. Kalp atım hızı, reaksiyon süresi, koşu mesafesi, postür analizi ve hatta video kayıtları gibi veriler, kişisel veri kapsamına girmektedir. Bu tür verilerin depolanması, işlenmesi ve paylaşılması ciddi etik sorumluluklar doğurmaktadır.

Özellikle çocuk ve ergen yaş grubunda veri güvenliği daha hassas bir konudur. Öğrencilerin fiziksel performans verilerinin üçüncü taraf yazılım şirketleri tarafından depolanması; veri ihlali riskini beraberinde getirmektedir. Williamson ve Eynon (2020), eğitimde yapay zekâ uygulamalarının veri politikaları açısından şeffaf ve denetlenebilir olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda:

Açık rıza süreçleri oluşturulmalı,

Veri minimizasyonu ilkesi benimsenmeli,

Güvenli depolama protokolleri uygulanmalıdır.

Aksi halde yapay zekâ uygulamaları pedagojik fayda üretmek yerine etik risk oluşturabilir.

Algoritmik Önyargı ve Adalet Sorunu

Makine öğrenmesi algoritmaları, beslendikleri veri setleri kadar tarafsızdır. Eğer veri setleri belirli fiziksel özelliklere, cinsiyet gruplarına veya performans düzeylerine ağırlık veriyorsa, sistem çıktıları da önyargılı olabilir. Spor performansı analizinde kullanılan algoritmaların, farklı yaş ve gelişim düzeylerini dikkate almaması durumunda hatalı değerlendirmeler ortaya çıkabilmektedir.

Bu durum, özellikle okul ortamında eşitlik ilkesini zedeleyebilir. Yapay zekâ sistemlerinin adil ve kapsayıcı veri setleriyle eğitilmesi gerekmektedir. Eğitim ortamlarında kullanılan algoritmaların pedagojik geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin yapılması önemlidir.

Dijital Eşitsizlik

Teknolojiye erişim imkânları kurumdan kuruma farklılık göstermektedir. Gelişmiş sensör sistemleri, video analiz yazılımları ve veri analitiği platformları yüksek maliyet gerektirebilmektedir. Bu durum, okullar arasında fırsat eşitsizliği doğurabilmektedir.

Dijital eşitsizlik yalnızca donanım eksikliğiyle sınırlı değildir; öğretmenlerin dijital yeterlilik düzeyleri de belirleyici bir faktördür. Yapay zekâ sistemlerinin etkili kullanımı için öğretmenlerin teknik ve pedagojik dijital yeterliliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir (Holmes ve ark., 2019). Aksi halde teknoloji, öğretim sürecine katkı sunmak yerine yüzeysel bir araç olarak kalabilir.

Öğretmenin Rolünün Zayıflaması Riski

Yapay zekâ sistemleri, performans analizinde yüksek doğruluk sunabilmektedir. Ancak öğretmenin pedagojik sezgisi, sınıf yönetimi becerisi ve öğrencinin duyuşsal gelişimini gözlemleme kapasitesi, algoritmalarla ikame edilemez. Eğitim süreci yalnızca sayısal verilerden ibaret değildir; sosyal etkileşim, empati ve değer aktarımı gibi boyutlar da sürecin temel unsurlarıdır.

Bu nedenle yapay zekâ uygulamalarının öğretmenin yerini alan bir sistem olarak değil, karar destek mekanizması olarak konumlandırılması gerekmektedir. Öğretmenin rehberlik rolü korunmadığında, eğitim süreci mekanik ve indirgemeci bir yapıya dönüşebilir.

Pedagojik Sınırlar

Her ölçülebilir değişken pedagojik açıdan anlamlı değildir. Örneğin reaksiyon süresinin milisaniye düzeyinde ölçülmesi teknik olarak mümkün olsa da, bu verinin öğrencinin bütüncül gelişimi içindeki yeri doğru yorumlanmalıdır. Aşırı veri odaklı yaklaşım, öğrenciyi performans nesnesine indirgeme riskini taşımaktadır.

Yapay zekâ destekli uygulamalar;

- Öğrenci merkezli yaklaşımı güçlendirmeli

• Rekabet yerine bireysel gelişimi desteklemeli

• Psikososyal boyutu göz ardı etmemelidir

Bu denge sağlanmadığında, teknoloji pedagojik amacın önüne geçebilir.

GELECEK PERSPEKTİFİ VE SONUÇ

Yapay zekâ teknolojilerinin gelişim hızı dikkate alındığında, beden eğitimi ve spor alanında önümüzdeki yıllarda daha bütünleşik, veri temelli ve akıllı sistemlerin yaygınlaşacağı öngörülmektedir. Sensör teknolojilerindeki ilerlemeler, bulut tabanlı veri depolama sistemleri ve gelişmiş makine öğrenmesi algoritmaları; hem profesyonel spor hem de okul temelli beden eğitimi uygulamalarını dönüştürmeye devam edecektir. Bu dönüşüm, yalnızca performans ölçümünün hassaslaşması anlamına gelmemekte; aynı zamanda öğretim tasarımının yeniden yapılandırılmasını da beraberinde getirmektedir.

Giyilebilir Teknolojilerin Yaygınlaşması

Akıllı saatler, kalp atım hızı monitörleri, GPS tabanlı takip cihazları ve ivmeölçerler, spor performansının anlık izlenmesini mümkün kılmaktadır. Gelecekte bu cihazların daha düşük maliyetli ve erişilebilir hale gelmesi beklenmektedir. Böylece okul ortamlarında da öğrencilerin fiziksel aktivite düzeyleri, yüklenme miktarları ve gelişim trendleri düzenli olarak takip edilebilecektir (Peiffer & Abbiss, 2019).

Giyilebilir teknolojiler ile yapay zekâ entegrasyonu sayesinde:

• Öğrencinin günlük fiziksel aktivite profili çıkarılabilecek

• Riskli yüklenme durumları erken tespit edilebilecek

• Uzun dönemli gelişim haritaları oluşturulabilecektir

Bu yaklaşım, özellikle sağlıklı yaşam alışkanlıklarının kazandırılması açısından önemlidir.

Artırılmış Gerçeklik (AR) ve Sanal Gerçeklik (VR) Entegrasyonu

Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları, motor öğrenme sürecine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Sanal ortamda teknik uygulama pratiği yapılabilmesi, özellikle riskli branşlarda güvenli bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Yapay zekâ algoritmaları, sanal ortamda yapılan hareketleri analiz ederek kişiye özgü geri bildirim üretebilmektedir.

Örneğin:

- Cimnastik hareketleri sanal ortamda simüle edilebilmekte
- Takım sporlarında taktiksel senaryolar dijital ortamda uygulanabilmekte
- Reaksiyon ve karar verme becerileri sanal uyarıcılarla geliştirilebilmektedir

Ayrıca sanal gerçeklik ve yapay zekâ destekli simülasyon ortamları, sporcuların teknik becerilerini geliştirmelerine ve karar verme süreçlerini güvenli bir ortamda deneyimlemelerine olanak tanıyan yenilikçi eğitim araçları olarak değerlendirilmektedir (Gürer & Akçınar, 2022).Bu tür uygulamalar, öğrenmenin tekrar sayısını artırarak motor beceri kazanımını destekleyebilir (Raiola, 2020).

Akıllı Spor Salonları ve Veri Entegrasyonu

Gelecekte spor salonlarının sensörlerle donatılmış "akıllı öğrenme ortamlarına" dönüşmesi öngörülmektedir. Zemine yerleştirilen basınç sensörleri, hareket yakalama kameraları ve otomatik performans panelleri; öğrencinin tüm hareket sürecini analiz edebilecektir. Bu sistemler, öğretmenin anlık veri takibi yapmasını ve ders planını buna göre uyarlamasını mümkün kılacaktır.

Ayrıca bulut tabanlı sistemler sayesinde öğrencinin yıllar içindeki gelişim verileri saklanabilecek ve kademeler arası geçişte öğretmenlere referans sağlayabilecektir. Bu durum, beden eğitimi derslerinde sürdürülebilir gelişim modelini desteklemektedir.

Türkiye Bağlamında Olası Gelişmeler

Türkiye'de eğitim sisteminde dijitalleşme süreci son yıllarda hız kazanmıştır. Ancak beden eğitimi derslerinde yapay zekâ temelli uygulamalar henüz sınırlı düzeydedir. Önümüzdeki dönemde:

Öğretmenlerin dijital pedagojik yeterliliklerinin artırılması,

Okullarda sensör ve analiz sistemlerinin pilot uygulamalarla yaygınlaştırılması,

Üniversite–okul iş birliği projelerinin geliştirilmesi

önemli adımlar olacaktır.

Özellikle spor bilimleri fakülteleri ile ortaöğretim kurumları arasında yürütülecek araştırma projeleri, yapay zekâ entegrasyonunun bilimsel temele

dayandırılmasını sağlayabilir. Bu noktada öğretmen görüşlerini ve algı düzeylerini inceleyen çalışmalar, uygulamaların sürdürülebilirliği açısından belirleyici olacaktır.

SONUÇ

Yapay zekâ, beden eğitimi ve spor alanında performans analizi, motor öğrenme, bireyselleştirilmiş öğretim ve ölçme-değerlendirme süreçlerinde önemli fırsatlar sunmaktadır. Veri temelli yaklaşımlar sayesinde öğretim süreci daha nesnel, sistematik ve izlenebilir hale gelmektedir. Özellikle sensör teknolojileri, video analiz sistemleri ve makine öğrenmesi algoritmaları; performans ölçümünü milisaniye ve derece düzeyinde hassaslaştırmaktadır.

Bununla birlikte, yapay zekâ uygulamalarının pedagojik amaçlara hizmet etmesi temel öncelik olmalıdır. Veri gizliliği, algoritmik adalet ve dijital eşitsizlik gibi etik boyutlar dikkatle ele alınmalıdır. Öğretmenin rehberlik rolü korunmalı ve teknoloji karar destek mekanizması olarak konumlandırılmalıdır.

Gelecekte yapay zekâ destekli sistemlerin daha erişilebilir hale gelmesiyle birlikte, beden eğitimi dersleri daha bireyselleştirilmiş ve veri temelli bir yapıya evrilebilir. Ancak bu dönüşümün sürdürülebilir olabilmesi için pedagojik, etik ve teknik boyutların bütüncül bir çerçevede ele alınması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Barris, S., & Button, C. (2008). A review of vision-based motion analysis in sport. Sports Medicine, 38(12), 1025-1043.

Claudino, J. G., Capanema, D. O., de Souza, T. V., Serrao, J. C., Pereira, A. C. M., & Nassis, G. P. (2019). Current approaches to the use of artificial intelligence for injury risk assessment and performance prediction in team sports. Sports Medicine, 49(4), 529-545.

Gürer, H., & Akçınar, F. (2022). Sporda yapay zeka teknolojisinin kullanımı. In H. Kula (Ed.), Spor inovasyonu ve dijital teknoloji (ss. 35–44). Efe Akademi.

Gürer, H., & Akçınar, F. (2022). Sporda sanal gerçeklik (VR) teknolojisinin kullanımı. In H. Kula (Ed.), Spor inovasyonu ve dijital teknoloji (ss. 45–54). Efe Akademi.

Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial intelligence in education. Center for Curriculum Redesign.

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. Nature, 521(7553), 436-444.

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence unleashed: An argument for AI in education. Pearson.

Mitchell, T. (1997). Machine learning. McGraw-Hill.

Peiffer, J. J., & Abbiss, C. R. (2019). Wearable technology in sport: A systematic review. Sports Medicine, 49(7), 1033-1042.

Pfeiffer, M., et al. (2019). Big data and analytics in sports science. Journal of Sports Analytics, 5(1), 1-15.

Raiola, G. (2020). Artificial intelligence and motor learning in physical education. Journal of Human Sport and Exercise, 15(2), 456-468.

Russell, S., & Norvig, P. (2021). Artificial intelligence: A modern approach (4th ed.). Pearson.

Williamson, B., & Eynon, R. (2020). Historical threads, missing links, and future directions in AI in education. Learning, Media and Technology, 45(3), 223-235.

BEDEN EĞİTİMİ VE SPORDA DİJİTAL PLATFORMLARIN DÖNÜŞTÜRÜCÜ GÜCÜ: SPORCU MARKALAŞMASI VE YAPAY ZEKÂ ETKİLEŞİMİ

Sümeyyenur TOPÇU

- Kurum Bilgisi: Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çanakkale/TÜRKİYE
- ORCID: 0009-0006-2064-6492
- Mail: sumakbaba@gmail.com

Zülbiye KAÇAY

- Kurum Bilgisi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Çanakkale/ TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0002-9794-0888
- Mail: zzkacay@gmail.com

1. GİRİŞ

Günümüzde spor, yalnızca fiziksel performansın sergilendiği bir alan olmaktan çıkarak kültürel anlamların üretildiği, ekonomik değerlerin dolaşıma girdiği ve dijital teknolojiler aracılığıyla yeniden yapılandırılan küresel bir endüstri hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, sporcuların değerlendirilme ölçütlerini de değiştirmiştir. Artık sporcular yalnızca sportif başarılarıyla değil; medya temsilleri, dijital görünürlükleri ve çevrimiçi etkileşim kapasiteleri üzerinden de konumlandırılmaktadır. Bu durum, sporcuların profesyonel kimliklerini stratejik biçimde yönetmelerini ve kendilerini birer "kişisel marka" olarak inşa etmelerini spor endüstrisinin yapısal bir gerekliliği hâline getirmiştir (Rein, Kotler & Shields, 2006).

Dijitalleşme süreci, sporcu markalaşmasının doğasını köklü biçimde dönüştürmüştür. Sosyal medya platformları, içerik paylaşım ağları ve çevrimiçi video kanalları, sporculara geleneksel medya aracılığı olmaksızın doğrudan iletişim kurma imkânı sağlamaktadır. Bu durum, sporcu markasının yalnızca medya görünürlüğü üzerinden değil; etkileşim yoğunluğu, takipçi sadakati ve dijital topluluk oluşturma kapasitesi üzerinden şekillenmesine yol açmıştır (Hambrick & Mahoney, 2011). Bununla birlikte dijital platformlar yalnızca iletişim alanları değil; veri toplama, kullanıcı davranışlarını analiz etme ve içerikleri algoritmik olarak sıralama kapasitesine sahip ekonomik yapılardır. Van Dijck, Poell ve De Waal'a (2018) göre platformlar, kullanıcı etkileşimlerini ölçülebilir ve ticarileştirilebilir veri akışlarına dönüştüren bir "platform toplumu" üretmektedir. Bu bağlamda sporcu markası, artık platform ekonomisinin işleyiş mantığı içinde konumlanmaktadır.

Bu yapısal dönüşüm literatürde giderek daha fazla tartışılan "dijital platform gücü" kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Dijital platform gücü, sporcuların çevrimiçi ortamdaki görünürlük, etkileşim ve gelir üretme kapasitesinin yalnızca içerik üretimine değil; algoritmik sistemlerle uyuma, veri analitiği kullanımına ve sürdürülebilir dijital strateji geliştirme yetkinliğine bağlı olması anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, görünürlük artık doğal olarak oluşan bir sonuç değil; platform mantığına uygun olarak optimize edilmesi gereken bir süreçtir. Bu noktada yapay zekâ teknolojileri, sporcu markalaşmasının yeni belirleyicilerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Yapay zekâ destekli veri analiz sistemleri; hedef kitle segmentasyonu, içerik performans tahmini, duygu analizi ve kişiselleştirilmiş içerik üretimi gibi uygulamalarla sporcuların marka yönetimini daha ölçülebilir ve stratejik

hâle getirmektedir (Miah, 2021; Westerbeek & van Schaik, 2025). Özellikle üretken yapay zekâ uygulamaları, dijital avatarlar, simüle edilmiş içerikler ve metin üretim sistemleri aracılığıyla sporcuların dijital kimliklerini genişletmelerine imkân tanımaktadır. Hutchins ve Rowe'un (2022) dijital spor medyası üzerine çalışmaları, sporun giderek veri merkezli ve teknoloji aracılı bir temsil alanına dönüştüğünü göstermektedir. Bu bağlamda sporcu markası, fiziksel performansın ötesine geçerek dijital temsiller üzerinden yeniden üretilmektedir.

Ancak yapay zekâ destekli markalaşma süreçleri yalnızca fırsatlar sunmamaktadır. Algoritmik görünürlük mekanizmaları, sporcuları platform altyapılarına bağımlı hâle getirebilmekte; veri temelli optimizasyon stratejileri ise marka kimliğinin özgünlüğü ile performans mantığı arasında bir gerilim yaratabilmektedir. Bu durum, sporcu özerkliği, dijital etik ve veri yönetişimi gibi konuları tartışmayı gerekli kılmaktadır.

Mevcut literatür incelendiğinde, sporcu markalaşmasına ilişkin çalışmaların ağırlıklı olarak sosyal medya kullanım pratikleri, etkileşim oranları ve içerik türleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Pegoraro, 2010; Smith & Sanderson, 2015). Bununla birlikte algoritmik görünürlük sistemlerinin yapısal etkileri, platform kapitalizmi bağlamında sporcu–platform ilişkileri ve üretken yapay zekânın kimlik inşasına etkisi henüz yeterince bütüncül biçimde kuramsallaştırılmamıştır. Srnicek'in (2017) platform kapitalizmi yaklaşımı, dijital platformların veri temelli değer üretim mantığını açıklarken; bu mantığın sporcu markalaşmasına nasıl yansıdığı sorusu daha sınırlı biçimde ele alınmıştır.

Bu bölümün temel argümanı, dijital platformların algoritmik yapısı ve yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaşmasının sporcu markalaşmasını bireysel imaj yönetimi sürecinden çıkararak veri temelli, platform bağımlı ve güç ilişkileriyle yapılandırılmış yeni bir dijital yönetişim alanına dönüştürdüğü yönündedir.

Bu doğrultuda çalışma;

(i) Dijital platform gücünü kuramsal olarak açıklamakta,

(ii) Sporcu markalaşmasının algoritmik görünürlük bağlamında nasıl yeniden yapılandığını tartışmakta,

(iii) Yapay zekâ destekli marka yönetiminin fırsat ve risklerini analiz etmekte ve

(iv) Dijital spor ekosisteminde ortaya çıkan yeni güç dinamiklerini değerlendirmektedir.

Böylece sporcu markalaşması, yalnızca iletişim stratejileri çerçevesinde değil; dijital ekonomi, veri kapitalizmi ve teknolojik aracılık perspektifleri birlikte ele alınarak daha bütüncül bir analize tabi tutulmaktadır.

2. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

2.1. Sporcu Markalaşması: Performanstan Dijital Kimliğe

Sporun medyatikleşmesi, sporcuların yalnızca sportif performanslarıyla değil, kamusal temsilleri ve kültürel konumları üzerinden değerlendirilmesine yol açmıştır. Özellikle küresel medya ağlarının genişlemesiyle birlikte sporcu figürü, sportif başarının ötesine geçerek sembolik değer üreten bir aktör hâline gelmiştir. Bu süreç, sporcuların bireysel kimliklerini stratejik biçimde kurgulamalarını ve profesyonel kariyerlerini bir "kişisel marka" mantığı içinde yönetmelerini gerekli kılmıştır (Rein, Kotler & Shields, 2006).

Sporcu markalaşması, başlangıçta medya görünürlüğüne ve sponsorluk anlaşmalarına dayalı bir temsil stratejisi olarak gelişmiş olsa da dijital platformların yükselişiyle daha karmaşık bir yapıya evrilmiştir. Sandvoss'a (2003) göre spor hayranlığı yalnızca bir izleme pratiği değil; kimlik ve aidiyet üretim sürecidir. Bu perspektiften bakıldığında sporcu markası, taraftarın kendi kimliğini ilişkilendirdiği bir sembolik referans noktası işlevi görmektedir. Crawford (2003) ise spor destekçiliğinin gündelik yaşam pratikleriyle iç içe geçtiğini ve taraftar kimliğinin sosyal etkileşim ağları içinde yeniden üretildiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede sporcu markası, yalnızca performansla değil; anlatılar, değerler ve duygusal bağlarla inşa edilmektedir.

Dijital platformlar bu ilişkiyi daha görünür ve daha etkileşimli hâle getirmiştir. Sosyal medya aracılığıyla sporcular, kendi anlatılarını doğrudan kurgulayabilmekte; gündelik yaşam kesitleri, antrenman süreçleri ve kişisel değerleri üzerinden çok katmanlı bir kimlik sunumu gerçekleştirebilmektedir. Bu durum, geleneksel medyanın tek yönlü temsil mantığını zayıflatmış; sporcu–hayran ilişkisinin karşılıklı etkileşim ve süreklilik üreten bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır (Hambrick & Mahoney, 2011).

Ancak bu dönüşüm yalnızca iletişimsel değildir. Sporcu markası artık platform altyapılarının belirlediği görünürlük kuralları içinde şekillenmektedir. Bu nedenle sporcu markalaşması, bireysel kimlik

yönetiminin ötesinde, dijital ekosistem tarafından yapılandırılan bir değer üretim süreci olarak değerlendirilmelidir. İlişki temelli iletişim, topluluk oluşturma ve duygusal bağ kurma stratejileri markanın sürdürülebilirliği açısından kritik hâle gelmiştir; fakat bu stratejiler platform mantığından bağımsız değildir.

2.2. Dijital Platform Gücü ve Platform Toplumu

Dijitalleşme, teknik bir dönüşüm olmanın ötesinde, ekonomik ve toplumsal ilişkileri yeniden yapılandıran bir süreçtir. Bilginin sayısallaştırılması, veri akışlarının hızlanması ve çevrimiçi ağların yaygınlaşması, üretim ve tüketim biçimlerini dönüştürmüştür (Değirmencioğlu, 2016). Spor endüstrisi de bu dönüşümden doğrudan etkilenmiştir. Performans ölçüm teknolojileri, çevrimiçi yayın sistemleri ve taraftar etkileşim uygulamaları sporun hem üretim hem de tüketim süreçlerini yeniden şekillendirmiştir (Ersöz & Gökmen, 2023).

Ancak dijital platformları yalnızca teknolojik araçlar olarak görmek yetersizdir. Van Dijck, Poell ve De Waal (2018), platformları kullanıcı etkileşimlerini veri akışına dönüştüren ve bu verileri ekonomik değere çeviren altyapılar olarak tanımlar. Bu yaklaşım, "platform toplumu" kavramıyla, sosyal ilişkilerin giderek platformlar üzerinden organize edildiğini vurgular. Srnicek (2017) ise platform kapitalizmini, veriyi temel üretim kaynağı olarak kullanan yeni bir ekonomik model olarak açıklamaktadır.

Spor bağlamında dijital platform gücü, yalnızca içerik paylaşımı değil; görünürlüğün algoritmik olarak düzenlenmesi anlamına gelir. Taraftar etkileşimi, izlenme süresi, paylaşım oranı ve kullanıcı davranışları gibi metrikler, platformların içerik sıralama mekanizmalarını belirlemektedir. Böylece sporcuların görünürlüğü, platform algoritmalarının işleyiş mantığına bağlı hâle gelmektedir. Bu durum, sporcu markalaşmasını performans temelli tanınmadan algoritmik uyum temelli görünürlüğe doğru kaydırmaktadır.

Spor endüstrisindeki dijital uygulamalar – dinamik biletleme sistemleri, taraftar uygulamaları, performans analiz yazılımları ve çevrimiçi yayın platformları – veri temelli bir yönetim anlayışını güçlendirmektedir (Anderson & Sally, 2013). Sosyal medya ise spor kültürünü kolektif bir dijital deneyime dönüştürmüş; taraftarların yalnızca izleyici değil, aynı zamanda içerik üreticisi hâline gelmesini sağlamıştır (Gültekin & Kaçay, 2024). Bu yapı içinde sporcu markası hem ekonomik hem de sembolik değer üreten bir dijital varlık niteliği kazanmıştır.

2.3. Yapay Zekâ Teknolojileri ve Spor Endüstrisinde Paradigma Değişimi

Dijital platformlaşmanın bir sonraki aşaması, yapay zekâ teknolojilerinin spor ekosistemine entegre edilmesidir. Yapay zekâ, spor alanında yalnızca performans ölçümü için kullanılan bir araç değil; karar alma, içerik üretimi ve pazarlama stratejilerini dönüştüren bir yönetişim mekanizmasıdır.

Performans yönetimi açısından bakıldığında, giyilebilir teknolojiler ve sensör sistemleri sporcuların biyometrik verilerini gerçek zamanlı olarak izlemeye olanak tanımaktadır. Bu veriler, kişiselleştirilmiş antrenman programlarının tasarlanmasına ve sakatlık riskinin azaltılmasına katkı sağlamaktadır (Özsevinç & Yengin, 2021). Yapay zekâ destekli video analiz sistemleri ise taktiksel değerlendirmeleri daha ayrıntılı ve veri temelli hâle getirmektedir (Kayabaş, 2019).

Ancak yapay zekânın spor endüstrisindeki etkisi performansla sınırlı değildir. Westerbeek ve van Schaik (2025), spor yönetişiminde yapay zekânın marka yönetimi, taraftar etkileşimi ve karar destek süreçlerinde giderek daha merkezi bir rol oynadığını belirtmektedir. Üretken yapay zekâ uygulamaları, metin, görsel ve video içerik üretimini hızlandırarak sporcu markasının dijital üretim kapasitesini genişletmektedir. Bu durum, marka görünürlüğünü artırma potansiyeli taşırken, özgünlük ve etik sorumluluk tartışmalarını da beraberinde getirmektedir.

Sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik uygulamaları, spor deneyimini mekânsal sınırların ötesine taşımakta; rehabilitasyon teknolojileri ise sporcuların iyileşme süreçlerini veri temelli biçimde yönetmektedir. Video Yardımcı Hakem (VAR) gibi sistemler, oyunun yönetiminde teknoloji aracılı karar mekanizmalarının kurumsallaştığını göstermektedir. Böylece spor, giderek daha fazla teknoloji tarafından aracılanan bir deneyime dönüşmektedir.

Bu bağlamda yapay zekâ, spor endüstrisinde yalnızca verimlilik sağlayan bir araç değil; güç ilişkilerini yeniden yapılandıran bir aktör olarak değerlendirilebilir. Veri sahipliği, algoritmik şeffaflık ve dijital etik gibi konular, spor yönetişiminin yeni tartışma alanlarını oluşturmaktadır. Sporcu markalaşması da bu dönüşümden bağımsız değildir; aksine, veri temelli görünürlük ve yapay zekâ destekli içerik üretimi sayesinde yeniden tanımlanmaktadır.

2.4. Teorik Yaklaşım

2.4.1. Platform Kapitalizmi

Platformlar, çağdaş dijital ekonomide yalnızca teknik altyapılar değil; farklı aktörleri (kullanıcılar, reklam verenler, içerik üreticileri, uygulama geliştiricileri ve veri aracıları) aynı dolaşım alanında buluşturan çok taraflı bir iş modeli olarak işlev görmektedir. Srnicek, platformları bu çok taraflı etkileşimleri organize eden, ağ etkileri üzerinden büyüyen ve veri akışlarını merkeze alan yeni bir iş mantığı olarak ele alır (Srnicek, 2017).

Langley ve Leyshon'a göre platform kapitalizmi, dijital ekonomik dolaşımın giderek platformlar tarafından aracılanması ve bu aracılığın kod, veri analitiği ve ölçümleme pratikleri üzerinden kapitalizasyon süreçlerine bağlanmasıyla karakterize olur (Langley & Leyshon, 2017). Bu yaklaşım, Meta ve Google gibi şirketlerin yalnızca "bağlantı kuran" iletişim ortamları sunmadığını; aynı zamanda kullanıcı etkileşimlerini sürekli ölçerek profilleme, hedefleme ve reklam ekosistemiyle eşleştirme yoluyla ekonomik değere dönüştürdüğünü vurgular.

Bu çerçevede platformların temel gücü, etkileşimleri "görünür" ve "ölçülebilir" kılmakla sınırlı değildir; aynı zamanda görünürlüğün hangi koşullarda üretileceğini belirleyen algoritmik sıralama ve öneri sistemleri aracılığıyla dolaşımı yöneten bir kapasiteye dayanır. Dolayısıyla platform kapitalizmi, yalnızca dijital pazarlama veya iletişim bağlamında değil; görünürlük, erişim ve gelir üretimini düzenleyen bir yönetişim biçimi olarak da tartışılmalıdır. Sporcu markalaşması bu bağlamda, "platformların kurallarına göre" işleyen görünürlük rejimlerinin içine yerleşir.

Kişisel verinin ekonomik değer kazanması, bu dönüşümün belirleyici dinamiklerinden biridir. Önceden dağınık, iz bırakmayan veya ekonomik anlamda "ikincil" görülen kullanıcı davranışları; gelişen veri işleme kapasitesiyle birlikte platform ekonomisinin merkezi kaynağına dönüşmüştür. Platformların büyümesi de büyük ölçüde bu verilerin toplanması, işlenmesi ve piyasalaştırılmasıyla ilişkilidir. Böylelikle platform iş modeli teknoloji sektörünün ötesine taşarak spor endüstrisi gibi veri yoğun alanlarda da (taraftar analitiği, içerik ölçümü, sponsorluk hedeflemesi) etkisini artırmaktadır.

Bu sürecin daha geniş çerçevesi "dijital kapitalizm" ve "dijital emek" tartışmalarıyla birlikte okunabilir. Dijital ortamda kullanıcıların içerik üretimi, etkileşim ve zaman harcama pratikleri; platformlar açısından ekonomik

değere dönüşen bir üretim alanı yaratır. “Dijital emek” yaklaşımı, kullanıcı faaliyetlerinin platformların değer üretim mekanizmasına nasıl eklemlendiğini tartışarak görünürde “gönüllü katılım” gibi duran pratiklerin ekonomik bir işleyiş içinde konumlandığını gösterir (Fuchs, 2013; Prodnik, 2014; Kıyan, 2015). Bu perspektif, sporcu–taraftar etkileşimini de yalnızca iletişimsel bir ilişki değil; veri üreten ve platform tarafından gelirle ilişkilendirilen bir üretim düzeni olarak okumayı mümkün kılar.

2.4.2. Kişisel Marka Teorisi

Kişisel marka teorisi, bireyin mesleki ve toplumsal konumunu güçlendirmek amacıyla kendisini belirli değerler, özellikler ve anlatılar üzerinden hedef kitleye konumlandırmasını; bu konumlandırmayı ise süreklilik, tutarlılık ve algı yönetimiyle desteklemesini ifade eder. Sporcular açısından bu süreç, sportif performansın yanı sıra karakter, yaşam tarzı, değerler ve toplumsal rol gibi unsurların da marka kimliğinin parçası hâline gelmesiyle genişler. Bu nedenle sporcu markalaşması, yalnızca “tanınma” değil; anlam üretimi ve ilişki yönetimi süreçlerini de kapsayan çok katmanlı bir kimlik inşasıdır.

Dijital platformlar kişisel markalaşmayı iki yönden dönüştürür. İlk olarak sporcular, geleneksel medya aracılığını kısmen aşarak kendi anlatılarını doğrudan kurabilir; ikinci olarak ise bu anlatıların dolaşımı, platformların algoritmik mantığına bağımlı hâle gelir. Bu ikili yapı, sporcu markasını hem daha “yönetilebilir” kılar hem de görünürlük üretimini platform koşullarına bağlar. Burada “erişilebilirlik” ve “samimiyet” gibi öğeler taraftar bağını güçlendirebilir; ancak aynı öğeler, stratejik içerik üretimiyle iç içe geçtiğinde otantiklik tartışmalarını da gündeme getirir.

Sporcu–hayran ilişkisini kimlik ve aidiyet üretimi bağlamında ele alan çalışmalar, taraftarlığın yalnızca izleme değil; kendilik inşasına eklemlenen sosyal bir süreç olduğunu vurgular. Bu çerçevede sporcu markası, taraftarın kendini ilişkilendirdiği sembolik bir referans üretebilir; dijital topluluklar bu bağı güçlendiren etkileşim ritüelleri yaratabilir. Bu bölüm açısından kritik nokta şudur: Kişisel marka teorisi sporcu kimliğinin “ne” olduğuna odaklanırken, platform kapitalizmi bu kimliğin “nasıl dolaşıma girdiğini” ve “hangi koşullarda görünür olduğunu” açıklayan bir yapısal zemin sunar. Böylece sporcu markalaşması, bireysel stratejiler kadar platform mimarisiyle de belirlenen bir süreç olarak konumlanır.

2.4.3. Teknolojik Aracılık Kuramı ve Medya Ekolojisi Yaklaşımı

Teknolojik aracılık kuramı ve medya ekolojisi yaklaşımları, iletişimi yalnızca "içerik" üzerinden değil; iletişimi mümkün kılan teknolojik ortamlar, altyapılar ve araçlar üzerinden düşünmeyi önerir. Bu perspektife göre teknoloji, spora dışarıdan eklenen bir yardımcı unsur değil; sporun üretim, dağıtım ve tüketim biçimlerini yapılandıran bir aracılık düzeni kurar. Dolayısıyla spor alanındaki dijital yenilikler, yalnızca "daha hızlı iletişim" sağlamaz; spor deneyiminin ne olduğuna ilişkin algıyı ve pratikleri de dönüştürür (Hutchins & Rowe, 2012).

Bu yaklaşım spor bağlamında iki düzeyde okunabilir. Birinci düzey, performans ve karar süreçlerinde teknolojinin artan rolüdür: örneğin VAR gibi sistemler yalnızca hakem kararlarına destek sunmaz; izleme rejimini, tartışma biçimlerini ve adalet algısını yeniden düzenler. İkinci düzey ise dijital temsillerin üretimi ve dolaşımıdır: sporcuların platformlarda nasıl göründüğü, hangi içerik biçimlerinin öne çıktığı, hangi anlatıların "yayılabilir" olduğu teknoloji tarafından belirlenir. Bu nedenle medya ekolojisi perspektifi, sporcu markalaşmasını yalnızca bireysel sunum stratejileriyle değil; platformların teknik/algoritmik çevresi içinde oluşan bir temsil ekosistemi olarak okumayı mümkün kılar.

Bu çerçevede teknoloji, sporcu markasının kapsamını da genişletir. Giyilebilir teknolojiler performansı ölçülebilir hâle getirirken, üretken yapay zekâ ve simülasyon araçları sporcunun dijital temsillerini çoğaltabilir. Böylece sporcu markası "beden" merkezli bir kimlikten "veri + temsil" merkezli bir kimliğe doğru evrilir. Medya ekolojisi yaklaşımı açısından bu evrim, yalnızca yeni araçların kullanımı değil; sporun anlam dünyasını kuran çevresel koşulların değişmesidir.

3. Dijital Platformların Sporcu Markalaşmasındaki Rolü

Sporcuların taraftarlarla kurduğu iletişim, uzun süre boyunca kulüpler, menajerlik ağları, spor gazeteciliği ve geleneksel yayıncılık pratikleri tarafından dolaylı biçimde biçimlendirilmiştir. Sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte bu aracılık düzeni önemli ölçüde dönüşmüş; sporcular, kendi anlatılarını doğrudan kurabildikleri ve hedef kitleyle eş zamanlı etkileşime geçebildikleri bir iletişim alanı elde etmişlerdir (Pate, Hardin & Ruihley, 2014). Bu yeni ortam, sporcuya yalnızca görünürlük

sağlamaktan öte; stratejik iletişim yoluyla kişisel marka kimliğini planlı biçimde konumlandırma imkânı sunmaktadır (Emmons & Mocarski, 2014).

Dijital platformlar sporcu–taraftar ilişkisini daha "yakın" ve süreklilik taşıyan bir etkileşim düzlemine taşırken, sporcu markalaşmasının işleyişini de yeniden tanımlamaktadır. Geleneksel medya döneminde sporcular çoğunlukla ürün markalarının temsil yüzü konumundayken, günümüzde sporcuların kendileri bizzat birer marka olarak pazarlama ve iletişim süreçlerinin merkezine yerleşebilmektedir (Riot & Hayes, 2023). Bu nedenle kişisel markalaşma farkındalığının kariyerin erken evrelerinde gelişmesi ve platformlara özgü içerik/etkileşim dinamiklerinin öğrenilmesi, sporcu markasının sürdürülebilirliği açısından kritik görülmektedir (Hodge & Walker, 2015).

Sosyal medya her koşulda doğrudan gelir üretmeyebilir; ancak geniş ve etkileşimi yüksek takipçi kitleleri, sponsorluk anlaşmalarına erişimi kolaylaştırabilen bir "marka değeri" göstergesi olarak işlev görebilmektedir (Karg & Lock, 2014; Geurin-Eagleman & Burch, 2016). Bununla birlikte, dijital platformlar sporculara imaj üzerinde daha yüksek bir kontrol alanı sağlasa da bu kontrol, platformların görünürlük rejimlerinden bağımsız değildir. Sporcu markası hem içerik üretimi hem de içeriklerin dolaşıma girme koşulları bakımından platform mantığına giderek daha fazla eklemlenmektedir.

3.1. Sosyal Medya Ekonomisi ve Sporcu İmajı

Sosyal medya ekonomisi, platformların yalnızca iletişim ortamları değil, aynı zamanda veri temelli işleyen ekonomik yapılar olduğunu vurgular. Bu yaklaşım, platformların iş modellerini; reklamcılık, veri toplama, hedefleme, ölçümleme ve kullanıcı davranışlarını yönlendirme pratikleri üzerinden ele alır. Sporcu markalaşması açısından bu çerçeve, görünürlüğün ve etkileşimin "ölçülebilir" hâle gelmesiyle birlikte imaj yönetiminin de metriklere dayalı biçimde yürütülmesini gündeme getirir.

Bu çerçevede platformlar kullanıcı verilerini analiz ederek reklam verenlere hedef kitleye özelleştirilmiş erişim imkânı sunar. Bu yapı içinde sporcu imajı, yalnızca içerik estetiği veya ünlülük düzeyiyle değil; erişim, etkileşim ve dönüşüm performansıyla birlikte değerlendirilir. Dolayısıyla sporcu markası, platform ekonomisinin değer üretim mantığına bağlanan bir dijital varlık niteliği kazanır.

Kişisel markalaşmanın planlı bir süreç olması, sporcu markalaşması literatüründe de vurgulanan bir noktadır. Kişisel marka kimliğinin oluşturulması, konumlandırılması ve imajın değerlendirilmesi gibi aşamalar, çevrimiçi ortamda daha görünür ve ölçülebilir bir hâle gelmektedir (Khedher, 2014). Bu süreç, yalnızca "çok çalışmak" değil; algıların yönetilmesi ve hedef kitleyle sürdürülebilir ilişki kurulmasıyla da ilişkilidir (Bişkin & Kaya, 2011). Sosyal medya platformları bu açıdan, görünürlük, etkileşim ve süreklilik sağlayan bir marka yönetim alanı üretmektedir (Petruca, 2016). Sporcuların bu alanı etkin kullanması, güçlü kişisel markalar inşa etme ve kitleyle daha yoğun etkileşim kurma olanağı sunmaktadır (Kunkel & Biscaia, 2020).

3.2. Etkileşim, Katılım ve Topluluk Oluşturma

Dijital platformların sporcu markalaşmasına etkisi, yalnızca içerik üretimiyle sınırlı değildir; asıl dönüştürücü unsur, etkileşim, katılım ve topluluk dinamikleridir. Sosyal medya; erişilebilir, eş zamanlı iletişime imkân tanıyan, ölçeklenebilir ve ölçülebilir bir sosyal etkileşim ortamı olarak tanımlanmaktadır (Solmaz & Görkemli, 2012). Sürekli güncellenebilen yapısı ve çoklu içerik türlerine açık olması, sosyal medyayı çağdaş iletişim ekosisteminin merkezî mecralarından biri hâline getirmiştir (İşler, Çiftçi & Yarangümelioğlu, 2013).

Bu mecralar, kullanıcıların profil oluşturmasına ve farklı aktörlerle çoklu içerik biçimleri üzerinden etkileşime girmesine olanak tanıyan web tabanlı platformlardır (Hall-Phillips et al., 2016). Sporcu markalaşması açısından bu yapı, taraftarın yalnızca izleyici değil; yorumlayan, paylaşan, yeniden üreten ve topluluk içinde kimlik ve aidiyet kuran aktif bir katılımcı hâline gelmesini destekler. Böylece sporcu markası, tekil bir imajdan ziyade, taraftar topluluklarıyla kurulan ilişki ağları içinde dolaşıma giren ve değer kazanan bir kimlik pratiği olarak güçlenir.

3.3. Platform Gücü ve Algoritmik Görünürlük

Dijital teknolojilerin yükselişi, çevrimiçi pazarları büyütmüş; tüketici davranışlarını dönüştürmüş ve platformların toplumsal yaşam üzerindeki etkisini artırmıştır. Bu ortamda yapay zekâ, bulut bilişim ve veri temelli altyapılar ekonomik ve kültürel işleyişi yeniden şekillendirmektedir (World Trade Organization [WTO], 2018). Spor alanında ise dijital pazarlama, sosyal medya platformları ve dijital kanallar üzerinden spor içeriklerinin ve sporcu markalarının tanıtılmasını kapsayan bir strateji alanına dönüşmüştür. Sosyal medyanın spor organizasyonları için taraftar sayısını artırma, marka

bilinirliğini güçlendirme ve sporseverlere erişim açısından önemli fırsatlar sunduğu belirtilmektedir (Eagleman, 2013).

Platformların iletişimde öne çıkan özellikleri (açıklık, katılım ve paylaşım), taraftarın sporcu ve takımla özdeşleşmesini güçlendirebilmektedir. Ancak bu süreçte görünürlük kendiliğinden oluşan bir sonuç değildir. Algoritmik görünürlük, sporcuların içeriklerinin keşfet, akış ve öneri sistemlerinde öne çıkmasının; etkileşim oranı, izlenme süresi, paylaşım sıklığı ve içerik formatı gibi ölçütlerle ilişkili olması nedeniyle, sporcu markalaşmasını içerik üretiminin ötesinde platform mantığına uygun biçimde optimize edilmesi gereken bir sürece dönüştürmektedir (Bayrak, 2018; Van Dijck et al., 2018). Bu nedenle sporcu markası, yalnızca "ne söylendiği" üzerinden değil, "nasıl dolaşıma girdiği" üzerinden de değerlendirilmektedir.

Akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla hızlanan sosyal ağlar, spor tüketicilerine video ve istatistiksel içeriği sürekli akış hâlinde sunmakta; bu da etkileşim pratiklerini yoğunlaştırmaktadır. Özellikle genç spor tüketicilerinin sanal gerçeklik, e-spor, sosyal medya ve dijital pazarlama gibi teknoloji temelli unsurlara daha fazla yönelmesi beklenmekte; spor endüstrisinin bu eğilimleri stratejik olarak dikkate alması gerektiği vurgulanmaktadır (Funk, 2017).

4. Yapay Zekâ Destekli Sporcu Markalaşması

Sporcu markalaşması, kişisel markalaşmanın temel aşamalarını izlese de sporculuk mesleğinin özgül koşulları nedeniyle daha kırılgan ve daha yüksek etkili bir yönetişim alanı üretir. Performansın kamusal biçimde izlenmesi, kariyer süresinin görece sınırlı olması, kulüp–menajer–sponsor ilişkilerinin yoğunluğu ve taraftar beklentilerinin sürekliliği, sporcu markasının yönetimini hem stratejik hem de riskli hâle getirmektedir.

Dijital platformların yaygınlaşmasıyla sporcular, marka kimliklerini geleneksel medya aracılarına bağımlı kalmadan biçimlendirebilmekte; hedef kitleyle sürdürülebilir ilişki kurabilmektedir (Pate, Hardin & Ruihley, 2014; Emmons & Mocarski, 2014). Bu bağlamda takipçi kitlesi ve etkileşim düzeyi, marka farkındalığını güçlendiren ve sponsorluk fırsatlarına erişimi kolaylaştıran bir gösterge işlevi görebilmektedir (Karg & Lock, 2014; Geurin-Eagleman & Burch, 2016).

Araştırmalar, sporcu markalaşmasının platformlara göre farklı içerik stratejileriyle kurulduğunu göstermektedir. Instagram'da benlik sunumu çoğunlukla gündelik yaşam, kişisel ilgi alanları, antrenman içerikleri ve

sponsorluk görünümleri etrafında şekillenebilmektedir (Smith & Sanderson, 2015). X/Twitter üzerinde ise daha kısa, anlık ve etkileşim odaklı paylaşımların öne çıktığı; sporcuların taraftar mesajlarına yanıt verme eğiliminin markayı canlı tuttuğu vurgulanmaktadır (Pegoraro, 2010; Riot & Hayes, 2023).

Bu noktada yapay zekâ destekli araçlar, sporcu markalaşmasını "sezgisel" yönetimden "veri temelli" yönetime doğru kaydırmaktadır. Etkileşim verilerinin analizi, hedef kitle segmentasyonu, içerik performansı öngörüleri ve kişiselleştirilmiş içerik üretimi gibi uygulamalar, sporcu markasının daha ölçülebilir ve stratejik biçimde yönetilmesine katkı sağlayabilmektedir (Miah, 2021; Westerbeek & van Schaik, 2025).

4.1. Veri Odaklı Marka Yönetimi

Kişisel marka sürdürülebilirliği, hedef kitleyle sürekli iletişim hâlinde olmayı, beklentilere göre planlama yapmayı ve ortaya çıkan sorunlara hızlı yanıt üretmeyi gerektirir (Nakıboğlu & Alkevli, 2016). Dijital platformlar bu süreçte sporculara, takipçi davranışı ve içerik performansına ilişkin çok katmanlı veri sunar. Bu veriler; hangi içerik türlerinin markayı güçlendirdiğini, hangi söylemlerin risk ürettiğini ve hangi dönemlerde etkileşimin arttığını görünür kılar.

Böylece marka yönetimi yalnızca sezgisel kararlara dayanmaz; ölçülebilir göstergelerle desteklenen, hedef odaklı bir strateji alanına dönüşür. Ancak bu dönüşüm, sporcu markasının platform metriklerine aşırı bağımlı hâle gelmesi riskini de beraberinde getirir. Dolayısıyla veri odaklı yaklaşım, performans kadar etik sınırlar ve kimlik bütünlüğü gözetilerek yürütülmelidir.

4.2. İçerik Üretiminde Üretken Yapay Zekâ

Üretken yapay zekâ uygulamalarının yaygınlaşması, içerik üretim süreçlerini hızlandırmış ve iletişim alanında yeni bir üretim mantığı doğurmuştur. Büyük dil modeli temelli araçların özellikle 2022 sonrasında yaygınlaşmasıyla metin üretimi, metin düzenleme ve yaratıcı fikir geliştirme pratikleri geniş ölçekte dönüşmüştür (Thorp, 2023; Guo et al., 2023). İletişim sektöründe bu araçların, içerik üretimi ve yaratıcı süreçlere katkı sunduğu; metin yazımı, hızlı araştırma ve fikir geliştirme gibi alanlarda kullanıldığı bildirilmektedir (Faruqi et al., 2024).

Sporcu markalaşması açısından üretken yapay zekâ; platforma uygun içerik taslakları üretme, farklı mecralar için metin varyasyonları geliştirme, ton/duygu uyumluluğunu iyileştirme ve kitleye göre kişiselleştirilmiş içerik

kurgulama gibi işlevlerle öne çıkabilir. Bununla birlikte bu kullanım, özgünlük, şeffaflık ve etik sorumluluk açısından dikkatle yönetilmesi gereken bir alan üretir. Sporcu markasının "otantiklik" algısı, yapay zekâ destekli üretimin yoğunluğu arttıkça kırılganlaşabilir; bu nedenle içerik üretiminde denge ve açıklık stratejik önem taşır.

4.3. Etik ve İtibar Yönetimi

Kişisel markada itibarın korunması, güvenilirlik ve saygınlığın sürekliliğine bağlıdır (Peltekoğlu, 2007). Tanınırlık marka değerini güçlendirebilse de, görünürlük aynı zamanda daha yüksek bir risk alanı üretir. Kişisel markanın değer yaratması; başarı üretmesi, etkileşim ağı kurması, takipçilerin ilgisini sürdürebilmesi ve süreklilik sağlayabilmesiyle ilişkilidir (Montoya, 2002).

Yapay zekâ destekli içerik üretimi ve veri temelli görünürlük stratejileri, bu nedenle yalnızca etkileşim artışı açısından değil; etik sınırlar, şeffaflık ve güven ilişkisi açısından da değerlendirilmelidir. Özellikle kriz dönemlerinde yapay zekâ ile hızla üretilen içerikler, kısa vadede görünürlüğü korusa bile uzun vadede güveni zedeleyebilir. Bu bağlamda itibar yönetimi, sadece olumlu algı üretmek değil; dijital etik sınırlar içinde görünürlüğü sürdürülebilir biçimde yönetmek anlamına gelmektedir.

5. Dijital Spor Ekosisteminde Yeni Güç Dinamikleri

Dijitalleşme, spor ekosistemindeki güç ilişkilerini yeniden düzenleyen yapısal bir çerçeve üretmektedir. Spor kurumlarında etkili yönetim, liderlik stilleri ve örgütsel iklimle yakından ilişkilidir; belirli liderlik yaklaşımlarının kurumsal performansı ve çalışan refahını etkilediği belirtilmektedir (Ajeigbe et al., 2021; Robinson et al., 2020). Bununla birlikte dijital platformların yükselişi, spor kurumlarının yönetim kapasitesini yalnızca örgüt içi dinamikler üzerinden değil; platform şirketlerinin altyapıları, veri düzenekleri ve görünürlük rejimleri üzerinden de belirlemeye başlamıştır. Böylece spor kurumları için yönetişim, yalnızca "kurum içi" karar süreçleriyle sınırlı kalmamakta; platformların sunduğu (ve sınırlandırdığı) erişim, ölçümleme ve dolaşım koşullarıyla birlikte düşünülmesi gereken çok katmanlı bir alana dönüşmektedir.

Spor endüstrisinin küreselleşmesi, spor içeriklerinin küresel ölçekte pazarlanmasını ve dağıtılmasını kolaylaştıran yeni teknolojiler ve medya platformlarıyla daha da hızlanmış; rekabeti yoğunlaştırmış ve tüketici

etkileşim modellerini dönüştürmüştür (Çevik & Yorulmazlar, 2021). Bu bağlamda marka çağrışımları, taraftar sadakati ve marka değeri, spor kuruluşlarının stratejik yönetim gündeminde daha belirleyici hâle gelmiştir. Sporcu markalaşması ise bu geniş ekosistem içinde, platformların ekonomik ve kültürel işleyişiyle kesişen; görünürlük, etkileşim ve değer üretiminin hangi koşullarda mümkün olacağını belirleyen güç ilişkilerine doğrudan bağlanan bir süreç olarak konumlanmaktadır.

5.1. Platform Şirketleri ve Sporcu Bağımlılığı

Teknolojik değişimler spor endüstrisini küresel ölçekte geniş kitlelere erişebilen, eğlence odaklı ve veri yoğun bir yapıya taşımıştır (Al Rashid et al., 2020). Spor endüstrisi, insan, bilgi, düşünce ve hizmet kaynaklarının etkileşiminden oluşan çok boyutlu bir ekosistem olarak değerlendirilmektedir (Zhang et al., 2018; Pitts et al., 1994). Bu ekosistemde internetin yaygınlaşması, tek yönlü iletişim düzenini zayıflatmış; daha katılımcı ve etkileşimli bir yapı üretmiştir (Can, 2019).

Özellikle genç kullanıcıların yoğun olduğu platformlarda sporcular, kulüpler ve yayıncılar düzenli içerik üretmekte; bu içerikler spor izleyicisine izleme, etkileşim kurma ve görüş bildirme imkânı sunmaktadır (Moon & Oh, 2024; Hutchins & Rowe, 2012; Schulz et al., 2022). Ancak bu görünürlük, aynı zamanda platform altyapılarına bağımlılık yaratır: algoritmalar, içerik formatları, reklam politikaları ve veri erişimi gibi unsurlar sporcu markasının dolaşımını belirleyebilir. Böylece sporcu markası, platform şirketlerinin yönettiği bir görünürlük düzeni içinde konumlanır.

5.2. Yönetişim ve Regülasyon Perspektifi

Dijitalleşme, kamu ve özel sektör yönetimini dönüştürerek bilgi üretimi ve karar alma süreçlerini yeniden tanımlamıştır (Tapscott, 2009). Spor yönetimi de bu dönüşümle birlikte, sosyal medya yönetimi, veri analizi temelli karar alma, dijital itibar stratejileri ve teknoloji okuryazarlığı gibi çok boyutlu beceriler gerektiren bir alana evrilmiştir (Ratten, 2020).

Geleneksel yönetim modellerinin daha yatay ve ağ tabanlı yapılara doğru kaydığı; sosyal medya platformlarının kriz yönetimi, sponsorluk ilişkileri ve kamuoyu şekillendirme süreçlerinde stratejik araç hâline geldiği vurgulanmaktadır (Grix & Carmichael, 2012; Hutchins & Rowe, 2012). Dijitalleşme karar süreçlerini veri odaklılaştırmış; yöneticiler performans verilerini gerçek zamanlı izleyerek planlama yapabilmekte ve yapay zekâ destekli analizlerle strateji geliştirebilmektedir (Anderson & Sally, 2013).

Pandemi dönemi ise çevrim içi uygulamaları yaygınlaştırarak dijital esnekliği bir zorunluluk olarak görünür kılmıştır (Deloitte, 2021). Bu nedenle dijital çağın spor yöneticisi, yalnızca karar verici değil; aynı zamanda veriyi anlamlandıran ve stratejiye dönüştüren bir aktör olarak konumlanmaktadır (Ratten, 2016). Dijital etik belirsizlikler ve sosyal medya krizlerine anlık yanıt zorunluluğu ise yönetişim tartışmasını daha da merkezi hâle getirmektedir (Filo, Lock & Karg, 2015).

6. SONUÇ

Bu bölüm, dijital platformların sporcu markalaşmasını nasıl dönüştürdüğünü ve yapay zekâ teknolojilerinin bu dönüşümde nasıl hızlandırıcı bir rol oynadığını kuramsal bir çerçevede tartışmıştır. Değerlendirmeler, sporcu markalaşmasının artık yalnızca sportif başarıyla açıklanamayacağını; görünürlük, etkileşim, topluluk oluşturma ve veri temelli kimlik yönetimi gibi süreçlerin marka değerinin temel belirleyicileri hâline geldiğini göstermektedir (Rein, Kotler & Shields, 2006; Hambrick & Mahoney, 2011).

Dijital platformlar sporculara doğrudan iletişim ve küresel erişim imkânı sunarken, görünürlüğün algoritmalar tarafından düzenlenmesi sporcu markalarını platform koşullarına bağımlı bir konuma taşıyabilmektedir. Bu nedenle sporcu markalaşması, takipçi sayısı gibi yüzeysel göstergelerin ötesinde; algoritmik görünürlük mantığına uygun içerik stratejileri geliştirme, sürdürülebilir etkileşim üretme ve veriye dayalı karar alma kapasitesi üzerinden okunmalıdır (Van Dijck et al., 2018; WTO, 2018; Bayrak, 2018).

Yapay zekâ destekli araçlar, içerik kişiselleştirme, hedef kitle segmentasyonu, duygu/ton analizi ve içerik optimizasyonu gibi uygulamalarla sporcu markasının yönetimini daha ölçülebilir ve stratejik bir düzleme taşıyabilmektedir. Bununla birlikte üretken yapay zekânın yaygınlaşması, özgünlük, şeffaflık ve etik sorumluluk tartışmalarını daha kritik hâle getirmektedir. Bu bağlamda itibar yönetimi, yalnızca olumlu algı üretmek değil; güven ilişkisini koruyacak biçimde dijital etik sınırlar içinde görünürlüğü sürdürülebilir biçimde yönetmek anlamına gelmektedir (Peltekoğlu, 2007; Montoya, 2002).

Sonuç olarak dijital spor ekosistemi, sporcuların marka kimliği ve ekonomik değer üretimini güçlendiren yeni fırsatlar sunarken; platform kapitalizmi ve algoritmik yönetim nedeniyle yeni bağımlılıklar ve riskler de üretmektedir (Srnicek, 2017; Langley & Leyshon, 2017; Kıyan, 2015).

Gelecek çalışmaların; algoritmik görünürlük mekanizmaları, yapay zekâ ile kişiselleştirilmiş marka stratejileri, sporcu–platform ilişkilerindeki güç asimetrileri ve spor yönetişiminde etik/regülasyon sorunları üzerinde yoğunlaşması, alan yazına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Akman, S. (2025). Spor yönetiminde yeni paradigmalar: Güç, marka ve strateji. Y. Şahinler (Ed.), Spor bilimleri araştırmaları-I içinde (s. 103-119). Serüven Yayınevi.

Anderson, C., & Sally, D. (2013). The numbers game: Why everything you know about soccer is wrong. Viking.

Ajeigbe, I. B., et al. (2021). Leadership styles and organizational performance in sport organizations. International Journal of Sports Management.

Bakın, A. (2025). Platform ekonomisinde emeğin örgütlenmesi: Hukuki belirsizlikler, mekânsal dağınıklık ve dijital baskı mekanizmaları. Emek Araştırma Dergisi, 16(27), 1–24.

Bayrak, T. (2018). Sosyal medyada gürültü kavramı: Twitter'da gürültü incelemesi. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 2(1), 37–45.

Bilgici, C., Anğın, E., & Özet, G. (2024). Üretken yapay zekâ ve sürdürülebilirlik iletişimi: ChatGPT'nin içerik üretim süreçlerindeki rolü. E. Ozan & Ö. Özkök Şişman (Ed.), I. Ulusal Marka Yönetimi Kongresi bildiri kitabı içinde (s. 38-51). Fenerbahçe Üniversitesi Yayınları.

Biricik, Z. (2022). Dijital çağ: Değişen paradigmalar, yeni fırsatlar ve riskler. Efe Akademi Yayınları.

Bişkin, F., & Kaya, Y. (2011). İş yaşamında kişisel marka. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 11(21), 555–570.

Bucher, T. (2012). Want to be on the top? Algorithmic power and the threat of invisibility on Facebook. New Media & Society, 14(7), 1164–1180.

Cotter, K. (2019). Playing the visibility game: How digital influencers and algorithms negotiate influence on Instagram. New Media & Society, 21(4), 895–913.

Crawford, G. (2003). The career of the sport supporter: The case of the Manchester Storm. Sociology, 37(2), 219–237.

Çiftçi, M. C., Doğu, G., & Yılmaz, B. (2021). Pazarlama bileşenlerinin etkin kullanımının spor tüketicilerinin memnuniyet düzeylerine etkisi. Gazi Journal of Physical Education and Sport Sciences, 26(1), 33–43.

Değirmencioğlu, G. (2016). Dijitalleşme çağında gazeteciliğin geleceği ve inovasyon haberciliği. TRT Akademi, 1(2), 590–606.

Deloitte. (2021). Digital transformation and future changes in sports industry. Deloitte

Insights.https://www.deloitte.com/global/en/Industries/tmt/perspectives/gx-digital-transformation-and-future-changes-in-sports-industry.html

Doğu, B. (2020). Medya ekosisteminde yönelimler. In Ö. Erkmen, B. Ataman, & B. Çoban (Ed.), Yeni gazetecilik: Mecralar, deneyimler, olanaklar (s. 21–34). Epsilon Yayınları.

Eagleman, A. N. (2013). Acceptance, motivations, and usage of social media as a marketing communications tool amongst employees of sport national governing bodies. Sport Management Review, 16(4), 488–497.

Emmons, B., & Mocarski, R. (2014). She poses, he performs: A visual content analysis of male and female professional athlete Facebook profile photos. Visual Communication Quarterly, 21(3), 125–137.

Ersöz, G., & Gökmen, A. M. (2023). Spor yönetiminde dijital dönüşüm. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 398–420.

Fuchs, C. (2013). Social media: A critical introduction. Sage.

Funk, D. C., & James, J. (2017). Introducing a sport experience design (SX) framework. Sport Management Review, 20(2), 145–158.

Geurin-Eagleman, A. N., & Burch, L. M. (2016). Communicating via photographs: A gendered analysis of Olympic athletes' visual self-presentation on Instagram. Sport Management Review, 19(2), 133–145.

Gillespie, T. (2014). The relevance of algorithms. In T. Gillespie, P. J. Boczkowski, & K. A. Foot (Eds.), Media technologies: Essays on communication, materiality, and society (pp. 167–194). MIT Press.

Grix, J., & Carmichael, F. (2012). Why do governments invest in elite sport? A polemic. International Journal of Sport Policy and Politics, 4(1), 73–90.

Guo, Y., & Yu, H. (2023). Generative artificial intelligence empowers educational reform: Current status, issues, and prospects. Frontiers in Education, 8, 1183162.

Güleraslan Özdengül, A., & Aydın, M. (2022). Pazarlanan sporun dijital dönüşümü. A. Kazaz (Ed.), Birey, toplum ve dijitalleşme bağlamında tüketimin yeni formları içinde (s. 131-152). Eğitim Yayınevi.

Gümüş, İ. (2024). Dijital halkla ilişkiler bağlamında yapay zekânın eşik bekçiliği refleksi üzerine eleştirel bir bakış. 11. Uluslararası İletişim Günleri: Dijital Eşitsizlik ve Veri Sömürgeciliği Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı, 126.

Hall-Phillips, A., Park, J., Chung, T. L. D., Anaza, N. A., & Rathod, S. R. (2016). I (heart) social ventures: Identification and social media engagement. Journal of Business Research, 69(2), 484–491.

Hambrick, M. E., & Mahoney, T. Q. (2011). It's incredible—trust me: Exploring the role of celebrity athletes in promoting brands via social media. International Journal of Sport Communication, 4(4), 479–495.

Hodge, C. M., & Walker, M. (2015). The influence of identity on athlete brand equity. Sport Marketing Quarterly, 24(2), 121–134.

Hutchins, B., & Rowe, D. (2012). Digital media sport: Technology, power and culture in the network society. Routledge.

İşler, D. B., Çiftçi, M., & Yarangümelioğlu, D. (2013). Halkla ilişkiler aracı olarak sosyal medyanın kullanımı ve yeni stratejiler. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 5(1), 174-185.

Karadağ, M., Hüseyinklioğlu, T., & Gür, E. (2019). Spor taraftarlarının Twitter kullanım alışkanlıklarının incelenmesi: Fırat Üniversitesi örneği. Spor Eğitim Dergisi, 3(1), 44–53.

Karg, A., & Lock, D. (2014). Using new media to engage consumers at the Football World Cup. In S. Frawley & D. Adair (Eds.), Managing the Football World Cup (pp. 25–46). Palgrave Macmillan.

Kayabaş, B. K., & Aydın, C. H. (2019). Kitlesel açık çevrimiçi derslere katılanların yenilikçilik profillerinin incelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10(1), 1–17.

Khedher, M. (2014). Personal branding phenomenon. International Journal of Information, Business and Management, 6(2), 29–40.

Kıyan, Z. (2015). "Dijital kapitalizm"in iletişim alanındaki izleri: Üretim, dolaşım, emek ve tüketim süreçleri. Toplum ve Bilim, 135, 27–56.

Küçükkıralı, Z., & Afşar, K. E. (2022). Dijital verinin finansallaşması ve platform kapitalizmi. Öneri Dergisi, 17(58), 665–690.

Langley, P., & Leyshon, A. (2017). Platform capitalism: The intermediation and capitalization of digital economic circulation. Finance and Society, 3(1), 11–31.

Miah, A. (2021). Artifical Intelligence and sport. Sport, Ethics and Philosophy, 15(3), 319-333.

Montoya, P., & Vandehey, T. (2002). The personal branding phenomenon: Realize greater influence, explosive income growth and rapid career advancement by applying the branding techniques of Michael, Martha & Oprah. Peter Montoya Inc.

Moon, J., & Oh, J. (2024). Sports media consumption in digital platforms: Changing fan engagement patterns. Sport Management Review.

Nah, F. F., Zheng, R., Cai, J., Siau, K., & Chen, L. (2023). Generative AI and ChatGPT: Applications, challenges, and AI–human collaboration. Journal of Information Technology Case and Application Research, 25(3). https://doi.org/10.1080/15228053.2023.2233814

Nakiboğlu, B., & Alkevli, A. (2016). Politik pazarlamada kişisel marka-aday markası yönetimi. Akademisyen Yayınevi.

O'Donoghue, P. (2015). An introduction to performance analysis of sport. Routledge.

Özsevinç, N., & Yengin, D. (2021). Dijital dünyada medya okuryazarlığı olgusu: Gelişim Evi Spor Kulübü. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 5(1), 35–48.

Pate, J. R., Hardin, R., & Ruihley, B. J. (2014). Speak for yourself: Analysing how US athletes used self-presentation on Twitter during the 2012 London Paralympic Games. International Journal of Sport Management and Marketing, 15(3–4), 141–162.

Pegoraro, A. (2010). Look who's talking—Athletes on Twitter: A case study. International Journal of Sport Communication, 3(3), 501–514.

Peltekoğlu, F. B. (2007). Halkla ilişkiler nedir? Beta.

Pepe, K. (2025). Bireylerin spora katılımının yaşam kalitesi üzerindeki etkisi: Fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutlarıyla bir değerlendirme. İ. Kara, E. Çinibulak, & Y. Şahinler (Ed.), Spor bilimleri araştırmaları- II içinde (s. 93-108). Serüven Yayınevi.

Peters, T. (1997). The brand called you. Fast Company. https://www.fastcompany.com/28905/brand-called-you

Pitts, B. G., Fielding, L. W., & Miller, L. K. (1994). Industry segmentation theory and the sport industry: Developing a sport industry segment model. Sport Marketing Quarterly, 3(1), 15–24.

Prodnik, J. (2014). Sürüp giden metalaştırma süreçleri üzerine bir not: İzleyici metasından toplumsal fabrikaya. In V. Mosco & C. Fuchs (Eds.), Medya, meta ve sermaye birikimi: Marx geri döndü (pp. 301–366). NotaBene Yayınları.

Ratten, V. (2020). Sport entrepreneurship: Developing and sustaining an entrepreneurial sports culture. Springer.

Rein, I., Kotler, P., & Shields, B. (2006). The elusive fan: Reinventing sports in a crowded marketplace. McGraw-Hill.

Robinson, L., Trail, G. T., Dickson, G., & Gillentine, A. (2020). Managing and leading sport organizations (2nd ed.). Routledge.

Riot, C., & Hayes, M. (2023). Social media and athlete branding. In M. L. Naraine, T. Hayduk III, & J. P. Doyle (Eds.), The Routledge handbook of digital sport management (pp. 217–231). Routledge.

Sandvoss, C. (2003). A game of two halves: Football, television and globalization. Routledge.

Schulz, A., Levy, M., & Nielsen, R. (2022). The changing digital media environment and sports consumption. Digital Journalism.

Sert, T. (2025). Spora özgü bazı alanlar ve kişiler ile sosyal medya etkileşimi. H. Akyüz & F. Güder (Ed.), Spor bilimlerine çok boyutlu yaklaşımlar-2 içinde (s. 115-131). Duvar Kitabevi.

Smith, L. R., & Sanderson, J. (2015). I'm going to Instagram it! An analysis of athlete self-presentation on Instagram. Journal of Broadcasting & Electronic Media, 59(2), 342–358.

Solmaz, B., & Görkemli, H. N. (2012). Sosyal medyanın toplumsal yaşamdaki yeri ve önemi. Akdeniz İletişim, 18, 7–23.

Srnicek, N. (2017). The challenges of platform capitalism: Understanding the logic of a new business model. Juncture, 23(4), 254–257.

Sundar, S. S., & Liao, M. (2023). Calling BS on ChatGPT: Reflections on AI as a communication source. Journalism & Communication Monographs, 25(2), 71–88.

Şengül Gültekin, G., & Kaçay, Z. (2024). Dijital çağda spor taraftarlığı: Dijital dönüşümün etkileri. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 7(3), 34–52.

Şimşek, A., & Koçak, A. (2022). Türkiye Spor Toto Süper Lig'de yer alan futbol kulüplerinin Twitter kullanım pratiklerinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 49, 315–332.

Tapscott, D. (2009). Grown up digital: How the net generation is changing your world. McGraw-Hill.

Thorp, H. H. (2023). ChatGPT is fun, but not an author. Science, 379(6630), 313. https://doi.org/10.1126/science.adg7879

Van Dijck, J., Poell, T., & de Waal, M. (2018). The platform society: Public values in a connective world. Oxford University Press.

Westerbeek, H., & van Schaik, T. (2025). Platform power, athlete branding, generative AI, and the future of sport governance: A systematic review. Frontiers in Sports and Active Living. https://doi.org/10.3389/fspor.2025.1642180

World Trade Organization. (2018). World trade report 2018: The future of world trade: How digital technologies are transforming global commerce. World Trade Organization.

Yavuz, C. (2023). Sosyal medyada sporcu markalaşması: Instagram takipçilerinin istek ve beklentilerini keşfetmeye yönelik bir karma yöntem araştırması (Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi).

Yavuz, C., & Semiz, K. (2022). Türk olimpik sporcuların sosyal medya marka imajları. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 20(2), 28–42.

DİJİTALLEŞEN SPOR MEKÂNLARI: AKILLI STADYUMLARDA TEKNOLOJİ, TARAFTAR DENEYİMİ VE BAĞLILIK

Hakan KOCAKURT

- Kurum Bilgisi: Spor Yöneticiliği Bölümü, Spor Bilimleri Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale/TÜRKİYE
- ORCID: 0009-0007-7485-3064
- Mail: kocakurthkn4@gmail.com

Zülbiye KAÇAY

- Kurum Bilgisi: Spor Yöneticiliği Bölümü, Spor Bilimleri Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0002-9794-0888
- Mail: zzkacay@gmail.com

GİRİŞ

Spor, tarihsel süreç boyunca bireylerin fiziksel, zihinsel ve toplumsal gelişiminde belirleyici rol oynayan çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bireysel performansın geliştirilmesinden kolektif kimlik ve aidiyet üretimine kadar uzanan geniş bir etki alanına sahip olan spor, yalnızca rekabet temelli bir faaliyet değil; aynı zamanda kültürel ve sosyal bir üretim alanıdır. Bu bağlamda sportif faaliyetlerin birey ve toplum üzerindeki etkileri literatürde farklı disiplinler tarafından kapsamlı biçimde incelenmiştir.

Son yıllarda dijitalleşme süreci, sporun üretim ve tüketim biçimlerinde önemli değişimler yaratmıştır. Veri toplama, saklama ve analiz etme kapasitesindeki artış; performans değerlendirme süreçlerini daha ölçülebilir hâle getirirken, sportif deneyimin kendisini de teknoloji ile iç içe bir yapıya dönüştürmüştür (Şengül Gültekin ve Kaçay, 2024). Spor ortamlarında dijital veri tabanlarının ve analitik sistemlerin kullanımı, yalnızca performans verimliliğini artıran teknik bir gelişme değil; sporun yönetim, pazarlama ve iletişim boyutlarını da etkileyen yapısal bir dönüşüm olarak değerlendirilmektedir.

Dijitalleşme genel anlamıyla, bilginin dijital ortama aktarılması, işlenmesi ve hızlı biçimde erişilebilir hâle getirilmesini mümkün kılan teknolojik yenilikleri ifade etmektedir (Değirmencioğlu, 2016). Bu süreç spor endüstrisinde performans analizlerinden yayıncılığa, sponsorluk modellerinden taraftar etkileşimine kadar geniş bir dönüşüm alanı yaratmıştır. Dijital teknolojilerin spor alanında yaygınlaşması, teknolojiyi spor endüstrisinin merkezî bileşenlerinden biri hâline getirmiştir (Biricik, 2022).

İnternet erişiminin artması ve mobil teknolojilerin gelişmesiyle birlikte yapay zekâ temelli uygulamalar, akıllı cihazlar ve veri odaklı dijital platformlar spor sektöründe yoğun biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Küçükali ve Coşkun, 2021). Bu gelişmeler, spor medyasının yeniden yapılanmasına ve spor pazarlamasının küresel ölçekte genişlemesine katkı sağlarken; taraftarların spor içeriklerine erişim ve etkileşim biçimlerini de dönüştürmüştür (Şengül Gültekin ve Kaçay, 2024).

Teknolojik dönüşüm yalnızca sporcular ve teknik ekiplerle sınırlı kalmamış; taraftar davranışlarında da belirgin değişimler ortaya çıkmıştır. Dijital platformların aktif kullanımıyla birlikte spor tüketimi mekân ve

zaman sınırlarından büyük ölçüde bağımsız hâle gelmiş, etkileşim düzeyi artmış ve "dijital taraftar" kavramı literatürde yer edinmiştir (Karadağ ve ark., 2019). Günümüzde taraftarlar, yalnızca müsabakaları izleyen pasif izleyiciler değil; sporcu performans verilerini takip eden, istatistikleri analiz eden ve sosyal medya üzerinden kulüplerle sürekli iletişim kuran aktif dijital kullanıcılar olarak konumlanmaktadır (Özen, 2024).

Bu dönüşümün mekânsal yansıması ise akıllı stadyumlardır. Akıllı stadyumlar; seyirci deneyimini geliştirmeyi, güvenliği artırmayı ve işletme süreçlerini dijital sistemler aracılığıyla optimize etmeyi amaçlayan yeni nesil spor mekânlarıdır. 5G bağlantı altyapısı, yüksek çözünürlüklü ekran sistemleri, mobil uygulama entegrasyonu, dijital biletleme çözümleri ve veri odaklı yönetim mekanizmaları sayesinde stadyumlar yalnızca müsabaka alanları olmaktan çıkmış; çok işlevli ve etkileşimli deneyim alanlarına dönüşmüştür (Tekin & Karakuş, 2018). Dijitalleşme, taraftarların spor içeriklerine anlık erişimini mümkün kılarken; kulüpler açısından bağlılık, marka değeri ve hizmet çeşitliliği üzerinde de belirgin etkiler yaratmaktadır (Özen, 2024).

Günümüzde akıllı stadyumların hem takım performansını destekleme hem de taraftar ilgisini sürdürülebilir biçimde canlı tutma kapasitesi bakımından önemli bir unsur olduğu kabul edilmektedir. Türkiye'de Vodafone Park, İngiltere'de Tottenham Hotspur Stadyumu gibi örnekler, spor mekânlarının dijital dönüşüm sürecine nasıl entegre edildiğini gösteren somut uygulamalar arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak dijitalleşme, spor endüstrisinin yapısal dinamiklerini dönüştüren ve taraftar deneyimini yeniden tanımlayan kapsamlı bir süreçtir. Akıllı stadyum uygulamaları; etkileşim, konfor ve güvenlik boyutlarında deneyimi zenginleştirirken, spor mekânlarını dijital ekosistemlerin merkezî bileşenleri hâline getirmektedir.

2. Literatür Taraması

2.1. Akıllı Stadyum Kavramı ve Gelişimi

Stadyumlar, spor karşılaşmalarının gerçekleştirildiği ve seyircilerin bu etkinlikleri izlemek üzere bir araya geldiği yapılardır (Durgun, 2007). Zaman içinde artan seyirci talebi, güvenlik gereksinimleri ve konfor beklentileri, bu yapıların mimari ve işletme anlayışında önemli dönüşümlere yol açmıştır. Günümüzde dijitalleşmenin etkisiyle stadyumlar yalnızca fiziksel spor

alanları olmaktan çıkmış; veri üreten, bu veriyi işleyen ve hizmet süreçlerine entegre eden çok işlevli deneyim mekânlarına dönüşmüştür.

Bu dönüşüm çerçevesinde akıllı stadyum kavramı; yüksek hızlı bağlantı altyapısı, IoT tabanlı sensör sistemleri, büyük veri analitiği, mobil uygulamalar, dijital biletleme ve akıllı güvenlik çözümlerinin bütünleşik biçimde kullanıldığı yeni nesil spor yapıları için kullanılmaktadır. Bu yapılar, taraftar deneyimini geliştirmekte ve kulüpler açısından operasyonel verimlilik, güvenlik ve hizmet kalitesinin artırılmasına katkı sağlamaktadır (Francis et al., 2023; Öner ve ark., 2024).

2.2. Tarihsel Süreç

2.2.1. Antik Dönem: Yunan ve Roma Mirası

Stadyumların tarihsel kökeni Antik Yunan ve Roma dönemine dayanmaktadır. İlk örnekler çoğunlukla atletizm ve gösteri etkinlikleri için tasarlanmış, fiziksel seyir deneyiminin ön planda olduğu yapılardı. Roma döneminde ise spor ve gösteri kültürünün kitleselleşmesiyle daha büyük kapasiteli ve anıtsal yapılar ortaya çıkmıştır (Saltuk, 1999). Bu dönem, seyir pratiğinin mekânsal organizasyon üzerinden şekillendiği erken evreyi temsil etmektedir.

Sanayi devrimi sonrasında kentleşme ve kitle kültürünün gelişmesiyle birlikte modern stadyumlar daha planlı ve branş odaklı yapılar hâline gelmiştir. Özellikle futbolun kurumsallaşması, kapasite, görüş açısı, tribün düzeni ve güvenlik gibi ölçütlerin tasarımda belirleyici olmasına yol açmıştır (Durgun, 2007). Böylece stadyumlar, genel gösteri alanlarından çıkarak uzmanlaşmış spor mekânlarına dönüşmüştür.

2.2.2. Modernleşme Süreci: 18. Yüzyıldan 20. Yüzyıla

Modern stadyumların gelişimi, sanayi devrimi sonrasında hız kazanan kentleşme, kitle kültürü ve sporun kurumsallaşmasıyla birlikte şekillenmiştir. 18. yüzyıldan itibaren spor organizasyonlarının daha düzenli bir yapıya kavuşması, spor mekânlarının planlı ve işlevsel biçimde tasarlanmasını gerekli kılmıştır. Özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren futbolun kurumsallaşması, stadyum tasarımında branşa özgü gereksinimlerin öne çıkmasına yol açmıştır. Bu süreçte kapasite, görüş açısı, tribün düzeni ve seyirci güvenliği modern stadyum planlamasının temel unsurları hâline gelmiştir (Durgun, 2007).

20. yüzyılın başlarında mühendislik ve yapı teknolojilerindeki gelişmeler, daha büyük kapasiteli ve daha konforlu stadyumların inşasını mümkün kılmıştır. Tribünlerin sahaya yakın konumlandırılması, görüş kalitesinin artırılması ve örtü sistemlerinin geliştirilmesi, bu dönemin başlıca tasarım eğilimleri arasında yer almıştır. Böylece stadyumlar yalnızca spor karşılaşmalarının düzenlendiği alanlar değil, aynı zamanda kent kimliği ve toplu seyir kültürünün önemli mekânları hâline gelmiştir.

2.2.3. Geç Modern Dönem ve Çok Amaçlılık

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren stadyum tasarımı, yalnızca spor etkinliklerine hizmet eden yapılardan çok amaçlı kullanıma uygun kompleks yapılara doğru evrilmiştir. Bu dönemde stadyumlar; konser, festival ve farklı organizasyonlara ev sahipliği yapabilecek biçimde tasarlanmış, esnek kullanım olanakları ön plana çıkmıştır. Açılır-kapanır çatı sistemleri, çok katmanlı tribün düzenleri ve dönüştürülebilir saha kurguları, bu dönüşümün belirgin özellikleri olmuştur (Gürel & Akkoç, 2011; Selo & Erdönmez, 2018).

Aynı süreçte stadyumlar, işlevsel yapılar olmanın ötesine geçerek kent siluetine katkı sunan simgesel ve ekonomik değer üreten mekânlar hâline gelmiştir. Bu durum, stadyum mimarisinin temsil, marka değeri ve çok yönlü kullanım ekseninde yeniden şekillendiğini göstermektedir.

2.2.4. Dijitalleşme ve Deneyim Odaklı Tasarım

Günümüzde stadyum tasarımı, yalnızca kapasite ve güvenlik parametreleri üzerinden değil; deneyim üretme kapasitesi üzerinden de değerlendirilmektedir. 5G bağlantı altyapısı, IoT tabanlı sensör sistemleri ve yüksek hızlı ağ çözümleri, stadyum içi etkileşimi artırarak izleyici deneyimini çok katmanlı hâle getirmektedir. Böylece stadyum, fiziksel varlığın ötesinde dijital katmanlarla zenginleştirilmiş bir deneyim alanına dönüşmektedir.

Bu dönüşüm, spor mekânlarının tarihsel evriminde yeni bir aşamayı temsil etmektedir. Antik dönemin fiziksel odaklı seyir pratiğinden, modern dönemin kapasite ve konfor merkezli tasarımına; oradan da dijitalleşme ile bütünleşmiş deneyim mekânlarına uzanan süreç, stadyumların yalnızca mimari değil aynı zamanda teknolojik ve kültürel dönüşümünü de ortaya koymaktadır.

3. Akıllı Stadyumların Bileşenleri

Akıllı stadyumlar, gelişmiş mimari çözümler ile yüksek kapasiteli dijital altyapının bütünleştiği hibrit yapılardır. Bu yapılar; yüksek hızlı bağlantı sistemleri, IoT tabanlı sensör ağları, büyük veri analitiği, bulut bilişim ve siber güvenlik uygulamalarıyla desteklenen bütüncül bir ekosistem sunmaktadır. Stadyumlarda binlerce kullanıcının eşzamanlı veri üretip tüketmesi, düşük gecikmeli, ölçeklenebilir ve güvenli altyapıları zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle bağlantı ve veri yönetimi çözümleri, akıllı stadyum mimarisinin temel bileşenleri arasında yer almaktadır.

3.1. Teknolojik Altyapı ve Bağlantı Sistemleri

Akıllı stadyumlarda teknolojik altyapı; mobil iletişim sistemleri, kablosuz ağ çözümleri, sensörler, veri işleme sistemleri ve güvenlik katmanlarının birlikte çalıştığı bütünleşik bir yapıdan oluşmaktadır. Özellikle 5G teknolojisi, yüksek bant genişliği, düşük gecikme ve yoğun cihaz bağlantı kapasitesi sayesinde artırılmış gerçeklik uygulamaları, çoklu kamera destekli maç tekrarları, dijital bilet doğrulama ve yoğunluk analizi gibi gerçek zamanlı hizmetlerin etkin biçimde yürütülmesini mümkün kılmaktadır (Yu ve ark., 2017).

Buna ek olarak Wi-Fi 6 gibi yüksek yoğunluklu kablosuz ağ çözümleri, stadyum içinde binlerce kullanıcının eşzamanlı bağlantı kurduğu ortamlarda mobil uygulama kullanımı, sosyal medya paylaşımı ve dijital ödeme işlemlerinin kesintisiz sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. IoT tabanlı sensör sistemleri ise seyirci yoğunluğu, hava kalitesi, sıcaklık, enerji tüketimi ve olası güvenlik riskleri gibi verileri anlık olarak izleyerek operasyonel süreçlerin daha etkin yönetilmesini desteklemektedir (Schwab, 2016; Micko ve ark., 2023).

Bu teknolojik yapının sürdürülebilir biçimde çalışabilmesi için bulut tabanlı ve ölçeklenebilir bilişim altyapılarına ihtiyaç duyulmaktadır. Canlı yayın akışlarının işlenmesi, güvenlik görüntülerinin analiz edilmesi ve mobil uygulama verilerinin gerçek zamanlı değerlendirilmesi, bu altyapı sayesinde mümkün hâle gelmektedir. Ancak artan bağlantı yoğunluğu siber güvenlik risklerini de beraberinde getirdiğinden, ağ segmentasyonu, şifreleme ve gerçek zamanlı tehdit tespiti gibi önlemler akıllı stadyum altyapısının ayrılmaz parçalarıdır (Kiani & Nazari, 2024).

3.2. Veri Yönetimi ve Dijital Sistemler

Akıllı stadyum ekosisteminde veri, stratejik bir kaynak niteliği taşımaktadır. Biletleme sistemleri, mobil uygulamalar, Wi-Fi kayıtları, kamera sistemleri ve sosyal medya etkileşimleri aracılığıyla üretilen veriler, stadyum yönetimine çok boyutlu bir operasyonel görünürlük sunmaktadır (Ratten, 2019). Bu verilerin bütüncül biçimde işlenmesi, karar süreçlerinin daha hızlı ve isabetli yürütülmesine katkı sağlamaktadır.

Büyük veri analitiği; yoğunluk haritalarının oluşturulması, kuyruk sürelerinin tahmin edilmesi, yiyecek-içecek talebinin öngörülmesi ve personel planlamasının optimize edilmesi gibi alanlarda önemli avantajlar sağlamaktadır (Minoli, 2020; Yılmaz, 2021). Benzer biçimde görüntü tabanlı güvenlik analitiği, kalabalık ortamlarda olağandışı hareketlerin erken tespit edilmesine yardımcı olmakta ve müdahale süresini kısaltmaktadır (Hossain ve ark., 2018). Karar destek sistemleri de maç günü operasyonları, trafik yönetimi ve tahliye planlaması gibi karmaşık süreçlerde veri temelli yönetimi güçlendirmektedir (Keleş ve ark., 2017).

3.3. Mobil Uygulamalar ve Taraftar Etkileşim Sistemleri

Mobil uygulamalar, akıllı stadyum deneyiminin kullanıcıya en görünür biçimde yansıyan bileşenlerinden biridir. Canlı skor, maç istatistikleri, özel içerikler ve anlık bildirimler aracılığıyla taraftarın bilgiye erişimi kolaylaşmakta; kulüp ile taraftar arasındaki etkileşim süreklilik kazanmaktadır (Parganas ve ark., 2017). Ayrıca mobil uygulamalar, dijital taraftarlığın sürdürülmesinde ve taraftar davranışlarına ilişkin veri üretiminde önemli rol oynamaktadır (Şengül Gültekin & Kaçay, 2024; Öner ve ark., 2024).

Elektronik biletleme sistemleri, güvenlik ve erişim kontrolü açısından akıllı stadyumların temel uygulamaları arasında yer almaktadır. Türkiye'de 6222 sayılı Kanun sonrasında yaygınlaşan elektronik biletleme, giriş süreçlerinin kayıt altına alınmasını ve daha denetlenebilir bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır (Baykara, 2017). QR kod ve temassız doğrulama çözümleri de giriş süreçlerinde hız ve kontrol avantajı sunmaktadır (Francis et al., 2023).

Bunun yanında dijital sadakat programları ve kişiselleştirilmiş kampanyalar, taraftar bağlılığını güçlendiren araçlar arasında değerlendirilmektedir (Harris, 2018). Artırılmış ve sanal gerçeklik

uygulamaları, fiziksel deneyimi dijital katmanlarla zenginleştirirken; mobil ödeme sistemleri stadyum içi tüketim süreçlerini hızlandırarak kullanıcı memnuniyetine katkı sağlamaktadır (Jackson, 2021; Rathore, 2016).

3.4. Akıllı Güvenlik Sistemleri

Akıllı stadyumlarda güvenlik, yalnızca fiziksel risklerin azaltılmasıyla sınırlı olmayıp taraftarların algısal güvenlik düzeyinin güçlendirilmesi açısından da önem taşımaktadır. Bu doğrultuda biyometrik giriş sistemleri, yüz tanıma uygulamaları, akıllı kamera sistemleri ve dijital giriş kontrol mekanizmaları stadyum güvenliğinin temel unsurları hâline gelmiştir. Biyometrik sistemler, riskli kişilerin tespiti ve denetim kapasitesinin artırılması açısından öne çıkmaktadır (Şamlı & Yüksel, 2009; Jain ve ark., 2006).

Görüntü işleme temelli akıllı CCTV sistemleri ise yalnızca kayıt yapan sistemler olmaktan çıkmış; şüpheli davranışları, olağandışı yoğunlukları ve potansiyel riskleri tespit edebilen yapılara dönüşmüştür (Collins ve ark., 2002; Hu, 2020). Giriş kontrolünde kullanılan turnike sistemleri, metal dedektörler ve X-Ray cihazları da tesis güvenliğinin sağlanmasında önemli işlevler üstlenmektedir (Ekiz & Acet, 2021). Ayrıca sensörler ve kameralarla entegre çalışan acil durum yönetim sistemleri, olayın konumunun belirlenmesi, ekiplerin yönlendirilmesi ve tahliye planlarının daha hızlı uygulanmasına katkı sağlamaktadır (İlter & Özkeser, 2007).

3.5. Enerji Yönetimi, Alan Yönetimi ve Hizmet Teknolojileri

Akıllı stadyumlarda enerji yönetimi, sürdürülebilirlik ve hizmet teknolojileri; çevresel etkilerin azaltılması, işletme maliyetlerinin düşürülmesi ve taraftar deneyiminin iyileştirilmesi açısından bütünleşik bir yapı sunmaktadır. Bu kapsamda sensör destekli LED aydınlatma sistemleri, doluluk oranı ve gün ışığı seviyesine göre otomatik ayarlamalar yaparak enerji tasarrufuna katkı sağlamakta; geniş çatı yüzeylerine entegre edilen fotovoltaik paneller yenilenebilir enerji kullanımını desteklemektedir (Toktaş, 2024; Demir & Biket, 2025). Benzer şekilde IoT tabanlı ısı ve iklim kontrol sistemleri, yalnızca gerekli alanlarda ısıtma ve soğutma sağlayarak konfor ile enerji verimliliğini birlikte hedeflemektedir (Jones ve ark., 2018). Sürdürülebilir işletmecilik açısından sensörlü atık toplama sistemleri ile yağmur suyu toplama ve depolama çözümleri, maç günü oluşan yoğun

kaynak tüketiminin daha verimli yönetilmesine katkı sunmaktadır (Jones ve ark., 2018). Buna ek olarak, yüksek yoğunluklu stadyum ortamlarında dijital yönlendirme sistemleri ve akıllı otopark uygulamaları, anlık yoğunluk verilerine göre taraftar akışını düzenleyerek güvenli dolaşımı ve erişim planlamasını desteklemekte, trafik karmaşasını azaltmaktadır (Akkoyunlu & Azat, 2025). Hizmet boyutunda ise mobil sipariş sistemleri ve self-servis kiosk uygulamaları, geleneksel satış noktalarında oluşan kuyrukları azaltarak operasyonel verimliliği artırmakta; dijital perakende altyapısına entegre edilen dinamik fiyatlandırma modelleri de talep, doluluk ve maç yoğunluğu gibi değişkenlere bağlı olarak daha esnek fiyat politikalarının uygulanmasına olanak tanımaktadır (Karlı, 2023; Pamuk, 2024).

4. Akıllı Stadyumlarda Taraftar Deneyimi: Etkileşim, Konfor ve Güvenlik

Akıllı stadyumlar, dijital teknolojilerin spor mekânına entegrasyonu sayesinde taraftar deneyimini etkileşim, konfor, güvenlik ve dijital erişim boyutlarında yeniden şekillendiren hibrit deneyim alanları hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, stadyumu yalnızca müsabakanın izlendiği fiziksel bir mekân olmaktan çıkararak veri temelli hizmetlerin sunulduğu, gerçek zamanlı etkileşimin sürdürüldüğü ve kullanıcı davranışlarının analiz edilebildiği çok katmanlı bir yapıya dönüştürmektedir (Francis et al., 2023). Dijital platformların gelişmesiyle birlikte taraftar–kulüp ilişkisi tek yönlü iletişim modelinden karşılıklı etkileşime dayalı bir yapıya evrilmiş; ikinci ekran deneyimi, mobil uygulamalar üzerinden sunulan anketler, oyunlaştırılmış modüller, kulüp içeriğine anlık erişim ve artırılmış gerçeklik destekli uygulamalar, taraftarın maç sürecine daha aktif katılımını mümkün kılmıştır. Bu bağlamda taraftar, yalnızca müsabakayı izleyen pasif bir izleyici değil, veriyi takip eden, yorumlayan ve dijital içerikle sürekli etkileşim hâlinde bulunan aktif bir kullanıcıya dönüşmektedir (Öner ve ark., 2024a). Bunun yanında konfor, akıllı stadyum tasarımında yalnızca fiziksel ergonomiyle sınırlı olmayan, dijital kolaylaştırıcılık unsurlarıyla desteklenen bütüncül bir deneyim boyutu olarak öne çıkmaktadır. Koltuk ergonomisi, görüş açısı, mekânsal düzen, temizlik ve yiyecek–içecek alanlarının konumlanışı gibi fiziksel unsurların yanı sıra, mobil uygulama üzerinden koltuktan sipariş verme, stadyum içi yoğunluğu anlık takip edebilme ve yönlendirme sistemleriyle uygun güzergâh seçebilme gibi uygulamalar, hizmet kalitesi algısını güçlendirmekte ve deneyimin kesintisiz sürdürülmesine katkı sağlamaktadır (Arslan, 2017; Demir & Biket, 2025). Güvenlik ise akıllı stadyum deneyiminin en hassas boyutlarından biri olup yalnızca fiziksel

risklerin azaltılmasıyla değil, taraftarların kendilerini güvende hissetmeleriyle ilişkili algısal boyutuyla da önem taşımaktadır. Yüksek çözünürlüklü kamera sistemleri, yüz tanıma teknolojileri ve biyometrik geçiş uygulamaları; riskli durumların erken tespitini, giriş–çıkış noktalarındaki yoğunlukların analizini ve kalabalık yönetiminin daha etkin biçimde yürütülmesini mümkün kılmaktadır (Ekizoğlu, 2021). Böylece güvenlik anlayışı, müdahale odaklı geleneksel modelden erken uyarı ve risk azaltma temelli daha önleyici bir yapıya doğru evrilmektedir. Akıllı stadyumların deneyim üretme kapasitesinin temelinde ise yüksek hızlı bağlantı altyapısı yer almakta; kesintisiz Wi-Fi ve 5G çözümleri sayesinde taraftarlar maç sırasında farklı kamera açılarına erişebilmekte, anlık veri akışını takip edebilmekte, dijital biletleme, temassız ödeme, anlık maç tekrarları ve dijital koleksiyon ürünleri gibi hizmetlerden yararlanabilmektedir (Yu ve ark., 2017). Bu hizmetler, kulüpler açısından yeni gelir modelleri yaratırken, taraftar için deneyimin kapsamını genişletmekte ve kişiselleştirmektedir (Şengül Gültekin & Kaçay, 2024; Öner ve ark., 2024b). Sonuç olarak akıllı stadyumlarda taraftar deneyimi, fiziksel katılım ile dijital katılımın eşzamanlı biçimde üretildiği, teknoloji aracılığıyla derinleşen ve çeşitlenen çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

5. Dijitalleşme ve Taraftar Bağlılığı

Akıllı stadyumlar; Nesnelerin İnterneti (IoT), yüksek hızlı bağlantı teknolojileri ve dijital platformlar aracılığıyla taraftar deneyimini çok boyutlu bir dijital ekosisteme dönüştürmektedir. Dijitalleşmenin sporun fiziksel sınırlarını genişlettiği; taraftarların stadyum içinde dahi mobil cihazlar üzerinden sürekli etkileşim hâlinde kalmalarını sağladığı ve deneyimlerini anlık biçimde paylaşmalarına imkân verdiği belirtilmektedir (Şengül Gültekin ve Kaçay, 2024). Bu gelişme, taraftar bağlılığını yalnızca takım performansına dayalı bir duygu durum olmaktan çıkararak; deneyim kalitesi, erişilebilirlik ve etkileşimin sürekliliğiyle beslenen daha dinamik bir ilişki biçimine dönüştürmektedir.

Akıllı stadyumlarda sensör sistemleri ve zamanlama teknolojileri, yalnızca oyunun doğruluğunu artırmakla sınırlı değildir. Elde edilen verilerin stadyum içi dev ekranlar ve taraftar uygulamaları üzerinden paylaşılması; izleme kalitesini artırmakta, taraftarın müsabakayı "veriyle zenginleşmiş" bir deneyim olarak takip etmesine olanak tanımaktadır (Korkut, 2022). Ayrıca stadyum içi bağlantı çözümlerinin, geleneksel yayıncılığın ötesine geçerek taraftarlara tribünde bulundukları sırada dahi farklı kamera açıları üzerinden

müsabakayı izleme imkânı sunduğu ifade edilmektedir (Öner ve Bingöl, 2025). Bu nedenle bağlılık, "stadyumda bulunma" deneyimini daha anlamlı ve değerli kılan dijital katmanlarla desteklenmektedir.

5.1. Taraftar Sadakati Modelleri

Akıllı stadyumlar, taraftar davranışlarının dijital verilere dönüştürülebildiği ve sadakat göstergelerinin ölçümlenebildiği dinamik ortamlar olarak değerlendirilmektedir. Stadyum atmosferinin taraftarların tüketim niyeti üzerinde belirleyici olduğu; teknolojik unsurlarla modernize edilen atmosferin takımla özdeşleşmeyi güçlendirerek sadakat modellerinin etkinliğini artırdığı ifade edilmektedir (Hanik Sevim, 2024). Bu çerçevede taraftar sadakati, yalnızca tekrar satın alma ve düzenli katılım gibi davranışsal göstergelerle değil; aidiyet, özdeşleşme ve duygusal bağlılık gibi psikolojik boyutlarla birlikte ele alınmalıdır.

Öte yandan stadyumlar, taraftarların kimlik geliştirdikleri ve aidiyet duygusu kazandıkları mekânlar olarak konumlanmaktadır. Akıllı stadyum uygulamalarının taraftarı pasif izleyici konumundan çıkararak deneyim kurgusunun daha aktif bir bileşeni hâline getirdiği; böylece taraftarın "katılım" ve "değer üretme" düzeyinin arttığı belirtilmektedir (Polat, 2016). Dijitalleşme sayesinde taraftarın stadyum içindeki temas noktaları (giriş, yönlendirme, ödeme, etkileşim, içerik tüketimi) artmakta; her temas noktası, bağlılığı sürdürülebilir biçimde besleyen bir ilişki katmanı üretmektedir.

5.2. Dijital Pazarlama Araçlarının Rolü

Akıllı stadyumlar, taraftarlara doğru zamanda ve doğru bağlamda ulaşılmasını mümkün kılan güçlü bir dijital pazarlama ortamı sunmaktadır. Dijital gelir modellerinin önemine dikkat çekilerek; beacon teknolojileri ve mobil uygulamalar aracılığıyla taraftarlara maç esnasında kişiselleştirilmiş ürün ve yiyecek–içecek teklifleri sunulabildiği ifade edilmektedir (Rejeb et al., 2022; Bernritter et al., 2021). Bu yaklaşım, pazarlama iletişimini genel mesajlardan çıkararak "anlık, konuma duyarlı ve davranış temelli" önerilere dönüştürmektedir.

Sosyal medya entegrasyonunun da stadyum içi pazarlama faaliyetlerini güçlendirdiği; taraftarların stadyumdan yaptıkları paylaşımların kulüpler açısından organik ve etkili bir pazarlama aracına dönüştüğü belirtilmektedir (Şengül Gültekin ve Kaçay, 2024). Bununla birlikte, ikinci ekran deneyimi kapsamında mobil uygulamalar üzerinden gerçekleştirilen anketler, etkileşimli yarışmalar ve kampanyalar; taraftarın pazarlama

faaliyetlerine katılımını artırabilmektedir (Öner ve Bingöl, 2025). Bu nedenle akıllı stadyumlarda pazarlama, tek yönlü tanıtım yerine etkileşim temelli "deneyim pazarlaması" mantığıyla ele alınmaktadır.

5.3. Kişiselleştirilmiş Taraftar Deneyimleri

Dijital teknolojiler, taraftarların stadyum içindeki deneyimini giderek daha bireyselleştirilmiş bir yapıya taşımaktadır. Artırılmış gerçeklik uygulamalarının; taraftarlara oyuncu istatistiklerini anlık biçimde görüntüleme veya saha içi analizleri kişisel ekranlar üzerinden takip etme imkânı sunduğu belirtilmektedir (Öner ve Bingöl, 2025). Bu tür uygulamalar, taraftarın maçı yalnızca izlemekle kalmayıp "bilgiyle etkileşen" bir kullanıcıya dönüşmesini sağlamaktadır.

Veri analitiği sayesinde taraftarın stadyuma girişinden ayrılışına kadar olan süreç; otopark yönlendirmesi, sıra beklemeden yiyecek siparişi, koltuk bazlı hizmet ve kampanya önerileri gibi tercihlere göre optimize edilebilmektedir. Bu kişiselleştirilmiş deneyimlerin, taraftarın aidiyet ve bağlılık duygusunu güçlendirdiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla kişiselleştirme, yalnızca hizmet sunumunun pratikleşmesi değil; taraftarın kendini "tanınmış ve önemsenmiş" hissetmesini sağlayan bir deneyim stratejisi olarak değerlendirilmektedir.

6. Akıllı Stadyumların Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları

Akıllı stadyumlar, dijital altyapı ve veri temelli yönetim sistemleri aracılığıyla spor endüstrisinde ekonomik ve toplumsal dönüşümü hızlandıran mekânsal yapılar olarak değerlendirilmektedir. Bu yapılar; yalnızca müsabaka organizasyonlarının yürütüldüğü alanlar değil, aynı zamanda dijital hizmetlerin üretildiği, gelir çeşitliliğinin sağlandığı ve taraftar deneyiminin sürekli yeniden kurgulandığı hibrit ekosistemlerdir (Ratten, 2019). Spor teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte stadyumların ekonomik işlevi, fiziksel kapasitenin ötesine geçerek veri üretimi ve dijital etkileşim üzerinden değer yaratma modeline doğru evrilmiştir (Minoli, 2020).

6.1. Ekonomik Yansımalar

Akıllı stadyumlar, spor kulüplerinin gelir yapısını çeşitlendiren ve veri temelli karar mekanizmalarıyla finansal performansı optimize eden yapılar olarak öne çıkmaktadır. Dijital biletleme, mobil ödeme sistemleri ve dinamik

fiyatlandırma algoritmaları; talep yoğunluğuna göre esnek fiyat belirleme imkânı sunarak gelir yönetimini daha etkin hâle getirmektedir (Rathore, 2016). Büyük veri analitiği sayesinde taraftar davranışları analiz edilmekte; satın alma eğilimleri, maç katılım sıklığı ve harcama alışkanlıkları üzerinden kişiselleştirilmiş kampanyalar geliştirilebilmektedir (Yılmaz, 2021).

Spor ekonomisi literatürü, modern stadyumların çok amaçlı kullanım kapasitesinin yerel ekonomiye doğrudan ve dolaylı katkılar sunduğunu göstermektedir (Preuss, 2015). Konser, fuar, kurumsal etkinlik ve müze faaliyetleri gibi organizasyonlar, stadyumların yıl boyunca aktif kullanımını sağlayarak kent ekonomisinde süreklilik oluşturmaktadır. Bu durum, spor tesislerini yalnızca sezonluk değil, sürekli ekonomik hareketlilik üreten merkezler hâline getirmektedir.

Ayrıca IoT tabanlı enerji izleme sistemleri ve otomasyon çözümleri sayesinde işletme maliyetlerinin azaltılabildiği; enerji ve su kullanımının ölçümlenebilir hâle gelmesinin operasyonel verimliliği artırdığı belirtilmektedir (Micko ve ark., 2023). Bu yaklaşım, dijitalleşmenin ekonomik değer üretiminde yalnızca gelir artırıcı değil; maliyet azaltıcı bir rol de üstlendiğini göstermektedir.

6.2. Toplumsal Yansımalar

Akıllı stadyumlar, sporun toplumsal boyutunu dijital araçlar aracılığıyla yeniden şekillendirmektedir. Dijital platformların yaygınlaşması, taraftarların kulüplerle kurduğu ilişkinin daha etkileşimli ve sürekli bir yapıya kavuşmasını sağlamaktadır (Francis et al., 2023). Özellikle mobil uygulamalar ve sosyal medya entegrasyonu, taraftarların deneyimlerini anlık paylaşmalarına ve kulüple çift yönlü iletişim kurmalarına olanak tanımaktadır (Karadağ ve ark., 2019).

Spor mekânlarının toplumsal kimlik ve aidiyet üretimindeki rolü literatürde geniş biçimde ele alınmaktadır (Polat, 2016). Akıllı stadyum uygulamaları, taraftarı pasif izleyici konumundan çıkararak veri üreten ve deneyime aktif katılan bir kullanıcıya dönüştürmektedir. Bu durum, taraftar bağlılığının yalnızca sportif başarıya değil; deneyim kalitesi ve dijital etkileşim düzeyine bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir (Harris, 2018).

Erişilebilirlik çözümleri ve dijital yönlendirme sistemleri de toplumsal katılımı artıran unsurlar arasında yer almaktadır. Akıllı ulaşım entegrasyonları, dijital rehberlik uygulamaları ve kapsayıcı tasarım yaklaşımları; farklı yaş grupları ve engelli bireylerin stadyum deneyimine

katılımını kolaylaştırmaktadır (Selo ve Erdönmez, 2018). Bu yönüyle akıllı stadyumlar, yalnızca ekonomik değil; sosyal kapsayıcılık açısından da dönüşüm üreten mekânlar olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak akıllı stadyumlar; dijital gelir modelleri, veri temelli işletme stratejileri ve etkileşim odaklı taraftar deneyimi sayesinde hem ekonomik hem de toplumsal düzlemde değer üreten çok katmanlı spor mekânlarıdır. Dijitalleşme süreci, bu yapıların kent içindeki rolünü yeniden tanımlamakta ve spor mekânlarını hibrit sosyal-ekonomik merkezlere dönüştürmektedir.

7. Dünya ve Türkiye'den Akıllı Stadyum Örnekleri

Günümüzde spor mekânları, birçok ülkede yalnızca müsabakanın icra edildiği alanlar olmaktan çıkarak kentsel ölçekte eğlence, hizmet ve deneyim işlevlerini bir araya getiren çok amaçlı merkezlere dönüşmektedir. Türkiye'de de benzer bir eğilim gözlenmekte; stadyumların dijitalleşme, akıllı altyapı ve sürdürülebilirlik uygulamalarıyla yeniden yapılandırılması giderek yaygınlaşmaktadır. Bu bölümde dünya ve Türkiye'den seçilen örnekler üzerinden akıllı stadyum yaklaşımının çok amaçlılık, dijital deneyim, sürdürülebilirlik ve güvenlik gibi boyutları karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmektedir.

7.1. Dünya'dan Örnekler

Tottenham Hotspur Stadium (Londra, İngiltere)

Kuzey Londra'da konumlanan Tottenham Hotspur Stadyumu, yalnızca futbol müsabakaları için değil; NFL karşılaşmaları, konserler ve farklı ölçeklerde kültürel etkinlikleri destekleyecek biçimde çok fonksiyonlu bir kompleks olarak kurgulanmıştır. Yaklaşık 62.000 seyirci kapasitesine sahip yapı, 17.000 kişilik tek katmanlı tribün bölümüyle Birleşik Krallık ölçeğinde dikkat çeken bir örnek sunmaktadır. Stadyumun operasyonel esnekliğinin temel bileşenlerinden biri, farklı etkinlik türleri için hızlı dönüşüme olanak tanıyan geri çekilebilir saha teknolojisidir (Populous, 2019). Tasarım ve uygulama süreçlerinde BIM tabanlı yaklaşımların kullanılması ve çatı/taşıyıcı sistem kurgusunun ileri mühendislik çözümleriyle ele alınması, akıllı stadyum kavramının yalnızca dijital servislerle sınırlı olmayıp yapısal ve operasyonel esneklik boyutunu da içerdiğini göstermektedir (Schlaich Bergermann Partner, t.y.).

Mercedes-Benz Stadium (Atlanta, ABD)

2017 yılında hizmete giren Mercedes-Benz Stadyumu, futbol ve Amerikan futbolu başta olmak üzere farklı spor disiplinleri ve spor dışı etkinlikler için çok amaçlı bir mega yapı niteliğindedir. 71.000 kişilik kapasite, esnek kullanım senaryolarıyla desteklenerek farklı etkinlik yoğunluklarına uyarlanabilmektedir. Yapının en ayırt edici mimari/teknolojik öğelerinden biri, "kamera diyaframı" benzeri hareket prensibiyle çalışan açılır-kapanır çatı sistemidir. İç mekânda yer alan ve tribünleri 360 derece çevreleyen Halo Board ekranı ise stadyum içi görsel iletişimi güçlendiren ve taraftar etkileşimini artıran dijital bir deneyim bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca hava kalitesi yönetimi ve kokulandırma gibi uygulamaların, kalabalık ortamlarda algısal konforu destekleyerek etkinliğe katılım motivasyonunu olumlu etkileyebildiği vurgulanmaktadır (Vandenbergue ve ark., 2023).

Allianz Arena (Münih, Almanya)

Herzog & de Meuron tasarımıyla 2005 yılında faaliyete geçen Allianz Arena, akıllı stadyum mimarisinde dijital dış kabuk yaklaşımının simgesel örneklerinden biridir. Yapı, spor işlevinin yanı sıra ticari birimler ve sosyal donatılarla 7/24 yaşayan bir çekim noktası olarak kurgulanmıştır (Bilgen, 2018). En belirgin akıllı bileşen, 2.874 adet ETFE hava yastığından oluşan ve dijital kontrollü aydınlatma ile renk değiştirebilen cephe sistemidir (Herzog & de Meuron, 2019). Bu cephe, stadyumu kent ölçeğinde iletişim kurabilen bir "dijital simge"ye dönüştürmekte; ancak çevresel bağlam (ör. otoyol güvenliği) nedeniyle aydınlatma kullanımının belirli kısıtlar çerçevesinde yönetildiği ifade edilmektedir.

Johan Cruijff ArenA (Amsterdam, Hollanda)

1993–1996 yılları arasında inşa edilen stadyum, 2018–2019 sezonu itibarıyla Johan Cruijff ArenA adını almıştır (Amsterdam ArenA, 2009). Çok amaçlı işletim modeli kapsamında spor organizasyonlarında yaklaşık 55.500 kişiye, konser gibi büyük ölçekli etkinliklerde ise 68.000 kişiye kadar kapasite sunabildiği belirtilmektedir (World Stadium Database, t.y.). ArenA'nın akıllı stadyum yaklaşımında öne çıkan nokta, sürdürülebilirlik ve kaynak yönetimi odaklı çözümlerdir. Çatıdaki fotovoltaik panellerin enerji ihtiyacının bir bölümünü karşılamaya katkı sunduğu; yenilenebilir enerji kaynakları ile su yönetimi çözümlerinin iklimlendirme ve işletme süreçleriyle ilişkilendirildiği bildirilmektedir (Warmerdam, van der Hoogt & Kotter, 2020). Ayrıca su tasarrufu ve atık yönetimi uygulamalarının

sürdürülebilir işletmecilik yaklaşımını desteklediği belirtilmektedir (Johan Cruijff ArenA, t.y.).

Wembley İngiltere Ulusal Stadyumu (Londra, İngiltere)

İlk olarak 1927'de inşa edilen Wembley Stadyumu, daha çağdaş bir spor mekânı oluşturma hedefiyle 2007 yılında yeniden inşa edilmiştir. Yenilenen yapı, İngiliz futbolunun modern simgesi olma iddiasını sürdürürken, çok amaçlı etkinlikleri destekleyen bir mekânsal organizasyon sunmayı hedeflemektedir (Foster+Partners, 2007). Yaklaşık 90.000 kişilik kapasitesiyle Avrupa'nın en büyük stadyumları arasında yer alan Wembley'de hareketli çatı sisteminin, Londra iklim koşullarında kullanım konforunu artıran bir unsur olarak değerlendirildiği görülmektedir. Etkinlik günlerinde oluşabilecek yoğunlukların azaltılmasında trafik yönetimi ve planlama stratejilerinin kritik rol oynadığı belirtilmektedir (Brent House, 2013). Ayrıca tribünlerin sahaya yakın kurgusu ve akustik etkiyi güçlendiren tasarım yaklaşımı, taraftar deneyimini artırmaya dönük mekânsal stratejiler arasında yer almaktadır (Foster+Partners, 2007). Londra'daki ikonik spor yapıları bağlamında Aquatics Centre örneği de, taşıyıcı sistem ile mimari formun bütünleştiği simgesel bir tasarım olarak değerlendirilmekte; kamuoyundaki mimari yorumlarla birlikte literatürde yer almaktadır (Glancey, 2018).

7.2. Türkiye'den Örnekler

Beşiktaş Tüpraş Stadyumu (Vodafone Park)

Vodafone Park, İnönü Stadyumu'nun yerine, Dolmabahçe Sarayı ve tarihi vadi çanağı aksıyla ilişkili konumu dikkate alınarak tasarlanmış; İstanbul siluetindeki hassas bağlamı temel bir tasarım girdisi olarak ele almıştır. Yaklaşık 41.903 kişi kapasiteli yapı, UEFA kriterlerine uygun biçimde planlanırken, tarihi referanslarla uyumlu cephe yaklaşımı ve kot yerleşimi sayesinde siluet etkisinin azaltılması hedeflenmiştir. Kablolu strüktür ve PTFE membranla oluşturulan çatı sistemi, hafif ve yarı şeffaf bir örtü olarak kurgulanmış; akustik performansın desteklenmesi amaçlanmıştır. Stadyum, müze ve ticari birimleri içeren çok işlevli bir merkez niteliği taşımaktadır. Güvenlik altyapısında gelişmiş kamera sistemleri ve yüz tanıma gibi uygulamaların; dijital deneyim boyutunda ise yüksek hızlı mobil ağlar, interaktif ekranlar ve dijital panoların kullanıldığı belirtilmektedir (DBArchitects, t.y.). Bu bütüncül yaklaşım, stadyumun hem mimari bağlam

hem de dijital hizmetler açısından "akıllı stadyum" çerçevesinde değerlendirilebilmesini mümkün kılmaktadır.

Galatasaray RAMS Park (Ali Sami Yen Spor Kompleksi)

RAMS Park, elips plan şeması ve katmanlı tribün kurgusuyla, yüksek kapasitede seyirci akışını yönetmeye yönelik mekânsal organizasyonlar sunmaktadır. Yaya dolaşımı ile servis/araç trafiğinin iki ayrı kotta çözülmesi, operasyonel verimliliği artıran bir strateji olarak değerlendirilebilir. Yaklaşık 52.280 seyirci kapasitesi bulunan stadyumda her katta sosyal etkileşimi destekleyen ortak alanların oluşturulduğu; engelli erişilebilirliği açısından tribünlerde ayrılmış alanlar ve ilgili erişim çözümleriyle kapsayıcı bir tasarım yaklaşımının benimsendiği ifade edilmektedir. Ayrıca stadyumun Türkiye'de 2016 UEFA kriterlerini karşılayan ilk ve tek stadyum olduğu; Stadium Business Awards 2011 kapsamında uluslararası adaylar arasında yer aldığı belirtilmektedir (Galatasaray Spor Kulübü, t.y.). Sürdürülebilirlik boyutunda çatıda yer alan 10.404 güneş paneliyle 4,2 MW enerji üretimine ulaşıldığı ve bunun Guinness World Records kapsamında kayda geçtiği ifade edilmektedir (Guinness World Records, 2022).

Fenerbahçe Ülker Stadyumu (Şükrü Saracoğlu)

Şükrü Saracoğlu Stadyumu, 1999–2006 yılları arasındaki yerinde dönüşüm süreciyle yalnızca fiziksel yenileme değil; dijital ve teknolojik altyapının güncellenmesi açısından da Türkiye'deki önemli örneklerden biri olarak değerlendirilmektedir (Football Ground Guide, t.y.; Preuss, 2015). Aydınlatma sistemlerinde IoT tabanlı LED teknolojisine geçişin, enerji verimliliği ve yayın standartları açısından işlevsel katkılar sunduğu belirtilmektedir (Fenerbahçe SK, t.y.). Saha zemininin hibrit çim teknolojisi ve sensör tabanlı bakım sistemleriyle desteklenmesi, zemin kalitesinin sürekliliğini hedefleyen teknik bir yaklaşım ortaya koymaktadır (StadiumDB, t.y.). Tribünlerin sahaya yakın konumu ve çelik çatı strüktürünün oluşturduğu akustik etki; yüksek hızlı ağ altyapısı ve dijital ödeme/e-bilet entegrasyonu ile birlikte stadyumu daha etkileşimli bir platforma dönüştürmektedir (Fenerbahçe SK, t.y.). Bu yönüyle stadyum, tarihsel miras ile dijital dönüşüm bileşenlerini birlikte taşıyan "hibrit" bir model olarak yorumlanabilir.

8. TARTIŞMA ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, dijitalleşmenin spor endüstrisindeki mekânsal karşılığı olarak ele alınan akıllı stadyumların taraftar deneyimi üzerindeki

dönüştürücü etkileri değerlendirilmiştir. Literatürdeki bulgular ve Tottenham Hotspur, Mercedes-Benz, Allianz Arena, Johan Cruijff ArenA, Beşiktaş Tüpraş Stadyumu (Vodafone Park), Galatasaray RAMS Park ve Fenerbahçe Ülker Stadyumu örnekleri birlikte ele alındığında; akıllı stadyumların geleneksel spor yapılarından ayrışarak etkileşim, konfor ve güvenliğin dijital teknolojiler aracılığıyla yeniden tanımlandığı çok katmanlı deneyim merkezlerine dönüştüğü görülmektedir. Bu dönüşüm, stadyumları yalnızca maç günü kullanılan mekânlar olmaktan çıkarıp, yıl boyunca çeşitli etkinliklerle yaşayan ve hizmet üreten kentsel düğüm noktalarına dönüştürmektedir.

Bulgular, teknolojik altyapının (5G, Wi-Fi 6 ve IoT tabanlı sistemler) taraftar memnuniyetinde belirleyici bir rol oynadığını desteklemektedir. Vodafone Park ve Tottenham Hotspur Stadyumu örneklerinde öne çıkan yüksek hızlı bağlantı altyapısı ve mobil uygulama entegrasyonu; taraftarı pasif izleyici konumundan çıkarıp içerik tüketen, veriyle etkileşen ve dijital servislerden yararlanan daha aktif bir kullanıcıya dönüştürebilmektedir. Bu kapsamda ikinci ekran deneyimi, anlık veri akışı ve mobil hizmetler (biletleme, ödeme, içerik erişimi) taraftar deneyimini kişiselleştirerek stadyum içi etkileşimi güçlendirmektedir.

Güvenlik boyutunda biyometrik sistemler, yüz tanıma çözümleri ve akıllı kamera ağları; yalnızca denetim kapasitesini artıran araçlar değil, aynı zamanda kalabalık yönetimi ve risk azaltma süreçlerini destekleyen bir güvenlik ekosistemi bileşeni olarak değerlendirilebilir. Bu teknolojilerin, 6222 sayılı Kanun kapsamındaki yükümlülükler çerçevesinde güvenlik yönetimini güçlendirdiği ve aileler ile farklı demografik gruplar için "algısal güvenlik" düzeyini artırabildiği söylenebilir. Bununla birlikte, biyometrik veri işleme ve izleme teknolojilerinin yaygınlaşması kişisel verilerin korunması, şeffaflık ve etik yönetişim gibi başlıklarda yeni tartışma alanları üretmektedir. Dolayısıyla akıllı stadyumlarda teknoloji kullanımının başarısı, yalnızca teknik yeterlilikle değil, veri güvenliği ve kurumsal uyum süreçlerinin bütüncül biçimde yönetilmesiyle ilişkilidir.

Türkiye'de akıllı stadyum uygulamaları; yüksek hızlı bağlantı, dijital biletleme, mobil ödeme ve güvenlik kameraları gibi daha görünür hizmet katmanlarında hızla yaygınlaşırken, Avrupa'daki örneklerde dönüşümün daha bütüncül bir "veri yönetişimi" ve "deneyim ekosistemi" yaklaşımıyla ele alındığı görülmektedir. Bu farkın önemli nedenlerinden biri, stadyum içinde üretilen verinin toplanması, işlenmesi ve paylaşılmasına ilişkin

kurumsal kapasite ve regülasyon uyum süreçleridir. Avrupa'daki uygulamalarda, kullanıcı davranışı analitiği ve kişiselleştirilmiş deneyim tasarımının; açık rıza, veri minimizasyonu, amaçla sınırlılık ve saklama süresi gibi ilkelerle daha sistematik biçimde ilişkilendirildiği; bu durumun da dijitalleşmenin ölçeklenebilirliğini artırdığı değerlendirilebilir. Türkiye bağlamında ise KVKK çerçevesinde biyometrik veri (yüz tanıma gibi) ve konum/veri analitiği temelli uygulamaların şeffaflık, bilgilendirme yükümlülüğü ve açık rıza süreçleriyle daha belirgin bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Bu nedenle akıllı stadyumlarda teknolojik yatırımların başarısı, yalnızca altyapı (5G/Wi-Fi/IoT) düzeyiyle değil; veri işleme envanteri, erişim yetkileri, siber güvenlik, üçüncü taraflarla veri paylaşımı ve denetim mekanizmaları gibi yönetişim başlıklarının kurumsal olgunluk düzeyiyle de yakından ilişkilidir. Böyle bir yaklaşım, taraftar deneyimini güçlendirirken aynı zamanda güven ilişkisini pekiştirerek dijital servislerin benimsenmesini sürdürülebilir hâle getirebilir.

Çevresel sürdürülebilirlik açısından Johan Cruijff ArenA ve Galatasaray RAMS Park örnekleri, akıllı stadyum yaklaşımının yalnızca dijital deneyim katmanlarıyla değil; aynı zamanda yenilenebilir enerji kullanımı, kaynak yönetimi ve sürdürülebilir işletmecilik hedefleriyle birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Enerji üretimi, su verimliliği ve atık yönetimi gibi uygulamalar, stadyumların çevresel ayak izini azaltırken kent ölçeğinde sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sunabilmektedir.

Ekonomik düzlemde akıllı stadyumların 7/24 yaşayan yapılara dönüşmesi; müze, konser, perakende ve deneyim alanları gibi ek fonksiyonlar üzerinden kulüplerin maç günü gelirlerine bağımlılığını azaltan bir gelir çeşitlendirme potansiyeli taşımaktadır. Bu durum, stadyumu yalnızca bir spor altyapısı olarak değil; dijital servisler ve çok amaçlı kullanım üzerinden değer üreten bir kentsel yatırım olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

9. SONUÇ

Spor endüstrisinde dijitalleşme, stadyumları yalnızca müsabakaların izlendiği fiziksel alanlar olmaktan çıkararak veri odaklı, etkileşimli ve sürdürülebilir akıllı yaşam merkezlerine dönüştürmüştür. Çalışma kapsamında ulaşılan bulgular, akıllı stadyum yaklaşımının taraftar deneyimini çok boyutlu biçimde dönüştürdüğünü ve kulüplerin işletme modellerinde yapısal etkiler yarattığını göstermektedir. Bu doğrultuda öne çıkan temel çıkarımlar aşağıda özetlenmektedir:

Deneyim dönüşümü: AR/VR uygulamaları, mobil platformlar, dev ekranlar ve ikinci ekran deneyimleri; taraftar deneyimini kişiselleştirerek aidiyet ve sadakati güçlendirmektedir.

Operasyonel verimlilik: IoT sensörleri, enerji yönetimi ve kalabalık izleme/yönlendirme çözümleri; maliyetleri azaltırken operasyonel kontrol kapasitesini artırmaktadır.

Sürdürülebilirlik: Yenilenebilir enerji entegrasyonu (GES), su verimliliği ve akıllı atık yönetimi; stadyumların çevresel ayak izini azaltarak kentsel sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlamaktadır.

Güvenlik ve konfor: Biyometrik sistemler ve dijital biletleme; güvenlik risklerini azaltırken giriş-çıkış süreçlerini hızlandırarak konforu yükseltmektedir. Buna karşın, biyometrik veri ve izleme uygulamaları veri güvenliği ve etik yönetişim açısından açık politika ve denetim mekanizmaları gerektirmektedir.

Bu çalışma, akıllı stadyumların taraftar deneyimi ve bağlılık üzerindeki etkilerini kavramsal çerçeve ve örnek olaylar üzerinden tartışmıştır. Gelecek araştırmalarda, akıllı stadyum bileşenlerinin (bağlantı kalitesi, mobil uygulama kullanımı, dijital ödeme, güvenlik teknolojileri, AR/VR içerikleri, yönlendirme sistemleri) taraftar bağlılığı üzerindeki etkisini test eden nicel modellerin kurulması; deneyim, memnuniyet ve sadakat ilişkisini yapısal eşitlik modellemesi gibi yöntemlerle sınaması önerilmektedir. Ayrıca taraftar deneyiminin ölçümüne yönelik, Türkçe bağlama uyarlanmış geçerlik-güvenirlik çalışmaları yapılmış ölçeklerin geliştirilmesi; farklı taraftar segmentleri (yaş, takım bağlılığı düzeyi, dijital okuryazarlık, engelli taraftarlar, aile tribünü vb.) açısından karşılaştırmalı analizlerin yürütülmesi literatüre katkı sağlayacaktır. Son olarak, biyometrik güvenlik ve veri analitiği uygulamalarının kabulünü belirleyen faktörleri (gizlilik kaygısı, güven, algılanan fayda, şeffaflık) odağına alan çalışmalar ile KVKK/GDPR uyumu ve etik yönetişim pratiklerinin stadyum işletmeciliğine etkisini inceleyen disiplinlerarası araştırmaların artırılması, akıllı stadyum dönüşümünün sürdürülebilirliğini daha net açıklayabilecektir.

Sonuç olarak dijital taraftar çağında stadyumların başarısı, yalnızca mimari kapasiteyle değil; teknolojik altyapı, dijital hizmet çeşitliliği ve deneyim kalitesiyle ölçülmektedir. Türkiye'deki örnekler küresel dönüşüm eğilimine hızlı bir uyum sergilemekle birlikte; veri güvenliği, entegre dijital ekosistemler ve sürdürülebilir işletme stratejilerinin bütüncül planlanması alanlarında daha uzun vadeli yaklaşımlara ihtiyaç olduğu

değerlendirilmektedir. Akıllı stadyumların sürdürülebilir başarısı, teknolojik altyapının ötesinde; veri yönetişimi, kullanıcı güveni ve etik/ hukuki uyum boyutlarının bütüncül yönetilmesine bağlıdır.

KAYNAKLAR

Akkoyunlu, M. C., & Azat, V. (2025). Raylı sistemlerde yolcu yoğunluğunun tespiti ve yolcuların yönlendirilmesi. *Aerospace Research Letters (ASREL), 4*(1), 1–12.

Amsterdam ArenA. (2009). *Sustainability report*. Amsterdam ArenA.

Arslan, A. (2017). *Stadyumlarda hizmet kalitesi ve seyirci memnuniyeti* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi.

Baykara, A. (2017). *Futbol müsabakalarındaki elektronik bilet sisteminin seyirci görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi.

Bernritter, S. F., Ketelaar, P. E., & Sotgiu, F. (2021). Behaviorally targeted location-based mobile marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 49, 677–702. https://doi.org/10.1007/s11747-021-00784-0

Bilgen, N. (2018). *Allianz Arena*. Arkitektuel. https://www.arkitektuel.com/allianz-arena/

Biricik, Z. (2022). *Dijital çağ: Değişen paradigmalar, yeni fırsatlar ve riskler*. Efe Akademi Yayınları.

Brent House. (2013). *Wembley Stadium event day traffic management*. Wembley Stadium.

Collins, R., Amidi, O., & Kanade, T. (2002). An active camera system for acquiring multiview video. In *Proceedings of the IEEE International Conference on Image Processing* (pp. 517–520).

DB Architects. (t.y.). *BJK Vodafone Arena*. https://www.dbarchitects.com.tr/tr/bjk-vodafone-arena

Değirmencioğlu, G. (2016). Dijitalleşme çağında gazeteciliğin geleceği ve inovasyon haberciliği. *TRT Akademi, 1*(2), 590–606.

Demir, M., & Biket, A. P. (2025). Çoklu Kullanımın Stadyum Tasarımına Etkilerinin Karşılaştırmalı Nitel Analiz Yöntemiyle İncelenmesi. Bingol University Journal Of Technical Science, 6(2), 78–102.

Durgun, D. (2007). *Türkiye'de sporun gelişimi ve değişen kullanıcı gereksinmelerini karşılayıcı yönde modern stadyum yapılarının temel planlama özellikleri* (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi.

Ekiz, Ö., & Acet, M. (2021). Futbolda seyirci saldırganlığı ve stadyum güvenliği. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 12*(1), 54–68.

Ekizoğlu, Ö. (2021). *Futbol seyircilerinin stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerine ilişkin algıları ile saldırgan davranış tutumları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi* (Doktora tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.

Fenerbahçe Spor Kulübü. (t.y.). *Stadyumumuz*. https://www.fenerbahce.org/kulup/stadyum

Foster + Partners. (2007). *Wembley Stadium opens in London*. https://www.fosterandpartners.com/news/archive/2007/05/wembleystadium-opens-in-london/

Football Ground Guide. (t.y.). *Johan Cruijff Arena*. Erişim tarihi: 22 Mart 2026, https://footballgroundguide.com/leagues/european-stadiums/johan-cruijff-arena-ajax.html

Francis, A. E., Webb, M., Desha, C., Rundle-Thiele, S., & Caldera, S. (2023). Environmental sustainability in stadium design and construction: A systematic literature review. *Sustainability*, 15(8), 6896. https://doi.org/10.3390/su15086896

Galatasaray Spor Kulübü. (t.y.). *Ali Sami Yen Spor Kompleksi – Rams Global Stadyumu*. https://www.galatasaray.org/s/ali-sami-yen-spor-kompleksi-nef-stadyumu/202

Glancey, J. (2018). *Modern architecture: The structures that shaped the modern world*. DK Publishing.

Guinness World Records. (2022, March 22). *Most powerful solar-powered stadium*. https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/633192-most-powerful-solar-powered-stadium

Gürel, E., & Akkoç, U. (2011). Stadyum: Benzerlikler, koşutluklar ve izdüşümler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4*(19), 206–219.

Hanik Sevim, İ. (2024). *Stadyum atmosferinin spor taraftarının tüketim davranış ve niyetleri üzerindeki etkisinde takımla özdeşleşmenin rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr

Harris, L. (2018). Loyalty and reward programs in football: Enhancing fan retention. *Journal of Sport Economics, 19*(5), 389–406.

Herzog & de Meuron. (2019). *205 Allianz Arena*. https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/201-225/205-allianz-arena.html

Hossain, M. S., Muhammad, G., Abdul, W., Song, B., & Gupta, B. B. (2018). Cloud-assisted secure video transmission and sharing framework for smart cities. *Future Generation Computer Systems, 83*, 596–606. https://doi.org/10.1016/j.future.2017.03.029

Hu, Y. (2020). Design and Implementation of Abnormal Behavior Detection Based on Deep Intelligent Analysis Algorithms in Massive Video Surveillance. *J Grid Computing* **18**, 227–237 https://doi.org/10.1007/s10723-020-09506-2

İlter, H. B., & Özkeser, İ. (2007). Coğrafi bilgi sistemleri ile afet ve acil durum yönetim bilgi sistemleri. In *TMMOB Afet Sempozyumu Bildirileri* (pp. 205–212).

Jackson, M. (2021). The role of communication in fan management. *International Journal of Sports Communication, 14*(3), 125–145.

Jain, A. K., Ross, A., & Pankanti, S. (2006). Biometrics: A tool for information security. *IEEE Transactions on Information Forensics and Security, 1(2),* 125–143.

Johan Cruijff ArenA. (t.y.). *Sustainability*. https://www.johancruijffarena.nl/en/making-an-impact-together/duurzaamheid/

Jones, P., Comfort, D., & Hillier, D. (2018). Materiality and external assurance in corporate sustainability reporting: An exploratory case study of the UK construction industry. *World Review of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development, 14*(4), 454–472. https://doi.org/10.1504/WREMSD.2018.093568

Karadağ, M., Hüseyniklioğlu, T., & Gür, E. (2019). Spor taraftarlarının Twitter kullanım alışkanlıklarının incelenmesi: Fırat Üniversitesi örneği. *Spor Eğitim Dergisi, 3*(1), 44–53.

Karlı, H. (2023). *Tüketicilerin son aşama teslimat seçimlerinde yenilikçi teslimat çözümlerinin etkileri* (Doktora tezi). Maltepe Üniversitesi.

Keleş, A., Keleş, A., & Akçetin, E. (2017). Pazarlama alanında yapay zekâ kullanım potansiyeli ve akıllı karar destek sistemleri. *Electronic Turkish Studies, 12*(11), 109–124.

Kiani, H., & Nazari, H. (2024). Hybrid deep learning approach to secure IoT networks in smart stadiums. *Expert Systems with Applications, 241*, 122526. https://doi.org/10.1016/j.eswa.2023.122526

Korkut, C. (2022). Dijital spor teknolojilerinin televizyonculukta kullanımı. *EKEV Akademi Dergisi, 26*(90), 345–360.

Küçükali, R., & Coşkun, H. C. (2021). Eğitimde dijitalleşme ve yapay zekânın okul yöneticiliğindeki yeri. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi, 4*(2), 124–135.

Micko, K., Papcun, P., & Zolotova, I. (2023). Review of IoT sensor systems used for monitoring the road infrastructure. *Sensors, 23*(9), 4469.

Minoli, D. (2020). *IoT analytics: Predictive analytics and big data for IoT applications*. Wiley.

Öner, İ., & Bingöl, Ş. (2025). Dijitalleşmenin Spor Yayıncılığına Etkisi. *Kafkas Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, *5*(1), 1-17. https://izlik.org/JA59BY27ZJ

Öner, İ., Karataş, Ö., & Öztürk Karataş, E. (2024a). Futbol kulüplerinde taraftar yönetim modelinin incelenmesi. *ÇOMÜ Spor Bilimleri Dergisi*.

Öner, İ., Karataş, Ö., & Öztürk Karataş, E. (2024b). Dijital gelir modellerinin futbol kulüplerine ekonomik etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.

Özen, G. (Ed.). (2024). *Spor & bilim* (Vol. 1). Efe Akademi Yayınları.

Pamuk, M. M. (2024). Akıllı havalimanları: Yolcu hizmetlerinde CUSS kullanımı. *Journal of Intelligent Transportation Systems and Applications, 18*(1).

Parganas, P., Anagnostopoulos, C., & Chadwick, S. (2017). Effects of social media interactions on brand associations: A comparative study of soccer fan clubs. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship, 18*(2), 149–165.

Polat, Y. (Ed.). (2016). *Profesyonel futbol taraftarı ve stadyum*. Pegem Akademi.

Populous. (2019). *A whole new ball game: Tottenham Hotspur Stadium raises bar for multi-purpose venues*. https://populous.com/article/a-wholenew-ball-game-tottenham-hotspurs-new-stadium-raises-bar-for-multi-use-venue-design

Preuss, H. (2015). A Framework for Identifying the Legacies of a Mega Sport Event. Leisure Studies, 34, 643-664. https://doi.org/10.1080/02614367.2014.994552

Rathore, H. S. (2016). Adoption of digital wallet by consumers. *BVIMSR's Journal of Management Research, 8*(1), 69–75.

Ratten, V. (2019). *Sports technology and innovation: Assessing cultural and social factors*. Springer.

Rejeb, A., Rejeb, K., & Treiblmaier, H. (2022*). Location-based proximity marketing: A crucial marketing strategy.* In A. Rejeb, K. Rejeb, & H. Treiblmaier (Eds.), Proximity marketing (pp. 653–676). Springer.

Saltuk, S. (1999). Antik Stadyumlar F4,F2,F5, İstanbul, s: 10-20

Schwab, K. (2016). *The fourth industrial revolution*. World Economic Forum.

Schlaich Bergermann Partner. (t.y.). *Tottenham Hotspur Stadium*. Erişim tarihi: 22 Mart 2026, https://www.sbp.de/en/project/tottenham-hotspur-stadium/

Selo, N., & Erdönmez, M. E. (2018). Stadyum mekânlarının dönüşümü: Akıllı stadyumlar. *Kent Akademisi, 11*(3), 531–543. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/39551/447645

StadiumDB. (t.y.). *Şükrü Saracoğlu Stadyumu*. https://stadiumdb.com/stadiums/tur/sukru_saracoglu_stadyumu

Şamlı, R., & Yüksel, M. E. (2009). Biyometrik güvenlik sistemleri. *Akademik Bilişim, 9*, 683–689.

Şengül Gültekin, G., & Kaçay, Z. (2024). Dijital çağda spor taraftarlığı: Dijital dönüşümün etkileri. *ÇOMÜ Spor Bilimleri Dergisi, 7*(3). https://acikerisim.comu.edu.tr/server/api/core/bitstreams/79abee31-7dc0-4464-ba25-aa9011f468d5/content

Tekin, Z., & Karakuş, K. (2018). Spor endüstrisi 4.0: Gelenekselden akıllı üretime. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 7*(3), 2103–2117.

Toktaş, C. (2024). *Endüstri 4.0 ile spor endüstrisinin dijitalleşmesinde Z kuşağının rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul.

Vandenbergue, A., Barfield, J. P., Ahmaidi, S., Williams, S., & Weissland, T. (2023). Effects of powerchair football: Contextual factors that impact participation. *Adapted Physical Activity Quarterly, 41*, 67–87.

Warmerdam, J., van der Hoogt, J., & Kotter, R. (2020). *SEEV4-City: Final report – Johan Cruijff ArenA operational pilot*. Interreg North Sea Region. https://nrl.northumbria.ac.uk/id/eprint/44469/1/SEEV4-City-Johan-Cruijff-ArenA-Operational-Pilot-Final-Report.pdf

World Stadium Database. (t.y.). *Johan Cruijff Arena Stadium Amsterdam in Holland*. https://www.worldstadiumdatabase.com/johan-cruijff-arena-stadium-amsterdam-in-holland.htm

Yılmaz, Ş. K. (2021). Türkiye'de büyük veri ile değer yaratan işletmeler. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 44–62.

Yu, H., Lee, H., & Jeon, H. (2017). What is 5G? Emerging 5G mobile services and network requirements. *Sustainability, 9*(10), 1848.

BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN DİJİTAL MEDYA İLE İLETİŞİM BOYUTU

Mehmet METİN

- Kurum Bilgisi: Spor Yöneticiliği Bölümü, Spor Bilimleri Fakültesi, Çukurova Üniversitesi, Adana/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0001-5527-4066
- Mail: mmetin@cu.edu.tr

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılda beden eğitimi ve spor alanı, salt teknolojik bir ilerleme sürecinin ötesine geçerek, insan bedeninin ve hareket olgusunun varlıksal anlamının yeniden tanımlandığı bir dönüşüm evresine işaret etmektedir. (Zheng & Mason, 2022; Metin & Arslan, 2022). Spor, artık yalnızca fiziksel performansın ölçüldüğü bir etkinlik alanı değil; veri üretiminin, dijital anlatıların ve çok katmanlı iletişim ağlarının merkezinde konumlanan hibrit bir sosyo-teknik yapıya dönüşmüştür (Zheng & Mason, 2022; Zhong ve ark., 2025). Bu dönüşüm, teknolojik determinizmin basit bir sonucu olarak okunamaz; aksine, sporun üretim, tüketim ve temsil biçimlerinin dijital medya ekosistemi içerisinde yeniden tanımlandığı yapısal bir paradigma değişimine karşılık gelmektedir.

Geleneksel yaklaşımda spor; performans, rekabet ve fiziksel temas ekseninde değerlendirilen bir pratik alan olarak ele alınırken, günümüzde aynı anda veri üreten, küresel ölçekte paylaşılan ve dijital mecralarda yeniden anlamlandırılan bir iletişim pratiği haline gelmiştir (Gashi & Gashi, 2025). Bu durum, spor ortamındaki her aktörü sporcu, antrenör, öğretmen, yönetici ve hatta taraftarı yalnızca fiziksel katılımcı olmaktan çıkararak dijital birer içerik ve veri üreticisine dönüştürmektedir.

Özellikle profesyonel müsabakalar, fitness uygulamaları ve okul içi beden eğitimi dersleri; artık eşzamanlı olarak biyometrik veri üreten, sosyal medya üzerinden küresel ölçekte dolaşıma giren ve izleyici tarafından anlık olarak yorumlanan dijital anlatılar olarak işlev görmektedir (Zheng & Mason, 2022). Bu yeni yapı, sporun geleneksel yayıncılık modelinden uzaklaşarak kişiselleştirme, katılım ve birlikte değer yaratma eksenli bir dijital ekosisteme evrilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, beden eğitimi ve spor ile dijital medya arasındaki ilişkiyi salt teknolojik araç kullanımı perspektifinden değil; iletişim, yönetişim, pedagoji ve etik boyutlarıyla birlikte bütüncül bir çerçevede incelemektir. Literatürde dijital spor iletişimi üzerine yapılan çalışmaların çoğu ya yönetimsel boyuta ya da taraftar deneyimine odaklanmakta; ancak disiplinler arası bir sentez sunmakta sınırlı kalmaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı ve sporun dijital dönüşümünü çok katmanlı bir analiz düzleminde ele almayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda bölüm şu alt başlıklar etrafında yapılandırılmıştır:

• Spor İletişiminin Evrimi: Geleneksel Medyadan Dijitale Geçiş,

• Dijital Medyada Sporun Yeni Yüzü,

• Beden Eğitiminde Dijital Dönüşüm: Öğretimden Uygulamaya,

• Dijital Spor Medyasında Yeni İletişim Biçimleri,

• Fırsatlar ve Riskler: Dijital Spor İletişiminin Karanlık Yüzü,

• Gelecek Perspektifi: Teknoloji ve Sporun Kesişen Yolları.

Bu ilişkinin derinlemesine anlaşılması, modern spor ekosisteminin tüm paydaşları için stratejik bir zorunluluktur. Spor yöneticileri için bu dönüşüm, organizasyonel verimliliği artırmanın yanı sıra Metaverse etkinlikleri ve NFT'ler gibi yeni gelir modelleri sunmaktadır (Østerlie ve ark., 2025). Antrenörler açısından dijital araçlar, sporcu performansını biyomekanik ve fizyolojik verilerle milimetrik düzeyde takip etme imkânı sağlamaktadır (Tohănean ve ark., 2025). Beden eğitimi öğretmenleri için teknoloji, fiziksel aktiviteyi öğrencilerin günlük dijital yaşamlarına entegre ederek motivasyonu ve bağımsız çalışma kapasitesini artırmanın en etkili yolu olarak karşımıza çıkmaktadır (Østerlie ve ark., 2025). İletişim profesyonelleri için ise dijital medya, vazgeçilmez bir laboratuvar olarak görünmektedir. Bu laboratuvarda marka imajı yönetilmekte, krizler anlık halkla ilişkiler çalışmalarıyla bertaraf edilmekte ve taraftarla duygusal ortaklık kurulmaktadır. (Zhong ve ark., 2025). Sonuç olarak dijital medya, artık spor profesyonelleri için sadece bir araç değil, disiplinin bizzat kendisinin yeni yaşam alanı kabul edilmektedir.

Spor İletişiminin Evrimi: Geleneksel Medyadan Dijitale Geçiş

Spor iletişimi, tarihsel süreç içerisinde yalnızca teknik iletişim araçlarının değişimiyle değil, aynı zamanda güç ilişkilerinin ve anlam üretim mekanizmalarının dönüşümüyle şekillenmiştir (Gashi & Gashi, 2025). Bu dönüşüm, sporun kitlelerle kurduğu ilişkinin yapısal mantığını yeniden tanımlamış; tek yönlü ve merkezî bir bilgi akışından, çok katmanlı ve etkileşim temelli bir iletişim ekosistemine geçişi mümkün kılmıştır. Dolayısıyla spor iletişiminin evrimi, yalnızca medya teknolojilerindeki ilerlemelerle açıklanabilecek doğrusal bir gelişim değil; üretim, dağıtım ve tüketim biçimlerinin yeniden örgütlendiği bir paradigma değişimidir.

Sporun kitlelerle kurduğu ilk sistematik iletişim, basılı medyanın aracılığıyla gerçekleşmiştir. Yerel gazetelerde yayımlanan maç raporları ve spor köşeleri, sporun kamusal alandaki görünürlüğünü artırmış ve sporun kültürel bir fenomen haline gelmesinde belirleyici rol oynamıştır (Zheng &

Mason, 2022). Ancak bu dönemde bilgi akışı, belirli editoryal merkezlerin kontrolü altında ilerlemiş; spor içeriğinin üretimi ve dağıtımı sınırlı bir profesyonel yapı tarafından yönetilmiştir. Bu yapı, izleyiciyi pasif bir alıcı konumuna yerleştiren hiyerarşik bir iletişim modelini kurumsallaştırmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren Radyo ve televizyonun devreye girmesiyle birlikte spor ve medya arasındaki ilişki daha da yoğunlaşmış; spor organizasyonları geniş kitlelere erişim sağlarken medya kuruluşları da sürekli ve yüksek talep gören bir içerik kaynağına kavuşmuştur (Zheng & Mason, 2022). Bu dönemde medya, "eşik bekçisi" rolü üstlenerek sporun nasıl temsil edileceğini, hangi anlatının öne çıkarılacağını ve hangi aktörlerin görünür olacağını belirlemiştir (Etter ve ark., 2019). Böylece sporun kamusal algısı büyük ölçüde medya kurumlarının editoryal tercihlerine bağlı hale gelmiştir. İzleyici ise müsabakayı yalnızca izleyen, ancak içerik üretim sürecine müdahil olamayan bir konumda kalmıştır.

1990'lı yıllarda internetin yaygınlaşmasıyla birlikte bu merkezî yapı sorgulanmaya başlanmıştır. Web 1.0 döneminde spor haber siteleri ve portallar, geleneksel yayıncılık modelini dijital ortama taşısa da, zaman ve mekân sınırlarının aşılması spor içeriğinin küresel dolaşımını hızlandırmıştır (Hutchins & Rowe, 2019). Bu süreç, sporun yalnızca ulusal değil, küresel ölçekte tüketilen bir medya ürünü haline gelmesinin önünü açmıştır. Bununla birlikte taraftar forumları ve çevrimiçi toplulukların ortaya çıkması, spor iletişiminde ilk kez yatay etkileşim alanlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır (Etter ve ark., 2019). Bu dijital alanlar, sporun anlamının yalnızca medya kuruluşları tarafından değil, kullanıcı toplulukları tarafından da yeniden üretildiği bir süreci başlatmıştır.

Web 2.0 teknolojilerinin ve sosyal medyanın devreye girmesi ise spor iletişiminde yapısal bir kırılma yaratmıştır (Zheng & Mason, 2022). Bu yeni aşamada izleyici, pasif tüketici konumundan çıkarak içerik üreten, yorumlayan ve dağıtan aktif bir üretici-tüketici kimliğine bürünmüştür (Etter ve ark., 2019). Spor kulüpleri ve sporcular, geleneksel medya aracılarını devre dışı bırakarak kendi dijital kanalları üzerinden doğrudan iletişim kurmaya başlamış; anlatının kontrolü kısmen kurumsal yapılara ve bireysel aktörlere kaymıştır (Gashi & Gashi, 2025). Böylece spor iletişimi, yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir yapıdan, aşağıdan yukarıya ve yatay etkileşime açık bir modele doğru evrilmiştir. Bu dönüşüm, yalnızca iletişim araçlarının değişimi anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda sporun ekonomik yapısını, marka stratejilerini ve taraftar kimliğinin inşasını da yeniden biçimlendirmektedir. Spor artık yalnızca sahada gerçekleşen bir rekabet değil; eşzamanlı olarak veri

üreten, küresel ölçekte dolaşıma giren ve dijital ağlar üzerinden sürekli yeniden anlamlandırılan çok katmanlı bir anlatıdır (Ismail, 2025). Dolayısıyla spor iletişiminin evrimini anlamak, sporun dijital çağdaki konumunu ve güç dengelerini analiz etmeyi zorunlu kılmaktadır.

Dijital Medyada Sporun Yeni Yüzü

Spor endüstrisinde dijitalleşme, yalnızca yeni iletişim araçlarının kullanımıyla sınırlı bir teknik dönüşüm değildir; aynı zamanda sporun ekonomik, kültürel ve yönetsel mantığını yeniden yapılandıran bir ekosistem değişimidir (Prabowo ve ark., 2026). Bu bağlamda dijital medyada sporun yeni yüzü, sporun üretim ve tüketim süreçlerinin platform temelli bir veri ekonomisine entegre edilmesi anlamına gelmektedir (Frevel ve ark., 2022). Artık spor, fiziksel rekabetin ötesinde; algoritmalar, kullanıcı verileri ve dijital etkileşim ağları üzerinden değer üreten çok katmanlı bir medya formuna dönüşmüştür.

Bu dönüşüm, özellikle "Ekosistem Çağı" olarak tanımlanan dönemde belirginleşmektedir (Zok, 2026). Ekosistem yaklaşımı, spor organizasyonlarını yalnızca müsabaka düzenleyen kurumlar olarak değil; veri toplayan, işleyen ve yeniden dolaşıma sokan platform yapıları olarak konumlandırmaktadır. Bu çerçevede başarı, saha içi performansla sınırlı değildir; taraftar davranışlarının analiz edilmesi, tüketim örüntülerinin modellenmesi ve büyük verinin stratejik bir varlığa dönüştürülmesiyle ölçülmektedir. Veri, spor ekonomisinin yeni sermaye biçimi haline gelmiştir.

Dijital platformlar, spor kulüplerini ve federasyonları geleneksel medya bağımlılığından büyük ölçüde kurtarmış; kurumsal yapılar kendi medya kanallarını oluşturarak anlatının kontrolünü yeniden ele geçirmiştir (Zheng & Mason, 2022). Bu durum, medya teorisinde aracısızlaşma olarak adlandırılan sürecin spor alanındaki yansımasıdır. Artık kulüpler yalnızca spor organizatörü değil, aynı zamanda içerik üreticisi, yayıncı ve veri yöneticisidir. Sosyal medya platformları ve mobil uygulamalar aracılığıyla taraftar deneyimi hiper-kişiselleştirilmiş hale getirilmekte; yapay zekâ destekli tahminleyici modeller, bireysel düzeyde içerik ve ürün önerileri sunarak duygusal bağlılık ile ticari verimlilik arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır (Zok, 2026).

Bu çerçevede sporcuların konumu da köklü biçimde değişmiştir. Dijital medya ekosistemi, sporcu ile kurum arasındaki güç dengesini yeniden dağıtmış; sporcuları bağımsız birer dijital marka aktörüne dönüştürmüştür

(Westerbeek & Van Schaik, 2025). Bu durum, kimlik performansı ve kişisel marka inşası literatürüyle yakından ilişkilidir. Sporcular artık yalnızca performanslarıyla değil, sosyal medya üzerindeki temsilleri, estetik anlatıları ve toplumsal pozisyonları üzerinden değer üretmektedir. Çok Boyutlu Marka İmajı modeli, bu süreci teorik olarak açıklamaktadır (Nan, 2025). Saha içi başarı, dijital görünürlük ve sosyal sorumluluk temsilleri bir araya gelerek sporcunun piyasa değerini belirlemektedir.

Taraftarlık olgusu ise dijital çağda kimlik ve katılım teorileri bağlamında yeniden yorumlanmaktadır. Geleneksel taraftarlık, fiziksel mekâna ve kolektif ritüellere dayalı bir aidiyet biçimi olarak tanımlanırken; dijital çağda bu aidiyet, platform temelli etkileşim ağları üzerinden sürdürülmektedir (Principe ve ark., 2024). Taraftar artık yalnızca tüketici değil, içerik üreticisi ve dolaşım sağlayıcısıdır. Prosumer kavramı, bu dönüşümü açıklamakta kullanılmaktadır (Etter ve ark., 2019). Blokzincir tabanlı taraftar tokenları ve NFT'ler ise aidiyetin dijital varlıklara dönüştürülmüş ekonomik formunu temsil etmektedir (Metin & Arslan, 2022). Böylece kimlik, sembolik bir bağlılıktan çıkarak finansal ve dijital bir sermaye biçimine dönüşmektedir.

Bu yeni yapı aynı zamanda sporun mekânsal sınırlarını da ortadan kaldırmaktadır. Discord toplulukları, e-spor ağları ve metaverse ortamları, fiziksel stadyumun yerini alan sanal kamusal alanlar yaratmaktadır (Escharts, 2025). Bu alanlarda taraftarlar, zaman ve coğrafya kısıtlarından bağımsız biçimde 7/24 etkileşim kurabilmektedir. Dolayısıyla sporun dijital yüzü, mekânsal olarak yerinden edilmiş ancak duygusal olarak yoğunlaşmış bir topluluk deneyimi üretmektedir.

Dijital medyada sporun yeni yüzü; veri ekonomisi, platform kapitalizmi, kimlik performansı ve hiper-kişiselleştirilmiş tüketim modellerinin kesişiminde şekillenmektedir. Bu dönüşüm, sporun yalnızca nasıl izlendiğini değil, nasıl anlamlandırıldığını ve nasıl ekonomik değere dönüştürüldüğünü de yeniden tanımlamaktadır. Spor artık fiziksel bir rekabet alanı olmanın ötesinde; algoritmalar tarafından yönlendirilen, kullanıcı verileriyle beslenen ve küresel ölçekte dolaşıma giren bir dijital kültürel üretim alanıdır.

Beden Eğitiminde Dijital Dönüşüm: Öğretimden Uygulamaya

Yirmi birinci yüzyılda eğitim ekosistemleri, teknolojik ilerlemeler ve küresel krizlerin etkisiyle köklü bir paradigma değişimine uğramış; bu dönüşüm özellikle bedensel devinim ve yüz yüze etkileşim üzerine kurulu olan beden eğitimi disiplininde kendini göstermiştir (Chen, 2025). Zira beden eğitimi, doğası gereği fiziksel temas, mekânsal farkındalık ve hareket deneyimi üzerinden anlam üreten bir alandır. Dolayısıyla dijitalleşme, bu disiplin için yalnızca teknik bir entegrasyon değil; pedagojik temellerin yeniden düşünülmesini gerektiren bir dönüşüm sürecidir.

Bu bağlamda beden eğitimindeki dijital dönüşüm, "sosyo-teknik sistem yaklaşımı" ile açıklanabilmektedir. Bu yaklaşım, teknolojiyi bağımsız bir araç olarak değil; öğretmen yeterlilikleri, öğrenci katılımı, kurumsal altyapı ve pedagojik hedeflerle birlikte işleyen bütüncül bir sistem bileşeni olarak ele almaktadır (Olgaç & Sevli, 2024). Dijital araçların sınıfa entegrasyonu, ancak pedagojik amaçlarla uyumlu olduğu ölçüde anlamlı olmaktadır. Aksi halde teknoloji, öğrenme sürecini desteklemek yerine yüzeysel bir yenilik etkisi yaratma riski taşımaktadır.

Bu dönüşümün merkezinde, dijital-akıllı teknolojilerin sunduğu kapalı döngü öğrenme modeli yer almaktadır (Zhong ve ark., 2025). Bu model; akıllı öğretim tasarımı, gerçek zamanlı süreç görselleştirme ve veri odaklı değerlendirme bileşenlerini içeren entegre bir yapıyı temsil etmektedir. Akıllı öğretim tasarımı, öğrencilerin fiziksel yeterlilik düzeyleri, motivasyon profilleri ve gelişim hızları dikkate alınarak kişiselleştirilmiş öğrenme yollarının oluşturulmasını mümkün kılar. Bu yaklaşım, adaptif öğrenme teorisiyle paralellik göstermekte; öğretim içeriğinin sabit değil, dinamik ve öğrenciye duyarlı biçimde şekillenmesini savunmaktadır.

Gerçek zamanlı süreç görselleştirme ise öğrenmenin anlık geri bildirimle desteklenmesi ilkesine dayanır. Giyilebilir teknolojiler aracılığıyla elde edilen biyometrik veriler (kalp atış hızı, hareket yoğunluğu, enerji tüketimi vb.), öğretmene yalnızca performans takibi değil, pedagojik müdahale fırsatı da sunmaktadır (Aksir, 2025). Öğrenciler ise kendi gelişimlerini somut veriler üzerinden izleyerek öz-düzenleme becerilerini geliştirebilmektedir. Bu durum, öğrenme analitiği yaklaşımıyla örtüşmekte ve veri temelli karar verme kültürünü beden eğitimi alanına taşımaktadır.

Veri odaklı değerlendirme boyutu ise ölçme ve değerlendirme anlayışında yapısal bir değişimi temsil etmektedir. Geleneksel beden eğitimi değerlendirmeleri çoğunlukla sonuç odaklı ve performans temelliyken; dijital araçlar süreç odaklı, gelişim izleme temelli ve bireysel ilerlemeyi merkeze alan bir değerlendirme modelini mümkün kılmaktadır (Zhong ve ark., 2025). Böylece değerlendirme, yalnızca not verme pratiği olmaktan çıkarak pedagojik geri bildirim döngüsünün ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir.

İmmersif teknolojiler (VR/AR) ise deneyimsel öğrenme kuramı bağlamında ele alınabilir. Sanal ve artırılmış gerçeklik uygulamaları, öğrencilerin güvenli ortamlarda karmaşık spor branşlarını deneyimlemesine olanak tanımakta; hata yapma maliyetini düşürerek öğrenme cesaretini artırmaktadır (Bardhan, 2025). Özellikle risk içeren sporların öğretiminde bu teknolojiler, kapsayıcı ve güvenli bir pedagojik alternatif sunmaktadır. Ancak burada kritik soru şudur: Dijital simülasyon, fiziksel deneyimin yerini alabilir mi, yoksa yalnızca tamamlayıcı bir rol mü üstlenmelidir? Bu gerilim, beden eğitiminin dijitalleşme sürecindeki en temel teorik tartışma alanlarından biridir.

Pandemi süreci, bu dönüşümü hızlandıran dışsal bir katalizör işlevi görmüştür. Uzaktan ve hibrit modellerin yaygınlaşması, beden eğitiminin fiziksel mekân bağımlılığını sorgulatmış; öğretmenlerin dijital pedagojik yeterliliklerini zorunlu hale getirmiştir (Ha ve ark., 2025). Ancak dijital bölünme, ekipman eksikliği ve altyapı sorunları, teknolojik entegrasyonun eşitsiz dağıldığını göstermektedir (Lacrite & Guanzon, 2025). Bu durum, dijital dönüşümün yalnızca teknik değil, aynı zamanda sosyal adalet boyutunu da içeren bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

E-spor olgusu ise beden eğitimi disiplininin sınırlarını yeniden tartışmaya açmaktadır. Geleneksel spor tanımları fiziksel hareketi merkeze alırken, e-spor yüksek düzey bilişsel beceriler ve koordinasyon gerektiren dijital bir rekabet formu sunmaktadır. Araştırmalar, fiziksel egzersizin e-spor performansını olumlu etkilediğini göstermekte; bu durum iki alan arasında karşıtlık değil tamamlayıcılık ilişkisi kurulabileceğini işaret etmektedir (Morgan ve ark., 2020). Bu bağlamda e-spor, beden eğitiminin dijital çağdaki kapsayıcılığını artırabilecek potansiyel bir pedagojik araç olarak değerlendirilebilir. Ancak sedanter yaşam risklerinin göz ardı edilmemesi ve fiziksel aktivite ile dengeli entegrasyonun sağlanması kritik önem taşımaktadır (Gholami & Jalali Chime, 2024).

Beden eğitiminde dijital dönüşüm, teknolojik araçların sınıfa taşınmasından ibaret değildir. Bu süreç; öğretim tasarımı, değerlendirme anlayışı, öğretmen rolü ve öğrenci katılımının yeniden tanımlandığı bütüncül bir paradigma değişimini ifade etmektedir. Dijitalleşme, beden eğitiminin özünü ortadan kaldıran bir tehdit değil; doğru pedagojik çerçeveyle kullanıldığında hareket deneyimini zenginleştiren ve öğrenmeyi kişiselleştiren bir olanak alanı olarak görülmelidir.

Dijital Spor Medyasında Yeni İletişim Biçimleri

Dijital spor medyasındaki dönüşüm, yalnızca iletişim kanallarının çeşitlenmesiyle açıklanamaz; bu dönüşüm, modern medya düzeninin yapısal mantığındaki değişimin spor alanına yansımasıdır. Özellikle dikkat ekonomisi paradigması, spor içeriklerinin üretim ve dolaşım biçimlerini yeniden şekillendirmektedir (Davenport & Beck, 2001). Günümüz dijital ortamında kıt olan kaynak bilgi değil, dikkattir. Spor medyası da bu rekabetçi ortamda izleyicinin sınırlı dikkat süresi için mücadele etmektedir.

Bu bağlamda spor içeriği, uzun anlatı formlarından kısa, yoğun ve duygusal olarak uyarıcı mikro içeriklere evrilmiştir. TikTok, Reels ve Shorts gibi platformlar, spor anlatısını atıştırmalık içerik formatına dönüştürmüş; dramatik anlar, gol kesitleri, viral tepkiler ve duygusal yoğunluk taşıyan mikro klipler, dikkat çekmenin temel aracı haline gelmiştir (Elyts, 2025). Bu dönüşüm, sporun anlatı yapısını parçalı ve hızlandırılmış bir forma taşımaktadır. Spor artık bütünsel bir hikâye değil, algoritmik olarak optimize edilmiş kesitler üzerinden tüketilmektedir. 2025 yılı projeksiyonları, dijital canlı spor izleyiciliğinin yıllık %8,3 oranında büyüyeceğini öngörürken, geleneksel televizyonun pazar payının hızla gerilediğini ve yayın paketlerinin çözüldüğünü teyit etmektedir. Bu dönüşümde bağlantılı TV üzerinden sunulan interaktif reklam formatları, geleneksel yayınlara kıyasla %66 daha yüksek etkileşim oranları sağlamaktadır (Karrer, 2025).

Dijital spor medyasında taraftarlar artık pasif izleyici değil; içerik üreten, yorumlayan ve yeniden dolaşıma sokan aktif aktörlerdir. Hashtag kampanyaları, GIF kültürü, canlı yayın yorumları ve taraftar üretimi içerikler, spor anlatısının merkezî kontrolünü zayıflatmaktadır. Bu durum, sporun anlamının kurumsal yapılardan ziyade ağ toplulukları tarafından yeniden üretildiği bir iletişim düzeni yaratmaktadır. Bu ağ yapısı, coğrafi sınırlamaları ortadan kaldırmakta; ancak aynı zamanda görünürlüğü algoritmik mantığa

bağımlı hale getirmektedir. Görünürlük, editoryal tercihten ziyade platform algoritmalarının belirlediği bir statüye dönüşmüştür.

Bu noktada algoritmik kültür ve filtre balonu tartışmaları önem kazanmaktadır. Spor içeriği, kullanıcı tercihlerine göre filtrelenmekte; bireyler kendi takımına, kendi ideolojik pozisyonuna ve kendi taraftar kimliğine uygun içeriklerle karşılaşmaktadır. Bu durum yankı odalarının oluşmasına ve spor üzerinden toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesine zemin hazırlamaktadır. Dijital spor medyası, birleştirici bir kolektif deneyim üretme potansiyeline sahipken; aynı zamanda ayrıştırıcı mikro-topluluklar da yaratabilmektedir.

Sporcu medyasının yükselişi ise iletişimde aracısızlaşma sürecinin spor alanındaki en görünür örneği olmaktadır (Westerbeek & Van Schaik, 2025). Sporcular artık geleneksel medya aracılarına ihtiyaç duymadan kendi anlatılarını kurabilmekte; kriz anlarında doğrudan açıklama yapabilmekte ve kişisel markalarını yönetebilmektedir. Bu durum, iletişimde güç dengesini kurumsal yapılardan bireysel aktörlere doğru kaydırmaktadır. Ancak bu özgürlük aynı zamanda sürekli görünürlük baskısını da beraberinde getirmektedir. Sporcu, performansının yanı sıra dijital kimliğini de yönetmek zorundadır. LeBron James veya Naomi Osaka gibi figürler, sadece saha içi performanslarıyla değil, kendi hikayelerinin mimarları ve medya imparatorluklarının sahipleri olarak değer yaratmaktadır (Westerbeek & Van Schaik, 2025).

Artırılmış gerçeklik (AR), sanal gerçeklik (VR) ve bağlantılı TV uygulamaları ise spor deneyimini fiziksel stadyum sınırlarının ötesine taşımaktadır (Adya, 2025). "Duvarsız stadyum" olarak adlandırılabilecek bu yeni deneyim biçimi, taraftarı mekânsal olarak yerinden edilmiş ancak duygusal olarak yoğunlaştırılmış bir katılım modeline taşımaktadır. İzleyici artık yalnızca izlememekte; veri panelleri, canlı istatistikler ve etkileşimli reklamlar aracılığıyla deneyime müdahil olmaktadır. Türkiye pazarında ise bu dönüşümün en somut yansımaları, büyük kulüplerin kurumsal iletişim stratejilerini sosyal medyaya taşımasında ve spor dergilerinin taraftar etkileşim ekosistemlerinin aylık 5 milyon tekil izleyiciye ulaşan dijital ağlar kurmasında görülmektedir (Şirin ve ark., 2025).

Dijital spor medyasında yeni iletişim paradigmaları; dikkat ekonomisi, platform kapitalizmi, katılımcı kültür ve algoritmik görünürlük dinamiklerinin kesişiminde şekillenmektedir. Spor, bu yeni düzende hem kültürel bir anlatı hem de ekonomik bir veri akışı olarak konumlanmaktadır. Dolayısıyla spor

iletişimini anlamak, artık yalnızca içerik üretim süreçlerini değil; görünürlüğü, veri dolaşımını ve dikkat yönetimini belirleyen dijital altyapıları da analiz etmeyi gerektirmektedir.

Fırsatlar ve Riskler: Dijital Spor İletişiminin Karanlık Yüzü

Dijitalleşme süreci spor ekosistemine benzersiz fırsatlar sunarken, aynı zamanda yeni etik gerilim alanları da üretmektedir. Bu gerilim, teknolojinin nötr bir araç olmadığı; aksine belirli ekonomik, politik ve kültürel güç ilişkileri içerisinde işlediği gerçeğinden kaynaklanmaktadır (Gültekin & Kaçay, 2024). Dolayısıyla dijital spor iletişiminin karanlık yüzü, yalnızca bireysel risklerden değil; yapısal medya düzeninin etik sınırlarından beslenmektedir.

Bu bağlamda gözetim kapitalizmi kavramı, spor alanındaki veri temelli dönüşümü anlamak için güçlü bir teorik çerçeve sunmaktadır. Gözetim kapitalizmi, bireylerin davranışsal verilerinin ekonomik değere dönüştürülmesi sürecini ifade eder. Spor endüstrisinde giyilebilir teknolojiler, biyometrik sensörler, mobil uygulamalar ve sosyal medya etkileşimleri aracılığıyla üretilen veriler; performans analizi amacıyla toplanmakta ancak aynı zamanda ticari ve algoritmik optimizasyon süreçlerine entegre edilmektedir. Bu durum, sporcu bedeninin yalnızca performatif değil, aynı zamanda veri üretici bir ekonomik varlık haline gelmesine yol açmaktadır (Metin & Özoruç, 2024).

Biyometrik verilerin mülkiyeti ve kullanımı, dijital spor etiğinin temel tartışma alanlarından biridir. Kalp atış hızı, stres seviyesi, uyku düzeni ve kas yüklenmesi gibi veriler; performans geliştirme amacıyla kullanılsa da, bu verilerin üçüncü taraflarla paylaşımı mahremiyet risklerini beraberinde getirmektedir (Radanliev, 2025). Özellikle profesyonel sporcularda veri paylaşımı çoğu zaman sözleşmesel zorunluluk haline gelmekte; gönüllülük ilkesi zayıflamaktadır. Bu durum, bedensel mahremiyetin dijital ortamda yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir.

Algoritmik sistemlerin spor iletişimindeki rolü de ayrı bir etik boyut taşımaktadır. Sosyal medya platformlarında görünürlük, editoryal değil algoritmik seçimlere bağlıdır. Bu algoritmalar; hangi spor haberinin, hangi sporcu açıklamasının veya hangi taraftar içeriğinin öne çıkarılacağını belirlemektedir. Ancak algoritmik karar süreçleri şeffaf değildir ve ticari önceliklere göre çalışmaktadır. Bu durum, kamusal spor söyleminin piyasa mantığına bağımlı hale gelmesine yol açmaktadır.

Dikkat ekonomisi bağlamında sporcular ve taraftarlar sürekli görünürlük baskısı altında kalmaktadır. Sporcu medyasının yükselişi, bireysel anlatı özgürlüğünü artırırken; aynı zamanda sürekli performans ve imaj üretme zorunluluğu yaratmaktadır. Genç sporcuların %65'i dijital imajlarını sürdürme konusunda yoğun bir baskı hissederken, sosyal medya bağımlılığı uyku kalitesini bozarak fiziksel toparlanma süreçlerini sabote etmektedir (Reyhan ve ark., 2025). Bu durum, dijital emek kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Sporcular artık yalnızca fiziksel performans göstermemekte; aynı zamanda sosyal medya etkileşimi üretmek zorunda kalmaktadır. Bu görünürlük ekonomisi, psikolojik yükü artırmakta ve dijital tükenmişlik riskini beraberinde getirmektedir (Lu ve ark., 2024).

Siber zorbalık ve dijital nefret söylemi, dijital spor iletişiminin en görünür etik sorunlarından biridir. Dijital anonimlik, sporculara yönelik cinsiyetçi, ırkçı veya performans temelli saldırıları kolaylaştırmaktadır (Kretchmar, 2025). Özellikle kadın sporcuların ve genç atletlerin orantısız biçimde hedef haline gelmesi, sporun eşitlikçi ve kapsayıcı değerleriyle çelişmektedir. Bu durum, dijital spor medyasının yalnızca teknik değil, aynı zamanda normatif düzenlemelere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Yanlış bilgi ekonomisi de spor alanında önemli bir risk üretmektedir. Transfer söylentileri, manipülatif haberler ve doğrulanmamış içerikler, algoritmik yayılım hızının etkisiyle doğru bilgilerden daha hızlı dolaşıma girebilmektedir (Vosoughi ve ark., 2018). Bu durum, spor piyasasında finansal dalgalanmalara ve itibar kayıplarına yol açabilmektedir. Ayrıca sporun "apolitik" imajı üzerinden gerçekleştirilen imaj temizleme stratejileri, sporun etik bütünlüğünü tehdit eden bir başka boyutu temsil etmektedir (Caled & Silva, 2018).

Bununla birlikte dijital dönüşüm yalnızca risk üretmemekte, şeffaflık, katılımcılık ve hesap verebilirlik açısından da önemli fırsatlar sunmaktadır. Spor organizasyonları dijital platformlar aracılığıyla taraftarlarla doğrudan iletişim kurabilmekte; kriz yönetimi daha hızlı ve açık biçimde gerçekleştirilebilmektedir. Ancak bu potansiyelin gerçekleşebilmesi, etik yönetişim ilkelerinin kurumsal düzeyde benimsenmesine bağlıdır.

Dijital spor iletişimi, etik açıdan nötr bir alan değildir. Gözetim kapitalizmi, veri mahremiyeti, algoritmik adalet ve dijital emek gibi kavramlar; sporun dijital çağdaki konumunu anlamak için merkezi öneme sahiptir. Sporun kültürel ve toplumsal değerlerini koruyabilmesi, yalnızca teknolojik inovasyonla değil; etik ilkelerin kurumsallaşması ve dijital

sorumluluk bilincinin güçlendirilmesiyle mümkündür. Aksi halde spor, dijital görünürlük ve veri ekonomisinin baskısı altında öz değerlerini aşındırma riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

Gelecek Perspektifi: Teknoloji ve Sporun Kesişen Yolları

2020 sonrası dönem, küresel spor endüstrisinde teknolojiyle kurulan ilişkinin ontolojik bir dönüşüm geçirdiği kritik bir eşiği temsil etmektedir (Mateus ve ark., 2025). Yapay zekâ, nesnelerin interneti, büyük veri analitiği ve genişletilmiş gerçeklik gibi ileri düzey teknolojiler, geleneksel spor pratikleriyle bütünleşerek yeni bir akıllı spor paradigması oluşturmuştur (Chen ve ark., 2025). Bu dönüşüm, sporcu performansının optimizasyonundan taraftar deneyiminin metaverse evrenine taşınmasına kadar geniş bir spektrumu kapsamaktadır (Jovanovic ve ark., 2026). Literatür, teknolojinin artık yardımcı bir unsur olmaktan çıkıp stratejik bir zorunluluğa dönüştüğünü ortaya koymaktadır (Zok, 2026).

Yapay zekâ teknolojilerinin spor bilimlerine entegrasyonu, antrenman metodolojilerinden sakatlık önleme stratejilerine kadar devrimsel bir değişim yaratmıştır (Mateus ve ark., 2025). Makine öğrenimi ve derin öğrenme algoritmaları, karmaşık verileri analiz ederek antrenörlere aksiyona dönüştürülebilir içgörüler sunmaktadır (Mateus ve ark., 2025). Agentic AI gibi otonom karar alabilen yeni nesil sistemler, yüksek doğruluk payıyla çalışmaktadır (Pietraszewski ve ark., 2025). Spor hekimliğinde ise yapay zekâ kullanımı, reaktif yaklaşımdan proaktif bir yaklaşıma geçişi simgelemekte; biyomekanik veriler, uyku kalitesi ve stres seviyeleri analiz edilerek sakatlık riskleri önceden tahmin edilebilmektedir (Şimşek & Devecioğlu, 2025).

Akıllı stadyumlar ve dijitalleştirilmiş taraftar ekosistemi, spor endüstrisinin en belirgin dönüşüm alanlarından biridir. Akıllı stadyum pazarının 2024'teki 18,1 milyar dolarlık hacminden 2030'a kadar 39,6 milyar dolara ulaşması beklenmektedir (Zakaria ve ark., 2025). Wi-Fi 6 ve 5G gibi bağlantı teknolojileri, taraftarı pasif izleyici konumundan aktif katılımcı konumuna taşımaktadır (Zakaria ve ark., 2025). IoT (nesnelerin interneti) destekli akıllı koltuklar, biyometrik erişim sistemleri ve insansız lojistik robotları, operasyonel verimliliği artırırken stadyum deneyimini kişiselleştirmektedir (Şimşek & Devecioğlu, 2025).

Metaverse ve sürükleyici teknolojiler, sporun tüketim biçimini kökten değiştiren bir "üçüncü mekân" yaratmıştır (Morgan & Kerr, 2025). Fiziksel

stadyumun kısıtlamalarını ortadan kaldıran bu dijital evrenler, taraftarlara küresel ölçekte topluluk duygusu ve interaktif izleme deneyimi sunmaktadır (Jovanovic ve ark., 2026). Taraftarlar avatarlar aracılığıyla gerçek zamanlı etkileşime girmekte, NFT tabanlı sanal ürünler satın alabilmekte ve değer yaratma sürecinin ortağı haline gelmektedir (Morgan & Kerr, 2025).

E-spor, dijital rekabetin kurumsallaşmasıyla küresel bir ekonomik fenomen ve ulusal strateji unsuru haline gelmiştir (Atıcı ve ark., 2023). 2026'ya doğru e-spor sektörü, spekülatif büyümeden sürdürülebilir gelir modellerine dayalı bir gerçekçilik çağına geçiş yapmaktadır. Geleneksel spor kulüplerinin e-spor yatırımları, taraftarlık olgusunun dijital nesillerle yeniden tanımlanmasını sağlamaktadır (Gültekin & Kaçay, 2024). E-spor, 8.000'den fazla lise ve binlerce üniversitede burs imkânları sunan bir kariyer yolu olarak kendi ekosistemini ve yönetişim standartlarını oluşturmuştur (Atıcı ve ark., 2023).

Dijital dönüşüm, spor organizasyonlarının yönetimsel yapısını ve spor gazeteciliğini de dönüşüme zorlamaktadır (Christodimitropoulou ve ark., 2025). Kulüplerin kendi içeriklerini doğrudan taraftarlara ulaştırması, geleneksel gazeteciliğin aracı rolünü zayıflatmış ve gazetecileri veri analizi ile multimedya üretimi gibi yeni beceriler edinmeye mecbur bırakmıştır (Christodimitropoulou ve ark., 2025). Bununla birlikte, bu derin entegrasyon veri gizliliği, biyometrik verilerin mülkiyeti ve teknolojinin sporda yarattığı adaletsizlik gibi etik zorlukları da beraberinde getirmektedir (Pietraszewski ve ark., 2025).

SONUÇ

Bu çalışma, beden eğitimi ve sporun dijital medya ile iletişim boyutunda geçirdiği dönüşümü ortaya koymuştur. Bulgular, sporun artık yalnızca fiziksel bir aktivite olmadığını; veri üreten, küresel ölçekte paylaşılan ve tüm paydaşlarca anlık yorumlanan karmaşık bir dijital anlatıya dönüştüğünü göstermektedir.

Spor iletişiminde geleneksel medyanın tek yönlü yapısı, Web 2.0 ile yerini etkileşimli bir ekosisteme bırakmış; izleyici pasif tüketiciden aktif üretici-tüketici kimliğine evrilmiştir. Spor kulüpleri ve sporcular, kendi medya kanallarıyla hikâye anlatıcılığını doğrudan taraftarlarla buluşturmaktadır. Dijital medyada sporun yeni yüzü, kurum, sporcu ve taraftar üçgeninde şekillenmektedir. Spor organizasyonları için başarı, büyük verinin stratejik varlığa dönüştürülmesiyle ölçülürken; sporcular otonom birer

marka haline gelmekte, taraftarlar ise fan tokenlar ve sanal topluluklarla aidiyet duygularını dijital varlıklara dönüştürmektedir.

Beden eğitiminde giyilebilir teknolojiler, yapay zekâ ve sanal gerçeklik uygulamaları, öğrenme süreçlerini daha bilimsel ve öğrenci merkezli hale getirmektedir. Pandemiyle kalıcılaşan uzaktan eğitim modelleri ve e-sporun müfredata entegrasyonu, dijital yerli öğrencilerin fiziksel aktiviteye kazandırılmasında fırsatlar sunmaktadır.

Dijital spor medyasında dikkat ekonomisi ve atıştırmalık içerikler öne çıkarken; artırılmış gerçeklik ve bağlantılı TV, "duvarsız stadyum" deneyimini mümkün kılmaktadır. Sporcu medyasının yükselişi, iletişimde güç dengesini bireysel aktörlere kaydırmıştır. Ancak siber zorbalık, yanlış bilgi ekonomisi, algoritmik kutuplaşma ve mahremiyet ihlalleri, dijital spor iletişiminin karanlık yüzünü oluşturmakta; etik yönetişim ve medya okuryazarlığını zorunlu kılmaktadır. Gelecekte yapay zekâ, nesnelerin interneti ve metaverse teknolojilerinin sporla bütünleşmesi derinleşecek; akıllı stadyumlar ve kişiselleştirilmiş taraftar deneyimleri spor endüstrisini şekillendirecektir.

Sonuç olarak, dijital medya spor profesyonelleri için artık bir araç değil, disiplinin yeni yaşam alanıdır. Geleceğin spor liderleri, fiziksel performansın otantikliği ile dijital imkânlar arasında denge kurabilen, etik değerleri koruyarak sürdürülebilir bir dijital spor ekosistemi inşa edebilenler olacaktır.

KAYNAKLAR

Adya, D. (2025). Augmented stadiums: Using AR and VR to reimagine the fan experience. Forbes Business Council (Erişim tarihi: Şubat 27, 2026) https://www.forbes.com/councils/forbesbusinesscouncil/2025/12/09/augmented-stadiums-using-ar-and-vr-to-reimagine-the-fan-experience/

Aksir, M. I. (2025). The use of mobile applications and wearable devices in physical education: Implications for performance monitoring and evaluation. Journal Physical Health Recreation (JPHR), 6(1), 155-166. https://doi.org/10.55081/jphr.v6i1.5237

Atıcı, A. R., Orhan, S., Elmas, L., & Erbaş, M. K. (2023). E-sporun Türkiye'deki yeri ve geleceği. Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 2(2), 111-119.

Bardhan, N. (2025). Digital tools in motion: Transforming physical education for engaged and active learning. In G. Reyes Ruiz (Ed.), New technological applications in the flipped learning model (ss. 221-246).

IGI Global Scientific Publishing. https://doi.org/10.4018/979-8-3373-0437-3.ch008

Caled, D., & Silva, M. J. (2018). Collecting rumors on football transfer news. arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.1812.00778

Chen, C., Xue, J., Gou, W., Xie, M., & Yao, X. (2025). Quantitative analysis and evaluation of research on the application of computer vision in sports since the twenty-first century. Frontiers in Sports and Active Living, 7, Article 1604232. https://doi.org/10.3389/fspor.2025.1604232

Chen, R. (2025). Digital transformation of physical education in the context of distance education in the PRC: Challenges and prospects. Scientific Notes of the Pedagogical Department, (56), 70-80. https://doi.org/10.26565/2074-8167-2025-56-08

Christodimitropoulou, M., Choustoulakis, E., & Antonopoulou, P. (2025). Digital transformation in sports management and its impact on sports journalism. Journal of Research in Business and Management, 13(9), 39-49. https://doi.org/10.35629/3002-13093949

Davenport, T. H., & Beck, J. C. (2001). The attention economy: Understanding the new currency of business. Harvard Business Review Press.

Elyts Knowledge Center. (2025). How short-form video is dominating sports media consumption. (Erişim tarihi: Şubat 24, 2026), https://elyts.in/Knowledge-Centre/Elyts-Knowledge-Center-Branding-Advertising-Agency/short-form-video-sports-media

Escharts. (2025). Why esports viewership is outpacing traditional sports among Gen Z. (Erişim tarihi: Şubat 21, 2026), https://escharts.com/news/why-esports-viewership-outpacing-traditional-sports-among-gen-z

Etter, M., Ravasi, D., & Colleoni, E. (2019). Social media and the formation of organizational reputation. Academy of Management Review, 44(1), 28-52. https://doi.org/10.5465/amr.2014.0280

Frevel, N., Beiderbeck, D., & Schmidt, S. L. (2022). The impact of technology on sports–A prospective study. Technological Forecasting and Social Change, 182, Article 121838. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121838

Gashi, A., & Gashi, A. (2025). Revolutionizing sports marketing through digital strategies. Interdisciplinary Journal of Research and Development, 12(3 S1), 384-392. https://doi.org/10.56345/ijrdv12n3s153

Gholami, N., & Jalalı Chıme, P. (2024). E-sport in physical education: A systematic review. Sport Sciences and Health Research, 16(2), 229-251. https://doi.org/10.22059/sshr.2024.379291.1153

Gültekin, Ş. G., & Kaçay, Z. (2024). Dijital çağda spor taraftarlığı: Dijital dönüşümün etkileri. Çomü Spor Bilimleri Dergisi, 7(3), 34-52. https://izlik.org/JA94KP59WZ

Ha, T., Fan, X., Cardina, C., & Treadwell, S. M. (2025). Technology use among physical education teachers before, during, and after the COVID-19 pandemic: A connectivist approach. Journal of Teaching in Physical Education, 44(3), 413-421. https://doi.org/10.1123/jtpe.2024-0118

Hutchins, B., & Rowe, L. B. (2019). Over-the-top sport: Live streaming services, changing coverage rights markets and the growth of media sport portals. Media, Culture & Society, 41(7), 975-994. https://doi.org/10.1177/0163443719857623

Ismail, I. (2025). Analysis of physical education teachers' readiness in integrating digital literacy into learning. Journal of Salutare, 2(2), 1-9. https://doi.org/10.62872/gs0cm148

Jovanović, S., Đoković, G., & Vuković, A. (2025). The metaverse and the future sports marketing: New frontiers for digital entrepreneurs. In D. Dašić (Ed.), Sporticopedia SMB2025 (Cilt 3, Sayı 1, ss. 159-172). https://doi.org/10.58984/smbic250101159j

Karrer, F. (2025). Digital live sports viewership will grow 8.3% YoY in 2025. Mountain Research. (Erişim tarihi: Şubat 27, 2026), https://research.mountain.com/trends/digital-live-sports-viewership-will-grow-8-3-yoy-in-2025/

Kretchmar, D. (2025). Sahadan beslemeye: Sporda siber zorbalığın etkisi. Medium. (Erişim tarihi: Mart 1, 2026) https://medium.com/@abuserefuge/from-the-field-to-the-feed-the-impact-of-cyberbullying-in-sports-4036e8eb870f

Lacrite, R., & Guanzon, R. (2025). Challenges of physical education teachers in distance learning during COVID-19 pandemic. International Multidisciplinary Journal of Research for Innovation, Sustainability, and Excellence (IMJRISE), 2(7), 413-425.

Lu, Y., Xu, H., Xie, B., Jiang, Y., Zhang, Y., Fan, T., & Zhou, W. (2024). The "athlete killer" hidden in the internet: The impact of cyber-violence on high-level athletes' perceived performance. International Journal of Sport Psychology, 55(6), 640-668.

Mateus, N., Abade, E., Coutinho, D., Gómez, M.-Á., Peñas, C. L., & Sampaio, J. (2025). Empowering the sports scientist with artificial intelligence in

training, performance, and health management. Sensors, 25(1), Article 139. https://doi.org/10.3390/s25010139

Metin T. & Arslan İ. (2022), Dijitalleşme, E-Spor Endüstrisi ve Ekonomi İlişkisi, Ed., Armutcu B., Geleneksel Pazarlamadan Dijital Pazarlamaya Geçiş Dijital Pazarlamanın Evrimi, s.95-111, Eğitim Yayınevi.

Metin T., & Arslan İ., (2022). Blockchain ve Kamu Sigortası, Yılmaz O., Kaplan B.T., Kaplan M., (Ed.), Blockchain Teknolojileri ve Sektörel Etkileri, ss. 151-166. Nobel Yayın.

Metin, M., & Özoruç, S. (2024). Sporda teknolojik değişim: Dijital çağın sporla buluşması. In G. Özen (Ed.), Spor & Bilim 2024-I (ss. 35-50). Efe Akademi.

Morgan, A., & Kerr, A. (2025). The metaverse and sport fandom: Revolutionising sport consumption. Sport in Society, 1-24. https://doi.org/10.1080/17430437.2025.2573289

Morgan, M., Barrett, P., & Stoll, M. (2020). Demographics and physical activity levels of eSports athletes at The University of Akron. Williams Honors College, Honors Research Projects, 1160. https://ideaexchange.uakron.edu/honors_research_projects/1160

Nan, X. (2025). The impact of social media on athlete branding. Communications in Humanities Research, 79, 141-146.

Olgaç, F., & Sevli, O. (2024). Eğitimde giyilebilir teknoloji kullanımı (Wearable technology use in education). In II. Bilsel International Harput Scientific Researches Congress, Elazığ, Turkey.

Østerlie, O., Kristensen, G. O., Holland, S. K., Camacho Miñano, M. J., & Whatman, S. (2025). Digital technology use in physical education teacher education: A scoping review. Sport, Education and Society, 1-15. https://doi.org/10.1080/13573322.2025.2474631

Pietraszewski, P., Terbalyan, A., Roczniok, R., Maszczyk, A., Ornowski, K., Manilewska, D., Kuliś, S., Zając, A., & Gołaś, A. (2025). The role of artificial intelligence in sports analytics: A systematic review and meta-analysis of performance trends. Applied Sciences, 15(13), Article 7254.

Prabowo, S. A., Marsudi, I., Siantoro, G., Yuhantini, E. F., Ristiawan, B., Khuddus, L. A., Afandi, A., Rizki, A. Z., & Ayubi, N. (2026). Digitalization accelerates sport industry in last decade: Systematic literature review and bibliometric analysis. Sportis Scientific Journal, 12(1), 1-23. https://doi.org/10.17979/sportis.2026.12.1.12302

Principe, V. A., de Souza Vale, R. G., & Nunes, R. D. A. M. (2024). Blockchain and sports industry: A systematic literature review of Fan

Tokens and their implications. Retos: Nuevas Tendencias En Educación Física, Deporte Y Recreación, (60), 823-840.

Radanliev, P. (2025). Privacy, ethics, transparency, and accountability in AI systems for wearable devices. Frontiers in Digital Health, 7, Article 1431246. https://doi.org/10.3389/fdgth.2025.1431246

Reyhan, S., Özoruç, S., & Çınar, Y. (2025). Examination of high school students' nomophobia and adolescent self-confidence levels. Mediterranean Journal of Sport Science, 8(3), 513-525.

Şimşek, A., & Devecioğlu, S. (2025). The future of technology at mega sports events. Turkish Journal of Sports Science, 9(1), 48-66.

Şirin, T., Eryılmaz, F., Eratlı Şirin, Y., Aydın, Ö., & Metin, M. (2025). Social media analysis in the context of the social responsibility approach of football fan groups. Frontiers in Psychology, 16, Article 1521688. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1521688

Tohănean, D. I., Vulpe, A. M., Mijaica, R., & Alexe, D. I. (2025). Embedding digital technologies (AI and ICT) into physical education: A systematic review of innovations, pedagogical impact, and challenges. Applied Sciences, 15(17), Article 9826. https://doi.org/10.3390/app15179826

Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. Science, 359(6380), 1146-1151.

Westerbeek, H., & van Schaik, T. (2025). Platform power, athlete branding, generative AI, and the future of sport governance-A systematic review. Frontiers in Sports and Active Living, 7, Article 1642180.

Zakaria, N. A., Rosman, M. H. H., Jafar, F. A., Hamid, E., Abbas, W. F., & Nazir, M. M. R. (2025). Enhancing social experience in smart stadium with Wi-Fi 6 quality management. International Journal of Research and Innovation in Social Science, 9(12), 1049-1064.

Zheng, J., & Mason, D. S. (2022). New media, digitalization, and the evolution of the professional sport industry. Frontiers in Sports and Active Living, 4, Article 921329.

Zhong, Q., Jiang, J., Bai, W., Yin, Z., Liao, Z., & Zhong, X. (2025). Application of digital-intelligent technologies in physical education: A systematic review. Frontiers in Public Health, 13, Article 1626603. https://doi.org/10.3389/fpubh.2025.1626603

Zok, M. (2026). The coming data frontier in sport: Why 2026 will redefine multi-stakeholder sports business. N3XT Sports. (Erişim tarihi: Mart 2, 2026), https://www.n3xtsports.com/insights-data-digital-transformation-2026-trends-sports-business/

BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETİMİNDE DİSİPLİNLER ARASI YAKLAŞIMLAR (STEM, SANAT ve SPOR)

Taner YILMAZ

- Kurum Bilgisi: Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Spor Bilimleri Fakültesi, Uşak Üniversitesi, Uşak/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0001-7443-6753
- Mail: taner.yilmaz@usak.edu.tr

Aleyna ÖZEL

- Kurum Bilgisi: Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Anabilim Dalı, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak Üniversitesi, Uşak/TÜRKİYE
- ORCID: 0009-0008-6649-8223
- Mail: 2543005002@ogr.usak.edu.tr

GİRİŞ

Eğitim; bireyin bilişsel, duyuşsal, devinişsel ve toplumsal gelişimini bir bütün olarak ele almayı gerektiren çok boyutlu bir süreçten oluşmaktadır. Bu süreç içerisinde beden eğitimi ve spor; yalnızca fiziksel yeterliliklerin geliştirilmesine hizmet eden bir alan olmanın ötesine geçerek bireyin zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimini desteklemektedir. Beden eğitimi yoluyla bilgilerin kalıcılığı artmakta, yaparak ve yaşayarak öğrenme fırsatı oluşturulmakta ve fiziksel etkinlik yoluyla elde edilen beceriler günlük hayata katkı sunmaktadır.

Günümüzde giderek hızla gelişen teknoloji ve artan küresel rekabet, eğitim programlarının geleneksel yöntemlerden sıyrılarak tek disiplinden ziyade çoklu disiplinlerden yararlanılarak disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmektedir. Disiplinler arası öğretim yaklaşımları; farklı disiplinler arasında anlamlı ilişkiler kurarak öğrencileri çok yönlü düşünmeye, problem çözmeye, eleştirel ve yaratıcı düşünmeye teşvik etmektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin öğrenme sürecini bütüncül bir çerçevede ele almalarına olanak tanıyarak soyut kavramların somutlaştırılması, öğrenmenin derinleşmesi gibi faydalar sağlamaktadır.

Beden eğitimi; hareket yoluyla öğrenmeye dayalı yapısı sayesinde fen, matematik, sanat ve sosyal bilimler gibi farklı disiplinlerde ilişkilendirilebilmektedir. Literatürde yer alan çalışmalar, beden eğitimi ile farklı disiplinlerin bütünleştirilmesinin öğrenime olumlu yönde etki ettiğini göstermektedir.

Bu bölümde; beden eğitimi ve sporun disiplinler arası öğretim yaklaşımındaki yeri, STEM (*Science, Technology, Engineering, Mathematics*) ve sanat ile ilişkisi, bununla birlikte farklı disiplinlerle bütünleştirilmesine yönelik kuramsal ve uygulamalı çalışmalar ele alınarak alan yazın çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Beden Eğitimi ve Spor

Beden eğitimi ve spor; beden ile ruhun koordineli eğitilmesini, zihin-beden bütünlüğünün sağlanmasını; bireyin fiziksel, devinişsel, zihinsel, duyuşsal ve toplumsal olarak gelişmesini amaç edinen bir eğitim ve sağlık faaliyetidir (Sarıalp, 1990; Gökmen, 1988; Bucher, 1987). Milli eğitim, beden eğitimi ve spor dersi öğretim programının vizyonunu *"öğrencileri, bedensel ve sportif etkinlikleri gerçekleştirmek için gereken bilgi ve becerileri edinmiş, bedensel olarak sağlıklı ve zinde, serbest zamanlarını*

verimli bir şekilde değerlendirmeyi bilen, öğrendiklerini kişisel gelişiminde ve yaşantısında olumlu olarak kullanan bireyler olarak görmektir," olarak tanımlamaktadır (MEB, 2009).

1983-1984 öğretim yılında yayımlanan "Spor Gelişim Çalışmaları Yönergesi ve 1984 Programları"; ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin bedenen güçlü, sağlıklı ve dengeli kişilik sahibi olarak yetiştirilebilmeleri için boş zamanlarını spor faaliyetleriyle değerlendirmelerinin fayda sağlayacağına değinmiştir (Aydın ve ark., 2022). Yılmaz ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan bir çalışmada düzenli olarak spor yapan öğrencilerin spora özgü başarı ve motivasyon düzeylerinin, yapmayanlara kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Sürekli olarak spor yapan öğrencilerde, "*davranışı başlatma*", "*davranışı sürdürme*", "*engellerle mücadele*" ve "*öz-yeterlilik*" alt faktörlerinden alınan puanlar; spor yapmayan öğrencilere kıyasla daha yüksek çıkmıştır. Bu bilgilerden hareketle spor yapan öğrencilerin karşılaştıkları güçlüklerle daha iyi mücadele edebildikleri, daha özgüvenli oldukları, içsel motivasyonlarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Beden eğitimi ve spor dersi öğretim programı, yapılandırmacı yaklaşımı benimsemektedir. Öğrencilerin yaparak-yaşayarak öğrenmeleri, aktif olarak öğrenme etkinliklerine katılmaları, kazandıkları gelişimlerin farkında olmaları beklenmektedir (MEB, 2017). 2009'da, "Hareket Bilgi ve Becerileri" programı çerçevesinde sportif becerilerin, spor branşları ile öğretilmesi; öğretim sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerin günlük yaşama aktarılarak bir yaşam biçimi haline gelmesi, aynı zamanda kişilik gelişimi sağlaması amaçlanmıştır (MEB, 2009).

Günümüzde uygulanan öğretim programındaki amaçlar içerisinde hareket becerilerinin, kavramların ve ilgili hayat becerilerinin öğretilmesi; düzenli fiziksel etkinlik alışkanlığının kazandırılması ve öğrencilerin, değerler konusunda bilinç kazanması yer almaktadır (MEB, 2018). Bu değerler arasında eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme, karar verme becerilerini geliştirme; Türkçe'nin doğru, güzel ve etkili konuşulmasını sağlama; öğrencilerin araştırma, iletişim ve bilgi teknolojilerini kullanımı konusunda bilinçlendirilmeleri; dayanışma, hoşgörü, sevgi, saygı, vatanperverlik, estetik, barış, milli değerlere duyarlılık, evrensel değerlere duyarlılık, kişisel ve sosyal değerlerin gözetilmesi, sorumluluk bilinci ve centilmenlik yer almaktadır (Pehlevan ve ark., 2019).

Beden eğitimi; bireyin bedenini ve duygularını tanıyarak kendisini ifade edebilmesini, yaratıcılığını kullanabilmesini, artistik üretim yapabilmesini, serbest zamanlarını verimli değerlendirebilmesini sağlamaktadır. Oyun ve spor; sunduğu rekabet ve dayanışma ortamıyla bireylerde karakter ve kişilik gelişimini tetikler. Güçlü bağların kurulması, takım ruhunun oluşması, grup ve gruplarası etkileşim ve yardımlaşma, stratejik düşünme gibi çeşitli sosyal beceriler yine beden eğitimi, spor ve oyun ortamlarında gelişir. Bu bağlamda, oyunun eğitsel potansiyelinin ve beden eğitiminin dinamik niteliğinin bireylerin davranışlarını iyi yönde etkilemesindeki etkisi azımsanmamalıdır (Bucher, 1987).

Spor, beden eğitimi faaliyetlerini çeşitli branş başlıkları altında somutlaştırmaktadır. Sporu, beden eğitiminden ayıran en önemli fark; yarışma ve kazanma motivasyonları üzerine kurulu oluşudur. Sporun etimolojik kökeni, "dağıtmak, birbirinden ayırmak" anlamlarına gelen latince "*disportare*" ve "*desport*" kelimelerine dayanmaktadır. Zamanla ilk hecesinin düşerek "*sport*" olarak kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir. Kapsamlıca ele alındığında spor; profesyonel bir uğraşı olarak yapılan, reklam aracı olarak kullanılan, üretime katkı sağlayan, kişiler arası ve toplumlar arası ilişkileri artıran, politik bir araç olarak değerlendirilebilen, bilimsel ve teknik temeli olan, zevk ve estetik sunan bir eğitim ve eğlence vasıtasıdır (Heper ve ark., 2012).

Beden eğitimi ve spor, birbirini tanımlayıp tamamlamaktadır. Beden eğitimi ve spor etkinlikleri bireylerin bedenen, ruhen iyi hissetmesi, boş zamanlarını değerlendirmesi, iradesini güçlendirmesi işlevlerinin yanı sıra toplumsallaşmaya da olumlu katkılarda bulunarak sosyal açıdan faydalar sunmaktadır (Erkal, 1986; Kuter & Kuter, 2012).

Disiplinler Arası Öğretim Modeli

Disiplinler arası yaklaşım (*interdisciplinary curriculum*); Dezure'ye (2000) göre öğretilecek mevcut konu ve alanların diğer bilimlerle ortak ve benzer yaklaşımlarla değerlendirilip bütüncül bir yaklaşımla öğrenciye sunulmasıdır. Jacobs'a (1989) göre ise bir kavram, konu ya da tecrübenin incelenmesi için farklı disiplinlerin yöntem bilgisine başvuran programdır. Her iki tanım da doğru olmakla birlikte, daha kapsamlı bir tanım yapmak mümkündür.

Disiplinler arası yaklaşım; eğitim programlarında var olan bütün disiplinlerin ortak temalarını ortaya çıkararak bütünleştirilmiş üniteler oluşturma işidir. Disiplinler arası yaklaşımda farklı disiplinlere ait konu ve kavramlar, oluşturulan ortak tema aracılığıyla öğrencilere aktarılır; bu yöntemle farklı disiplinler arasında bilgi alışverişi sağlanır ve öğrenciye çeşitli bakış açılara kazandırılır; öğrencilerin araştırma-problem çözme becerilerini, yaratıcılıklarını, sorgulama yetilerini bir arada geliştirilir (Lake, 1994; Gür, 2003; Durmuş, 2019).

Disiplinler arası öğretim, konu merkezli eğitim programına bir alternatif olarak 20.yüzyılın ilk yarısında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Zamanla okullarda ve öğretmen yetiştirme programlarında etkisini göstermeye başlamıştır (Yıldırım, 1996).

Disiplinler arası öğretim; farklı dersleri yapay bir şekilde bir arada işlemek değil; gerçek anlamda öğretimin çeşitli kavramlar ve problemler etrafında organize edilmesi, değişik alanlardaki bilgilerle akıcı bir bütünlüğünün sağlanmasıdır. Günlük yaşamda karşımıza çıkan çoğu sorun ve onların cevapları, birden fazla disiplinin konu alanına girmektedir. Farklı konu alanlarından alınan bilgilerin anlamlı örüntüleri; bilimsel düşünme ve araştırma becerilerinin gelişmesine katkıda bulunarak öğrencilerin doğal öğrenme süreçlerine ve dünyayı algılayış biçimlerine farklı bir boyut getirir.

Öğrencilere sınıf içerisinde öğrenmekle yükümlü oldukları dersleri farklı disiplinlerin konularıyla bütünleştirerek anlatmak, konuların daha anlamlı biçimde öğrenilmesinde etkilidir. Sosyal konuları (kıtalar, ülkeler, vatandaşlık, yönetim biçimleri, devrimler, tarihsel gelişimler gibi); tarih, coğrafya, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve vatandaşlık bilgisi gibi derslerle ilişkili olarak, sayılan disiplinleri bir araya getirerek işlemek çok daha faydalı olacaktır. Benzer şekilde doğa bilimlerinde de Matematik, Fizik, Biyoloji, Kimya gibi derslerin konuları birbiriyle yer yer çakışıyor olsa da bu disiplinler belirli kavramlar çerçevesinde bir arada öğretilebilir (Wronski, 1981).

Öğretmenler; disiplinler arası öğretim yaklaşımını kullanarak disiplinlerin sınırlarını yıkmalı ve öğretim programlarını, nasıl daha uygun hale getirebileceklerinin yollarını aramalıdır. Disiplinler arası yaklaşımda konular bütünleştirilmesinin, planlara yeterli önemin verilmesinin, ders kitaplarının ötesinde kaynaklar kullanılmasının, kavramlar arasında ilişki kurulmasının ve konuya ait üniteler kullanılarak programlamaların esnek tutulmasının öğretmenlere yardımcı olacağını düşünülmektedir (Lake, 1994).

Beden Eğitimi'nde Disiplinler Arası Yaklaşım

Beden eğitimi; öğrencilerin hareket kapasitelerini en üst düzeye fiziksel etkinlikler ve hareketler yoluyla çıkarmayı amaçlamaktadır (Tamer & Pulur, 2001). Beden eğitiminin diğer disiplinlerle (Türkçe, Matematik, Fen Bilgisi, Sosyal, Resim, Müzik ve benzeri) bazı konu ve kavram başlıkları altında bütünleştirilmesi, disiplinlerin benzerlik oranlarının az olması nedeniyle zordur. Öte yandan belirtilen disiplinlerin soyut konu içerikleri, beden eğitimi gibi harekete dayalı bir disiplin ile somutlaştırılarak öğretilebilmektedir. Bu durum, kavramlarla günlük yaşam arasında bir ilişki kurulmasını sağlayarak konuları daha somut ve anlaşılır hale getirip içeriğin öğrenilme zorluğunun azalmasına yardımcı olmaktadır (Baykul, 2014).

Beden eğitiminin yaratıcılığa katkısı, Thomas Edison'un "*Büyük fikirler, kaslarda merkeze alınır*," sözüyle vurgulanabilir. Beden eğitiminde, bireyler duygularını ve düşüncelerini hareket yoluyla ifade etme becerisi kazanır. Vücutlarını kontrol edebilmeyi, yönlendirebilmeyi öğrendikçe koordinasyon, denge, esneklik, hız ve dokunma gibi yetenekleri gelişir; bu, ince motor becerilerden sıklıkla yararlanılan müzik, resim ve benzeri sanatsal faaliyet alanlarında bireye fayda sağlar (Kuru, 2001). Bu bağlamda konuların disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmasının; beden eğitiminde pek çok disiplinin öğrenilmesini ve geliştirilmesini olumlu yönde pekiştireceği düşünülmektedir.

STEM ve Beden Eğitimi

STEM; "*science* (bilim)", "*technology* (teknoloji)", "*engineering* (mühendislik)" ve "*mathematics* (matematik)" kelimelerinin baş harflerinden oluşan, konu olarak bu dört alanın kesişimini bütüncül bir yaklaşımla ele alan disiplinler arası bir yaklaşımdır (Thomas, 2014). Moore ve arkadaşları (2014), STEM eğitimini "*öğrencilerin, matematik ya da fenin anlamlı bir şekilde öğrenilmesini ve uygulanmasını gerektiren teknolojiler geliştirmenin bir aracı olarak mühendislik tasarımına katılmalarını sağlamak için eğitimcilerin gösterdiği bir çaba*" olarak tanımlamaktadır.

STEM eğitiminin amaçları içerisinde STEM okuryazarlığına sahip kişilerden oluşan bir iş gücünün üretilmesi, STEM alanındaki mevcut işlerin devam ettirilmesi, ülkeler için ekonomik avantaj sağlayacak yeniliklerin üretilmesi ve gelecekteki iş alanlarında yeterli olabilme gayeleri yer alır (Thomas, 2014). Araştırmacı, sorgulayan, analitik ve eleştirel düşünebilen

bireyler; STEM'in amaçlarına uygun bir profil oluşturur (Yamak ve ark., 2014). STEM eğitimi; yeni nesil mühendislerin, matematikçilerin ve bilim adamlarının yetişmesinde yön verici bir etkiyi elinde tutmaktadır. İş alanlarının zaman içerisinde giderek çeşitlenmesi ve küresel pazardaki rekabetin kritik bir önem kazanması göz önünde bulundurulduğunda, STEM eğitimi almış öğrenci sayısının artırılması ve STEM alanlarına uygun endüstri ve sanayi istihdamının tesis edilmesi, ülkelerin ilerlemeci politikalarının şekillenmesinde etkili bir rol oynamaktadır (Wang, 2012).

Beden eğitimiyle fen kavramlarını bütünleştirmeye yönelik atılan ilk adımlardan biri Werner'in (1971) çalışmasıdır. Bu çalışmada, 4., 5. ve 6. sınıf öğrencilerine toplam dokuz adet fen bilimlerine ve fiziksel eğitim becerilerine ilişkin test uygulanmıştır. Bu testler arasında voleybol topu fırlatma testi, futbol topu fırlatma testi, yerden duvara fırlatma testi, Mcdonald futbol testi, uzun atlama testi, duvardan geri sıçrama testi, mekik koşusu testi, iş testi ve fen kavramları testi yer almaktadır. Testlerin uygulanma aşaması tamamlandıktan sonra, dört fen kavramı (*kaldıraçlar, Newton'un 1. Yasası, Newton'un 3. Yasası, iş kavramı*) ve beden eğitimi konuları *(oyunlar, ritimler, öz yeterlilik ve benzeri*) bütünleştirilerek 7 haftalık bir süreç içerisinde deney grubu öğrencilerine uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise fen kavramları fen dersi saatinde, fiziksel eğitim becerileri beden eğitimi dersi saatinde geleneksel yöntemle aktarılmıştır. Örneğin kaldıraçlar konusu işlenirken öğrencilere halat çekme yarışı yaptırılmış, öğrencilerin kazanmak için ayaklarını yere sıkıca basmaları kaldıracın dayanak noktasıyla kıyaslanarak karşı takımla aralarındaki çekişme kuvvet ve direnç kavramları üzerinden işlenmiştir. Uygulama öncesi verilen ön testler, 7 hafta sonunda son test olarak tekrar verilmiştir. Bu çalışma sonucunda, elde edilen sekiz veride istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur.

Buchanan ve arkadaşları (2002), aynı yıl içerisinde fiziksel etkinlikler ve Newton yasaları arasındaki uyumdan ilham alarak Newton'un Büyük Macerası isimli bir proje oluşturup öğrencilerin problem çözme, eleştirel düşünme, yazma ve okuma becerilerini projelerine dahil etmiştir. Bu proje öğrenciler tarafından oldukça eğlenceli bulunmuştur.

Gotzaridis, (2004), fiziksel etkinlikler vasıtasıyla fizik kavramlarının bütünleşik öğretilebileceği üzerine çalışmıştır. Beş farklı etkinlikle, okul bahçesini bir fizik laboratuvarına dönüştürme fikri üzerinden ilerlenmiş; dairesel çapın doğrusal hıza etkisi, merkezcil kuvvet ve dairenin yarıçapının

merkezcil kuvvete etkisi gibi konular üzerinde durulmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda; fizikteki soyut kavramların, hareket yoluyla yaparak ve yaşayarak daha kolay öğrenilebileceği savunulmaktadır.

Hatch ve Smith (2004), üç disiplini (matematik, fizik, beden eğitimi) eğik atış teması içerisinde bütünleştirerek öğrencilere iki bilinmeyenli ve pragmatik denklemleri, regresyon analizi ve trigonometriyi; Newton'un hareket kanunlarını, yer çekimini ve eğik atış ve vektörler konularını fiziksel etkinlikler üzerinden işlemişlerdir. Öğrencilerin fiziksel eğitim esnasındaki hareketleri video kaydına alınmış, daha sonra analiz edilmiştir. İkinci aşamada öğrencilerle görüşmeler yürütülmüştür. Elde edilen veriler, öğrencilerin öğrenme düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğunu ve daha eğlenceli bir ders ortamı oluşturulduğunu göstermiştir.

Türkiye'de de STEM'in disiplinleri ile beden eğitimini bir araya getirme girişimleri olmuştur. Koşar (2007), ilkokul 4. sınıf öğrencilerine fen ve teknoloji dersindeki "Vücudumuz Bilmecesini Çözelim" ünitesini voleybol ile; matematik dersindeki "Geometriye Yolculuk" ünitesini basketbol ile bütünleştirmiştir. Çalışma yarı deneysel ön test-son test kontrol grup olarak tasarlanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda voleybol bilgisi, basketbol becerisi ve geometri bilgisinde anlamlı öğrenme gerçekleştiği bulgusuna ulaşılmıştır. Fen ünitesi incelendiğinde anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Kuvvet ve hareket kavramlarının oyun temeli üzerinden incelenişi, Boyraz ve Serin (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. Tek grup ön test-son test deseni kullanılmış, öğrencilere çalışma kapsamında günlük 90 dakika oyun temelli fiziksel etkinlik yaptırılmıştır. Elde edilen veriler, diğer çalışmalarla da uyumlu olarak istatistiksel olarak öğrenci puanlarının artışında anlamlı fark olduğunu desteklemiştir.

STEM'in disiplinleri ve beden eğitimini bütünleşik ele almayı hedefleyen disiplinler arası çalışmaların örneklerine literatürde rastlamak mümkündür ancak çalışma sonuçları, her zaman anlamlı bir fark sunmamıştır. Bunun nedenleri arasında disiplinler arası eğitimin; tek başına anlamlı bir fark sunmakta yeterli olmayışının yanı sıra alanda, bu konuda yapılan çalışmaların az olması nedeniyle gelişimin tam olarak desteklenememesi yer almaktadır.

Disiplinler arası yaklaşımı ve ilkeleri hakkında yetersiz bilgiye sahip olunması da, yaklaşımın kimi zaman öğretim sürecinde başarılı olmama nedenleri arasındadır. Bunun önüne geçebilmek, disiplinler arası yaklaşımı öğretim sürecine başarıyla entegre edebilmek için öğrencilerin beceri ve ihtiyaçları dikkate alınmalı, yaklaşım tam olarak bilinmeli, kavramlar arasında yerinde bağlantılar kurulmalı ve materyallerin uygunluğu, uygulamanın süresi öğrencilere uygun olmalıdır (Yıldırım, 1996).

Sanat ve Beden Eğitimi

Sanat kelimesinin etimolojik kökeni, Arapça "*san'a*", "yapmak, üretmek" anlamındaki mastara dayanmaktadır. Sanat, yalnızca bir ürün ortaya koyma işi değil; aynı zamanda insanların gördükleri, işittikleri, hissettikleri şeyleri, estetik bir heyecan ve haz uyandıracak şekilde tasvir etmeleridir (Çam, 1994). Bu bağlamda ortaya konulan tasvir; sanatçının öznel beğenisini, estetik zevkini ve sanat kaygısını taşıdığı için eşsiz ve tektir.

Sanat içerisinde güzel sanatlar, süslemecilik, resim, müzik, dans, mimarlık, heykelcilik, nakkaşlık, dekor, atölye, eser ve birçok kavram yer alır (Müleyim, 1994). Kuru'nun (2001) daha önce de bahsettiği üzere fiziksel etkinlik ve hareket; bireylerin ince motor becerilerinin gelişmesine katkı sağlayarak onların müzik, resim ve benzeri sanatsal faaliyet alanlarında ilerlemelerini desteklemekteydi. Gerek oymacılıkta, gerek çizimde gerek müzikte pek çok sanat alanında parmak kaslarının kontrolü, nefes egzersizleri, konsantrasyonun başarıdaki önemi büyüktür; beden eğitimi de bu noktada öğrencilere fayda sağlayabilecektir.

Sanat ile beden eğitimini disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan araştırmalara bakıldığında Civelek'in (1990) zihinsel yetersizliği olan öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmaya rastlanmaktadır. Bu çalışmada müzik, resim, yaratıcı drama ve beden eğitimi dersleri bütünleşik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ön test-son test ve kontrol grubu uygulanmıştır. 4. ve 5. sınıf zihinsel yetersiz öğrencilerden alınan veriler, bütünleştirilmiş eğitimin bu öğrencilerde sosyal kabul puanlarında anlamlı fark olduğunu göstermektedir. Bu bilgiler ışığında, beden eğitimi ile çeşitli disiplinlerin bütüncül ele alınışının yalnızca öğrenci başarı puanlarına değil; genel olarak öğrencilerin sosyal kabul görme gibi psikolojik iyi oluş hallerine etki edecek anlamlı farklar yarattığı da söylenebilir.

Carr ve arkadaşları (2014) tarafından yürütülen bir çalışmada dans, drama ve müzik alanlarında disiplinler arası bir program incelemesi yapılmıştır. Çevrim içi anket ve bireysel vaka çalışması ile dans, drama ve müzik alanlarında yürütülen disiplinler arası eğitimin adeta bir egzersiz niteliği taşıdığı; yine bu alanların etnografi, kültürel çalışmalar, felsefe, film, televizyonculuk ve edebiyat gibi diğer disiplinlerle de bağ kurabilme potansiyeline sahip olduğu görülmüştür. Carr ve arkadaşlarına göre disiplinler arasılık, öğrencileri kendi disiplinleri dışında yaratıcı düşünmeye teşvik ederek onların keşfetme ve eleştirel düşünme yetilerini en üst düzeye çıkarmada bir katalizör görevi görmektedir.

Ahmethan ve Kaya (2025), "Eğitimde Drama" dersi alan müzik, resim ve beden eğitimi öğretmenliği öğrencilerinin yaratıcı dramayı meslek hayatlarında nasıl kullanacakları üzerine bir nitel çalışma yapmışlardır. Çalışmada benzeşik örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bulgular sonucu yaratıcı dramanın müzik, görsel sanatlar ve beden eğitimi öğretmeni adaylarında öğrenci motivasyonunu arttıran ve öğrenme sürecini destekleyen bir fonksiyona sahip olduğu doğrulanmıştır. Yaratıcı drama; bilişsel, duyuşsal ve sosyal öğrenmeyi destekleyen yapısıyla müzik ile beden eğitiminin bütüncül yapıda gelişimini sunmakta; beden eğitimi sayesinde ritim duygusunu, müzik-beden uyumunu, müzikal ifade ile dans, hareket ve jestleri etkili kullanabilme becerisi kazanımına katkı sağlamaktadır. Bulgular; sanat entegrasyonunun eğitim müfredatlarını zenginleştirme potansiyeline sahip olduğunu ve öğrencilerin yaratıcılığını ve bilişsel, duygusal ve sosyal kazanımlarını arttırdığı yönündedir.

Beden eğitimi ve sporda hareket ve ritim; kişinin bir ifadesidir. Çoğu zaman spor ve sanat, iç içe bir yapı sergileyerek pek çok branşta bu yönü sayesinde seyircilere görsel bir şölen zevki yaşatmıştır. Özellikle dans, artistik jimnastik ve paten gibi spor dallarında sanat, estetik ve sporun uyumunu görebiliriz. Herhangi bir teknik sportif performans sergilenirken bir izleyici veya gözlemci olarak yalnızca hareketlerin kurallar bütününe uygun uygulanışını değil, aynı zamanda belli bir estetikle doğal akış içerisinde sanatsal ve estetik aktarılışını görmek isteriz.

Spor ve sanat, özellikle estetik boyutu ön planda olan branşlarda zaman zaman iç içe geçebilmektedir. Dans, artistik jimnastik ve artistik paten gibi spor dallarında estetik, sanat ve sportif performansın uyumu açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Herhangi bir sportif performans izlenirken yalnızca salt hareketlerin kurallara uygunluğu değil; aynı zamanda

birbirleriyle uyumlu, akıcı ve estetik bir hareket yapısı sunması da izleyicinin deneyimini etkilemektedir. Sanatla sporu entegre edecek disiplinler arası çalışmalar için estetik ve sporun ilişkisini anlamak ve yorumlayabilmek önem taşımaktadır. Bunun için aşağıdaki ilişki modelinden yararlanılabilir:

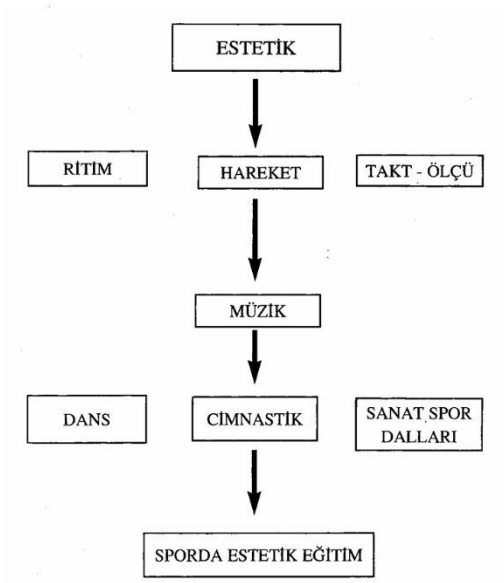

Şekil 1: Estetik ve Spor İlişkisi (Haag, 1995).

Sporun Diğer Disiplinlerle İlişkisi

Her ne kadar öğretim programlarında ve literatürde "beden eğitimi ve spor" ifadesi tek bir alan adı altında kullanılsa da, bu iki alanın kuramsal temelleri, amaçları ve uygulama yaklaşımları bakımından farklı disipliner özellikler taşıdığı görülmektedir. Beden eğitimi, eğitim bilimleri temelli bir alan olarak bireyin gelişimini ve yaşam boyu fiziksel aktivite alışkanlığını hedeflerken; spor, performans, rekabet, teknik uzmanlaşma ve bilimsel antrenman süreçleriyle ilişkilendirilen çok boyutlu bir uygulama alanı niteliği taşımaktadır.

Bu bağlamda spor; biyomekanik, fizyoloji, matematik, mühendislik ve teknoloji gibi STEM disiplinleriyle; estetik, ritim, yaratıcılık ve ifade boyutlarıyla ise sanat alanlarıyla güçlü ilişkiler kurmaktadır. Beden eğitimi öğretimi ise bu disiplinlerden yararlanarak öğrenme sürecini pedagojik bir çerçevede yapılandırmakta ve sporu eğitsel bir araç olarak kullanmaktadır. Hareketin bilimsel temellerinin (kuvvet, denge, hız, enerji), teknolojik

araçlarla desteklenmesi ve sanat temelli yaklaşımlarla estetik ve yaratıcılık boyutunun geliştirilmesi, beden eğitimi öğretimini disiplinler arası bir öğrenme ortamına dönüştürmektedir. Bu durum, beden eğitimi ile spor arasındaki ilişkinin yalnızca alan içi (*intradisipliner*) bir bütünlük değil; STEM ve sanat disiplinleriyle etkileşim içinde gelişen disiplinler arası bir yapı olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

SONUÇ

Bu alan yazın taraması kapsamında beden eğitimi, spor, disiplinler arası öğretim, STEM yaklaşımı ve sanat entegrasyonu birlikte ele alınarak bütüncül bir şekilde değerlendirilmiştir. İncelenen çalışmalar, beden eğitimi ve sporun yalnızca fiziksel gelişimi destekleyen bir alan olmadığını; aynı zamanda bilişsel, duyuşsal, sosyal ve estetik gelişimi de kapsayan çok yönlü bir eğitim süreci olduğunu göstermektedir. Eğitim programlarının tarihsel gelişimine bakıldığında beden eğitimi ve sporun bireyin sağlıklı gelişimi, toplumsallaşması, çeşitli değerler kazanması yönünden önemli bir rol üstlendiği görülmektedir.

Disiplinler arası yaklaşım üzerine yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, beden eğitiminin diğer disiplinlerle bütünleştirilmesinin öğrenme kalıcılığını artırdığı bulgularına ulaşılmıştır. Soyut kavramların somutlaştırılmasını kolaylaştıran beden eğitimi ve çeşitli disiplinlerin entegrasyonu; öğrencilere çok yönlü düşünme becerisi kazandırarak gelişiminlerini desteklemektedir. Özellikle STEM uygulamaları çerçevesinde yapılan çalışmalar; fiziksel etkinlik aracılığıyla fen ve teknoloji, matematik, fizik derslerinin daha anlaşılır hale geldiğini ve öğrencilerin öğrenme motivasyonu üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Sanat ve beden eğitimi ilişkisi incelendiğinde ise yapılan çalışmalar hareket, ritim, estetik kavramları etrafında bu disiplinlerin entegre edilebileceğini göstermektedir. Dans, artistik jimnastik ve artistik paten gibi estetik yönü güçlü spor branşlarında sanat ve sporun birbirini tamamlayan iç içe yapısı; sportif performansların sanatsal bağlamda ele alınabilmesi için bir örnek teşkil etmektedir. Beden eğitimi ve sporun sanat ile disiplinler arası entegrasyonuna yönelik çalışmalar da yine öğrencilerin kendilerini ifade edebilmeleri ve bilişsel, duygusal ve sosyal kazanımlarını artırmaları açısından faydalı olduğunu göstermektedir.

Genel olarak beden eğitimi ve sporun disiplinler arası yaklaşımlar ile desteklenmesinin öğrencilerin akademik başarılarının yanı sıra yaratıcılık, estetik duyarlılık, problem çözme, eleştirel düşünme ve sosyal becerilerini

artırma yönünden gelişimlerine katkı sağlayacağı söylenebilir. Bu yönüyle beden eğitimi ve spor, çağdaş eğitim anlayışı içerisinde çok boyutlu öğrenme süreçlerini destekleyen önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu konudaki çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Eğitimde, disiplinler arası yöntemlere her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Literatürde beden eğitimi ve sporun çoğunlukla birlikte ele alınması, bu iki alanın farklı disiplinlerle kurduğu ilişkilerin ayrı ayrı ve derinlemesine incelenmesini sınırlamaktadır. Oysa beden eğitimi öğretiminde sporun STEM ve sanat temelli yaklaşımlarla bütünleştirilmesi, öğrencilerin problem çözme, yaratıcı düşünme, eleştirel analiz ve estetik farkındalık gibi 21. yüzyıl becerilerini geliştirme potansiyeline sahiptir.

Sonuç olarak, beden eğitimi öğretiminde sporun STEM ve sanat disiplinleriyle ilişkisi disiplinler arası bir yaklaşımla ele alındığında; beden eğitimi öğretimine bütüncül bir bakış açısı kazandırmaya ve alan yazındaki sınırlılıkların giderilmesine yönelik çalışmaların alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Ahmethan, N. B., & Kaya, M. N. E. (2025). Yaratıcı Dramayı Nasıl Kullanırım? Müzik Resim Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Adaylarının Düşünceleri. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(2), 387-414.

Aydın, E., Temel, A., & Kangalgil, M. (2022). Geçmişten Günümüze Ortaöğretim Beden Eğitimi Ve Spor Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi. Journal Of Global Sport And Education Research, 5(1), 99-117.

Baykul, Y. (2014). İlköğretimde Matematik Öğretimi. 1-5. Sınıflar İçin. Ankara: Pegem A Yayınları.

Boyraz C. & Serin G. (2014). Introduction Science Concepts Through Physical Activities İnternational Society Of Educational Research Conference (İSER) Nevşehir'de Sunulan Bildiri.

Buchanan, A.M., Martin, E., Childress, R., Howard, C., Williams, L., Bedsole, B. Ve Ferry, M. (2002). Integrating Elementary Physical Education And Science: A Cooperative Problem-Solving Approach. Journal Of Physical Education, Recreation And Dance, 73(2), 31-36, DOI: 10.1080/07303084.2002.10607751.

Bucher, C.A.(1987). Foundations Of Physical Education And Sport, Mosby Collage Publishing, USA.

Carr, P., Dennis, R., & Hand, R. (2014). Dancing With Inter-Disciplinarity: Strategies And Practices In Higher Education Dance, Drama And Music.

Civelek, A. H. (1990). Eğitilebilir Zihinsel Özürlü Çocukların Sosyal Kabul Görmelerinde Normal Çocukların Bilgilendirilmelerinin Ve İki Grubun Resim-İş İle Beden Eğitimi Derslerinde Bütünleştirilmelerinin Etkileri (Doctoral Dissertation, Ankara Universitesi (Turkey)).

Çam, N. (1994). İslam'da Sanat, Resim ve Mimari. Ankara: Elektronik İletişim Ajansı.

Dezure, D. (2000). Interdisciplinary Teaching And Learning. Class Action, (2) 3.

Durmuş, E. (2019). Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Disiplinler Arası Yaklaşımla Matematikle İlişkilendirilmiş Beden Eğitimi Derslerinin Öğrencilerin Beden Eğitimi Ve Matematik Derslerine Yönelik Tutumlarına Etkisinin Araştırılması (Master's Thesis, Marmara Universitesi (Turkey)).

Erkal, M. (1986). Sosyolojik Açıdan Spor, Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

Gotzaridis, C. (2004). Physical Education And Games, And Concept of Physics: An Interdisciplinary Approach. International Science Education, 15(2), 161-166.

Gökmen, H. (1988). Gençlerin Gelişmesinde Beden Eğitiminin Rolü; Fiziksel, Psikolojik ve Sosyolojik Gelişmede, Ortaöğretim Kurumlarında Beden Eğitimi ve Sorunları, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 57-72.

Gür, T. (2003). Eğitimin Geleceği, Üniversitelerin ve Eğitimin Değişen Paradigması. (Ed: O.N. Babüroğlu) Araştırma Ve Eğitimde Disiplinlerarasılık. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayını.

Haag, H.; Sportphilosophie. Diesterweg/Frankfurt Am Main, 1995.

Hatch, G. M. & Smith, D. R. (2004). Integrating Physical Education, Math And Physics. Journal Of Physical Education, Recreation & Dance, 75(1), 42-50.

Heper, E., Sertkaya, Ö. G. Ö., Koca, C., Ertan, H., Kale, M., Terekli, S., ... & Demirhan, G. (2012). Spor Bilimlerine Giriş. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Jacobs, H. H. (1989). Interdisciplinary Curriculum: Design And

Implementation. Alexandria: Association For Supervision And Curriculum Development. 6 Şubat 2026 tarihinde https://files.eric.ed.gov/fulltext/ed316506.pdf adresinden alınmıştır.

Koşar, D. (2007). Toplulaştırma Yaklaşımına Göre Beden Eğitimi Derslerinde Bağlı Model Uygulamalarının Çocuğun Genel Başarısına Etkisinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul.

Kuru, E. (2001). Kinestetik Zekâ Ve Beden Eğitimi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(2).

Kuter, F. Ö., & Kuter, M. (2012). Beden Eğitimi Ve Spor Yoluyla Değerler Eğitimi. Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori Ve Uygulama, (6), 75-94.

Lake, K. (1994). Integrated Curriculum. School Improvement Research Series. North West Regional Education Laboratory.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2009). Ortaöğretim Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programı (9 – 12. Sınıflar). Bursa: Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Yayını.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Tebliğler Dergisi (2017). 6 Şubat 2026 tarihinde http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem sayilar/viewcategory/85-2017 adresinden alınmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Tebliğler Dergisi (2018). 6 Şubat 2026 tarihinde http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem sayilar/viewcategory/86-2018 adresinden alınmıştır.

Moore, T.J., Stohlmann, M.S., Wang, H.H., Tank, K.M., Glancy, A.W., & Roehrig, G.H. (2014). Implementation And Integration Of Engineering In K-12 STEM Education. In S. Purzer, J. Strobel, & M. Cardella (Eds.), Engineering in Precollege Settings: Research Into Practice (Pp. 35–60). West Lafayette, IN: Purdue Press.

Müleyim Selçuk, Sanata Giriş, 2. Bsk., Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1994.

Pehlevan, Z., Temel, C., Kangalgil, M. (2019). Ortaöğretim Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Mezunların Görüşleri. Kastamonu Eğitim Dergisi, 27(3), 1209-1222. doı: 10.24106/kefdergi.2948.

Sarıalp, R. (1990). Spor-Kültür-Felsefe İlişkileri; Anadolumuzda Antik Sportif Mekanlar Ve Bir Hipotez. Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1-10.

Tamer, K. & Pulur, A. (2001). Beden Eğitimi ve Sporda Öğretim Yöntemleri. Ankara: Ada.

Thomas, T. A., (2014). Elementary Teachers' Receptivity To Integrated Science, Technology, Engineering, And Mathematics (STEM) Education In The Elementary Grades. (Doctoral Dissertation). Retrieved From Proquest. (3625770).

Wang, H. (2012). A New Era Of Science Education: Science Teachers' Perceptions And Classroom Practices Of Science, Technology, Engineering, And Mathematics (STEM) Integration. (Doctoral Dissertation). Retrieved From Proquest. (3494678)

Werner, P.H. (1971). Effects Of İntegration Of Physical Education With Selected Science Concepts Upon Science Knowledge And Selected Physical Performance Skills Of Boys And Girls At Fourth, Fifth And Sixth Grade Levels. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Indiana Üniversitesi, Bloomington.

Wronski, S.P. (1981). Social Studies Around The World. In H. D. Mehlinger (Ed.), UNESCO Hand book for The Teaching Of Social Studies. London: Crolm Helm.

Yamak, H., Bulut, N. Ve Dündar, S. (2014). 5. Sınıf Öğrencilerinin Bilimsel Süreç Becerileri İle Fene Karşı Tutumlarına Fetemm Etkinliklerinin Etkisi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34(2), 249-265.

Yıldırım, A. (1996). Disiplinler Arası Öğretim Kavramı Ve Programlar Açısından Doğurduğu Sonuçlar. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12, 89-94.

Yılmaz, T., Yiğit, Ş., Dalbudak, İ., & Acar, E. (2020). Investigation of University Students' Self-Efficacy and Sport Specific Success Motivation Levels. Electronic Turkish Studies, 15(3).

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR

Sevinç SERİN YAMAN

- Kurum Bilgisi: Rekreasyon Bölümü, Spor Bilimleri Fakültesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0001-5081-1299
- Mail: seserin@gelisim.edu.tr

GİRİŞ

Okul öncesi eğitim kurumlarında anaokulu 36-68 ay (3-5yaş) aralığında, anasınıfı 57-68 aylık aralığında çocuklar için eğitim öğretim faaliyetleri düzenlenmektedir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı Resmi Gazetede yayımladığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği'nde değişiklik yapılmasına dair 33008 sayılı ve 05.09.2025 tarihli kabul edilen yeni yönetmelikte 2026-2027 Eğitim Öğretim yılı itibariyle alt sınır olarak 24 ayını (2yaş) tamamlayan çocukların da okulöncesi eğitime kaydı yapabilmesine imkân sağlanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2025). Eğitimin uzak hedeflerine ulaşabilmek için okul öncesinde çok yönlü gelişim doğrultusunda Bilişsel, dilsel, sosyal ve duygusal gelişimlerine ek olarak motor gelişim de öğretimde yer almaktadır. Motor gelişimde hedeflenen kazanımlar temel hareket becerilerinden yer değiştirme, nesne kontrolü ve dengenin başarılı bir biçimde yapılabilmesinin yanında, bunlara ek olarak öz bakım gerçekleştirebilmesi, müzik ve ritim eşliğinde hareket edebilmesi ve ince motor becerileri gerektiren görevleri de başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmesi yer almaktadır. Birçok temel hareket becerilerinin 6 yaşında olgunlaşması beklenir. Bu nedenle okul öncesi eğitim psikomotor gelişim dönemlerinden temel hareketler dönemindedir. Gelişim ve temel hareket becerilerin kazanılmasında kritik bir dönemdir (Özyürek, Özkan, Begde ve Yavuz, 2015). Temel hareketler döneminde tam olarak olgunlaşmayan yetilerin, bir sonraki aşama olan sportif hareketler döneminde telafi edilmeye çalışılması; sporcu adayının yoğun bir ekstra eğitime tabi tutulmasına neden olur. Bu süreçte ekstra uygulanan yoğun telafi eğitimi, çocuğun birçok açıdan zorlanmasına ve umut vadeden bir yeteneğin spordan tamamen uzaklaşmasıyla sonuçlanabilir. Diğer açıdan ise sağlıklı yaşam sürdürebilmek için gerekli olan hareket formlarının yeterli düzeyde oluşturulamaması ya da hareketsizlik sebebiyle ileride yaşayacağı muhtemel rahatsızlıkların temelini oluşturma ihtimali yükselecektir. Çünkü hareket alışkanlığı kazandırılmayan çocuklar yaşamlarında hareketsizliğe bağlı sağlık sorunları yaşama risk olarak görülmektedir (Kerkez, 2012).

Bütün bu becerilerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için çocuğun önceki dönemlerini başarıyla tamamlayabilmesi ve yaşının beklentilerini yerine getirmesi için de motor gelişim açısından destekleyici uygulamalar yapılması gereklidir. Bunun için temel hareketlerin doğru kazandırılması çok önemlidir, bunun için iyi eğitim alınmalıdır (Yıkılgan ve Sivrikaya, 2024). Çocuğun bütün bu kazanımları başarılı bir şekilde yapabilmesi, öğrenme fırsatlarının sağlanması ile mümkündür. Yaşam boyu sürdürülmesi amaçlanan hareket alışkanlığı ya da sportif amacın temelini oluşturmak için yer alan

önerilerle bu bölüm okul öncesi eğitim programlarında ve yakın çevrelerinde çocukların gelişimsel özellikleri ile beden eğitimi arasındaki ilişkiyi irdeleyerek eğitimciler ve çocukların yakın çevrelerine stratejik bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Temel Hareket Becerileri

Çocuğun gelişimi için genel olarak yapılan hatalardan biri Kuvvet, dayanıklılık, sürat, esneklik, koordinasyon gibi temel motorik özelliklerin gelişiminin belirlenmesi, bu yönde çalışmaların tek yönlü yapılması, bu özelliklerin yaşının gerektirdiği seviyede olduğunda yaşamı için ya da sportif hayatı için yeterli olacağı yanılgısıdır. Okul öncesi dönemde geliştirilmesi hedeflenen temel beceriler 3 ana grupta toplanır. Bunlar yer değiştirme becerileri (locomotor beceriler), nesne kontrol becerileri (manipülatif beceriler) ve denge becerileri (locomotor olmayan beceriler) ve birleştirilmiş becerilerden oluşmaktadır. Bir çocuk kuvvetli, dayanıklı, süratli gibi temel motorik özelliklerde iyi seviyede olduğunda yer değiştirme gibi temel hareket becerilerinde başarılı olacağı yönünde kesin kanı oluşturamayız. Çünkü temel motor özellikler ile temel hareket becerileri tek başına yeterli değil, birbirlerini destekleyici unsurlardır.

Yer Değiştirme Becerileri (Lokomotor Beceriler)

Yer değiştirme becerisi denge becerileri ile birlikte gelişen, yüzeyde bulunan sabit bir noktaya göre vücudun yer değişikliğini içeren hareketleri kapsamaktadır (Turan ve Çamlıyer, 2016). Yaşamın ilk yıllarında sürünmeden başlayarak emekleme, adımlama, yürüme, koşma, gallop, sekme, sıçrama, yatay atlama gibi hareketleri kapsamaktadır.

Nesne Kontrol Becerileri

Nesne kontrol, nesnenin hareket ettirildiği, bireyin nesnelerle ilişkili olduğu hareket becerileridir(Erkut, 2024). Kişi nesneye etki edebilir ya da nesneden etki görebilir. Hayatın ilk yılında uzanma ile başlayıp tuvarlama, yakalama, fırlatma, tutma,duran tupa vurma gibi hareketler örnek olarak verilebilir.

Denge Becerileri

Denge hareketleri ise insanın vücudunun pozisyonunu bozmadan eylemini devam ettirmesidir (Duman, 2019). Denge insan yaşamında nesne kontrol beceriler ve yer değiştirme davranışlarının öncesinde gelişir. Bireyin

hayatının ilk yılında ilk olarak geliştirdiği çenenin ve göğüsün yer çekimine karşı koyarak yerden kaldırılması, destekli ve desteksiz oturma ile gelişerek sonrasında destekli desteksiz ayakta durabilmesinin ardından yer değiştirme becerilerini ayakları üzerinde sağlayabilmesi, ardından nesne kontrol becerileri ile bunları yapabilmesi dengeyi koruyabilmesi ile mümkündür. Bu nedenle beden eğitiminde önem verilmesi gereken en temel becerilerin başında gelir. Sportif branşlarda ya da hareket eğitiminde üzerinde durulması gereken araştırma konularından gelmektedir.

Birleştirilmiş Beceriler

Becerilerin birlikte kullanımıyla oluşur (Erkut, 2024). Bir çocuk hızlı bir şekilde olması gereken hareket basamaklaması ile koşabilir, hızla koşarken atletizmde bayrağı takım arkadaşına devredebilmesi için hem yer değiştirme becerisinden koşma hem de nesne kontrol becerisinden uzanma ve yakalamayı koordineli bir şekilde beraber uygulaması gerekir. Ya da bir ritmik cimnastik sporcusunun hızla adım alarak yer değiştirme becerisini gerçekleştirirken aynı anda şeriti havaya fırlatması ve ardından tutması nesne kontrol becerisi gerektirmektedir. Bu nedenle en az iki becerinin birlikte yapılması birleştirilmiş becerilerdir. Koordinasyon hayatımızın her aşamasında ister sportif becerilerin geliştirilmesi ister yaşamın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için gereklidir. Birleştirilmiş beceriler içerisinde de koordinasyon büyük önem kazanmaktadır. Koordinasyonun diğer temel motor özelliklere göre en zor gelişen motor beceri olduğunun bilincinde olarak, gelişim basamaklamaları çocuklarda hareket becerilerinin doğru bir şekilde yer edinmesi açısından öğretim sürecinde de gözetilerek genelden özele, bütünden parçaya bir yön izleyecek şekilde ilerlemelidir.

Oyun Yoluyla Öğrenme

Hareket eğitiminde oyun çocuklarda en etkili pedagojik araçlardandır. Çocukların öğrenmelerini sağlayan temel özellik olan merak, oyunlar aracılığıyla hem desteklenirken hem de çocuk oyun oynadığını hissederken eğlendiği bu aktivite içerisinde kendi bilinçli olarak bunu bilmese de motor deneyimleri yoluyla fiziksel olarak hareket becerilerini geliştirir.

Düzenlenen etkinliklerin basitten zora, oyun düzeyinden kurallı hareketlere doğru olacak şekilde olmasına dikkat edilmesi gerekir. Çocukları bilişsel ve duygusal olarak da zorlayıcı, karmaşık ve katı kurallı olmasından kaçınılarak ritim ve müzikten yararlanılması hem öğrenmenin sağlanması için

daha fazla duyu ile desteklenilmesi hem de çocukların daha çok eğlenmesi sağlanabilir. Bunun yanında çocuklara ‘’Aferin, adımların doğru’’ gibi değer verici ifadelerle desteklenen pozitif dönütlerle desteklenmiş hem sözel hem gülümseme gibi duygusal ödüllerle motivasyon artırılmalıdır. Bir görev haline getirmek yerine hareketler çocuk için eğlence unsuru olmalıdır. Çünkü çocuklar sevdiği, eğlendiği ve merak ettiği aktiviteler içinde bulunmak isterler.

Sembolik Oyunlar

Hayvan yürüyüşleri veya hikayeleştirilmiş parkurlar aracılığıyla hareket eğitimi.

Keşfedici Problem Çözme

Beden eğitimi ve sporda özel öğretim yöntemlerinden problem çözme yönteminin ilerleyişine benzer şekilde çocuğa yöneltilen ve yaratıcılığını geliştiren, aynı zamanda çocuğun hareket etmesini de destekleyici yaklaşımdır. "Bu engelin üzerinden başka nasıl geçebilirsin?" gibi sorularla çocuğun hem yaratıcılığını destekler hem de hareket etmek için yönlendirilir.

Diğer Gelişim Alanlarıyla Bütünleşme

Beden eğitiminin diğer alanlara göre en öne çıkan avantajlarından biri de doğru uygulandığında fiziksel gelişimin yanında bilişsel, sosyal, duygusal yönden çocuğu geliştirerek çok yönlü gelişimi bir branşta toplayabilmesidir. Uygulamalar sırasında branşın avantajı kullanılıp çoklu gelişim hedefine daha kolay yoldan ulaşılması sağlanabilir.

Yürütücü İşlevi

Dikkat, odaklanma ve yönergeleri takip etme becerilerinin fiziksel aktiviteyle desteklenmesi.

Sosyal Uyum

Eğitimin uzak hedefleri içinde bulunduğu topluma uyumlu bireyler yetiştirmektir. Bu amaca hizmet edecek Sıra bekleme, paylaşma, iş birliği ve kurallara uyma gibi "gizil müfredat" kazanımlarını sağlar.

Hareket Eğitimi

Hareket eğitimi birey ya da gruplara ihtiyaçları olan basit ve karmaşık hareket etme becerilerini öğreterek genel eğitimi güçlendirip kapasite doğrultusunda gelişim alanlarını bütünüyle geliştirmeyi hedefler ve sağlıklı yaşamasına katkıda bulunarak spor öğretiminin temelini oluşturur (Çamlıyer ve Çamlıyer, 2011). Hareket eğitimi temel olarak çocukların motor becerileri geliştirmek için planlanan pedagojik süreç olsa da çocukların beden ve ruh sağlığını geliştirmeye yönelik becerilerini kazandığı ve fiziksel sınırlıklarını keşfetmeye başladıkları kritik bir evrede önemli bir yeri vardır. Bu nedenle okul öncesi dönemdeki çocuklarda beden eğitimi içeriğinin temelde hareket eğitimine yoğunlaşması gereklidir. Hareket eğitiminin de oyunlarla verilmesi gereklidir.

Gelişim Takibi ve Değerlendirme

Laban'ın Hareket Analizi Çerçevesi

Çocuklarda temel hareket becerileri seviyelerini tespit etmek için birçok test bulunduğu gibi bunun yanında Rudolf Laban'ın geliştirmiş olduğu Laban ya da Bartenieff hareket analiz yaklaşımı olarak da adlandırılan yaklaşım insan hareketini tanımlamak, görselleştirmek yorumlamak ve belgelemek için kullanılan yöntemdir. da araştırmacılar ve çocuğun yakın çevresi açısından eksikliklerin ve güçlü yanların tespiti konusunda yardımcı olacaktır.

Laban'ın hareket eğitimi effor kavramı üzerine yoğunlaşan hareket kavramıdır. Laban hareketi, günlük yaşamı devam ettirme amacına hizmet eden hareketlere işlevsel hareket, dans ve sanatsal ifade biçimleri ile fikirleri anlatan harekete anlatımsal hareket, spor ve oyunlar gibi görevlere fonksiyonel hareket olarak sınıflandırmıştır (Erkut, 2024).

Yaklaşım temel hareket becerileri içeriğine benzer bir şekilde 4 ana başlık altında incelenir.

Vücut Farkındalığı

Vücut içindeki karşılıklı ilişkileri inceleyerek vücudun ne yaptığı konusuna odaklanır. "Vücudumun hangi bölümleri hareket ediyor?"

Alan Farkındalığı

Kişisel ve genel alan, yönler ve seviyelere odaklanır. "Nerede hareket ediyorum?"

Effor/Çaba

Hızlı, yavaş, hafif, güçlü, ani, sürekli gibi Hareketin niteliğini belirten durumlar ile ilgili bilgi verir. "Nasıl hareket ediyorum sorusunun cevabı çaba konusunda bireyin bilinçlenmesine ya da hareketi gözlemleyen kişiye bilgi verir.

İlişkiler

Nesnelerle ilişkiler ya da kişilerle olan eşli çalışmaları ifade eder. "Kiminle veya neyle hareket ediyorum?"

Okul Öncesi Beden Eğitiminde Çevrenin Rolü

Okul öncesi dönemde çocuğu doğrudan etkileyen çevrenin başında ister anne baba olsun isterse çocuğun bakımını üstlenen ebeveyn rolündeki yakın çevresi gelmektedir. Yapılan çalışmalarda ailenin fiziksel aktiviteye yönelik tutumları ve fiziksel aktivite seçimleri çocukların motor becerileri düzeylerini etkilemektedir (Hu,Wu ve Hong, 2022). Ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında anne babaların çocukları erken yaşta sporun önemli olduğuna inandıkları; ancak rol model olma konusunda yetersiz oldukları tespit edilmiştir (Özyürek, Özkan, Begde ve Yavuz, 2015). Bunun da sporun yaşam boyu benimsetilmesindeki eksikliklerin payı büyüktür.

Ülkelerde Okul Öncesi Beden Eğitime Yönelik Plan ve Rehber

ÇİN Örneği

Her ülkenin sağlıklı yaşam politikalarına bağlı olarak yaşam boyu aktif olabilmek için alışkanlıkların kazandırılması adına beden eğitimi spor hedefleri okul öncesinden planlanmaktadır. Çin 2022 yılında yaş gruplarına sağlık bir yaşam hedefiyle ayrı ayrı olmak üzere Çin Ulusal Komisyonu tarafından Çin Fiziksel Aktivite Rehberi adı altında rehber niteliğinde bir fiziksel aktivite başlıkları belirleyerek içeriğini oluşturmuştur. Bu rehber içeriğinde bir hazırlık planında olması gereken aktiviteler için güvenlik önlemlerinden aktivitenin yaşam biçimine dönüştürülmesi amacına yönelik ana başlıklar altında yaş gruplarına göre beklenen hareketlilik şekilleri ve

hedef içerikleri oluşturulmuştur. Bunun yanına ülkemizdeki Fiziksel Aktivite kartlarına benzer bir şekilde kronik hastalığı ve engelli bireylere yönelik te beklenen hedefler belirlenmiştir. okul öncesi dönem için 2yaş altı çocuklar için oluşturulan rehberde temel odak bakıcı konumunda olan çocuklarla ilgilenen kişilerle 2 yaş altı çocukların sağlıklı iletişimi geliştirebilmek için etkileşimli oyunları, çocukların hareketlerini kısıtlayıcı çocuk oturma koltukları, mama sandalyesi gibi alanlarla 1 saatten fazla hareketin kısıtlanmaması için tutulmaması gerektiği, günde en az 180 dakika bu yaş grubunda aktif olmaları gerektiği belirtilmiştir, hem bilişsel hem fiziksel gelişimleri açısından da televizyon tablet gibi ekran sürelerinden tamamen uzak durulması gerektiğini vurgulamışlardır. 3-5 yaş arası çocuklar için oluşturulan rehberde aktivite süresi en az 180 dakika olacak şekilde, bu sürenin en az 60 dakikasının orta ve yüksek şiddet fiziksel aktiviteleri kapsaması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu yaş grubunda genel hareketliliğin yanında haftanın en az 3 günü kas kemik yapısını güçlendirici özel egzersizlerin eklenmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Ekran süresinin hareketliliği kısıtlamamak için 2 saatin altında olmasını ve hareketsiz geçen sürenin azaltılması gerektiğini belirtmişlerdir (The Physical Activity Guidelines for Chinese, 2021). Buna yönelik olarak da ülkemizde okul öncesi sınıf yönetmeliği, okul öncesi öğretmenliği ve çocuk gelişimi programlarında hareket eğitimine yönelik yeterli planlamanın bulunmaması dikkate alındığında, özellikle kritik dönem olan okul öncesi yaş grubunun ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemelere gereksinim duyulmaktadır (Yıldırım ve Kirişçi, 2023). Ayrıca beden eğitimi ve hareket konusunda öğretim görmüş alanda yetkin olan, beden eğitimi öğretmenliği mezunu ve çocukların fiziksel gelişimini eğitebilecek alanda hakim uzmanların buna yönelik oluşturulacak derslere girmesi yanlış eğitimler sonucunda fiziksel olarak yaşanabilecek gelişimi olumsuz etkileyecek unsurların önüne geçecektir.

SONUÇ

Okulöncesi dönemi kapsayan 0–6 yaş, çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal açıdan en hızlı gelişim gösterdikleri dönem olması açısından önemlidir. Okulöncesi dönemi, çocuğun gelişiminde kritik yıllardır ve bu dönemde temeli atılan kişilik yapısının ileriki yıllarda değişmesinden çok, aynı yönde gelişme şansı çok yüksektir (Oğuzkan ve Oral, 1983ten akt. Gürpınar, 2006).Yaşam boyu spor alışkanlığı kazandırma ya da sportif amaçlı olursan olsun spor kültürü oluşturma ve hareket becerisini kazandırmak için ileriki yaş dönemleri açısından bu nedenle diğer gelişim alanlarındaki önemi

kadar bu alanda da önemli bir yere sahiptir. Okul öncesi çocuklarda sağlıklı yaşam sürme ve olası gelişim geriliklerinin önüne geçmek açısından yapılan motor beceriye yönelik hareket eğitimlerinin ya da uygulamalarının çocukların motor becerileri üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu yapılan çalışmalarla da ispatlanmıştır (Logan, Robinson, Wilson and Lucas, 2012; Jiménez, Chaves ve Salazar, 2019; Li, Liu ve Ying, 2021; Yıldırım ve Kirişçi,2023).

KAYNAKLAR

Chen, C., Ahlqvist, V. H., Henriksson, P., Magnusson, C., & Berglind, D. (2020). Preschool environment and preschool teacher's physical activity and their association with children's activity levels at preschool. *PloS one*, *15*(10), e0239838.

Composing and Editorial Board of Physical Activity Guidelines for Chinese. Physical Activity Guidelines for Chinese (2021)[J]. *Biomedical and Environmental Sciences*, 2022, 35(1): 1-3. doi: 10.3967/bes2022.001

Crumbley, C. A., Ledoux, T. A., & Johnston, C. A. (2020). Physical activity during early childhood: The importance of parental modeling. *American journal of lifestyle medicine*, *14*(1), 32-35.

Çamlıyer, H., & Çamlıyer, H. (2011). *Eğitim bütünlüğü içinde çocuk hareket eğitimi ve oyun*. Celal Bayar Üniversitesi Matbaası.Manisa.

Duman, G. (2019). Temel motor beceriler kazandırma eğitim programının analizi. *Turkish Journal of Primary Education*, *4*(2), 112-120.

Erkut, O. (2024). *Hareket eğitimi*. Duvar Yayınları. ISBN: 978-625-6183-10-0.

Gürpınar, H. A. (2006). *Okulöncesi öğrenime devam eden çocukların tercih ettikleri ilgi köşeleri ve tercih etme nedenleri.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Hu, B. Y., Wu, Z., & Kong, Z. (2022). Family physical activities choice, parental views of physical activities, and Chinese preschool children's physical fitness and motor development. *Early Childhood Education Journal*, *50*(5), 841-853.

Jiménez-Díaz, J., Chaves-Castro, K., & Salazar, W. (2019). Effects of different movement programs on motor competence: A systematic review with meta-analysis. *Journal of physical activity and health*, *16*(8), 657-666.

Kerkez, F. İ. (2012). Sağlıklı Büyüme İçin Okulöncesi Dönemdeki Çocuklarda Hareket ve Fiziksel Aktivite. *Spor Bilimleri Dergisi*, *23*(1), 34-42.

Logan, S.W., Robinson, L.E., Wilson, A.E. and Lucas, W.A. (2012), Getting the fundamentals of movement: a meta-analysis of the effectiveness of motor skill interventions in children. Child: Care, Health and Development, 38: 305-315.

Li, B., Liu, J., & Ying, B. (2021). Physical education interventions improve the fundamental movement skills in kindergarten: a systematic review and meta-analysis. *Food Science and Technology*, *42*, e46721.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2025, 5 Eylül). Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. *Resmî Gazete* (Sayı: 32653). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/09/20250905-1.htm

Özyürek, A., Özkan, İ., Begde, Z., & Yavuz, N. F. (2015). Okul Öncesi Dönemde Beden Eğitimi ve Spor. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, Special Issue 3, 1-8.

Turan, Z., & Çamlıyer, H. (2016). Dans Eğitiminde Temel Hareket Becerilerinin Sınıflandırılması. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, *9*(17), 9-28.

Yıkılgan, A. & Sivrikaya, M. H. (2024). Spor Alt Yapısının Oluşturulmasında Okul Öncesi Dönemde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenin Rolü. In: Özbay, S. & Turan, M. & Seçkin Ağırbaş, İ. (eds.), *Spor Yönetiminde Sürdürülebilirlik ve Nitel Araştırmalar*. Özgür Yayınları. DOI: https://doi.org/10.58830/ozgur.pub485.c2006

Yıldırım, M., & Kirişci, İ. (2023). Comparison of the Effects of Basic Movement Training and Gymnastic Programs on Gross Motor Skills in Children. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, *8*(23), 2353-2362.

OKULLARDA BEDEN EĞİTİMİ YOLUYLA PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK GELİŞTİRME

Volkan BOZLAR

- Kurum Bilgisi: Avrasya Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0001-8576-2984
- Mail: volkan.bozlar@avrasya.edu.tr

GİRİŞ

Bir öğrenci düşünelim ki: Sınav kaygısı, akran ilişkilerindeki çatışmalar, ailesinin kendisinden beklentileri ve hızla değişen dijital dünyanın baskısı arasında sıkışmış; fakat tüm bunlara rağmen ayakta kalmaya, ilerlemeye ve yoluna devam etmeye çalışıyor. İşte "Psikolojik sağlamlık" (resilience) tam da bu noktada, öğrencinin görünmez bir zırhı misali devreye girer. Psikolojik sağlamlık; bireyin belirsizlik, stres, travmatik hadiseler ve çeşitli zorluklar karşısında dengeyi koruyabilme, yeniden toparlanabilme ve hatta bu süreçlerden güçlenerek çıkabilme kabiliyeti olarak ifade edilmektedir (Masten, 2001; Rutter, 2006; Luthar ve Cicchetti, 2000). Günümüz modern eğitim sistemleri artık, öğrencilerin sadece akademik performanslarını değil; psikolojik iyi oluşlarını da desteklemeyi temel bir amaç olarak görmektedir. Bu çerçevede beden eğitimi dersleri, öğrencilerin psikolojik sağlamlıklarını güçlendirme noktasında; önemli ve stratejik bir öneme sahiptir.

Pek çok bilimsel çalışma, fiziksel etkinliklerin beden sağlığı üzerinde olduğu kadar; zihinsel iyi oluş ve psikolojik sağlamlık üzerinde de pozitif etkisinin olduğunu ortaya koymuştur (Biddle ve Asare, 2011; Lubans ve ark., 2016; Piñeiro-Cossio ve ark., 2021). Okul ortamında düzenli olarak fiziksel aktivitelere katılan öğrencilerin öz yeterlilik algılarının güçlendiği, sosyal destek ağlarının genişlediği, stresle başa çıkma becerilerinin geliştiği ve duygularını düzenleme kapasitelerinin güçlendiği; tüm bu kazanımların ise, psikolojik sağlamlığın desteklenmesine önemli ölçüde katkı sunduğu ifade edilmektedir. Devam edecek bölümde psikolojik sağlamlık kavramı kuramsal çerçevesi ile birlikte ele alınacak, beden eğitimi derslerinin bu kapasiteyi nasıl destekleyebileceği alan yazın temelinde değerlendirilecek ve uygulamaya yönelik somut önerilere yer verilecektir.

Psikolojik Sağlamlık Kavramı: Kuramsal Çerçeve

Gelişim psikolojisi alanında ‘’Psikolojik sağlamlık kavramı’’, özellikle risk altında bulunan çocukların negatif hayat şartlarına rağmen sağlıklı bir gelişim sergileyebilmelerini açıklamak maksadıyla ortaya konmuştur (Werner ve Smith, 1992). Uzun süreli araştırmalar, sosyal açıdan dezavantajlı, aile içi problemler yaşayan ve maddi açıdan yoksulluk seviyesinde olan bazı çocukların; beklenenin aksine daha uyumlu gelişim kaydettiklerini ortaya koymuştur. Bu durum da araştırmacıların dikkatini çekmiş, "koruyucu faktörler" ve bireylerin ‘’uyum sağlama süreçleri’’ üzerine yoğunlaşmalarını netice vermiştir.

Masten (2001) psikolojik sağlamlığı, "olağanüstü değil, sıradan bir sihir" olarak nitelendirerek; dayanıklılığın nadir görülen ya da istisnai olan bir özellik olmadığını ifade etmiştir. Psikolojik sağlamlığın, bireyin sahip olduğu kişisel kaynaklar ve çevresindeki destekleyici sistemler sayesinde zaman içinde gelişebilen ve birçok insanda zaten mevcut olan bir kabiliyet olduğunu ileri sürmüştür. Bu yaklaşım, sağlamlığın doğuştan gelen bir özellik olmadığını; çevresel ve kişisel etkileşimlerle olgunlaşan dinamik bir süreç olduğunu savunmaktadır. Rutter (2006) ise psikolojik sağlamlığı, risk faktörleri ile koruyucu faktörler arasındaki karşılıklı ve dinamik etkileşimin bir meyvesi olarak nitelendirmiştir. Bu bakış açısına göre sağlamlık, riskin olmaması durumu değil; risk faktörlerine rağmen sergilenen uyum sağlayabilme kapasitesi olarak ifade edilmektedir.

Psikolojik sağlamlık literatüründe, özellik (trait) temelli yaklaşım ve süreç (process) temelli yaklaşım olmak üzere; iki temel yaklaşım göze çarpmaktadır. Özellik temelli yaklaşım, sağlamlığı bireyin sahip olduğu nispeten kalıcı kişilik özellikleri üzerinden izah ederken; süreç temelli yaklaşım, sağlamlığın birey ile çevre arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıktığını savunmaktadır (Luthar ve Cicchetti, 2000). Yapılan güncel araştırmalar ise, sağlamlığın çok boyutlu ve bağlamsal bir yapı olduğunun altını çizerek; sosyal ve çevresel faktörlerin de işin içinde olduğunu nazara veren bir bakış açısını ön plana çıkarmaktadır. Bu doğrultuda Ungar (2011), psikolojik sağlamlığın yalnızca bireyin sahip olduğu kişisel becerilerle sınırlı kalmadığını; aynı zamanda bireyin içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve kurumsal çevrenin sunduğu destek ve kaynaklara erişimiyle de yakından alakalı olduğunu ifade etmektedir. Bu bakış açısı, özellikle okul ortamının; psikolojik sağlamlığın gelişimindeki etkisini daha belirgin hale getirmektedir.

Psikolojik sağlamlığın temel bileşenleri arasında;

- Öz yeterlilik algısı (Bandura, 1997),
- Duygu düzenleme yeteneği,
- Sosyal destek,
- Problem çözme kabiliyeti,
- Olumlu benlik algısı yer almaktadır (Luthar ve Cicchetti, 2000).

Öz yeterlilik, kişinin belli bir vazifeyi başarabileceğine olan inancını temsil eder ve stresle baş etmede bir dayanak noktası olma rolü oynar (Bandura, 1997). Bireyin olumsuz duygularını yönetebilmesi ve etrafında olan

biten hadiseler karşısında uygun tepkiler verebilmesi noktasında, duygu düzenleme becerisi büyük önem arz etmektedir. Gross (1998), duygu düzenlemenin; bireyin psikolojik uyumu ve genel iyi oluş düzeyi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan bireyin, hem akranlarından hem de çevresindeki yetişkinlerden aldığı sosyal destek; kendini daha güvende ve değerli hissetmesine katkıda bulunur. Yapılan çalışmalar, sosyal destek algısı yüksek olan öğrencilerin; stresli durumlara karşı daha dirençli olduklarını ortaya koymaktadır (Cohen ve Wills, 1985)

Psikolojik sağlamlığın bilişsel ve duygusal boyutları arasında, problem çözme becerisi ve olumlu benlik algısı da yer almaktadır. Benard (2004), okul temelli dayanıklılık programlarında; öğrencilerin güçlü yönlerinin ön plana çıkarılmasının benlik saygısını geliştirdiğini ve risk faktörlerinin olumsuz etkilerini azalttığını bildirmektedir. Bu bakış açısı, pozitif psikoloji yaklaşımıyla da paralellik göstermektedir. Seligman ve Csikszentmihalyi (2000), bireyin güçlü taraflarını merkeze alan eğitim anlayışlarının; psikolojik iyi oluşu desteklediğinin altını çizmektedirler.

Psikolojik sağlamlığın gelişmesi için en önemli sosyal çevrelerden biri kuşkusuz okul ortamıdır. Okul ortamı içinde öğrenciler akran zorbalığı, sosyal dışlanma, akademik başarısızlık ve performans baskısı gibi çeşitli risk durumlarıyla karşılaşabilmektedir. Bu sebeple okul temelli koruyucu programlar, psikolojik sağlamlığın güçlendirilmesinde kritik bir öneme haizdir (Masten ve Reed, 2002). Ayrıca okul ikliminin destekleyici ve kapsayıcı bir yapıya sahip olması, öğrencilerin kendilerini psikolojik açıdan güvende hissetmelerini destekleyerek; dayanıklılık süreçlerini olumlu yönde etkilemektedir (Thapa ve ark., 2013).

Türkiye'de gerçekleştirilen araştırmalar da psikolojik sağlamlığın okula uyum, akademik başarı ve stresle başa çıkma becerileriyle anlamlı biçimde ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır (Gizir, 2007; Karcı ve Balcı Çelik, 2024). Bunun yanı sıra ergenler üzerinde yürütülen çalışmalar, psikolojik sağlamlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin sınav kaygılarını daha etkin bir şekilde yönetebildiklerini ve akademik motivasyonlarının daha güçlü olduğunu göstermektedir (Terzi, 2006).

Bu kuramsal çerçeve temelinde bakıldığında beden eğitimi dersleri, öğrencilerin sadece fiziksel gelişimlerini destekleyen bir alan değil; öz yeterlilik, duygu düzenleme, problem çözme ve sosyal bağlılık gibi yeteneklerinin gelişmesine katkı sağlayan önemli bir öğrenme ortamı olarak görülmektedir. Spor ve spor nevinden fiziksel aktiviteler, iş birliği, rekabet,

başarı ve başarısızlık gibi süreçlerin doğal olarak yaşatıldığı bir zemin olması yönüyle; psikolojik sağlamlığın çok yönlü gelişimini desteklemektedir. Beden eğitimi dersleri bu yönüyle, okul temelli koruyucu ruh sağlığı yaklaşımlarını desteklemede önemli bir role sahiptir.

Fiziksel Aktivite ve Psikolojik Sağlamlık İlişkisi

Fiziksel etkinliklerin zihinsel sağlık üzerindeki pozitif etkileri, uzun zamandan beri farklı disiplinlerden araştırmacıların ilgisini çeken bir konu olmuştur. Yapılan çalışmalar, egzersizin sadece fiziksel açıdan bir iyilik sağlamadığını; aynı zamanda bilişsel, nörobiyolojik ve psikososyal yönleri beslemesiyle, ruh sağlığını da desteklediğini göstermektedir. Ayrıca aerobik egzersizlerin, kortizol gibi stres hormonlarının dengelenmesine yardımcı olduğu; serotonin ve endorfin seviyelerini yükselterek bireyin duygu durumunu pozitif yönde etkilediği ifade edilmektedir (Ratey, 2008). Bu biyolojik gelişmeler, fiziksel aktivitenin stresle başa çıkma becerisini yükseltme ve duygusal dengeyi daha güçlü kılma yönündeki etkisine açıklık getirmektedir

Nörobilim alanında yürütülen güncel araştırmalar, fiziksel aktivitenin beyin plastisitesini desteklediğini ve özellikle prefrontal korteks ile hipokampus bölgelerinde olumlu yapısal ve işlevsel gelişmeler sağladığını ortaya koymaktadır. Hillman ve ark. (2008), fiziksel etkinliklerin bilişsel süreçler ve beyin sağlığı üzerindeki etkilerini mercek altına almış; düzenli olarak yapılan egzersizin yürütücü işlevleri güçlendirdiğini ve stres seviyesini dengelemeye katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Bu bilişsel gelişmeler, psikolojik sağlamlığın temel unsurlarından olan problem çözme becerisi ve bilişsel esneklikle doğrudan bağlantılıdır.

Biddle ve Asare (2011) yaptıkları çalışmada, fiziksel etkinliklerin çocuk ve ergenlerde kaygı ve depresyon belirtilerini azalttığını tespit etmiştir. Diğer taraftan Lubans ve arkadaşları (2016), okul ortamında yapılan fiziksel aktivitelerin psikososyal sağlık üzerinde kayda değer iyileşmeler sağladığını ve özellikle de öz saygı ile sosyal bağlılık duygusunu güçlendirdiğini ifade etmektedir. Bu bulgular, fiziksel etkinliklerin sadece mevcut sorunları azaltan bir etkiye sahip olmadığını; aynı zamanda koruyucu ve geliştirici bir rol üstlendiğini açıkça göstermektedir.

Özkara ve arkadaşlarının (2016) öğretmen adaylarıyla yaptığı çalışmada, fiziksel aktivite düzeyi ile psikolojik sağlamlık arasında olumlu bir ilişki bulunduğu ortaya konulmuştur. Piñeiro-Cossio ve arkadaşlarının (2021)

sistematik derleme çalışmasında benzer şekilde, beden eğitimi dersleri ve okul sporlarının psikolojik iyi oluşu ve dayanıklılığı yükselttiği belirtilmiştir. Bu sonuçlar, düzenli fiziksel aktivitelerin psikolojik sağlamlığı bireysel ve sosyal açıdan desteklediğini ortaya koymaktadır.

Meta-analiz çalışma bulguları da bu ilişkiyi destekler mahiyettedir. Hu ve ark. (2015), psikolojik sağlamlık ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi inceledikleri meta-analizlerinde dayanıklılık düzeyi ile depresyon ve kaygı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Düzenli fiziksel etkinlikler ise, psikolojik dayanıklılığı yükselterek; ruh sağlığının güçlenmesine dolaylı katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan Ahn ve Fedewa (2011) yaptıkları meta-analiz çalışmasında, fiziksel aktivitenin çocuk ve ergenlerde; öz saygı ve genel psikolojik iyi oluş üzerinde anlamlı pozitif etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Yukarıda bahsi geçtiği üzere öz saygı, psikolojik sağlamlığın önemli bileşenlerinden biri olarak kabul edilmektedir ve çeşitli faktörlerin etkisiyle artması değerlidir.

Psikolojik sağlamlık açısından fiziksel etkinliklerin dikkate değer bir diğer yönü de sosyal etkileşim için uygun bir zemin sunmasıdır. Takım sporları ve grup halinde gerçekleştirilen etkinlikler, bireylerin aidiyet duygularını geliştirmektedir. Eime ve arkadaşları (2013), organize spor etkinliklerine katılımın gençlerde, öz güven, psikolojik iyi oluş ve sağlıklı sosyal ilişkiler üzerinde pozitif etkilerinin olduğunu tespit etmiştir. Sosyal bağlılık da yine, dayanıklılık literatüründe; önemli bir koruyucu unsur olarak değerlendirilmektedir (Rutter, 2006).

Fiziksel etkinliklerin ayrıca, öz düzenleme becerilerinin gelişmesini desteklediği de vurgulanmaktadır. Diamond ve Ling (2016), düzenli fiziksel aktivitenin yürütücü işlevler üzerindeki pozitif etkilerini incelemiş; bilişsel esneklik ve dikkat kontrolü gibi becerilerin geliştiğini bildirmiştir. Bu tür bilişsel beceriler, bireyin stresli durumlara karşı uyum sağlama yeteneklerini geliştirmekte ve psikolojik sağlamlık süreçlerini desteklemektedir.

Tüm bu bulgular birlikte ele alındığında, fiziksel aktivitenin psikolojik sağlamlık üzerindeki çok yönlü etkisi açıkça anlaşılmaktadır. Biyolojik düzeyde nörokimyasal süreçlerin düzenlenmesi; bilişsel düzeydeki yürütücü işlevlerin gelişmesi, sosyal düzeyde aidiyet hissi ve destek ilişkilerinin güçlenmesi ve duygusal yönde öz saygı ile öz yeterlilik algısının artması, bu ilişkinin temel mekanizmalarını teşkil etmektedir. Bu bağlamda beden eğitimi dersleri, sadece psikolojik sağlamlığın geliştirilmesini

destekleyen değil; bilimsel temellere dayanması yönüyle stratejik bir müdahale alanı olarak görülebilir.

Beden Eğitimi Derslerinin Psikolojik Sağlamlık Üzerindeki Mekanizmaları

1. Öz Yeterlilik ve Başarı Deneyimi

Bireyin zorlayıcı durumlarla baş edebilme gücünü belirleyen en önemli unsurlardan biri, Bandura'nın (1997) sosyal bilişsel kuramına göre öz yeterlilik algısıdır. Öğrencilerin beden eğitimi derslerinde küçük ama anlamlı başarılar elde etmeleri dahi, bu algının gelişmesine katkı sunar. Örneğin, öğrencinin başlangıçta yapamadığı bir hareketi zamanla öğrenmesi; kendi kapasitesine olan güvenini besler ve başarabileceğine dair olan inancını artırır. Bu durum sadece spor ortamına has değildir ve akademik ve sosyal alanlara da genellenebilir.

2. Sosyal Bağlar ve Aidiyet

Takım sporları ve iş birliği içeren aktiviteler, öğrenciler arasındaki ilişkileri ve sosyal bağları geliştirir ve güçlendirir. Sosyal destek, psikolojik sağlamlığı destekleyen en önemli koruyucu unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir (Rutter, 2006). Aidiyet duygusu güçlenen bu öğrenciler, karşılaştıkları stresli durumlarla daha etkin bir şekilde baş edebilmektedir.

3. Duygu Düzenleme ve Stres Yönetimi

Yapılan egzersiz neticesinde oluşan bedensel yorgunluk, bireyin stresle başa çıkma kapasitesini güçlendirmektedir. Bunun yanı sıra, öğrencilerin spor ortamı içerisinde kazanma ve kaybetme gibi deneyimler yaşamaları da; olası hayal kırıklıklarıyla baş etmekte kendilerini daha güçlü kılar. Bu nevi süreçler, onların duygularını yönetme ve düzenleme becerilerini geliştirir ve güçlendirir (Ratey, 2008).

4. Problem Çözme ve Karar Verme

Oyun merkezli spor aktiviteleri, öğrencilerin hızlı düşünme, karar verme ve strateji geliştirme kabiliyetlerini güçlendirir. Bu tür bilişsel süreçler, psikolojik sağlamlığın önemli unsurları arasındadır (Ann S. Masten, 2001).

Okul Temelli Uygulama Stratejileri

Psikolojik sağlamlığı güçlendirmeyi amaçlayan beden eğitimi programlarının, fiziksel performansı geliştirmeye odaklandığı kadar;

öğrencilerin öz düzenleme becerileri, öz yeterlilik algısı ve sosyal bağlılık duygularının gelişimini de önemsemesi ve desteklemesi gerekir. İlgili alan yazında psikolojik sağlamlığın; bireysel özellikler, kişiler arası ilişkiler ve çevresel koşulların tümünün birden karşılıklı etkileşimi neticesinde geliştiği ifade edilmektedir (Masten, 2001; Rutter, 2006). Dolayısıyla okul ortamında yürütülen beden eğitimi programlarının, öğrencilerin koruyucu faktörlerini güçlendirecek biçimde planlanması önem arz etmektedir.

1. Bireysel Gelişim Odaklı Değerlendirme

Beden eğitimi derslerinde, öğrencileri birbirleriyle karşılaştırmak ve kıyaslamaktan ziyade; her öğrencinin kendi gelişim sürecinin temele alındığı bir değerlendirme anlayışının benimsenmesi tavsiye edilmektedir. Böyle bir yaklaşım, öğrencilerin öz yeterlilik algılarını güçlendirmekte ve içsel motivasyonlarını yükseltmektedir.

Bandura'nın (1997) öz yeterlilik kuramına göre, yaşanılan başarı deneyimleri sayesinde insanların; "başarabilirim" e dair inançları güçlenir. Dolayısıyla öğrencilerin kendilerindeki gelişmelerin farkına varmaları, psikolojik dayanıklılıklarını geliştirmelerinde bir nevi temel teşkil eder. Aynı şekilde öz-belirleme kuramı da (Deci ve Ryan, 2000), bireylerin özerklik ve yeterlik ihtiyaçlarının karşılanmasının; psikolojik iyi oluşu desteklediğini ve artırdığını savunmaktadır. Bu nedenle, yalnızca performansa dayanan rekabetçi bir ölçmeden ziyade; gelişimin merkeze alındığı bir değerlendirme anlayışı, psikolojik sağlamlığın temel dayanaklarını güçlendirmektedir.

2. İş Birliğine Dayalı Etkinlikler

Ortak hedefleri ihtiva eden takım çalışmaları ve birlikte problem çözmeyi içeren aktiviteler, öğrenciler arasındaki sosyal bağları güçlendirir ve aidiyet duygusunun gelişmesini destekler. Psikolojik sağlamlığın en önemli koruyucu unsurlarından birinin sosyal destek olduğu bildirilmektedir (Rutter, 2006; Luthar ve Cicchetti, 2000).

Öğrenciler, takım sporlarında liderlik rollerini ve karşılıklı iş birliği içerisinde olmayı deneyimleme fırsatı bulurlar. Bu süreç, iletişim kurma, empati yapma ve birbirlerine karşılıklı güven duyma gibi sosyal özelliklerinin gelişmesine katkıda bulunur. Öte yandan araştırmalar, iş birliği temelli öğrenme ortamlarının öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Biddle ve Asare, 2011; Lubans ve ark., 2016). Dolayısıyla beden eğitimi derslerinde, sadece bireysel performansa

dayalı etkinliklere değil; ortak başarıyı vurgulayan aktivitelere yer vermek yerinde olacaktır.

3. Yansıtıcı Etkinlikler

Dersleri, öğrencilerin yaşadıkları deneyimleri paylaşabilecekleri kısa değerlendirme bölümlerine yer vererek bitirmek, psikolojik sağlamlığın bilişsel yönünü desteklemekte ve geliştirmektedir. Yansıtıcı etkinlikler, öğrencilerin başarı ve başarısızlık gibi deneyimledikleri duygusal tepkilere anlam yüklemelerine katkıda bulunur.

Masten (2001), psikolojik dayanıklılığın sadece bireyin verdiği davranışsal tepkilerle sınırlı olmadığını; bilişsel olarak bireyin yaşadığı hadisatı kendi iç dünyasında nasıl değerlendirdiğiyle de yakından alakalı olduğunu ifade etmektedir. Öğrencilerin "Bu durumla nasıl başa çıktım?" ya da "Şu durumda ne hissettim?" gibi sorular üzerinde biraz durup düşünmeleri, öz farkındalıklarını geliştirir. Bu nevi yansıtıcı etkinlikler, bireylerin duygu düzenleme yeteneklerinin gelişip güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Rutter, 2006).

4. Kapsayıcı Yaklaşım

Bireyin kabul gördüğü ve kendini değerli hissettiği ortamlar, psikolojik sağlamlığın daha güçlü bir şekilde gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Ungar, 2011). Bu yüzden, farklı fiziksel yeterlilik seviyelerine sahip tüm öğrenciler; aktif bir şekilde beden eğitimi derslerindeki etkinliklere dahil edilmelidir.

Bu nevi kapsayıcı yaklaşımlar, performans seviyesi düşük olan öğrencilerin dışlanmasının önüne geçer ve onların da katılım sağladığı güvenli bir öğrenme ortamını mümkün kılar. Lubans ve arkadaşları (2016) yaptıkları çalışmada, kapsayıcı fiziksel etkinlik programlarının öğrencilerin öz güvenlerini artırdığını; sosyal kaygı düzeylerini ise azalttığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla beden eğitimi dersleri bu şekilde, öğrenciler için psikolojik açıdan güvenli bir alan haline dönüşür.

5. Pozitif Öğretmen Tutumu

Öğretmenin adil, motive edici ve destekleyici tutumu, öğrencilerin kendilerini güvende hissetmelerinde önemli bir role sahiptir. Öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişkiye bu yönüyle, psikolojik sağlamlığın gelişiminde önemli bir koruyucu unsur olarak bakılmaktadır (Masten ve Reed, 2002).

Bu tür destekleyici öğretmen davranışları karşısında öğrenciler, daha az hata yapma korkusu duyar ve daha fazla deneme ve risk alma cesareti gösterirler. Ayrıca öz-belirleme kuramı, öğretmenin sergilediği özerkliği destekleyici yaklaşımın; öğrencilerin içsel motivasyonlarını artırdığını ve psikolojik dayanıklılıklarını güçlendirdiğini savunmaktadır (Deci ve Ryan, 2000).

6. Öğretmenlerin Hizmet İçi Eğitimi

Öğrencilerin dayanıklılık geliştirme sürecindeki belirleyici faktörlerden birisi de hiç şüphesiz öğretmenlerin üstlendiği rehberlik rolü olduğundan, beden eğitimi öğretmenlerinin psikolojik sağlamlık hususunda bilinçlendirilmesi ve pedagojik açıdan desteklenmesi bu noktada büyük önem arz etmektedir.

Nitekim ilgili alan yazında da zaten, dayanıklılık odaklı okul programlarının etkin bir biçimde uygulanabilmesi için; öğretmenlerin bu alanda gerekli bilgi ve donanıma sahip olmaları gerektiği ifade edilmektedir (Ungar, 2011). Bu nedenle, öğretmenlere stres yönetimi, duygu düzenleme stratejileri ve kapsayıcı sınıf yönetimi gibi konularda yetkinlik kazandırılması için, hizmet içi eğitim programları düzenlenmelidir. Bu sayede beden eğitimi dersleri, psikolojik sağlamlığı destekleyen planlı ve bilinçli bir eğitim ortamına dönüşebilir.

TARTIŞMA

Beden eğitimi derslerinin biyolojik olarak olduğu kadar, psikososyal açıdan da psikolojik sağlamlık üzerinde pozitif etkilerinin olduğunu; konuyla ilgili yabancı literatürün de desteklediği görülmektedir (Lubans ve ark., 2016; Piñeiro-Cossio ve ark., 2021). Diğer taraftan, Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalarda da; fiziksel aktivite düzeyi ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu ortaya koyulmaktadır (Özkara ve ark., 2016; Karcı ve Balcı Çelik, 2024).

Bunların yanı sıra literatür incelendiğinde, yapılmış çalışmaların önemli bir bölümünün kesitsel araştırma desenine dayandığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle uzunlamasına ve deneysel araştırmaların yapılmasının ve bu çalışmaların sayısının artırılmasının, beden eğitimi programlarının psikolojik sağlamlık üzerindeki nedensel etkilerinin daha açık biçimde ortaya konmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca Türk insanının sosyal yapısına ve eğitim sistemine uygun program ve uygulamaların geliştirilmesi açısından, kendimize özgü kültürel

özelliklerimizin göz önünde bulundurulması; önemli bir gereklilik olarak görülmektedir.

SONUÇ

Okullarda yürütülen beden eğitimi dersleri, öğrencilerin fiziksel gelişimlerini destekleyen bir alan olduğu kadar, psikolojik sağlamlıklarını da güçlendiren etkili bir pedagojik araç niteliğindedir. Düzenli yapılan fiziksel etkinlikler; öz yeterlilik duygusunu, stresle başa çıkma kapasitesini, duygu düzenleme becerilerini ve sosyal destek ilişkilerini güçlendirmek suretiyle; öğrencilerin yaşamları boyunca kullanabilecekleri bir dayanıklılık kabiliyeti geliştirebilmelerine katkı sağlamaktadır.

Bu bağlamda, beden eğitimi derslerine ilişkin oluşturulacak eğitim politikaları ve müfredat planlamalarının; mezkür psikososyal gelişim boyutu da göz önünde bulunduracak şekilde yeniden revize edilmesi tavsiye edilmektedir. Böyle bir yaklaşımın geliştirilmesi, benimsenmesi ve uygulanması halinde okullar, yalnızca akademik bilgi aktaran yapılar olmaktan çıkıp; sağlıklı, güçlü ve dayanıklı bireylerin yetiştiği bütüncül gelişim ortamlarına dönüşebilecektir.

KAYNAKLAR

Ahn, S., & Fedewa, A. L. (2011). A meta-analysis of the relationship between children's physical activity and mental health. *Journal of Pediatric Psychology*, 36(4), 385–397.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control.* New York: Freeman.

Benard, B. (2004). *Resiliency: What we have learned.* San Francisco: WestEd.

Biddle, S. J. H., & Asare, M. (2011). Physical activity and mental health in children and adolescents: A review of reviews. *British Journal of Sports Medicine*, 45(11), 886–895.

Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310–357.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.

Diamond, A., & Ling, D. S. (2016). Conclusions about interventions, programs, and approaches for improving executive functions. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 18, 34–48.

Eime, R. M., Young, J. A., Harvey, J. T., Charity, M. J., & Payne, W. R. (2013). A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 10, 98.

Gizir, C. A. (2007). Psikolojik sağlamlık ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.

Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2(3), 271–299.

Hillman, C. H., Erickson, K. I., & Kramer, A. F. (2008). Be smart, exercise your heart: Exercise effects on brain and cognition. *Nature Reviews Neuroscience*, 9(1), 58–65.

Hu, T., Zhang, D., & Wang, J. (2015). A meta-analysis of the trait resilience and mental health. *Personality and Individual Differences*, 76, 18-27.

Karcı, A., & Balcı Çelik, S. (2024). Ergenlerde algılanan stres, akademik öz yeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(1).

Lubans, D. R., Richards, J., Hillman, C. H., Faulkner, G., Beauchamp, M. R., Nilsson, M., & Biddle, S. J. H. (2016). Physical activity for cognitive and mental health in youth: A systematic review of mechanisms. *British Journal of Sports Medicine, 50*(15), 890–895.

Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation. *Child Development*, 71(3), 543-562.

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238.

Masten, A. S., & Reed, M. G. (2002). Resilience in development. In Snyder & Lopez (Eds.), *Handbook of Positive Psychology*. Oxford University Press.

Özkara, A. B., Kalkavan, A., Alemdag, S., & Alemdag, C. (2016). The role of physical activity in psychological resilience. *Baltic Journal of Sport and Health Sciences*, 3(102), 24-29.

Piñeiro-Cossio, J., Fernández-Martínez, A., Nuviala, A., & Pérez-Ordás, R. (2021). Psychological well-being in physical education and school sports: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(3), 864.

Ratey, J. J. (2008). *Spark: The revolutionary new science of exercise and the brain.* New York: Little, Brown.

Rutter, M. (2006). Implications of resilience concepts for scientific understanding. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094, 1-12.

Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5–14.

Terzi, Ş. (2006). Kendini toparlama gücü ölçeğinin uyarlanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 77–86.

Thapa, A., Cohen, J., Guffey, S., & Higgins-D'Alessandro, A. (2013). A review of school climate research. *Review of Educational Research*, 83(3), 357–385.

Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: Addressing contextual and cultural ambiguity. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81(1), 1–17.

Werner, E. E., & Smith, R. S. (1992). *Overcoming the odds.* Ithaca, NY: Cornell University Press.

EBEVEYNLERİN ÖZNEL DİNDARLIK DÜZEYLERİ İLE ÇOCUKLARINI SPORA YÖNLENDİRME EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ*

Mustafa NARİN

- Kurum Bilgisi: Spor Yöneticiliği, Spor Bilimleri Fakülte, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sakarya/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0001-5414-7049
- Mail: mustafanarin@subu.edu.tr

Hakan KOLAYİŞ

- Kurum Bilgisi: Spor Yöneticiliği, Spor Bilimleri Fakülte, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sakarya/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0002-8398-4003
- Mail: hkolayis@subu.edu.tr

***:** *Bu kitap bölümü Mustafa NARİN'in doktora tez çalışmasından üretilmiştir.*

GİRİŞ

Ebeveynler, özellikle spor bağlamında, çocukların hayatlarında birincil sosyalleşme aracıları olarak görev yaparlar. Bu etki, hem açık teşvik hem de fiziksel aktivitelere karşı olumlu bir tutum oluşturma yoluyla ortaya çıkar (Olayinka, 2022; Ma, 2023). Spora katılımda ebeveynlerin rolü, aile dinamikleri, ebeveynlerin beklentileri ve çocukların gelişimsel ihtiyaçları gibi faktörlerle iç içe geçmiş durumdadır (Esin & Bayköse, 2023; Güneş ve ark., 2022). Öte yandan, spor alanında ailelerin sosyalleşme etkisi, çocukların spora katılımını belirleyen bir diğer önemli faktördür. Ebeveynlerin spor üzerindeki olumlu tutumları, çocukları için model oluşturarak sporun hayatlarında yer almasını kolaylaştırmaktadır (Açıkgöz ve ark., 2018; Turhal ve ark., 2022). Ebeveynlerin kültürel ve eğitimsel geçmişi, çocukların spor ilgi alanlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Ebeveynlerin kültürel ve sosyal bağlamı da çocukların spor katılımını etkileyebilmektedir. Aile içinde oluşturulan değerler ve normlar, çocukların sporla olan ilişkisini şekillendirmektedir (Seçer & Karabulut, 2016). Din gibi güçlü sosyal kurumlar, ebeveynlerin tutumlarını ve çocukların spor faaliyetlerine katılımlarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Kültürel ve dini inançlar, çocukların hangi sporları yapacaklarını ve bu sporlara ne zaman katılacaklarını belirleyebilir. Bazı topluluklar, çocukların fiziksel aktivitelere katılımlarını teşvik ederken, diğerleri daha geleneksel bir yaklaşım sergileyebilir (Döner ve ark., 2021).

Araştırmalar, dini bakış açılarını benimseyen toplulukların genellikle sporun günlük yaşama entegre olduğu ortamlar oluşturduğunu ve çocukların erken yaşlardan itibaren spora katılımını artırdığını göstermektedir (Khosravi ve ark., 2024). Kültürel ve dini inançların fiziksel zindeliği ahlaki veya manevi bir yükümlülük olarak gördüğü topluluklarda belirli sporlar ve fiziksel aktiviteler ön plana çıkabilir (Olayinka, 2022).

Yine çalışmalar, eğitim düzeyi ve sosyoekonomik durumu yüksek ailelerin çocuklarının genellikle daha sık fiziksel aktivite yaptığını göstermiştir (Aitken ve ark., 2008; Pan ve ark., 2022). Çocukların spora katılımı süreçleri, ebeveynin desteği ve teşvikleri ile doğrudan ilişkilidir. Esin ve Bayköse (2023) ile Turhal ve diğerleri (2022), aile tutumlarının çocukların spora yöneliminde belirleyici rol oynadığını ortaya koymuştur. Örneğin, spora karşı olumlu tutum sergileyen ebeveynler, çocuklarını spora katılmaya motive etme olasılıkları daha yüksektir ve sağlıklı bir yaşam tarzının parçası olarak düzenli fiziksel aktiviteye öncelik veren bir norm oluştururlar (Romero ve ark., 2020).

Bunlara ek olarak, spor alışkanlıklarının nesiller arası aktarımı, çocukların ebeveynlerinde gözlemledikleri spor katılımını taklit etme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Downward ve diğerleri, bu görüşü, yetiştirilme sürecinde ebeveynlerinin spora aktif olarak katıldığını belirten katılımcıların yetişkinlikte de benzer alışkanlıkları sürdürme eğiliminde olduklarını belirterek desteklemektedir (Downward ve ark., 2024).

Din, kültür ve ebeveynlik arasındaki etkileşim, çeşitli topluluklarda hangi sporların kabul edilebilir veya arzu edilir olarak görüldüğünü de belirleyebilir. Bazı durumlarda, kültürel engeller, özellikle belirli dini veya geleneksel bağlamlarda kız çocukları veya marjinal gruplar için çocukların spora katılımını sınırlayabilir. Bu sınırlama, cinsiyet rollerine ilişkin muhafazakar görüşlerden veya sporu diğer faaliyetlerin önüne koyan inanç sistemlerinden kaynaklanabilir (Donaldson & Finch, 2011). Tersine, spor katılımını değer veren topluluklar, çocukların spor yapmaya teşvik edildiği destekleyici ortamlar yaratma eğilimindedir (Donaldson & Finch, 2011).

Bu araştırma, ebeveynlerin dindarlık düzeylerinin çocuklarını spora yönlendirme tutumları üzerindeki etkisini açıklamak amacıyla üç temel sosyolojik teoriye dayanmaktadır: Dini Sosyalleşme Kuramı, Toplumsal Kontrol Kuramı ve Ebeveyn Rol Modelleme Yaklaşımı. Bu teoriler aracılığıyla, dini değerlerin toplumsal davranış biçimlerini nasıl şekillendirdiği, ebeveynlerin çocukların boş zaman etkinliklerine müdahale yolları ve davranışsal modellemeler üzerinden kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Türkiye gibi dini referansların kültürel yaşamda etkili olduğu toplumlarda, bu kuramsal yaklaşımlar çocukların spor katılım eğilimlerini anlamada bütüncül bir temel sunmaktadır.

Dini Sosyalleşme Kuramı

Dini Sosyalleşme Kuramı, bireylerin dini değer ve tutumları erken yaşlarda başta ebeveynler olmak üzere, aile, okul ve dini kurumlar aracılığıyla içselleştirdiğini ileri sürer (Cornwall, 1989; Sutrisno ve ark., 2021). Bu süreçte gözlem, model alma ve normatif yönlendirme mekanizmaları etkilidir (Sullivan & Aramini, 2019).

Bu bağlamda, dindar ebeveynlerin spor etkinliklerini ahlaki veya kültürel değerlerle ilişkilendirerek şekillendirmesi olasıdır. Örneğin, karma cinsiyetli sporlara katılım, kıyafet normları veya rekabet anlayışı gibi unsurlar dini hassasiyetlerle çatışabilir. Araştırmalar, dini çevrelerde büyüyen çocukların, spor gibi kamusal alanlardaki katılımlarının bu değerler

doğrultusunda biçimlendiğini göstermektedir (Lee, 2010; Kregting ve ark., 2023).

Toplumsal Kontrol Kuramı

Toplumsal Kontrol Kuramı, bireylerin toplumla kurduğu sosyal bağların güçlü olması durumunda normatif davranışları sürdürme eğiliminde olacaklarını öne sürer (Hirschi, 1969). Bu bağlamda, ebeveynler çocuklarının davranışlarını denetleyen birer sosyal kontrol aktörü olarak görülür (Cullen ve ark., 1999).

Dindarlık, bu kontrol mekanizmasının normatif içeriğini zenginleştiren bir unsur olabilir. Dindar ailelerin, çocuklarının spor faaliyetlerine katılımını; fiziksel temas, kıyafet, karma cinsiyet ortamı gibi unsurlara göre yönlendirme ya da sınırlandırma eğiliminde oldukları bulunmuştur (Miller ve ark., 2011; Regnerus, 2003; Wright ve ark., 2015).

Ebeveyn Rol Modelleme Yaklaşımı

Ebeveyn Rol Modelleme Yaklaşımı, Bandura'nın sosyal öğrenme kuramına dayanır ve çocukların davranışlarını büyük ölçüde ebeveyn gözlemiyle şekillendirdiğini savunur (Bandura, 1986). Ebeveynin spor yapma alışkanlığı ve buna verdiği değer, çocuğun fiziksel aktiviteye yönelmesini teşvik edebilir (Fredricks & Eccles, 2005).

Dindarlık, ebeveynin kendi spor pratiğini de etkileyebileceğinden, dolaylı yoldan çocuk üzerinde davranışsal bir model oluşturur. Ayrıca ebeveynin cinsiyeti, spora yönlendirme biçimi üzerinde farklı etkiler yaratabilir (Messner, 2002).

Kuramsal Model ve Araştırmanın Katkısı

Bu üç kuramsal yaklaşım birlikte ele alındığında, ebeveyn dindarlığı, cinsiyeti ve bu iki unsurun etkileşiminin çocukların spora yönlendirilme biçimleri üzerinde çok katmanlı etkiler yaratabileceği öne sürülmektedir.

Bu araştırma, söz konusu teorik yaklaşımları Türkiye bağlamında ampirik verilerle sınayarak, özellikle din-sosyalleşme-spor ilişkisinin açıklanmasında önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Araştırma bulgularının, aile temelli spor politikalarının geliştirilmesi, kültürel normlara duyarlı eğitim programlarının tasarımı ve dini referansların sportif yönelimler üzerindeki etkisinin anlaşılması açısından uygulamalı katkılar sunması beklenmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma, nicel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmış, ilişkisel tarama modelinde yürütülmüştür. Araştırma kapsamında ebeveynlerin dindarlık düzeyleri ile çocuklarını spora yönlendirme tutumları arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, Türkiye'de yaşayan 18 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre araştırmanın yürütüldüğü 2024 yılı itibarıyla bu grubu yaklaşık 63 milyon kişi temsil etmektedir (TÜİK, 2024).

Örneklem, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 2'ye göre belirlenmiş ve bu kapsamda Türkiye genelinde 26 alt bölgeden veri toplanmıştır. Avrupa Birliği'nin Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) sistemine uyumlu olan İBBS sınıflandırması, Türkiye'yi üç düzeyde bölgesel birimlere ayırmaktadır: Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 (Omobhude & Chen, 2019). Bu araştırma özelinde kullanılan İBBS Düzey 2, coğrafi, sosyal ve ekonomik benzerlikleri temel alarak oluşturulmuş 26 alt bölgeyi kapsamaktadır. Her alt bölge, bir ana il merkezi etrafında organize edilmiş ve birkaç ili içine alacak şekilde yapılandırılmıştır (Atalık, 2002; Tsiotas & Tselios, 2023). İBBS Düzey 2 sınıflandırması, Avrupa karşılaştırmalarına olanak tanımasının yanı sıra, sosyolojik araştırmalarda bölgesel farklılıkların incelenmesi açısından da etkili bir çerçeve sunmaktadır (Cuaresma ve ark., 2012; Schraff ve ark., 2022; Suvorova, 2022).

Bu kapsamda çevrim içi anket yöntemiyle ulaşılan 1111 katılımcıdan ebeveyn olduğunu beyan eden 669 kişi, bu araştırmanın nihai örneklem grubunu oluşturmuştur. Veriler kolayda örnekleme yöntemiyle toplanmıştır. Katılımcıların %58,7'si kadın, %41,3'ü erkektir. Yaş dağılımları 18 ile 65+ arasında değişmekte olup, %60'ı iki çocuk sahibidir. Analizler yalnızca ebeveyn olduğunu beyan eden bireylerin yanıtları temel alınarak gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada nicel veri toplama yöntemi olarak anket formu kullanılmıştır. Araştırmanın amacına uygun, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirebilmek adına anket oluşturma süreci, literatüre dayalı sistematik

bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Öncelikle, spor kültürüne ilişkin daha önce yapılmış araştırmalar, kullanılan ölçekler, temel bulgular ve mevcut boşluklar detaylı biçimde incelenmiştir.

Anket sorularının hazırlanmasında dört temel aşama izlenmiştir. İlk aşamada, kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve alanyazındaki geçerli bilgi birikimi doğrultusunda soru havuzu oluşturulmuştur (Budd ve ark., 2019; Ziniel ve ark., 2019). İkinci aşamada, içerik geçerliliğini sağlamak adına uzman görüşlerine başvurulmuş ve bilişsel görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Artino ve ark., 2014). Üçüncü aşamada, soruların açıklığı, anlaşılırlığı ve hedef kitleye uygunluğu, alan uzmanları ve potansiyel katılımcılarla yapılan değerlendirmelerle test edilmiştir (Schlegel ve ark., 2023). Son olarak, anketin ölçme gücünü değerlendirmek ve yapı geçerliliğini pekiştirmek amacıyla pilot uygulama yapılmıştır (Budd ve ark., 2019).

Eleme sürecinde; tekrarlayıcı soruların varlığı, dilin anlaşılırlığı, kavramsal netlik ve ölçme gücü gibi faktörler dikkate alınmıştır. Böylece, farklı eğitim düzeylerinden katılımcıların rahatlıkla anlayabileceği, açık, yalın ve bilimsel nitelik taşıyan bir veri toplama aracı elde edilmiştir.

Sonuç olarak katılımcıların öznel dini yönelimlerini belirlemek amacıyla, "Kendinizi dini açıdan nasıl tanımlarsınız?" biçiminde tek bir soru yöneltilmiştir. Yanıt seçenekleri, 3 kategoriden oluşmaktadır: 1 = dindar, 2 = Az dindar, 3 = dine ilgisiz. Bu değişken, katılımcıların kendi beyanlarına dayalı olarak oluşturulmuş kategorik bir ölçümdür ve bir ölçek olarak değil, tek maddelik öz değerlendirme olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen, literatür ve uzman görüşleri temelinde yapılandırılmış, geçici bir ölçüm aracı da kullanılmıştır. Ölçüm aracının iç tutarlılığı yüksek bulunmuş ($\alpha = .872$), açıklayıcı faktör analizi sonucunda tek boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Ancak bu çalışma, bağımsız bir ölçek geliştirme çalışması niteliği taşımamaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın saha verileri, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Etik Kurulu'ndan alınan E-26428519-050.99-105460 sayılı etik kurul onayı doğrultusunda, 14 Aralık 2023 - 15 Şubat 2024 tarihleri arasında toplanmıştır. Anket uygulanmadan önce, katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı ve önemi açık biçimde ifade edilmiş; gizlilik ve anonimlik esaslarına uygun olarak bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcıların gönüllü olarak sürece dâhil olması sağlanmış ve aydınlatılmış onam ilkesi titizlikle gözetilmiştir.

Araştırmada, istatistiksel anlamlılık ve genellenebilirlik açısından en az 1000 kişilik bir örneklem hedeflenmiş, ancak eksik yanıtlar, tutarsız veriler ve uç değerlerin kontrolü amacıyla daha geniş kapsamlı bir veri toplama süreci izlenmiş ve bu kapsamda 1111 katılımcıdan veri elde edilmiştir. Elde edilen veri seti, temizleme ve kodlama işlemlerinden geçirilerek analiz sürecine hazırlanmıştır.

Verilerin istatistiksel analizinde, hem parametrik hem de betimleyici yöntemlerin uygulanmasına olanak tanıyan SPSS 25.0 ve JASP 19.3 istatistik yazılımları kullanılmıştır. Bu analizler aracılığıyla veri setinin güvenilirliği test edilmiş, tanımlayıcı istatistikler ve ileri düzey analizler gerçekleştirilerek bulguların yorumlanmasına temel oluşturulmuştur.

Öncelikle tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma) hesaplanmış, ardından varyans analizi (ANOVA) ve Tukey HSD post-hoc testleri uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir. Verilerin normallik ve varyans homojenliği varsayımları test edilmiştir.

Bu çalışmada kullanılan ölçüm aracı, literatür ve uzman görüşleri temelinde geliştirilmiş olsa da, bağımsız bir ölçek geliştirme sürecinin tüm aşamalarını kapsamamaktadır. Bu nedenle, kullanılan araç geçici ve özgün bir ölçüm seti olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, bulguların yorumlanmasında bu sınırlılık göz önünde bulundurulmalıdır.

Dindarlık, inanç, ibadet, bilgi, duygu ve davranış gibi çok sayıda alt boyutu içeren çok yönlü bir kavramdır. Ancak bu çalışmada yalnızca katılımcıların kendilerini dini açıdan nasıl tanımladıklarına dair öznel beyanları esas alınmıştır. Dolayısıyla, dindarlık değişkeni tek maddelik, tek boyutlu ve algısal düzeyde bir ölçümle temsil edilmiştir. Bu nedenle elde edilen bulgular, dindarlığın çok boyutlu doğasını kapsamamakta; yalnızca bireyin öznel dindarlık algısına dayanmaktadır.

Bu araştırmada toplam 1111 katılımcıdan veri toplanmış olsa da, çalışmanın odak noktası ebeveyn tutumları olduğundan, yalnızca ebeveyn olduğunu beyan eden 669 kişinin verileri analiz sürecine dâhil edilmiştir. Bu durum, analizlerde kullanılan örneklemin evrenin tamamını değil, yalnızca ebeveyn alt grubunu temsil ettiği anlamına gelmektedir. Başlangıç örneklemine kıyasla yaklaşık %40 oranında bir örneklem daralması söz konusudur. Bu daralma bilinçli ve araştırma hedefleriyle tutarlı bir tercih olup, bulguların yorumlanmasında dikkate alınması gereken metodolojik bir sınırlılık teşkil etmektedir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan ebeveynlerin (n = 669) demografik özellikleri, çocuk sayısı ve dini tutumlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun yalnızca bir çocuğa sahip olduğu (M = 1.10, SD = 0.31) görülmüştür. Dindarlık değişkeninde minimum değer 1(dindar), maksimum değer 3 (dine ilgisiz) arasında değişmiş, katılımcıların ortalama dindarlık skorunun 1.35 (SD = 0.58) olduğu belirlenmiştir. Bu değer, örneklemin büyük oranda dindar ve az dindar ebeveynlerden oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 1. Ebeveynlerin çocuk sayısı ve dindarlık düzeyine yönelik tanımlayıcı istatistikleri (n = 669)

Değişkenler	Minimum	Maksimum	X (Ort.)	Standart Sapma
Çocuk Sayısı	1	2	1.10	0.31
Dindarlık Düzeyi	1	3	1.35	0.58

(Tablo 1) Ebeveynlerin çocuk sayısı ve dindarlık düzeyine ilişkin tanımlayıcı istatistikler, örneklemin büyük oranda çekirdek aile yapısına sahip olduğunu ve dini eğilim açısından ağırlıklı olarak "dindar (1)" ya da "az dindar (2)" kategorisinde yer aldığını göstermektedir. Ortalama çocuk sayısının 1.10 (SD = 0.31) olması, ebeveynlerin çoğunun yalnızca bir çocuğa sahip olduğunu ortaya koyarken; dindarlık düzeyine ilişkin ortalamanın 1.35 (SD = 0.58) olması, dinî yönelimin örneklemde belirgin biçimde var olduğunu, ancak uç kategorilerden ziyade orta düzeyde yoğunlaştığını göstermektedir.

Bu bulgu, dini sosyalleşmenin bireysel düzeyde aktarımında ebeveynin etkisini güçlendiren bir yapıyı işaret etmektedir. Dini Sosyalleşme Kuramı'na göre dini değerlerin aktarımı, özellikle küçük yaştaki çocuklarda ebeveyn aracılığıyla gerçekleşir ve çocuk sayısının az olduğu ailelerde bu aktarım daha doğrudan ve yoğun biçimde yürütülebilir. Ebeveynin tek çocuk üzerindeki dini yönlendirmesi, alternatif sosyal etkileşim kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle daha etkili olabilir. Bu da çocukların sportif faaliyetlere yönlendirilmesinde dini değerlerin belirleyici rolünü artırabilir.

Öte yandan Toplumsal Kontrol Kuramı, çocukların toplumsal normlara uygun davranışlarının ebeveynin denetimiyle şekillendiğini ileri sürer. Az sayıda çocuğa sahip olmak, ebeveynin gözetimini kolaylaştırmakta; bu durum özellikle dindar ailelerde çocukların spor gibi kamusal alanlardaki faaliyetlerine yönelik daha seçici ve düzenleyici bir yaklaşımı beraberinde getirebilmektedir. Nitekim, çocuk sayısının sınırlı olduğu aile yapılarında,

çocuk üzerindeki dini içerikli yönlendirme ve kontrol, sosyal davranış örüntülerini daha doğrudan etkileyebilir.

Tablo 2. Ebeveynlerin yaş gruplarına göre dağılımı (n = 669)

Yaş Grubu	n	%
18–24	18	2.7
25–34	109	16.3
35–44	148	22.1
45–54	192	28.7
55–64	140	20.9
65 ve üzeri	62	9.3
Toplam	669	100.0

(Tablo 2) Araştırmaya katılan ebeveynlerin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, örneklemin büyük ölçüde orta ve ileri yaş gruplarından oluştuğu görülmektedir. En yoğun katılım 45–54 yaş aralığında (%28.7) olup, bunu sırasıyla 35–44 (%22.1) ve 55–64 (%20.9) yaş grupları izlemektedir. Buna karşılık genç yaş grubu olan 18–24 katılımcılar yalnızca %2.7'lik bir oranla örneklemde en az temsil edilen gruptur. Bu dağılım, çalışmanın odaklandığı ebeveynlik davranışlarını değerlendirme açısından anlamlı bir temel oluşturmaktadır.

Katılımcı yaş aralığının geniş ve özellikle orta yaşa yoğunlaşmış olması, çocukların aktif spor katılımına yönelik ebeveyn yönlendirmesinin hâlen sürdüğü bir dönemle örtüşmektedir. Dini Sosyalleşme Kuramı bağlamında düşünüldüğünde, bu durum çocukların sosyalleşmesinde ebeveynlerin etkili olduğu dönemin henüz tamamlanmadığını göstermekte ve dini değerlerin aktarımının sürdüğü bir evreye işaret etmektedir. Özellikle 35 yaş üstü bireylerin, yaşam döngüsünde hem geleneksel normlara bağlılık hem de çocuklarının yaşam pratiklerine müdahil olma olasılığı daha yüksektir. Bu yaş grubundaki dindar ebeveynlerin, dini değerleri spor gibi gündelik yaşam etkinliklerine entegre etme eğilimleri daha güçlü olabilir.

Öte yandan, Toplumsal Kontrol Kuramı açısından yaş, ebeveynlik tarzını ve denetim biçimini etkileyen önemli bir değişkendir. Daha ileri yaşlardaki ebeveynlerin, çocuklarının sportif davranışlarını kontrol etme biçimlerinde daha geleneksel, sınırlayıcı ve değer temelli tutumlar sergileyebileceği varsayılabilir. Bu özellikle dindarlıkla birleştiğinde, bazı spor türlerinin ya da ortamlarının uygun görülmemesi biçiminde kendini gösterebilir. Ayrıca yaş ilerledikçe toplumsal cinsiyet normlarına dayalı beklentilerin daha belirgin olması, çocukların spor yönelimlerinde ebeveyn müdahalesini şekillendirebilir.

Tablo 3. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik spor tutumu açımlayıcı faktör analizi sonuçları

Madde	Faktör Yükü	Benzersizlik
Çocukların sağlıklı bir şekilde büyümesi için spor önemli bir araçtır	0.910	0.172
Anne babalar çocuklarına küçük yaşta spor bilincini kazandırmalıdır	0.899	0.191
Çocuklar yeteneklerine göre bir spora yönlendirilmelidir	0.856	0.268
Spor küçük yaşlarda kazanılması gereken kültürdür	0.819	0.329
Sporda başarılı olunması için aile desteği önemlidir	0.688	0.526

(Tablo3) Ebeveynlerin çocuklarına yönelik spor tutumunun yapı geçerliğini test etmek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (EFA) uygulanmıştır. EFA sonucunda ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0.896 bulunmuş ve Bartlett's Test of Sphericity sonucu anlamlı çıkmıştır ($\chi^2(10) = 4141.156$, $p < .001$), bu da verinin faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir.

Çalışmada yer alan beş maddelik Ebeveynlerin çocuklarına yönelik spor tutumu'ne ilişkin açımlayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin tek boyutlu ve yapısal olarak tutarlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Maddelerin faktör yükleri 0.688 ile 0.910 arasında değişmekte olup, özellikle "Çocukların sağlıklı bir şekilde büyümesi için spor önemli bir araçtır" (0.910) ve "Anne babalar çocuklarına küçük yaşta spor bilincini kazandırmalıdır" (0.899) ifadelerinin ölçeği en yüksek düzeyde temsil ettiği görülmektedir. Benzersizlik değerlerinin de 0.172 ile 0.526 arasında değişmesi, her bir maddenin faktörle yeterli düzeyde ilişkilendiğini ve yapının homojen olduğunu desteklemektedir.

Ölçek maddelerinin içerdiği anlamlar dikkatle incelendiğinde, bu ifadelerin yalnızca spora yönelik işlevsel bir bakış açısını değil, aynı zamanda ebeveyn sorumluluğunu ve değer aktarımını da içerdiği görülmektedir. Bu durum, ölçeğin sadece fiziksel aktiviteye dair bir eğilim ölçmediğini, aynı zamanda ebeveynin çocuğa yönelik davranışsal ve kültürel yönlendirme tutumlarını da kapsadığını ortaya koymaktadır.

Toplumsal Kontrol Kuramı açısından, "sporda başarılı olunması için aile desteği önemlidir" gibi ifadeler, ebeveynin yalnızca destekleyici değil aynı zamanda yönlendirici ve denetleyici rolünü de vurgulamaktadır. Sporun çocuklar için "kazanılması gereken bir kültür" olarak tanımlanması,

ebeveynin çocuğun boş zaman faaliyetlerini yönlendirme biçimini normatif ve amaçlı bir müdahale olarak kavramlaştırmaktadır. Bu da ebeveynin kontrol mekanizmasını çocukların gündelik yaşamına nasıl entegre ettiğini ortaya koyar.

Tablo 4. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik spor tutumu cronbach's alpha değeri

Ölçek Adı	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Ebeveynlerin çocuklarına yönelik spor tutumu	5	0.872

(Tablo 4) Çalışmada kullanılan beş maddelik ebeveynlerin çocuklarına yönelik spor tutumu Cronbach's Alpha değeri 0.872 olarak hesaplanmıştır. Bu yüksek iç tutarlılık katsayısı, ölçeğin güvenilirliğinin oldukça güçlü olduğunu ve katılımcıların spor tutumuna ilişkin yanıtlarında anlamlı bir bütünlük bulunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, ölçek aracılığıyla ölçülen yapının –çocukları spora yönlendirme eğilimi– ebeveynler arasında hem tutarlı hem de ayırt edici bir yapı sunduğu söylenebilir.

Bu yüksek güvenilirlik düzeyi, ölçekte yer alan maddelerin yalnızca teknik olarak değil, aynı zamanda toplumsal olarak da anlamlı ve işlevsel bir kavramsal temele dayandığını göstermektedir. Özellikle ebeveynlerin spora yükledikleri anlamın, kişisel tercihlerden öte değerler, normlar ve inançlar aracılığıyla şekillendiği düşünüldüğünde, bu ölçeğin yüksek güvenilirlik göstermesi anlamlıdır.

Tablo 5. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik spor tutumu maddelerine ait tanımlayıcı istatistikler (n = 669)

Madde	Ortalama	SD
Spor küçük yaşta kazanılması gereken kültürdür	1.049	0.28
Çocukların sağlıklı büyümesi için spor önemlidir	1,03	0,24
Sporda başarı için aile desteği önemlidir	1,06	0,33
Anne babalar çocuklarına spor bilinci kazandırmalıdır	1,04	0,25
Çocuklar yeteneklerine göre spora yönlendirilmelidir	1,03	0,23

(Tablo 5) Ebeveynlerin çocuklarını spora yönlendirme tutumlarını ölçen beş maddeye verdikleri yanıtların ortalamaları, 3'lü Likert tipi ölçeğin alt sınırına yakın değerlerde yoğunlaşmıştır ($\bar{X}$ = 1.03–1.07). Tüm maddelerde minimum değer 1, maksimum değer 3 olarak gözlenmiş, bu da ölçek aralığının tam olarak kullanıldığını göstermektedir. Ancak ortalama değerlerin sistematik biçimde 1'e yakın seyretmesi, katılımcıların bu maddelere genel olarak yüksek düzeyde katılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, ebeveynlerin sporun çocukların gelişimindeki önemine dair güçlü bir farkındalık taşıdığını ve yönlendirme konusundaki tutumlarının pozitif olduğunu düşündürmektedir.

Standart sapma değerlerinin düşük (SD = 0.24–0.33) olması, yanıtların homojen bir dağılım sergilediğini göstermektedir. Bu da katılımcıların büyük çoğunluğunun benzer görüşleri paylaştığını ve ölçek maddelerine benzer biçimde yanıt verdiğini göstermektedir. Bu bulgu, ölçüm aracının iç tutarlılığıyla da uyumludur (Cronbach's Alpha = .872) ve ölçeğin tek boyutlu yapısının ampirik olarak da desteklendiğini göstermektedir.

Özellikle "Sporda başarılı olunması için aile desteği önemlidir" maddesi ($\bar{X}$ = 1.0658, SD = 0.335) diğer maddelere göre biraz daha yüksek ortalamaya ve daha büyük varyansa sahiptir. Bu durum, aile desteği konusunun bazı katılımcılar tarafından daha farklı değerlendirilmiş olabileceğini, yani bu maddenin göreli olarak daha fazla bireysel çeşitlilik içerdiğini işaret etmektedir. Bu farklılık, aile içi roller, sosyoekonomik düzey ya da ebeveyn cinsiyetine göre daha ayrıntılı analizlerle derinleştirilebilir.

Tablo 6. Ebeveynlerin Öznel Dindarlık Durumuna Göre Spor Tutumu (n = 669)

Dindarlık Grubu	n	Ortalama	SD
Dindar	475	1.67	0.51
Az Dindar	156	1.63	0.64
Dine İlgisiz	38	1.69	0.45

(Tablo 6) Ebeveynlerin öznel dindarlık düzeylerine göre çocuklarını spora yönlendirme tutumları incelendiğinde, gruplar arasında ortalama puanlar bakımından küçük farklar gözlemlenmektedir. Dine ilgisiz bireylerin ortalaması 1.69 (SD = 0.45), dindar grubun ortalaması 1.67 (SD = 0.51) ve az dindar grubun ortalaması 1.63 (SD = 0.64) olarak hesaplanmıştır. Bu farklar, yalnızca ortalama değerler üzerinden değerlendirildiğinde, dine ilgisiz bireylerin spor yönlendirme tutumlarının diğer gruplara kıyasla bir miktar daha yüksek olduğu izlenimini vermektedir. Ancak bu gözlemlerin istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığı, ancak ileri düzey varyans analizleriyle (örneğin ANOVA) test edilebilir. Dolayısıyla bu aşamada, farklı dindarlık gruplarındaki bireylerin spor yönlendirme tutumlarında küçük düzeyli farklılıklar olabileceği söylenebilse de, bu farkların anlam düzeyine dair herhangi bir çıkarımda bulunulmamaktadır.

Tablo 7. Ebeveynlerin yaş gruplarına göre öznel dindarlık düzeyleri (n = 669)

Yaş Grubu	Ortalama	SD
18–24	1.44	0.70
25–34	1.30	0.59
35–44	1.38	0.58
45–54	1.35	0.54
55–64	1.23	0.50
65 ve üzeri	1.58	0.76

(Tablo 7) Ebeveynlerin yaş gruplarına göre dindarlık düzeyleri incelendiğinde, ortalama değerlerin yaş ilerledikçe kademeli biçimde artma eğiliminde olduğu, ancak bu artışın doğrusal ve güçlü bir seyir izlemediği görülmektedir. En yüksek ortalama dindarlık düzeyi 65 yaş ve üzeri grubunda (M = 1.58, SD = 0.76), en düşük ortalama ise 55–64 yaş grubunda (M = 1.23, SD = 0.50) saptanmıştır. Bu veriler, dindarlığın yaşla ilişkili olduğunu gösterse de bu ilişkinin mutlak ve düzenli bir artış biçiminde seyretmediğine işaret etmektedir.

Bu bulgu, Dini Sosyalleşme Kuramı çerçevesinden değerlendirildiğinde, bireylerin yaşam döngüsü içerisinde dini değerlere yönelme eğilimlerinin yaşla birlikte arttığını öne süren kuramsal beklentilerle kısmen örtüşmektedir. Özellikle yaşlılık döneminin, ölüm ve ötesiyle ilgili kaygıların yoğunlaştığı, kimlik arayışlarının tekrarlandığı ve geleneksel değerlere dönüşün gözlemlendiği bir evre olması, bu artış eğilimini anlamlı kılmaktadır. 65 yaş ve üzeri bireylerdeki dindarlık düzeyinin göreli olarak daha yüksek olması, bu yaşam dönemine özgü maneviyat arayışlarının ve dini pratiklere yönelimin güçlendiğini düşündürmektedir.

Tablo 8. Ebeveynlerin yaş grubu ve öznel dindarlık düzeyinin spora yönlendirme tutumu üzerindeki etkisi (Two-Way ANOVA Sonuçları)

Etki	F	p değeri	Partial Eta²
Yaş (Y1)	3.73	.002	.028
Dindarlık (S12)	19.45	.000	.056
Yaş × Dindarlık	1.32	.215	.020

(Tablo 8.) Elde edilen Two-Way ANOVA sonuçlarına göre, hem yaş grubu ($F(5, 651) = 3.73$, $p = .002$, $\eta^2 = .028$) hem de öznel dindarlık düzeyi ($F(2, 651) = 19.46$, $p < .001$, $\eta^2 = .056$) çocuklarını spora yönlendirme tutumları üzerinde bağımsız olarak anlamlı etkiler göstermektedir. Bu bulgu, yaş ve öznel dindarlığın her birinin, ebeveynlerin spor yönlendirme davranışlarını belirlemede istatistiksel olarak anlamlı değişkenler olduğunu ortaya koymaktadır.

Buna karşın, yaş grubu ile dindarlık düzeyi arasındaki etkileşim etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F(10, 651) = 1.32$, $p = .215$, $\eta^2 = .020$). Bu durum, yaş ve dindarlığın birlikte ele alındığında spor tutumları üzerinde birbirini pekiştiren ya da dengeleyen bir etkileşim yaratmadığını, her bir değişkenin etkisinin büyük ölçüde bağımsız işlediğini göstermektedir.

Yaş ile dindarlık düzeyinin etkileşiminin anlamlı çıkmaması, dindarlığın çocukları spora yönlendirme üzerindeki etkisinin yaşa bağlı olarak

değişmediğini göstermektedir. Bu bulgu, Dini Sosyalleşme Kuramı ve Toplumsal Kontrol Kuramı bağlamında değerlendirildiğinde önemlidir. Zira bu teoriler, dinî değerlerin toplumsallaşma ve davranışsal yönlendirme süreçlerinde belirleyici olduğunu vurgularken, bu etkinin bireyin yaşıyla esnemediğini ya da zayıflamadığını göstermektedir. Başka bir deyişle, dindarlığın spor tutumu üzerindeki düzenleyici etkisi genç ya da yaşlı tüm ebeveynlerde benzer düzeyde işlev göstermektedir. Bu da dinî yönelimin, ebeveynliğin zamansal veya kuşaksal değişkenlerinden ziyade, kendi iç normatif gücüyle belirleyici bir faktör olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 9. Ebeveynlerin yaş gruplarına göre spor yönlendirme tutumu – tanımlayıcı analiz (Descriptives)

Yaş Grubu	n	Ortalama	Std. Deviation
18–24	18	10.44	2.13
25–34	109	11.99	3.06
35–44	148	12.44	3.36
45–54	192	12.45	3.11
55–64	140	12.82	3.35
65 ve üzeri	62	13.00	3.03

(Tablo 9) Katılımcıların yaş gruplarına göre çocuklarını spora yönlendirme tutumları incelendiğinde, yaş ilerledikçe bu tutum puanlarının artma eğilimi gösterdiği görülmektedir. En düşük ortalama, 18–24 yaş grubunda ($\bar{X}$ = 10.44) gözlemlenirken, en yüksek ortalama 65 yaş ve üzeri grupta ($\bar{X}$ = 13.00) kaydedilmiştir.

Tablo 10. Ebeveynlerin yaş grupları arasında spor yönlendirme tutumu: Tukey Hsd Post-Hoc karşılaştırmaları

Karşılaştırma	Ortalama Fark (I-J)	p değeri
18–24 – 55–64	-2.37	.036
18–24 – 65+	-2.56	.033

(Tablo 10) Yapılan Tukey HSD post-hoc testi sonuçları, 18–24 yaş grubundaki ebeveynlerin çocuklarını spora yönlendirme tutumlarının 55–64 yaş grubu (p = .036) ve 65 yaş ve üzeri grup (p = .033) ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, yaşın yalnızca genel değil, aynı zamanda belirli yaş grupları arasında farklılaşan biçimde spor yönlendirme tutumlarını etkilediğini göstermektedir. Özellikle daha genç ebeveynlerin çocuklarına yönelik spora teşvik düzeyinin, ileri yaştaki ebeveynlere kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir.

Bu fark, Ebeveyn Rol Modelleme Yaklaşımı kuramı çerçevesinde yaşla birlikte ebeveynlik sorumluluğu, değer aktarımı ve rehberlik anlayışının daha belirgin hale geldiği yönündeki varsayımlarla uyumludur.

Tablo 11. Ebeveynlerin öznel dindarlık düzeyine göre spor yönlendirme tutumu-tanımlayıcı analiz (Descriptives)

Dindarlık Grubu	n	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata
Dindar	475	11.77	3.10	0.14
Az Dindar	156	13.78	2.77	0.22
Dine İlgisiz	38	15.41	2.70	0.44

(Tablo 11) Ebeveynlerin öznel dindarlık düzeylerine göre çocuklarını spora yönlendirme tutumları arasında anlamlı farklılıklar olduğuna dair güçlü bir eğilim gözlemlenmektedir. Dindar bireyler, çocuklarını spora yönlendirme konusunda daha düşük bir tutum sergilerken; dine ilgisiz bireylerde bu tutum puanı belirgin şekilde daha yüksektir. Bu sonuçlar, dindarlık düzeyi azaldıkça çocukları spora yönlendirme tutumunun arttığını göstermektedir.

Tablo 12 Ebeveynlerin öznel dindarlık düzeyine göre spor yönlendirme tutumu: Tukey HSD Post-Hoc Analizi

Karşılaştırma	Ortalama Fark (I–J)	p değeri
Dindar – Az Dindar	-2.01	.000
Dindar – Dine ilgisiz	-3.63	.000
Az Dindar – Dine ilgisiz	-1.63	.008

(Tablo 12) Yapılan post-hoc karşılaştırmalar, dindarlık düzeyi arttıkça ebeveynlerin çocuklarını spora yönlendirme tutumlarının anlamlı biçimde azaldığını göstermektedir:

Dindar bireyler, hem az dindar hem de dine ilgisiz bireylere kıyasla çocuklarını spora yönlendirme konusunda belirgin şekilde daha düşük tutum sergilemektedir. En yüksek yönlendirme eğilimi dine ilgisiz bireylerde gözlenmiş, bu gruptaki bireylerin ortalama tutum puanı 15.41 iken, dindar grupta bu değer 11.77'dir. Bu farklar hem istatistiksel hem de sosyolojik olarak anlamlıdır.

Dini Sosyalleşme Kuramına göre dini inançlara sahip bireyler, çocuklarını spora yönlendirme konusunda daha seçici, normatif ve kısıtlayıcı bir tutum geliştirebilirler. Sporun bazı türleri özellikle karma cinsiyetli, fiziksel temas içeren veya giyim normlarına aykırı düşenler dini değerlere aykırı algılanabilir. Bu durum, spora yönlendirme eğilimini aşağı çekebilir. Toplumsal Kontrol Kuramı'e göre ise dindar bireyler, toplumsal normlara

uyumu ve bireysel davranışların denetimini yüksek öncelikli görür. Çocuklarının boş zaman etkinlikleri üzerinde daha fazla kontrol uygulama eğilimi gösterirler. Spor gibi bedensel ve kamusal faaliyetler, bu normatif kontrolün dışında kalabileceğinden, yönlendirme eğiliminde düşüş gözlenebilir**.**

SONUÇ

Bu araştırmada, ebeveynlerin dindarlık düzeylerinin çocuklarını spora yönlendirme tutumları üzerindeki etkisi incelenmiş ve bu süreçte yaş grubu değişkeni ile dindarlığın etkileşim düzeyleri analiz edilmiştir. Araştırmanın temel bulguları hem dindarlık düzeyinin hem de ebeveynin yaşının spor yönlendirme tutumu üzerinde bağımsız olarak anlamlı etkiler yarattığını, ancak bu iki değişkenin etkileşiminin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermiştir. Bu bulgular, çalışmanın kuramsal çerçevesinde yer alan Dini Sosyalleşme Kuramı, Toplumsal Kontrol Kuramı ve Ebeveyn Rol Modelleme Yaklaşımı yaklaşımlarıyla birlikte değerlendirildiğinde çok katmanlı bir anlam kazanmaktadır.

Dini Sosyalleşme Kuramı bağlamında, dindarlığın çocukların sosyal davranış örüntülerine etkisi normatif değer aktarımı yoluyla gerçekleşmektedir. Sosyalleşme teorisi, çocuklara değerlerin ve davranışların aşılanmasında ebeveynlerin merkezi bir rol oynadığını vurgular. Araştırmalar, çocukların sosyal davranışlarını şekillendiren din temelli değerleri edinmelerinde gözlemsel öğrenme ve doğrudan talimat gibi mekanizmaların etkili olduğunu ortaya koymuştur (Bengtson ve ark., 2009; Min ve ark., 2017). Dini geleneklere yerleşik ahlaki öğretiler, bireylerin toplumsal etkileşimlerini düzenleyen güvene dayalı ortak bir normlar çerçevesi oluşturarak hem bireysel davranışları yönlendirir hem de toplumsal uyumu teşvik eder (Dauner & Wilmot, 2019; Maselko ve ark., 2011). Bu araştırmada dindar ebeveynlerin çocuklarını spora yönlendirme ortalamalarının anlamlı şekilde daha düşük çıkması, dini normların spor gibi beden temelli ve kamusal etkinlikler üzerinde sınırlayıcı bir etkisi olduğunu göstermektedir

Toplumsal Kontrol Kuramı perspektifinden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, dindar ebeveynlerin yalnızca dini değerleri değil, aynı zamanda davranışsal sınırları da çocuklarına aktarma eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Dindar ebeveynlerin çocuklarını spor aktivitelerine yönlendirme düzeyinin anlamlı şekilde daha düşük çıkması, dini normların spor gibi beden temelli ve kamusal etkinlikler üzerindeki sınırlayıcı etkileri ile bağlantılı görünmektedir. Literatürde, dini değerlerin bireylerin sosyal

davranışlarını şekillendirdiği ve çocukların spor gibi etkinliklere katılımını sınırlayabileceği yönünde bulgulara rastlanmaktadır (Elmas ve ark., 2024; Esin & Bayköse, 2023). Özellikle dindar ailelerde çocukların sporla kurduğu ilişki, ailedeki dini normatif yapıdan olumsuz etkilenebilmekte; bu durum ebeveynlerin çocuklarına spor katılımı konusunda yeterince destek vermemeleriyle sonuçlanabilmektedir (Elmas ve ark., 2024; Yıldırım & Sedef, 2022).

Sporun birey üzerindeki kamusal görünürlük, kıyafet normları ve cinsiyet temelli düzenlemeler gibi unsurlar içerdiği düşünüldüğünde, bu aktiviteler sosyal kontrol aracı olarak dindar ebeveynler tarafından daha dikkatli yönetilmektedir. Elde edilen veriler, bu teorik varsayımı desteklemektedir. Dindar ebeveynlerin çocuklarını spora teşvik etme oranlarının önemli ölçüde daha düşük olduğu iddiası, ebeveynlerin dindarlığının çocukların okul dışı etkinlikleri üzerindeki etkisini vurgulayan çeşitli araştırmalarla desteklenmektedir. Araştırmalar, ebeveynlerin çocuklarının inanç, değer ve uygulamalarının sosyalleşmesinde önemli bir rol oynadığını ve düzenli olarak dini uygulamalara katılan ebeveynlerin, çocuklarını spor gibi seküler etkinlikler yerine dine öncelik vermeye yönlendirdiğini göstermektedir. Örneğin, Sarker (2023), dindar ailelerin kız çocuklarının sadece dini bir zihniyet benimsemekle kalmayıp, genellikle spor da dahil olmak üzere okul dışı faaliyetlere katılımlarının azaldığını vurgulamaktadır. Öte yandan, Ebeveyn Rol Modelleme Yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, yaş ilerledikçe ebeveynlerin çocuklarına rol model olma eğilimlerinin ve değer aktarımı stratejilerinin güçlendiği görülmektedir. Özellikle ileri yaş gruplarında gözlemlenen daha yüksek spor yönlendirme tutumları, ebeveynlerin sporun disiplin, sağlık ve ahlaki gelişim açısından bir araç olarak görülmesine yönelik güçlü inançlarını yansıtabilir. Ebeveynlerin rol model olarak işlevi, çocukların yaşları ilerledikçe onların davranış ve değer gelişimini anlamada kritik öneme sahiptir. Araştırmalar, çocukların büyüme sürecinde ebeveynlerin rol modeli davranışlarının özellikle fiziksel aktivite ve riskli davranışlar bağlamında daha belirgin ve etkili hâle geldiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Lampard ve arkadaşlarının (2014) çalışması, ebeveynlerin fiziksel aktiviteye yönelik tutumlarının ve davranışlarının, çocukların bu tür etkinliklere katılımını desteklemede önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Ölçümler her ne kadar sınırlı bir güvenilirlik sunsa da, ebeveynin aktif bir yaşam tarzı sergilemesinin çocuğun spor alışkanlıklarını güçlendirdiği vurgulanmaktadır. Buna ek olarak, Kraus ve diğerleri (2018), ebeveynin model davranışları ve denetleyici tutumunun,

ergen bireyler arasında riskli madde kullanımının azalmasıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu da, ebeveynlik pratiğinin çocukların davranışsal tercihleri üzerinde yaşla birlikte artan bir etki gücüne sahip olduğunu desteklemektedir. Ancak yaş ile dindarlık etkileşiminin anlamlı çıkmaması, bu iki değişkenin çocuğa yönelik yönlendirme sürecinde birbirini pekiştiren değil, daha çok paralel ama bağımsız işleyen etkiler sunduğunu göstermektedir.

Araştırma bulguları, literatürdeki benzer çalışmalarla büyük ölçüde örtüşmektedir. Regnerus (2003) ile Wright ve diğerleri (2015), dindar ailelerin çocuklarının toplumsal pratiklerini daha normatif çerçeveler içinde şekillendirdiğini ifade etmektedir. Benzer biçimde Bandura'nın (1986) sosyal öğrenme kuramı, ebeveynin davranışlarının çocuk üzerinde gözlemsel öğrenme yoluyla yeniden üretildiğini öne sürmektedir. Bu araştırmada yaşlı ebeveynlerde spor yönlendirme tutumunun artması, bu kuramsal çerçeveyle tutarlıdır.

Bu araştırma, ebeveynlerin dindarlık düzeyleri ile yaşlarının çocuklarını spora yönlendirme tutumları üzerindeki etkilerini nicel veriler ışığında incelemiştir. Elde edilen bulgular, dindarlık düzeyinin spor yönlendirme üzerinde güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu; yaşın ise daha sınırlı ancak anlamlı katkılar sunduğunu ortaya koymuştur. Yaş ve dindarlık etkileşiminin anlamlı olmaması, bu iki değişkenin çocuğun sporla ilişkisini şekillendirmede bağımsız ve paralel mekanizmalar üzerinden çalıştığını göstermektedir.

Araştırma, Türkiye bağlamında dinî normların beden kültürü üzerindeki düzenleyici etkilerini ortaya koymakta ve ebeveynlik tarzlarının hem inanç yapısı hem de kuşak temelli farklarla şekillendiğini göstermektedir. Elde edilen veriler, sporun yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda kültürel, dini ve yaş temelli değerlerle örülü bir sosyal pratik olduğunu doğrulamaktadır.

KAYNAKLAR

Açıkgöz, S., Elmas, S., & Aşçı, H. (2018). Questioning research method approaches in social fields of sports sciences through eyes of researchers in Turkey. Türkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences, 10(3), 139–149. https://doi.org/10.5336/sportsci.2018-61727

Aitken, R. J., King, L., & Bauman, A. (2008). A comparison of Australian families' expenditure on active and screen-based recreation using the ABS Household Expenditure Survey 2003/04. Australian and New Zealand Journal of Public Health, 32(3), 238–245.

Artino, A. R., Rochelle, J. S. L., DeZee, K. J., & Gehlbach, H. (2014). Developing questionnaires for educational research: AMEE Guide No. 87. Medical Teacher, 36(6), 463–474.

Atalık, G. (2002). Bölge bilimi'nin gelişimi üstüne yorumlar. In Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı: 10. Ulusal Bölge Bilimi (ss. xiii–xix). İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Prentice-Hall.

Bengtson, V. L., Copen, C. E., Putney, N. M., & Silverstein, M. (2009). A longitudinal study of the intergenerational transmission of religion. International Sociology, 24(3), 325–345.

Budd, E. L., Ying, X., Stamatakis, K. A., deRuyter, A. J., Wang, Z., Sung, P., Pettman, T., Armstrong, R., Reis, R., & Brownson, R. C. (2019). Developing a survey tool to assess implementation of evidence-based chronic disease prevention in public health settings across four countries. Frontiers in Public Health, 7, Article 152.

Cornwall, M. (1989). The determinants of religious behavior: A theoretical model and empirical test. Social Forces, 68(2), 572–592.

Crawford Sullivan, S., & Aramini, V. (2019). Religion and Positive Youth Development: Challenges for Children and Youth with Autism Spectrum Disorder. Religions, 10(10), 540.

Cuaresma, J. C., Doppelhofer, G., & Feldkircher, M. (2012). The determinants of economic growth in european regions. Regional Studies, 48(1), 44-67.

Cullen, F. T., Wright, J. P., & Chamlin, M. B. (1999). Social support and social reform: A progressive crime control agenda. Crime & Delinquency, 45(2), 188–207.

Dauner, K. N., & Wilmot, N. A. (2019). A retrospective assessment of metropolitan religious adherence rate, individual and neighborhood social capital and their impact on women's health. BMC Public Health, 19(1), Article 1576.

Donaldson, A., & Finch, C. F. (2011). Sport as a setting for promoting health. British Journal of Sports Medicine, 46(1), 4–5.

Downward, P., Wicker, P., & Thormann, T. F. (2024). The well-being and social value of playing soccer for women and men. Journal of Sports Economics, 25(8), 1003–1024.

Döner, P., Bölükbaşı, H., Tezcan, E., Gözükara, İ., Hakverdi, A. U., & Özer, C. (2021). Factors associated with pregnancy and maternity adjustment of pregnant women in the prenatal period. Kafkas Journal of Medical Sciences, 11(1), 45–51. https://doi.org/10.5505/kjms.2021.76768

Elmas, A. G., İbanoğlu, E., Özgör, N., & Aşçı, F. H. (2024). Sporda ebeveyn katılımı envanterinin Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. Gazi Bed. Eğt.ve Spor Bilimleri Dergisi, 29(3), 168–179.

Esin, İ., & Bayköse, N. (2023). Spora katılımda aile: Sporcu ebeveynliği hakkında bir derleme çalışması. Uluslararası Türk Spor ve Egzersiz Psikolojisi Dergisi, 3(1), 29–45.

Fredricks, J. A., & Eccles, J. S. (2005). Family socialization, gender, and sport motivation and involvement. Journal of Sport and Exercise Psychology, 27(1), 3–31. https://doi.org/10.1123/jsep.27.1.3

Güneş, B., Mirzeoğlu, A. D., Göveli, H., & Esen, E. (2022). Investigation of parental expectations and observed behavior changes regarding children's participation in sports: Qualitative research. Türkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences, 14(3), 308–317.

Hirschi, T. (1969). Causes of delinquency. University of California Press.

Khosravi, N., Bagheri, H., & Hasaan, A. (2024). Abordagem da teoria fundamentada: Revelando novas perspectivas sobre a participação em esportes por meio da realização de eventos no Irã. PODIUM Sport, Leisure and Tourism Review, 13(2), 333–357.

Kraus, L., Seitz, N., Piontek, D., Molinaro, S., Siciliano, V., Guttormsson, U., & Hibell, B. (2018). Are the times a-changin'? Trends in adolescent substance use in Europe. Addiction, 113(7), 1317–1332.

Kregting, J., Scheepers, P., Vermeer, P., & Eisinga, R. (2023). Explanations for individual secularization: Exploring the effects of life course events on religious decline in the Netherlands between 2009 and 2020. Review of Religious Research, 65(4), 508–528.

Lampard, A. M., Nishi, A., Baskin, M. L., Carson, T. L., & Davison, K. K. (2014). The Activity Support Scale for Multiple Groups (ACTS-MG): Child-reported physical activity parenting in African American and non-Hispanic White families. Behavioral Medicine, 42(2), 112–119.

Lee, S. (2010). Marketing through sport: A case of a religious organization. International Review on Public and Nonprofit Marketing, 7(1), 87–96.

Ma, Q. (2023). Dilemmas of integration of sports and education and its strategy research. Transactions on Comparative Education, 5, 57–60.

Maselko, J., Hughes, C., & Cheney, R. (2011). Religious social capital: Its measurement and utility in the study of the social determinants of health. Social Science & Medicine, 73(5), 759–767. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.06.019

Messner, M. A. (2002). Taking the field: Women, men, and sports. University of Minnesota Press.

Miller, S. L., Worrall, J. L., & Applegate, B. K. (2011). Parents' social control agents or free agents? Parental religious affiliation and adolescent religious behavior. Journal for the Scientific Study of Religion, 50(1), 64–79.

Min, J., Silverstein, M., & Gruenewald, T. (2017). Intergenerational similarity of religiosity over the family life course. Research on Aging, 40(6), 580–596.

Olayinka, A. O. (2022). Determinants of sports participation in extramural competitions by athletes in tertiary institutions in Ekiti State, Nigeria. International Journal of Research and Innovation in Social Science, 6(6), 512–517. https://doi.org/10.47772/ijriss.2022.6612

Omobhude, C., & Chen, S.-H. (2019). The Roles and Measurements of Proximity in Sustained Technology Development: A Literature Review. Sustainability, 11(1), 224. https://doi.org/10.3390/su11010224

Pan, X., Wang, H., Wu, D., Liu, X., Deng, P., & Zhang, Y. (2022). Influence of family environment on the scientific fitness literacy of preschool and school children in China: A national cross-sectional study. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(14),8319.

Regnerus, M. D. (2003). Religion and positive adolescent outcomes: A review of research and theory. Review of Religious Research, 44(4), 394–413.

Salas-Wright, C. P., Vaughn, M. G., Hodge, D. R., & Perron, B. E. (2015). Religiosity profiles of American youth in relation to substance use, violence, and delinquency. Journal of Youth and Adolescence, 44(10), 2004–2016.

Sánchez-Romero, E. I., Ponseti Verdaguer, F. J., Borràs, P. A., & García-Mas, A. (2020). Systematic Observation of the Verbal Behavior of Families of Youth Athletes in Grassroots and Team Sports. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(4), 1286.

Sarker, M. S. I. (2023). Religiosity of Muslim girls, participation in extracurricular activities and its effects on their educational aspiration: A moderated mediation model. Sociální Pedagogika / Social Education, 11(2), 6–16. https://doi.org/10.7441/soced.2023.11.02.01

Schlegel, L. E., Ho, M., Boyd, K., Pugliese, R. S., & Shine, K. M. (2023). Development of a survey tool: Understanding the patient experience with personalized 3D models in surgical patient education. Cureus, 15(2), Article e35134. https://doi.org/10.7759/cureus.35134

Seçer, Z., & Karabulut, N. (2016). Analysis of emotional socialization behaviors of mother-fathers and social skills of preschool children. Eğitim ve Bilim, 41(183), 123–137.

Sutrisno, S., Hestiningrum, P. N., Lumingkewas, M. S., & Putrawan, B. K. (2021). Christian religious education toward the teenagers' character building. Evangelikal: Jurnal Teologi Injili dan Pembinaan Warga Jemaat, 5(2), Article 202. https://doi.org/10.46445/ejti.v5i2.330

Suvorova, A. (2022). Evaluation of spatial imbalances in the largest city: Ekaterinburg as a case study. In Proceedings of the International Scientific and Practical Conference "Sustainable Development of Environment After COVID-19" (SDEC 2021).

Tsiotas, D., & Tselios, V. (2023). Understanding peripherality in a multidimensional geographical, socioeconomic, and institutional context: Evidence from Greece. Regional Science Policy & Practice, 15(7), 1424–1457. https://doi.org/10.1111/rsp3.12712

Turhal, S. N., Başkut, Y. H., Altınışık, Ü., & İlhan, L. (2022). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 17(2), 194–206. https://doi.org/10.33459/cbubesbd.1145570

Türkiye İstatistik Kurumu. (2024, Kasım 10). İstatistiklerle çocuk 2023 [Basın bülteni]. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2023-53679 (Erişim tarihi: 10 Kasım 2024)

Yıldırım, M., & Sedef, G. (2022). Spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 60(60), 1133–1141.

Ziniel, S., McDaniel, C., & Beck, J. (2019). Bringing scientific rigor to survey design in health care research. Hospital Pediatrics, 9(10), 743–748.

"MERKEZ-ÇEVRE GERİLİMİ" BAĞLAMINDA MEMLEKET TAKIMI TARAFTARLIĞI

Ebubekir LİVMERCAN

- Kurum Bilgisi: Spor Yöneticiliği Bölümü, Spor Bilimleri Fakültesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0002-5947-0782
- Mail: ebubekir.livmercan@bozok.edu.tr

GİRİŞ

Futbol taraftarlığı günümüzde modern toplumlar açısından bireylerin sadece özgürce ve istedikleri gibi kullanabilecekleri boş zamanlarını değerlendirdiği bir anlam taşımamaktadır (Toklucu, 2001). Aynı zamanda hem taraftarlığın hem de futbol taraftarlığının bireyin kimliğini oluşturması ve tanımlayabilmesi açısından da son derece önemli bir alandır (Demir & Talimciler, 2015). Bu açıdan futbolun ve futbol taraftarlığının bireylerin benliklerini oluşturarak, "biz" ve "onlar" ayrımını kurarak kolektif bir kimlik inşa ettikleri sosyal bir olgu olduğu söylenebilir.

Taraftarlık literatüründe bir takımı desteklemenin sadece sportif bir başarıya indirgenemeyeceğini bunun yanında ailenin, sosyal çevrenin, geleneksel bir aktarımın, yaşanılan ve bireyin hayatının bir kısmını geçirdiği yer ile de bağlantılı olabileceği ifade edilmektedir (Livmercan, Polat & Karaküçük, 2025). Bu açıdan taraftarlık, bireyin gerek sosyal çevresi gerekse de içinde bulunduğu grup ile kurmuş olduğu ilişkiler sayesinde şekillenen ve sürekliliği olan bir kimlik biçimi olarak incelenmektedir.

Futbol taraftarlığına ilişkin hem ulusal hem de uluslararası literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların büyük bir kısmının taraftarların fanatikliği, saldırganlığı ve psikolojik bağlılıkları üzerinde yoğunlaştığı ayrıca yapılan çalışmaların daha çok ülke çapında tanınmış futbol takımlarının taraftarlarına yönelik yapıldığı görülmektedir (Engin, 2025; Nuriddinov, 2023; Polat & Sağ, 2024; Polat, Sağ, Uzuntaş & Yeşil, 2024; Polat, Sönmezoğlu, Yıldız & Çoknaz, 2019). Nitekim bu durum, belirli bir kentte yer alan ve genellikle "memleket takımı" olarak ifade edilen taraftarlık alanının son derece sınırlı açıdan incelenmesine neden olmaktadır. Oysa memleket takımı taraftarlığı, nostalji, aidiyet, hemşehri bağı ve yerel gurur gibi bileşenlerden beslenen ve diğer taraftarlık türlerine kıyasla daha fazla anlam taşımaktadır (Livmercan ve ark., 2025).

Türk futbolu açısından memleket takımı taraftarlığının, merkez–çevre ilişkisi içerisinde daha da özgün ve araştırmaya değer bir görünüm kazandığı söylenebilir. Büyük kulüplerin sportif açıdan başarıları, medyada ve ülke çapındaki imajları, diğer Anadolu kulüplerine karşı ekonomik ve spor medyasında sağlamış olduğu üstünlüğü karşısında, Anadolu futbol takım taraftarlarının çoğu durumda geri planda ve çevresel bir konumda yer alabilmektedir. Bu durumun, memleket takımı taraftarlığını takımlarına yönelik salt bir destek biçimi olmaktan çıkararak, takımlarının ülke çapında temsil edilme, görünür olma ve var olma mücadelesinin bir parçası hâline

getirmektedir. Nitekim memleket takımları etrafında oluşan taraftarlığın, ulusal düzeydeki birtakım yapısal eşitsizliklerin yanı sıra, yerel çaptaki toplumsal dinamiklerle kurulan ilişkiler üzerinden de şekillendiği söylenebilir.

Bu açıdan bu kitap bölümü, genel futbol taraftarlığını ele alarak memleket takımı taraftarlığının Türk futbolu içerisindeki özgün ve değerli konumunu açıklamayı amaçlamaktadır. Sırasıyla taraftar kavramı ve bireyleri takım tutmaya, desteklemeye motive eden unsurlar ele alındıktan sonra, memleket takımı taraftarlığını "merkez-çevre gerilimi" kapsamında ele alarak bu taraftarlık türünün, hem ulusal düzeydeki futbolun ana ve hakim aktörleri hem de yerel açıdan toplumsal çevreyle kurmuş olduğu çok katmanlı ilişki gerilimi ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla bu kitap bölümü gerek Türk futbolunda gerekse de literatürde sıklıkla göz ardı edilen memleket takımı ve taraftarlığını sosyolojik bir perspektifte ele almaktadır.

Taraftar Kavramı

Taraftar kavramı, bir durumun ya da bir olayın tarafı olan, yanında duran kısacası bir tarafı destekleyen anlamına gelmektedir. Birey kendisine yakın olarak gördüğü bir görüşün, fikrin, siyasi ve müzik grubunun taraftarı olabileceği gibi herhangi bir spor kulübünün de taraftarı olabilir (Soyvural, 2023). Taraftarlık, bir görüş, fikir veya kişiyle aynı doğrultuda olmaktır. Spor taraftarlığı ise, sporla bağlantılı olan bazı nesnelere (takım, lig, sporcu) hayranlık seviyesinde olacak şekilde bağlı kalmaktadır (Hunt ve ark., 1999). Taraftarlık, spor sektörünün her alanında olduğu gibi futbol branşında da şüphesiz önemli bir yere sahiptir (Mutlu & Şahin, 2014). Bu durum, futbolun dünya üzerinde gün geçtikçe evrenselleşmesi ve hemen hemen herkes tarafından takip edilen bir olgu haline gelmesinden kaynaklanabileceği ve dolayısıyla da taraftarlık denilince akla ilk olarak futbol taraftarlığının gelmesi son derece normal bir durumdur.

Futbol taraftarlığını tek bir tanım üzerinden açıklamak imkansızdır. Futbol üzerinde çalışmalar yapan birtakım sosyal bilimciler de bunun kolay bir iş ve tek tanım üzerinden tanımlanamayacağını ifade etmişlerdir. Bu konuda Ünsal (2005), futbol taraftarlığıyla ilgili tanım yapmanın zorluğundan bahsetmekle birlikte "hayatında desteklemiş olduğu kulübün maçına hiç gitmeyen biriyle, takımın hiçbir maçını kaçırmayan kişi de kendini bir taraftar olarak görebilir" açıklamasından hareketle futbol taraftarlığının tek bir tanım üzerinden ifade edilemeyeceğini ve gizem dolu bir alan olduğu söylenebilir. Futbol taraftarlığının gizemli olduğunu ifade

eden bir diğer kişi olan Odabaşı (2007)'a göre sağlıklı ve tek tip taraftarlık tanımı yapmak kolay değildir. "Aşık olduğu renkler için ölmek, hiçbir karşılık beklemeden takımını sevip sahip çıkmak, sesi kısılıncaya kadar destekleyip onunla gülmek ve ağlamak, cebindeki son kuruş ile köhne otobüslerle deplasmana gitmek…". Bu ifadeler futbolla alakası ve ilgisi olmayan kişiler için pek bir anlam ifade etmeyebilir. Ancak futbolu seven, takımına sahip çıkan ve her ne olursa olsun takımının yanında duran cefakar futbol taraftarları için büyük bir anlam ifade edebilir. Dolayısıyla futbol taraftarlığını açıklamak hiç kolay bir iş değildir.

Futbol taraftarlığı konusunda ortak bir tanımın yapılamadığı görülmektedir. Ancak üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus ise üzerinde çok fazla çalışma yapılmasına rağmen günümüzde çok sık karıştırılan ve genel bir tanım konusunda fikir birliğine varılamayan "taraftar, seyirci, fanatik ve holigan" kavramlarıdır. Smith (1988)'in de ifade ettiği üzere spor seyircisi, spor takipçisi ve fanatiği yerine kullanılmıştır. Shank (1999) seyirciyi, "spor etkinlikleri spor endüstrisinin kalbiyse, spor seyircisi de bu kalbin atmasını sağlayan kandır" şeklinde tanımlamıştır (Shank'den aktaran Aycan, Polat & Uçan, 2009). Smith (1988) ise taraftar kavramını, spor etkinlikleri hakkında dinleyen, okuyan ve tüm bunları izlemek için para ve zaman harcayan kişiler olarak ifade etmiştir.

İlgili literatürde; seyirci ve taraftar kavramlarına yönelik tanımlar yer alsa da aralarındaki farklılıkları da ortaya koyan çalışmalar da yer almaktadır (Baş & Göral, 2018; Jones, 1997). Örneğin; Aydın, Ceyhan & Hatipoğlu (2008), seyirciyi sadece sunulan etkinliği takip eden bir futbol izleyicisi olarak, taraftarın ise, herhangi bir şeye taraf olan ve onun ötesine geçerek kişinin kolektif kimliğini oluşturan özneler olduğunu belirtmişlerdir. Aktaş & Cengiz (2018) ise seyirciyi, herhangi bir futbol müsabakasında kendisini izleyici olarak konumlandıran, haz ve estetik doygunluğu yakalayabilmenin ana hedefi olduğu net bir şekilde görülen bireyler olarak ifade ederken taraftarı ise, bireyin desteklemiş olduğu takımın sahip olduğu renkleri, tarihi, amblemi ve mekanı gibi unsurlarla güçlü bir bağ içerisinde olan bireyler olarak nitelendirmiştir.

Baş & Göral (2018) taraftarı, aktif bir şekilde takımını destekleyen, takımı için fedakarlıktan kaçmayan, tribünü organize eden ve hesap sorabilen kişiler olarak tanımlamışlardır. Seyirciyi ise, taraftara göre pasif bir şekilde oyunu sadece seyreden ve stres atabilen, ortadaki oyundan keyif ve haz alan kişiler olarak tanımlamışlardır.

Seyirci ve taraftar kavramlarının sıklıkla birbirleriyle karıştırılmasının yanı sıra özellikle taraftarlığın diğer boyutlarını da anlamak açısından literatürde "fanatizm" ve "fanatik" gibi kavram ifadeleri de kullanılmaktadır.

Baş & Göral (2018) fanatikliği, taraftarlığın bir üst seviyesi olup takıma olan bağlılığın kontrolsüz ve takıntılı bir şekilde gerçekleştiği durum olarak ifade etmişlerdir. Koçer (2012) taraftarlık ile fanatiklik arasındaki farkın, fanatiklerin takımlarına karşı daha fazla bağlı olmasından kaynaklandığını vurgulamıştır. Koç, Güleç & Cenger (2024) fanatizmi, yoğun ve aşırı bağlılık sonucunda ortaya çıkan katı ve tavizsiz davranışlar olarak yorumlamıştır. Eker (2010)'de kişinin herhangi bir alana ya da konuya aşırıya kaçacak şekilde duygular beslemesi sonucunda kendisini bahsi geçen alana ya da olguya adamasıdır şeklinde ifade etmiştir. Arıkan (2007) ise fanatizmin aşırılığını göz önüne alarak, kişinin takımına tutku ve gönülden bağlı olan ancak kazanma olgusunu elde edebilmek için tüm yolları meşru gören bir tutuculuk olduğunu ifade etmiştir (Arıkan'dan aktaran Taşmektepligil, Çankaya & Tunç, 2014).

Literatürde saldırgan davranışlar sergilemeye meyilli olan taraftarları da tanımlamak için holigan kavramı kullanılmıştır (Halıcı, 2023). Taraftar ve seyirci kavramlarında olduğu gibi fanatiklik ve holiganlık terimlerinin de sıklıkla karıştırıldığını ve birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmektedir. Bu konuda Baş & Göral (2018), fanatizmin sonucu olarak ortaya çıkan holiganlığın, kişinin desteklemiş olduğu takımı da dahil olmak üzere çevresine de zarar verebilecek destekçiler olarak tanımlamışlardır. Demir & Talimciler (2015) ise holigan taraftarlığı, spor karşılaşmalarında kurallara aykırı davranışlar sergileyen ve kavga çıkarmaya meyilli kişiler olarak tanımlarken (Demir ve Talimciler'den aktaran Çakmak ve diğerleri, 2022), Koçer (2012) taraftarların takımlarını iyi ve olumlu niyetlerle seven kişiler olduğunu, holigan taraftarları ise şiddet ve kötü davranışlar gibi olumsuz tutumlara sahip bireyler olarak tanımlamıştır.

Takım Tutma Motivasyonu

Kişinin bir takımı destekleme motivasyonunu, güdüsünü tek bir faktöre bağlamak mümkün değildir. Takım tutma davranışı, kişinin sadece kendi öz iradesinden kaynaklanmayan, doğduğu ve büyüdüğü çevre, çocukluk dönemleri gibi pek çok aktörün olduğu bir seçim süreci olarak ifade edilebilir (Halıcı, 2023).

Bir kişi neden takım tutar sorusunun cevabına bakılacak olursa birbirinden farklı görüş ve açıklamalarla karşılaşırız. Kimisine göre takım tutmak bir ihtiyaç, kimisi için bir zevk, kimisi de takım tuttuğu halde neden takım tuttuğu sorusu yöneltildiğinde ise bunun cevabını veremeyecek konumda da olabilmektedir. Ayrıca futbolun, kişiler için gündelik monoton işlerden bir nebze olsun uzaklaşabilmeleri, diğer bireyler ile bir araya gelerek sosyal etkileşim kurabilmeleri, negatif ve olumsuz enerjiyi atabilmeleri için bir aracı olduğu düşünüldüğünde neden takım tutulur ya da neden futbol takip edilir şeklindeki soruların tek bir doğru üzerinden açıklanamayacağını göstermektedir. Gündelik hayatta belki de çok basit bir cevabı olan takım destekleme nedenlerini, tek ve tam bir şekilde ortaya koyan çalışma yoktur. Ancak bu konu hakkında farklı nedenlere dayanarak ifade edilmiş birtakım açıklamalar da mevcuttur.

Giray & Girişken (2015) takım tutma nedeni olarak, insanların günlük hayatlarındaki sıradanlığı ve rutin akışın dışına çıkmak için spora taraftar olarak kendilerini motive ettiklerini ifade ederken, taraftarların rahatlamak amacıyla da takım tutabildiklerini (Talimciler, 2006), özellikle kent insanının iş yaşamındaki yoğunluğundan arınabilmesi ve spor etkinliklerini takip etmenin vermiş olduğu heyecan ve haz ile spor etkinliklerini ve maçlarını takip edebilmektedir (Halıcı, 2023).

Takım tutma ihtiyacının bireylerin kendilerini bir gruba ait hissetmeleri ve diğer kişilerle sosyalleşebilme ihtiyaçları karşılayabilme isteklerinden de kaynaklanabilmektedir. Doğru, Sayımer, Çetin & Koç (2021) ifade ettiği üzere, bireyler bir gruba ait olma ve sosyalleşme isteği ile takım destekleme konusunda güdülenirler. Jacobson (2003)'da benzer şekilde kişiler başlangıçta aileleri ve arkadaşları olmak üzere sosyalleşebilme ihtiyaçları nedeniyle bir takıma bağlılık duyabilmektedirler. Dinç & Demircan (2016) ise ihtiyaçlar hiyerarşisinin bir özelliği olan ait olma fonksiyonu sebebiyle kişilerin takım desteklediklerini ve böylelikle de toplumda yalnız kalma korkularını örtbas ettiklerini belirtmiştir.

Doğru ve ark., (2021), taraftarların takım tutma motivasyonu üzerinde takım kimliğinin önemli bir unsur olabileceğini ileri sürerek, kişilerin destekledikleri takımlarının tarihleri, geçmişteki oyuncuları ve kamuoyunda oluşturmuş oldukları imaj sayesinde takımlarına yönelik motive olduklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda Gargone (2016)'de taraftar motivasyonu üzerinde takım kimliğinin önemli bir etki sağladığını ileri sürmüştür.

Taraftar olmanın en etkin unsurundan birisi şüphesiz "başarı ve kişiye güçlü bir kimlik kazandırma" olarak ifade edilebilir. Zira kişilerin kendilerini çevrelerindeki insanlara kıyasla güçlü hissetmeleri, mutlu olmaları ve kendilerini bir adım daha önde görmeleri destekleyecekleri takımın başarısına ve gücüne de bağlı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla kişi rakip takımlara oranla sürekli başarı gösteren, şampiyonluklar kazanan, önemli transferler yapan bir takımın taraftarı olmak ister. Bu durum kişide güçlü bir taraftar grubunun bir parçası olduğu hissini vererek güçlü bir kimlik kazandırmaktadır.

Bir diğer unsur ise özellikle bu kitabın konusu düşünüldüğünde "bölgesellik", "memleket" ya da "kent" kavramlarının daha fazla ön plana çıkan bir etken olduğu söylenebilir. Bireyler doğdukları, yaşadıkları ya da yaşamlarının büyük bir kısmının geçtiği şehrine ve dolayısıyla da bu şehrin takımını desteklemeye yönelik bir motivasyona sahip olabilir. Bu konuda (Livmercan ve ark., 2025), bireyin kendisini doğup büyüdüğü yere ve sonucunda da memleketinin takımına karşı ait hissettiğini vurgulamış dolayısıyla kişilerin yerel ve memleketlerinin takımını destekleme motivasyonuna sahip olmaları bu açıdan beklenen bir gerçektir.

"Merkez-Çevre Gerilimi" Bağlamında Memleket Takımı Taraftarlığı

Memleket takımı taraftarlığı yalnızca sportif bir tercih olmadığı aynı zamanda bireylerin memleketlerine, kültürlerine, geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olduğu hatta ve hatta doğdukları ve yaşadıkları memleketlerine karşı da bir vefa göstergesi olarak memleketlerinin takımlarını destekledikleri çok katmanlı bir toplumsal konumlanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda memleket takımı taraftarlığı aslında futbolun hakim yapılarına, ekonomik eşitsizliklere, haksızlıklara ve ayrımcılığa karşı bu taraftarların kendilerini nasıl konumlandırdıklarını anlamak açısından da özgün bir alan olduğu ifade edilebilir.

Özellikle de Türkiye'deki futbol ortamının "İstanbulluluk" ve "Anadoluluk" ekseni üzerinden genellikle ele alındığı (Yılmaz, 2023) ve memleket takımı taraftarlığının diğer İstanbul takımlarına, hakemlere, federasyona, spor medyasına ve hatta yayıncı kuruluşuna kadar bir mücadele, direniş içerisinde yer alması (Livmercan ve ark., 2025) bu taraftarların sosyal kimlik kazanma süreçlerini daha dikkat çekici ve çatışmalı bir hale getirmektedir. Ancak bu durum sadece saha içi rekabet unsuruyla sınırlı kalmadığı aynı zamanda; ülkemizde futbolun yönetimsel,

ekonomik ve sembolik açıdan gücü elinde bulunduran aktörlere yönelikte bir karşı duruşu ve konumlandırmayı da içermektedir. Aynı zamanda memleket takımı taraftarlarının sadece İstanbul takımlarına (Gs, Bjk, Fb) karşı taraf almadıklarını bunun yanında, hakem kararlarına, yönetimsel uygulamalara ve spor medyası bağlamında diğer büyük kulüplerden hep bir adım geri planda kaldıklarına (Livmercan ve ark., 2025) yönelik algıları da bu sürecin "Merkez-Çevre Geriliminin" ne kadar önemli ve araştırılmaya değer bir konu olduğunu göstermektedir.

İstanbul-Anadolu (Merkez-Çevre) Geriliminin Kısa Tarihi

İstanbul ile Anadolu arasında günümüzde de yaşanan gerginlik ele alınmadan önce bu ilişkinin şüphesiz tarihsel geçmişi de gözden kaçırılmamalıdır. Günümüzde de açık bir şekilde futbol bağlamında gördüğümüz İstanbul-Anadolu gerginliğinin ilk temelleri aslında Cumhuriyet döneminde baş göstermiştir. Cumhuriyetimizin ilk yıllarında başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere diğer kurucu isimler de düşmana göstermiş olduğu mücadele kadar İstanbul Hükümetine karşı da bir mücadele içerisinde olmuşlardır. Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarında İstanbul, her türlü entrikanın döndüğü, Bizans oyunlarının yoğun bir şekilde olduğu, ahlaki açıdan yoksunluğu olan bir şehir olarak nitelendirilmektedir. İstanbul'un o zamanki bu hali onun yeni devletin tohumlarının atılması aşamasında önemli bir engel teşkil etmektedir. İstanbul'un o dönem içerisinde bu kadar dışlanmasının en önemli sebeplerinden biri olarak resmi milliyetçi ideolojinin yerliliğe yapmış olduğu vurgudur. Burada yerlilikten kastedilen tam olarak geleneksellik olmamakla birlikte, bilakis 'gelenek' ve o 'geleneğin' hoşa gitmeyen mirasını taşıyan, dönüştürülmesi zorunlu olarak bakılan İstanbul'dur. İstanbul'un, dolayısıyla Osmanlı'nın devamı olan bu gelenek yıkılmalı ve yerine köklerini Anadolu'dan alan ve vurgusu Türklük üzerine olan bir başka gelenek devreye sokulmalıdır. Bu açıdan Cumhuriyetimizin ilk zamanlarında yerellik olgusu çok başka bir vurgu içermekteydi. Bu kapsamda yerellik, Anadolu ve Anadoluculuk ile vücut bulmuş ve İstanbul dışındaki her yeri kapsamıştır. O dönemde İstanbul dönemin etnik açıdan arınmasına uymayan bir yer olarak görülmüş ve "Bizans" ile özdeşleştirilmiştir (Özer, 2006).

Günümüzde futbol sahalarında ve tribünlerinde özellikle Anadolu futbol takım taraftarları üzerinde İstanbul'un üç büyük kulübüne karşı (Gs, Bjk, Fb) görmüş olduğumuz "Kahpe Bizans" vurgusu o dönemde de karşımıza çıkmış ve günümüzde de sıklıkla bu vurgu dile getirilmiş ve

getirilmektedir. Anadolu ile İstanbul arasında yaşanan bu gerilimin Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren yaşanan bir gerginlik olduğu çok net bir şekilde görülmektedir.

Futbol açısından bakıldığı zaman ise bu kaynakların geçerliliğini tam anlamıyla korumadığı söylenebilse de temel kodların aynı kaldığı ve futbola uyarlanabildiği görülmektedir. Zira Anadolu'nun, İstanbul'un zenginliklerine ve sermayesine olan öfkesi hala aynıdır. İstanbul, futbol söz konusu olduğunda da 'baş'tır, başı çekendir ve o başa hayat veren, devamlılığını sağlayan ise aslında Anadolu'dur, Anadolu futboludur. Çünkü futbolcular Anadolu'da yetişir, İstanbul parayı verir ve bunun karşılığında istediği futbolcuyu alır, İstanbulluları zenginleştiren başarı aslında Anadolu'yu yenmekten gelmektedir. Söz konusu futbol olduğunda İstanbul Bizanstır. Bu konuda memleket takımı taraftarlarına göre İstanbul, entrikayı, şikeyi ve haksız rekabeti temsil etmekte olduğunu aynı zamanda memleket takımı taraftarlarının İstanbul takımlarına karşı beslemiş oldukları öfkenin çok güçlü bir boyuta evrildiğini ve bu bağlamda da geçmiş dönemlerde bir Gençlerbirliği taraftarının kurmuş olduğu *www.antibizans.com* adındaki internet sitesi o dönemlerde internet kullanmakta olan memleket takımı taraftarları tarafından sıkça ziyaret edildiği de ifade edilmiştir (Özer, 2006).

"Merkez-Çevre (İstanbul-Anadolu)" Geriliminin Diğer Unsurları

Literatürde "Merkez-Çevre Geriliminin" genellikle İstanbul takımları ile Anadolu takımları arasından yaşanan bir ilişki olarak vurgulandığı görülmektedir. Ancak bu gerilimin sadece İstanbul takımları ile sınırlı kalmayacağı bu bölümde ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle Livmercan ve ark., (2025)'nın yapmış oldukları çalışmada memleket takımı taraftarlarının futbolun diğer aktörlerine de yönelik bir direniş ve mücadele içerisinde olduğu sonucu bu bölümün ayrı olarak ele alınması açısından uygun görülmüştür. Bu kapsamda bu bölümde taraftarlar gözünden ve yapılan çeşitli araştırma bulgularından hareketle bu gerilimin diğer aktörleri, unsurları da ele alınmaya çalışılmıştır.

Ulusal spor basınının Anadolu kulüplerine medyada yeterince yer vermediklerine ve üç büyük kulüplere kıyasla gündemde daha az yer aldıklarına yönelik taraftar algıları da bu gerilimin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda spor medyası anlamında memleket takımlarına yönelik yapılan eşitsizlik ve adaletsizlik algısına yönelik olarak Özsoy (2012) tarafından yapılan Spor Haberciliğinde Doğruluk ve

Tarafsızlık adlı çalışmada, *"Elbette Anadolu kulüplerine mutlaka yer veriyoruz. Ama Fenerbahçe'ye Galatasaray'a Beşiktaş'a Trabzon'a 1 veya 2 sayfa ayırmak zorundayız. İstanbul'da Kayserispor haberiyle kapak yapamam. Her gün Trabzon haberiyle gazete yapamam. Önemli bir haber olmadıktan sonra üç büyük kulüp, bu işin olmazsa olmazı"* şeklinde katılımcı tarafından ifade edilen bu demeç memleket takımı taraftarlarının merkeze yani ülkemizde futbolun gücünü elinde bulunduran aktörlere yönelik adaletsizlik, diğer kulüplere karşı dezavantajlı bir durumda olma ve spor medyasında yeterince dile getirilmeme algısının karşılığı olarak yer aldığı söylenebilir. Ancak bu durum yine aynı çalışmada, okuyucuların gazeteyi satın almasını sağlayacak şekilde sayfa yapmasının bir zorunluluk olduğu ifade edilmiş ve 3 büyükler dışındaki futbol kulüplerinin başarılarında dahi gazete satışının artmadığını vurgulanmıştır. Nitekim bu durum günümüzde sporun büyük bir endüstri haline gelmesi ve dolayısıyla da dünya üzerinde en çok takip edilen, üzerinde en çok yorum yapılan futbol branşının da artık ticarileşmesinin bir sonucu olarak spor medyasının ülkemizde bu anlamda bir tutum sergilemesine de sebep olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Ancak spor medyasının ekonomik gerçeklik olgusu tamamen olumsuz açıdan eleştirilmese de özellikle de memleket takımı taraftarları açısından dışlanmışlık ve ayrımcılık olarak algılanmaktadır.

Dolayısıyla spor medyasının sahip olmuş olduğu mevcut işleyişi tamamen olumsuz bir tutum olarak değerlendirilemez. Ancak memleket takımı taraftarlarının bu aktörlere karşı yönelik algıları göz önüne alındığında, memleket takımlarına yönelik temsillerin artırılması, daha adaletçi ve eşitlikçi bir futbol kamuoyunun oluşmasına katkı sağlayabilir.

Ülkemizde spor medyasının sergilemiş olduğu ekonomik kaygı ve daha çok gelir elde etme amacı, memleket takımı ve Anadolu kulüplerinin futbol kamuoyunda görünürlüklerini ve geri planda kalmalarına neden olan yapısal bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu geri planda bırakılmanın ve görünmezliğin sadece birtakım söylemlerle sınırlı kalmadığını aynı zamanda, memleket takımı taraftarları ve kulüp yöneticileri tarafından da saha içerisine yansıyan bir adaletsizlik ve eşitsizlik algısı olarak değerlendirilmektedir. Nitekim futbol medyasının yani spor medyasının daha çok güçlü, başarılı, prestijli ve imaj sahibi olan üç büyük kulübü ön plana çıkaran, temsil eden yaklaşımı zaman içerisinde hakem kararları ve federasyonun sahip olduğu birtakım uygulamalar üzerinden somutlaşarak eşitsizlik, adaletsizlik kavramlarıyla birleşmektedir. Bu kapsamda hakemlerin memleket takımlarına yönelik adil olmayan performanslarına ve

yönetimsel mekanizmalara yönelik yapılan eleştiriler, memleket takımı taraftarlığında "Merkez-Çevre Gerilimimin" yalnızca ifadesel olmadığını aynı zamanda deneyimlenen, tecrübe edilen bir gerçeklik olarak algılandığını vurgulaması açısından dikkat çekici bir konumdadır. Bu bağlamda memleket takımlarının kulüp başkanları, yöneticileri ve teknik direktörleri tarafından basında sıkça altı çizilerek dile getirilen hakem eleştirileri, taraftarların sahip olduğu adaletsizlik ve futbolun büyük aktörlerine yönelik yapılan ayrımcılıkların somut bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuyla alakalı olarak Anadolu futbol kulüplerinin başkanları olmak üzere teknik direktörleri de hakemlere yönelik eleştirilerini sıklıkla dile getirmektedirler.

Örneğin Gaziantep FK kulüp başkanının, "*Galatasaray gibi bir takıma karşı çok iyi oynadık. Futbol bir yandan kazanmayı, bir yandan kaybetmeyi beraberinde getirir. Ancak bazı durumlar insanları üzebiliyor. İki büyük takım kendi arasında dönerken, Anadolu kulüplerinin mağdur olduğunu düşünüyorum. Bu konuda düşüncelerimi paylaşmadan geçmeyeceğim. Hakem kararları hakkında konuşmaktan yorulduk. Hak mağduriyetinin sorumluluğu, bir gün mutlaka diğer tarafın üzerine binecektir. Anadolu kulübü olarak elimizden geleni yapmaya çalıştık*" (Yurt Haberleri, 2025) şeklinde ifadelerde bulunarak hakem kararlarının memleket takımları (Anadolu kulüpleri) ile büyük kulüpler olarak adlandırılan üç büyüklere karşı saha içerisinde haksızlıklara uğradıklarını ve memleket takımlarına yönelik yapılan hakem hatalarının sürekli yapıldığına yönelik bir görüş ileri sürmüştür.

Yine benzer şekilde dönemin Kayserispor başkanının yapmış olduğu bir açıklama da ise *"Anadolu kulüplerine karşı yapılan çok daha fahiş hakem hataları karşısında Türkiye Futbol Federasyonunun bir refleks göstermediği ve kararlar alınmadığı herkesin malumudur"* (CNN Türk, 2018) şeklinde açıklamaları, memleket takımlarının sıklıkla bariz hakem hatalarıyla karşı karşıya kaldıklarını ve federasyonun da herhangi bir harekete geçmediğini ileri sürmüştür.

Ayrıca hakem hatalarının sadece günümüzde ya da günümüze çok yakın zamanlarda olmadığını geçmiş yıllarda da bu duruma çoğu Anadolu futbol takımlarının maruz kaldığı görülmektedir. Bu kapsamda 2011-2012 Spor Toto Süper Lig sezonunda bazı Anadolu kulüp başkanlarının, yönetim kurulu üyelerinin ve genel sekreterlerinin (Trabzonspor, Bursaspor, Medikal Park Antalyaspor, Sivasspor, Samsunspor, Ankaragücü, Eskişehirspor,

Mersin İdmanyurdu, Kayserispor ve Gençlerbirliği) hakemlere yönelik yapmış oldukları eleştirilerde gözden kaçmamaktadır. Yapılan eleştirilerden birkaçı örnek verilecek olursa;

Bursaspor'un yönetim kurulu üyesi İrfan Koç, hakemler tarafından en fazla mağdur edilen takımlardan birisi olduklarını dile getirerek, birçok haftadır kendilerine haklı penaltılarının verilmediği ve birçok kulübünde hakemlerin sergilemiş oldukları yönetimlerinden şikayetçi olduğunu ileri sürmüş ve bu durumun da hakemlerden yana görüşlerini haklı çıkardığını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 2011).

Medikal Park Antalyaspor başkanı Hasan Akıncıoğlu ise *"Anadolu takımlarının Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş ve Trabzonspor ile oynadığı karşılaşmalarda hakemlerin lobi, taraftar, basın ve politik baskılar altında ezilmektedir. Hakeler kendi şahsi sıkıntıları nedeniyle büyük takımlar lehine kullanma yoluna gidiyorlar. Dolayısıyla biz Anadolu kulüpleri olarak eziliyoruz"* açıklamalarında bulunmuştur (Cumhuriyet, 2011).

Her ne kadar Anadolu kulüpleri tarafından hakemlere yönelik eleştiriler yapılsa da hakemlerin hata yapabileceklerini, daha dikkatli maç yönetmeleri gerektiklerini ve kendi takımlarına karşı yapılan hataların da kasıtlı olarak yapılmadığını da dile getiren açıklamalar bu konuya daha ılımlı ve karşılıklı anlayış ruhu içerisinde yaklaşıldığını göstermektedir. Bu konuda örneğin; Ankaragücü kulüp başkanının yaptığı açıklama da ise *"İlk 3 maçımızda komple hakemlerin verdiği aleyhimize pozisyonlardan gol yedik. Bunun yanında penaltı pozisyonlarımız es geçildi. Buna rağmen hakemlerimizin iyi niyetlerinden şüphe etmiyoruz ve etmeyeceğiz. Ancak hakemlerimizin daha dikkatli olmaları gerektiğini söylüyoruz. Tek isteğimiz hakemlerimiz hakkaniyetli olarak gördükleri kararları versinler"* şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Cumhuriyet, 2011).

Ayrıca dönemin Kayserispor başkanı tarafından yapılan bir açıklamada *"Hakem hatalarından en çok canı yanan kulüpler arasında ilk sıralarda geliyoruz. Bu sezon 6-7 maçımızda bariz hakem hataları yapıldı. Özellikle Anadolu takımları bu hataların kurbanı oluyor. Büyük takımlara karşı yapılan hakem hatalarında yaygara koparılırken, aynı şey Anadolu takımlarının başına geldiğinde yeterince dillendirilmiyor"* (Cumhuriyet, 2011) şeklindeki ifadeleri aslında memleket takımı taraftarlarının da dile getirdiği adaletsizlik ve eşitsizlik algısına vurgu yapan bir ifade olduğu söylenebilir. Nitekim ilgili açıklama da hakem hatalarının olabileceğini ve bu hataların büyük kulüpler arasında oynanan maçlarda gündemden

düşmediğini, üzerinde defalarca tartışıldığını ancak söz konusu bu hataların Anadolu kulüplerinin maçlarında yapıldığında ise göz ardı edilerek hataların üstünde durulmadığını vurgulayarak memleket takımlarının bu açıdan geri planda bırakıldığı görüşünün somut bir göstergesi olarak yer almaktadır.

Memleket takımlarını ve sahip oldukları taraftar kitlelerini özgün ve araştırılmaya değerli kılan bir diğer temel unsurun ise, bahsi geçen merkez-çevre geriliminin sadece dış faktörler ile sınırlı kalmamasıdır. Zira memleket takımları ve taraftarları kendi şehirlerinde bile zaman zaman arka planda kalabilmektedir. Büyük ve başarı sahibi olan kulüpleri desteklemenin bu kadar yaygınlaştığı ve fazlalaştığı günümüzde memleket takımı taraftarları kendi memleketlerinde dahi bir içsel dışlanma durumuyla karşı karşıya kalabilmektedir. Livmercan ve ark., (2025)'nın da ifade ettikleri üzere, memleket takımlarının bulunduğu kentteki bireyler ve toplum nezdinde yeteri kadar değeri ve ilgiyi görmediklerini bu kapsamda memleket takımlarının kendi şehirlerinde "Üvey evlat", "sahipsiz çocuk" ve "kurumakta olan bir göl" gibi taraftarlar tarafından metaforlar üzerinden algılanarak tanımlanmıştır. Memleket takımı taraftarlarının sahip olmuş oldukları bu algılar, dışlanmışlığın, ilgisizliğin sadece merkezi unsurlarla sınırlı olmadığını aynı zamanda; yerel halk tarafından da bu algının mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.

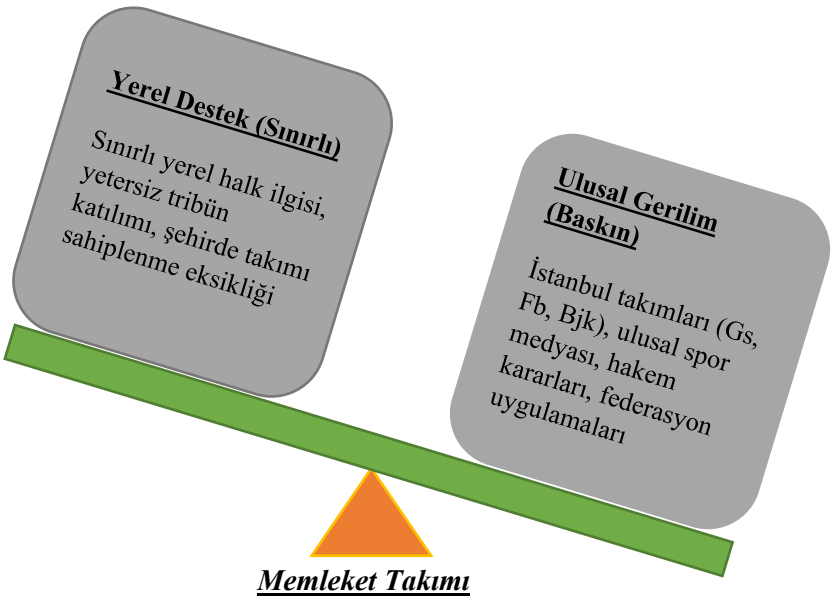

Şekil 1. Memleket Takımlarında Asimetrik "Destek–Gerilim"Dengesi

Şekil 1. incelendiğinde, memleket takımının bulunduğu şehirdeki birey ve toplumlar tarafından sınırlı bir destek ve ilgiyle karşılaştığını, ulusal futbol aktörlerinin ise baskın etkisi altında kalarak asimetrik ve aynı zamanda kırılgan bir denge içerisinde varlıklarını sürdürdüklerini göstermektedir. Bir başka ifadeyle, memleket takımları, bir taraftan kendi şehirlerinde yerel destek ve ilgiyle karşılanmazken, bir taraftan da büyük kulüpler, federasyon, spor medyası ve hakem uygulamaları gibi ulusal anlamda futbolun ana aktörlerinin baskın etkileri üzerinde varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Memleket takımlarının bulunduğu şehirdeki birey ve toplum tarafından yeteri kadar ilgi ve destek görmemesi yalnızca taraftarların sahip oldukları algılarla ifade edilecek bir durum değildir. Özellikle iç saha maçlarında seyirci katılımı, tribün doluluk oranları ve şehirdeki taraftarlık tercihleri gibi birtakım sayısal verilerde Anadolu kulüplerinin memleketlerinde içsel dışlanma algısına yönelik görüşlere ek olarak destek vermektedir. 2024-2025 Trendyol Süper Lig sezonunda takımların seyirci ortalamaları incelendiğinde, üç büyüklerin sırasıyla Galatasaray 42.702, Fenerbahçe 32.530 ve Beşiktaş'ın ise 27.972 seyirci ortalamasıyla sezonu kapattıkları gözlemlenirken Anadolu kulüplerine yani memleket takımlarının seyirci ortalamaları incelendiğinde ise en fazla seyirci ortalamasına sahip kulübün 18.350 seyirci ortalamasıyla Trabzonspor'a ait olduğu ve takiben en fazla diğer kulüplerin 16.235 ile Samsunspor, 15.275 ile Göztepe, 12.461 ile Konyaspor ve 9.110 seyirci ortalaması ile Kayserispor'un memleket takımları arasında en fazla seyirci sayı ortalamasına sahip kulüpler olarak yer almaktadır (Transfermarkt, 2025). Görüldüğü üzere memleket takımlarının seyirci ortalamaları İstanbul'un büyük kulüplerine karşı fazlasıyla geri kalmaktadır. Bu istatistikler memleket takımlarının şehirdeki bireyler tarafından yeterli desteği ve ilgiyi görmediğini göstermektedir. Ayrıca yukarıda bahsedilen Anadolu kulüplerinin çoğunun stadyum kapasiteleri ile seyirci ortalamaları karşılaştırıldığında bu durumun daha net bir şekilde görülmesine neden olmaktadır. Örneğin Kayserispor'un iç saha maçlarını oynadığı RGH Enertürk Enerji Stadyumunun kapasitesi 32,864 iken 2024-2025 sezonundaki seyirci ortalaması (9.110) bu kapasitenin yarısına bile ulaşamamıştır. Benzer şekilde Konyaspor'un iç saha maçlarını oynadığı Medaş Konya Büyükşehir Stadyumunun kapasitesi 42,000 kişi iken 2024-2025 sezonunda seyirci ortalaması 12.461 gibi kapasiteye oranla çok düşük kalmıştır.

Bu konuda göze çarpan bir diğer nokta ise günümüzde takımlarının maçlarını izlemek isteyen kişilerin passolig gibi bir sistem ve kart üzerinden maçları takip ettikleri göz önüne alındığında Anadolu kulüplerinin passolig kartına sahip olan taraftar sayıları üzerinedir. Passolig kart sahipliği taraftarların takımlarına yönelik resmi bir üyeliğini göstermekle birlikte onların takımlarının maçlarını izleme gibi niyetlerinin de olduğuna yönelik somut bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda Anadolu kulüplerinin sahip oldukları passolig kart sayıları, yerel takıma yönelik potansiyel destek ve ilgiyi sunması bakımından önemli bir veri seti sunmaktadır. İstanbul'daki üç büyük takım dışındaki takımların yani bazı Anadolu kulüplerinin passolig sayıları şu şekildedir;

Tablo 1. Bazı anadolu kulüplerinin mevcut passolig sayıları

Takımlar	**Passolig Kart Sayıları**
Trabzonspor	537 bin 134
Konyaspor	225 bin 923
Antalyaspor	202 bin 802
Göztepe	173 bin 245
Bursaspor	168 bin 456
Kayserispor	151 bin 599
MKE Ankaragücü	119 bin 116

(Mücadele Gazetesi, 2025)

Mevcut veriler değerlendirildiğinde, bazı Anadolu takımlarının passolig sayıları şehir nüfusları ile kıyaslandığında sınırlı sayıda passolig kartına sahip olduğu söylenebilir. Örneğin Kayseri ilinin 2024 nüfusu 1.452.458 iken (Kayseri Valiliği, 2025) kulübün toplam passolig kartına sahip kişi sayısı 151 bin 599 kişide sınırlı kalmıştır. Mevcut bu durum yerel halkın, takımla ilişki kurmasında zorlandığını ve takımın kendi şehrinde birincil takım olarak yerel halk tarafından benimsenme düzeyinin de sınırlı kaldığı söylenebilir. Elbette ki passolig kart sayısı taraftarlık düzeyini açıklamak üzere tek başına yeterli bir unsur değildir. Bu durum bireylerin dijital platformlara erişimi, ekonomik durumu ve maç izleme alışkanlıkları gibi çeşitli değişkenler tarafından da etkilenebilmektedir.

Nitekim passolig kart sayıları memleket takımlarının şehirdeki karşılığını doğrudan ve net bir biçimde ölçen bir nitelik taşımamakla birlikte; seyirci katılımı, tribün doluluk oranları ve taraftarlık tercihleri gibi bazı değişkenler ile beraber değerlendirildiğinde anlam kazanan bir tamamlayıcı bir veri olarak göz önüne alınmalıdır. Dolayısıyla passolig verileri bu

kapsamda bir taraftan memleket takımlarının yerel halkın ilgi ve desteğini tartışmaya açık bir konuma getirirken bir taraftan da üzerinde dikkatli ve titizlikle durulması gereken bir veri sunmaktadır.

Memleket takımlarına yönelik yerel halkın yeterli ilgi ve desteği göstermediğine yönelik bir diğer gösterge ise, şehir şehir taraftarlık tercihlerinin hangi takımlar üzerinde yoğunlaştığıdır. Türkiye kapsamında yapılan taraftarlık araştırmaları, birçok Anadolu şehrinde kişilerin kendi şehirlerindeki takımları yerine İstanbul'daki üç büyük takımı destekledikleri görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin 81 ilini de içine alacak şekilde 50 bine yakın futbol taraftarının katılmış olduğu ankette, 81 ilin 60'ında Galatasaray en çok desteklenen takım olurken, Galatasaray'ı 17 ildeki birincilikle Fenerbahçe takip etti. Beşiktaş'ın birinci olduğu tek il ise yüzde 36,54 oranla Iğdır oldu. Türkiye'de en yüksek oranda kendi şehrinde desteklenen takım ise yüzde 87, ile Trabzonspor olurken bu anlamda Trabzonspor'u, şehrin futbol takımını yüzde 36,03 oranla destekleyen Eskişehirspor, Yüzde 34,20 oran ile Sivasspor taraftarları Sivas'ta birinciliği kimseye kaptırmadı (Beinsports, 2022).

Sayısal veriler incelendiğinde, memleket takımı taraftar kimliğinin her zaman coğrafi bir aidiyetle örtüşmediğini ve memleket takımlarının ülkemizdeki birçok şehirde "birincil takım" olarak yer almadığı görülmektedir. Elbette ki bu durumun sadece memleket takımlarının uzun süredir başarı elde edememeleri, kulüp içerisinde yaşanan birtakım olumsuzluklar ve özellikle de son zamanlarda birçok Anadolu kulübünün transfer yasaklarıyla uğraşması gibi etkenlerden olmadığı aynı zamanda; memleket takımlarının şehir içerisinde yeterince benimsenmediğini ve toplum tarafından güçlü bir destek, karşılık bulamamasından da kaynaklanabilir.

Tüm bu ifade ve verilerden hareketle, yerel halkın memleket takımlarına karşı ilgi ve destek konusunda yetersiz olması, memleket takımı taraftarlığının duygusal ve psikolojik yoğunluğunu artıran, takımlarına karşı daha güçlü bağlılık yaşayarak özdeşleşebilen bir taraftarlık olduğu gibi aynı zamanda da "kültürel değerin mücadelecisi" gibi bir taraftarlık biçimi olarak nitelendirilebilir (Livmercan ve ark., 2025).

Mevcut bölümde üzerinde durulan merkez–çevre gerilimi, memleket takımı taraftarlığının sadece sportif açıdan rekabet üzerinden gerçekleşmediğini aynı zamanda; temsil edilme, görünürlük ve aidiyet eksenlerinde şekillenerek çok katmanlı bir taraftarlık biçimi olarak ortaya

çıkmaktadır. Anadolu takımları, bir yandan hem ulusal futbol yapıları, aktörleri karşısında çevresel bir konumda yer alırken, hem de bulunmuş oldukları şehirlerdeki bireylerin ve toplumun sınırlı bir desteğiyle varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Nitekim bu durumun, memleket takımı taraftarlığını tekdüze bir destek biçiminden ayırarak, kırılgan ancak bir taraftan da dirençli bir aidiyet duygusu hâline getirmektedir. Dolayısıyla Türkiye futbolunu daha iyi anlayabilmek adına "merkez-çevre gerilimi" bu açıdan bizlere güçlü bir anahtar sunmaktadır.

SONUÇ

Bu kitap bölümünde genel futbol taraftarlığının bireylerin sadece boş zamanlarını değerlendirdikleri ya da kişisel bir tercih kapsamında olmadığını; bireylerin kimlik kazanımı, ait hissetme ve toplumsal bütünleşme süreçleriyle iç içe geçen sosyal bir olgu olarak incelenmeye çalışılmıştır. Özellikle de memleket takımı taraftarlığının daha hassas ve kırılgan bir biçimde yaşadığını ancak daha yoğun bir şekilde tecrübe edildiği ifade edilmeye çalışılmıştır.

Memleket takımı taraftarlığının, ulusal çapta merkez olarak nitelendirilen İstanbul'daki büyük kulüpler, federasyon ve spor medyası tarafından çevresel bir konumda yer aldığı, futbolun diğer aktörleri tarafından hep bir adım geri de kaldığı ve adaletsizliklerin kurbanı olduğu; yerel kapsamda ise memleket takımının bulunduğu şehirdeki yerel halk tarafından daimi, sürekli ve güçlü bir destek ile de karşılaşmadığı görülmektedir. Memleket takımlarının ve doğal olarak taraftarlığının hem ulusal çapta hem de kendi iç çevresinde yer aldığı bu çift yönlü konumlanma bu taraftarlık türünün sadece sportif başarıya endeksli olmadığını aynı zamanda; takımın temsil edilebilmesi, görünürlüğünün artırılması ve aidiyet arayışının da iç içe geçtiği özgün ve üzerinde araştırılmaya değer bir taraftarlık deneyimi olarak yer almaktadır.

Bu kapsamda memleket takımı taraftarlığının başarı, güç, prestij, imaj gibi kazanan tarafı destekleme ve başarıya yönelme eğiliminden çok net bir biçimde ayrışmaktadır. Zira memleket takımlarının günümüzden hareketle uzun süredir bir başarı elde edememesi, Anadolu kulüplerinin son zamanlardaki transfer yasaklarıyla başının dertte olması gibi olumsuz durumlara rağmen taraftarların takımlarına bağlı olması bu taraftarlığın çoğunlukla başarıya dayalı bir taraftarlık biçimi olmadığının şüphesiz bir göstergesidir. Ayrıca tüm bunların üstüne takımın bulunduğu şehirdeki birey ve toplum tarafından da yeterli desteği ve ilgiyi görememesi de eklendiğinde

bu taraftarlığın ne kadar özgün ve duygusal açıdan takımlarına bağlı olan bir olgu olduğu görülmektedir. Bu açıdan taraftarlar için memleket takımı, sadece bir takım destekleme durumu değil aynı zamanda; kimliği savunma ve gelecek nesillere tertemiz aktarılmak istenen korunmaya çalışılan bir değerdir.

Sonuç olarak memleket takımı taraftarlığı, Türk futbolunda göz ardı edilen Anadolu kulüplerine karşı yapılan adaletsizlikleri, eşitsizlikleri, ilgili mecralarda yeterince temsil edilmemeyi ve yerel düzeyde taraftarların sergilemiş oldukları kimlik mücadelelerini gözler önüne sermektedir. Özellikle "merkez-çevre" gerilimi çerçevesinde ele alındığında, memleket takımı taraftarlığının sadece sportif bir rekabeti içermediği; aynı zamanda toplumsal açıdan aidiyetin ve birliğin sınandığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda memleket takımı taraftarlığı, futbol sosyolojisi ve Türk futbolu açısından ikincil bir seçenek ya da aykırı bir olgu olarak yer almadığını; aksine toplumsal çerçevede futbolun ne anlam ifade ettiğini anlamak için son derece önemli bir veri sunmaktadır.

KAYNAKLAR

Akpunar, İ. (2024). Kent futbol takım taraftarlarının aidiyete ilişkin davranışları, sosyal deneyim ve değer oluşturma süreçlerinin araştırılması (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.

Aktaş, M. M., & Cengiz, C. (2018). Endüstriyel futbolda değişen taraftar kimliği ve gözetim: Passolig uygulamasının etkileri. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(11), 155-168.

Aycan, A., Polat, E. & Uçan, Y. (2009). Takım özdeşleşme düzeyi ile profesyonel futbol müsabakalarına seyirci olarak katılım kararını etkileyen değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 8(4), 169-174.

Aydın, M. B., Ceyhan, Ç. & Hatıpoğlu Aydın, D. (2008). Endüstriyel futbol çağında "taraftarlık". İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (26), 289-316.

Beinsports (2022). Türkiye'nin taraftar haritası çıkarıldı. https://beinsports.com.tr/haber/turkiyenin-taraftar-haritasi-cikarildi Erişim tarihi: 11.01.2026.

Cumhuriyet (2011). Anadolu kulüpleri hakem hatalarından dertli. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/anadolu-kulupleri-hakem-hatalarindan-dertli-296354 Erişim tarihi: 09.01.2026.

Çakmak, G., Başaran, Z. & Karatut, A. (2022). Futbol taraftarlarının takıma psikolojik bağlılık, fanatiklik ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi. Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 9(1), 95-110.

Demir, M., & Talimciler, A. (2015). Şiddet, şike ve medya kıskacında futbol ve taraftarlık (1.Baskı). Konya: Literatür Academia.

Dimmock, J. A., & Grove, J. R. (2005). Relationship of fan identification to determinants of aggression. Journal of Applied Sport Psychology, 17(1), 37-47.

Dinç, S. C. & Demircan, M. (2016). Tribünde güncel tartışma; takıma psikolojik bağlılığın Passolig uygulamasına ilişkin taraftar görüşleri üzerine etkisi. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 11(2), 25-38.

Doğru, Y. B., Sayımer, İ., Çetin, C. & Koç, F. (2021). Taraftar motivasyon faktörlerinin psikolojik bağlılık, kulüp ürünlerini satın alma ve medya yoluyla kulübü takip etme üzerindeki etkileri: Yerel ve ulusal futbol kulüpleri düzeyinde karşılaştırmalı bir araştırma. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 6(1), 87-109.

Eker, G. Ö. (2010). Futbolun dayanılmaz çekiciliği, büyülenen taraftar portresi, fanatizm ve Beşiktaş. Milli Folklor, 22(85), 173-182.

Engin, S. G. (2025). Cinsiyetin Gözetimde: Futbol Taraftarlarının Kadın Hakemlere İlişkin Tutum ve Görüşleri. Sosyal Bilimler Dergisi, 9(18), 204-213.

Gargone, D. (2016). A Study of the Fan Motives for Varying Levels of Team Identity and Team Loyalty of College Football Fans. Sport Journal, 19(1), 1-11.

Giray, C., & Girişken, Y. (2015). Taraftar Motivasyon Faktörlerinin Davranışsal Sadakat Üzerindeki Etkisi: Fenerbahçe Spor Kulübü Örneği. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(2), 119-137.

Göral, S., & B. (2018). Kültürün Futbol Taraftarlarının Davranışına Etkisi; İskoçya - Türkiye Karşılaştırma Örneği. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 53(2), 346–368.

Halıcı, A. (2023). Futbol taraftarlarının tipolojileri ile etkinlik kalitesi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi.

Hunt, K. A., Bristol, T. & Bashaw, R. E. (1999). A conceptual approach to classifying sports fans. Journal of Services Marketing, 13(6), 439-452.

Jacobson, B. P. (2003). Rooting for laundry: An examination of the creation and maintenance of a sport fan identity. Connecticut: University of Connecticut.

Jones, I. (1997). Mixing qualitative and quantitative methods in sports fan research. The Qualitative Report, 3(4), 1-8.

Kayseri Valiliği (2025). Nüfus ve İdari Yapı. https://www.kayseri.gov.tr/nufus-durumu Erişim Tarihi: 11.01.2026.

Koç, F., Güleç, S., & Cenger, A. H. (2024). Futbol Süper Lig Takım Taraftarlarında Fanatizm Düzeyi İle Narsisizim ve Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu Arasındaki İlişkiler. Journal of Global Sport and Education Research, 7(1), 79-87.

Koçer, M. (2012). Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(32), 111-135.

Livmercan, E., Polat, E., & Karaküçük, S. (2025). Futbol Taraftarları Gözünden Memleket Takımı: Bir Metafor Çalışması. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 6(3), 210-228.

Mutlu, Ç. & Şahin, T. (2014). Spor pazarlaması açısından futbol kulüplerine taraftar olma nedenleri. Turizm ve Araştırma Dergisi, 3(1), 34-44.

Nuriddinov, A. (2023). A study of the agressive status of football fans. American Journal Of Social Sciences And Humanity Research, 3(11), 73–80.

Odabaşı, M. (2007). Kulüplerin gerçek sahipleri taraftarlar(mı)dır. İletişim Yayınları, İstanbul.

Özer, E. (2006). Anadolu kaplanları kahpe bizans'a karşı: Türk futbolundaki Anadolu İstanbul gerilimine merkez çevre ilişkileri ekseninde bir bakış (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Özsoy, S. (2012). Spor Haberciliğinde Doğruluk Ve Tarafsızlık. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (32), 95-108.

Polat, E., & Sağ, S. (2024). Futbol taraftarlarında saldırganlığın nefret ve aşk arasındaki ilişkisi. Sivas Cumhuriyet University Journal of Sport Sciences, 5(3), 37-45

Polat, E., Sağ, S., Uzuntaş, K., & Yeşil, S. (2024). Futbol seyircilerinin demografik özelliklerine göre karanlık üçlü ve saldırganlık özelliklerinin incelenmesi. Türkiye Spor Bilimleri Dergisi, 8(2), 75-89.

Polat, E., Sönmezoğlu, U., Yıldız, K., & Çoknaz, D. (2019). Futbol taraftarlarının takım imajı, takım sadakati ve takımla özdeşleşmenin belirlenmesi. Uluslararası Spor Egzersiz ve Antrenman Bilimleri Dergisi, 5(3), 143-153.

Smith, G. J. (1988). The noble sports fan. Journal of Sport and Social Issues, 12(1), 54-65.

Soyvural, Ş. (2023). Futbol taraftarlarının satın alma davranışları üzerine bir araştırma: Batman Petrolspor örneği (Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi.

Talimciler, A. (2006). Sosyolojik açından futbol fanatizmi. Sosyoloji Dergisi, 15, 91-104.

Taşmektepligil, M. Y., Çankaya, S., & Taner, T. (2014). Futbol taraftarı fanatiklik ölçeği. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 6(1), 41-49.

Toklucu, M. (2001). Taraftarın senle.... İstanbul: İletişim Yayınları.

Ünsal, A. (2005). Tribün cemaatinin öfkesi "Ticarileşen Türkiye futbolunda şiddet". İletişim Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, Ç. (2023). Kentte kültürel aidiyet: Trabzonspor ve Karadenizli kimliği. Kurumsal Yaklaşımlar Işığında Kent Folkloru, 302-310.

Yurt Haberleri (2025). Anadolu kulüplerine yapılan haksızlıklar gündemde!. https://yurthaberleri.net/haber/anadolu-kuluplerine-yapilan-haksizliklar-gundemde-haberi-20170.html Erişim tarihi: 11.01.2026.

Mücadele Gazetesi (2025). Passolig sayıları belli oldu: Amedspor ilk 15'e girdi! https://www.mucadelegazetesi.com.tr/passolig-sayilari-belli-oldu-amedspor-ilk-15e-girdi Erişim tarihi: 08.01.2026.

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERDE BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR: ERİŞİLEBİLİRLİK VE FIRSAT EŞİTLİĞİ

Şevval AKAYDIN

- Kurum Bilgisi: Engellilerde Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, Spor Bilimleri Fakültesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0002-0816-9615
- Mail: s.akaydin@alparslan.edu.tr

GİRİŞ

Beden eğitimi ve spor, bireyin sadece fiziksel gelişimini destekleyen etkinlik alanlarını değil; aynı zamanda sosyal katılımını güçlendiren, öz duyarlılık algısını besleyen, yaşam kalitesini artıran ve ruh sağlığını destekleyen çok boyutlu bir alandır (Shi ve ark,2024; Chalak, 2025). Bu yönüyle beden eğitimi ve spor, tüm bireylere temel bir gelişim alanı ve katılım zemini sunmaktadır. Ancak bu alanın sunduğu olanaklardan herkes eşit bir şekilde yararlanamaya bilmektedir (Penney, 2012). Özellikle özel gereksinimli bireyler, kronik hastalığı olan bireyler, gelişimsel farklılığı olan çocuklar, yaşlı bireyler ve sosyal açıdan dezavantajlı gruplar beden eğitimi ve spora erişimlerinde çoğu zaman yapısal, çevresel, pedagojik veya toplumsal engellerle karşı karşıya kalabilmektedirler (Wang,2019; Gerdin, 2025). Özel gereksinimli bireyler açısından beden eğitimi ve spora erişim konusu, sadece bir "katılım" meselesi değil; aynı zamanda eşit yurttaşlık, hak temelli yaklaşım, eğitimde adalet, erişilebilir çevre ve fırsat eşitliği tartışmalarının da merkezinde yer aldığı söylenebilir (Gerdin, 2025). Çünkü erişim, sadece bir beden eğitimi dersine kayıtlı olmak veya fiziksel olarak bir spor salonuna girebilmek anlamına gelmez. Gerçek bir erişim; bireyin güvenli, sürdürülebilir ve anlamlı bir biçimde katılım sağlayabilmesini; bireysel gereksinimlerine uygun düzenlemelerle desteklenmesini, ayrımcılığa maruz kalmadan öğrenme ve gelişim fırsatlarından herkes gibi yararlanabilmesini içermektedir (Panda & Kaur, 2024; Shafik, 2025). Bu sebeple özel gereksinimli gruplar için beden eğitimi ve spor politikaları geliştirilirken yalnızca "var olma" değil, "eşit ve etkin katılım" ölçütü de esas alınmalıdır.

Uluslararası literatürde erişilebilirlik ve fırsat eşitliği kavramları, engellilik çalışmalarından kapsayıcı eğitim kuramına, sosyal adalet kavramından insan hakları hukukuna kadar geniş bir yelpazede ele alınmaktadır (Sit ve ark., 2022; Gerdin, 2025). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities-CRPD) eğitime, spora, kültürel yaşam ve dinlenmeye eşit erişimi açık bir biçimde güvence altına alırken; UNESCO ise kapsayıcı eğitimi, farklılıkların dışlanma nedeni olarak değil, eğitim sisteminin dönüştürülmesinde bir başlangıç noktası olarak değerlendirmektedir (United Nations, 2006; UNESCO, 2020). Dolayısıyla beden eğitimi ve spor, sadece beceri ve performans geliştirme alanı olarak değil; eğitim hakkı, katılım hakkı ve sosyal adaletin somutlaştığı bir uygulama sahası olarak görülebilmelidir (Gerdin, 2025). Bu bölümde özel gereksinimli gruplarda beden eğitimi ve spora erişim konusu, erişilebilirlik ve fırsat eşitliği perspektifinden ele

alınmaktadır. İlk olarak kavramsal ve kuramsal çerçeve üzerinde durulmakta; sonrasında beden eğitimi ve sporda erişilebilirliği sınırlayan başlıca engeller tartışılmaktadır. Ardından erişilebilir ve eşitlikçi uygulamaların hangi ilkelere dayandırılması gerektiği ele alınarak, okul, toplum ve politika düzeyinde geliştirilebilecek çözüm önerileri sunulmaktadır. Böylece, özel gereksinimli gruplarda beden eğitimi ve spora erişimi sadece bir düzenleme konusu olarak değil, kapsayıcı ve adil bir eğitim-sportif ekosistemin temel koşulu olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Özel Gereksinimli Gruplarda Beden Eğitimi ve Spora Erişimde Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Özel gereksinimli gruplarda beden eğitimi ve spora erişimin tartışılmasının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için ilk önce bazı temel kavramların netleştirilmesi gerekmektedir. "Özel gruplar" ifadesi, sadece engelli bireyleri içine alan dar bir terim olarak değil; zihinsel, fiziksel, gelişimsel ve duyusal, sosyal, ekonomik ya da sağlık temelli nedenlerle eğitim ve spor ortamlarında ek düzenlemelere ihtiyaç duyan bireyleri de içine alan geniş bir çerçeve olarak düşünülmelidir (Hassanein, 2015). Bu anlamda özel gruplar; görme, işitme, bedensel ve zihinsel yetersizliğini, otizm spektrum bozukluğunu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunu, kronik hastalığı olan bireyleri, özel yetenekli ancak farklı öğrenme gereksinimleri gösteren öğrencileri, sosyal dışlanma riski altındaki çocukları ve yaşlı bireyleri de kapsayabilen dinamik bir yapıya sahiptir (Varış & Hekim, 2017). Beden eğitimi ve spora erişim söz konusu olduğunda akla ilk gelen kavram genellikle erişilebilirliktir. Fakat erişilebilirlik, sadece çevresel düzenleme ile sınırlandırılmamalıdır. Erişilebilirlik; mekânsal erişilebilirlik, uygun materyale erişim, bilgiye erişim, iletişimsel erişim, pedagojik erişim, ekonomik erişim ve tutumsal erişim gibi pek çok boyutu içermektedir (Acırlı & Kandemir, 2021). Bir spor tesisinde rampanın olması bedensel engelli bir birey için önemli olmakla birlikte, görme engelli birey için yönlendirme sistemlerinin olmaması, işitme engelli bir öğrenci için uygun iletişim desteğinin sağlanamaması veya zihinsel yetersizliğe sahip öğrencinin ders akışına anlamlı bir şekilde katılamaması ne yazık ki erişilebilirliğin eksik kaldığını göstermektedir (Şeker, 2022). Dolayısıyla erişilebilirlik, fiziksel olarak ortamın bireye açık olması değil; bireyin o ortamda gereksinimlerine yanıt bulabilmesi anlamına gelmektedir.

Fırsat eşitliği ise çoğunlukla eşit davranma ile karıştırılmaktadır. Oysa ki adil davranmak ile eşit davranmak kavramları aynı şey değildir. Her

öğrenciye aynı etkinliği, aynı hızda, aynı materyalle ve aynı beklentiyle sunmak yüzeysel olarak eşitlik gibi görünse de bu durum özel gruplar açısından bakıldığında fiilen dışlayıcı sonuçlar doğurabilmektedir (Demirkilit, 2024). Fırsat eşitliği, bireylerin bireysel gereksinimlerini dikkate alarak katılım için gerekli destekleri sunmayı hedefler. Bu doğrultuda beden eğitimi ve spor ortamlarında fırsat eşitliği, herkese aynısını vermek değil, herkesin katılabilmesi için gerekli koşulu sağlamak biçiminde anlaşılmalıdır. Bu yaklaşım da, kapsayıcı eğitimin temel ilkeleriyle de uyuşmaktadır (Eğilimler & Sakız, 2022; Yılmaz ve ark., 2024). Bu noktada hak temelli yaklaşım ve sosyal model önemli kuramsal dayanaklar sunmaktadır. Engelliliğin tıbbi modelinde sorun daha çok bireyin bedensel yetersizliğine yüklenirken, sosyal model de ise engelliliğin büyük ölçüde fiziksel çevrenin yetersizliğinden ve toplumsal bariyerlerden kaynaklandığını savunur (Eyüpoğlu, 2023). Bu yaklaşım beden eğitimi ve spor alanına uyarlandığında ise, öğrencinin derse katılamamasının nedeni sadece bireysel yetersizliklerinden değil; öğretimsel yetersizliğin, ayrımcı tutumun, uygun olmayan materyallerin ve erişilemeyen mekânların da dikkate alınmasını gerektirir. Böylece mesele "öğrenci neden katılamıyor?" sorusundan çıkıp "ortam neden öğrenciyi dışlıyor?" sorusuna taşınır. Bu değişim, kapsayıcı beden eğitimi anlayışının temelini oluşturur (Yılmaz ve ark., 2024).

Kapsayıcı eğitim literatürü, bütün öğrencilerin aynı öğrenme topluluğu içinde, destek hizmetlerle ve anlamlı katılım ilkesiyle eğitim almasını savunmaktadır (Eğilimler & Sakız, 2022). Dolayısıyla beden eğitimi dersleri bu bakımdan oldukça kritik bir alan oluşturmaktadır. Çünkü bu dersler hem fiziksel performansın yüksek olduğu hem de akran iletişimi ve etkileşiminin yoğun yaşandığı ders ortamlarıdır. Eğer bu ders sırasında uygun uyarlamalar yapılmazsa, özel gruplar için en görünür dışlanma alanlarından biri hâline gelebilmektedir. Buna karşılık iyi tasarlanmış kapsayıcı beden eğitimi ortamları, iş birliğini, akran kabulünü, empatiyi ve toplumsal uyumu güçlendirebileceğini söyleyebiliriz (Lieberman ve ark., 2022). Bir diğer önemli kuramsal dayanak ise Evrensel Tasarım ve Öğrenme için Evrensel Tasarım yaklaşımıdır. Evrensel Tasarım, çevrenin ve ürünlerin mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir bir şekilde tasarlanmasını öngörür (Edwards ve ark., 2022). Öğrenme için Evrensel Tasarım ise öğretim süreçlerinin başlangıcından itibaren farklı öğrenen profillerine hitap edecek şekilde esnek düzenlenmesini önerir (Edwards ve ark., 2022). Bu çerçeve beden eğitimi derslerinde hedeflerin, öğretim yöntemlerinin, ekipmanın, iletişim yollarının ve değerlendirme biçiminin çeşitlendirilmesini destekler.

Böylece uyarlama, sadece ihtiyaç çıktığında yapılan bir "ek müdahale" olarak değil de; planlamanın doğal bir parçası hâline gelir. Dolayısıyla özel gruplarda beden eğitimi ve spora erişim, sadece teknik düzenlemelerin değil, kavramsal dönüşümün de ortak konusudur. Erişilebilirlik ve fırsat eşitliği, bireyi sisteme uydurmaya çalışan yaklaşımlardan ziyade sistemi bireysel farklılıklara duyarlı hâle getiren anlayışları gerektirmektedir (Kızılkaya, 2025). Bu nedenle özel gruplar açısından beden eğitimi ve sporun gerçek anlamıyla kapsayıcı olabilmesi için hak temelli, sosyal adalet odaklı ve pedagojik olarak esnek bir çerçevede ele alınmalıdır.

Beden Eğitimi ve Sporda Erişimi Sınırlayan Başlıca Engeller

Özel gereksinimli grupların beden eğitimi ve spora erişimini kısıtlayan engeller birbirini besleyen ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu engellerin bireysel yetersizlikler üzerinden sadece açıklanması, sorunun kaynağının yanlış yerde arandığı anlamına gelmektedir (Şahin, 2025). Çünkü gerçek erişim sorunu çoğu zaman çevresel, kurumsal, kültürel, ekonomik ve pedagojik engellerin kesişiminden oluşmaktadır. Bu nedenle erişilebilirlik ve fırsat eşitliği tartışmalarında da engellerin çok katmanlı yapısını görünür kılmak önemlidir.

İlk ve en görünür engel, çevresel ve fiziksel erişim engelidir**.** Spor salonları, soyunma odaları, okul bahçeleri, tuvaletler, açık spor alanları ve ulaşım sistemleri çoğu zaman bireysel farklılıkları olan grupları dikkate alınmadan planlanmaktadır. Rampa eksikliği, hissedilebilir yüzeylerin bulunmaması, yetersiz zemin düzenlemeleri, uygun yönlendirme sistemlerinin olmaması, görsel ve işitsel uyarı sistemlerinin eksikliği gibi durumlar özel gereksinimli grupların daha etkinliğe başlamadan dışlanmasına neden olabilmektedir (Özdemir, 2019). Özellikle görme, bedensel ve çoklu yetersizliği olan bireyler için fiziksel çevredeki erişim engelleri katılımın sürekliliğini ciddi bir şekilde sınırlamaktadır. Bunun yanı sıra spor malzemelerinin standart ölçü ve kullanım biçimleri de erişimi zorlaştırabilmektedir. Farklı top boyutları, hafif ekipmanlar, sesli materyaller veya yardımcı araçlar bulunmadığında bireylerin katılacağı etkinlikte başarı ve güvenlik duygusu azalabilmektedir (Özdemir, 2019).

İkinci önemli engel ise, pedagojik ve program temelli engellerdir. Beden eğitimi öğretim programları çoğunlukla ortalama performans düzeyine sahip, tipik gelişim gösteren öğrencilere yönelik tasarlanmaktadır (Ennis, 2011). Bu durumda da farklılaştırılmış öğretim, kademelendirilmiş hedefler,

alternatif değerlendirme yolları ya da bireysel ihtiyaçlara göre uyarlama stratejilerine yeterince yer bulamayabilir. Bunu yanı sıra öğretmenlerin uyarlanmış beden eğitimi konusunda yeteri düzeyde hizmet içi eğitime sahip olmamaları da bu durumu daha da karmaşık hale getirebilmektedir. Alan yazında, öğretmenlerin kapsayıcı beden eğitimi konusunda olumlu tutumlara sahip olsalar dahi uygulama yeterlikleri, materyal bilgisi ve sınıf içi uyarlama düzeyleri yetersiz kaldığında kapsayıcılığın da sınırlı kaldığını göstermektedir (Haegele & Zhu, 2017). Bu durum, kapsayıcılığın sadece öğretmenin iyi niyetine ya da olumlu tutumuna bırakılamayacağını göstermektedir. Çünkü kapsayıcı beden eğitimi, alan bilgisi, pedagojik bilgi, uyarlama becerisi ve bireysel farklılıkları yönetebilme yeterliliği gerektiren çok boyutlu bir uzmanlık alanıdır (Carrier & Jonassen, 2013; Yıldırım, 2022). Öğretmen, derste hangi etkinliğin nasıl sadeleştirileceğini, hangi becerinin hangi ara basamaklarla öğretileceğini, ekipmanın bireysel farklılıklara göre nasıl uyarlanacağını ve öğrencinin katılımını artırmak için hangi öğretim stratejilerinin kullanılacağını bilmediğinde, olumlu tutum tek başına işlevsel bir sonuç ne yazık ki üretmeyebilmektedir (Carrier & Jonassen, 2013). Sonuç olarak pedagojik engeller, sadece programın içeriğinden değil; bu içeriği kapsayıcı bir şekilde hayata geçirecek mesleki donanımın yetersizliğinden de kaynaklanmaktadır.

Bir diğer engel, tutumsal ve sosyal bariyerlerdir. Özel gereksinimli gruplar çoğu zaman düşük beklenti, acıma, aşırı koruma, dışlama ya da yetersizlik odaklı değerlendirmelerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Beden eğitimi ve spor alanlarında performansın görünür oluşu da, bu tutumların daha da görünür hale getirebilir. Akran zorbalığı, başarısızlık korkusu, alay edilme, takımlara seçilmeme veya öğretmenin istemeden geliştirdiği düşük beklenti ortamı, öğrencinin derse katılım motivasyonunu ciddi ölçüde azaltabilir (Manzoor, 2023). Bir diğer taraftan bazı aileler de çocuğun zarar görebileceği endişesi ile çocuğun spora katılımı sınırlayabilmektedir. Oysa uygun planlama, güvenlik önlemleri ve destek mekanizmalarıyla beden eğitimi ve spor, risk alanı olarak değil gelişim fırsatının sunulduğu alanlar olarak yeniden kurgulanabilir.

Ekonomik ve kurumsal engellerin de erişim üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Destekleyici ekipmanların yüksek maliyeti, ulaşım sorunları, uzman personel eksikliği, erişilebilir spor tesislerinin sınırlı sayıda olması ve kapsayıcı programların finansal olarak desteklenememesi birçok aile ve kurum için olumsuz durumlar yaratabilmektedir (Edwards-Fapohunda & Adediji, 2024; Valiyev ve ark., 2025). Özellikle sosyoekonomik

düzeyi düşük özel gereksinimli çocuğa sahip aileler açısından düzenli spor etkinliklerine katılım ek bir mali yük hâline gelebilmektedir. Kurumsal düzeyde baktığımızda okul yönetiminin kapsayıcı beden eğitimi ve spor politikalarını önceliklendirmemesi, kurum içi koordinasyon eksikliği ve öğretmenleri yalnız bırakması erişim sorununu derinleştirmektedir (Valiyev ve ark., 2025). Dolayısıyla sağlık, eğitim, yerel yönetim ve spor politikaları arasında yeterli bir eşgüdüm bulunmadığında bireyler dağınık ve sürdürülemez hizmetlerle karşı karşıya kaldıklarını söyleyebiliriz. Tüm bu engeller değerlendirildiğinde ise, özel gereksinimli grupların beden eğitimi ve spora sınırlı katılımı "isteksizlik" ya da "uyumsuzluk" ile yorumlanmamalıdır. Sorun, katılımı mümkün kılacak ekolojik sistemlerin yetersizliğidir. Bu nedenle çözüm de bireyi değiştirmeye değil, fiziki çevreyi, eğitim- öğretimi, kültürü ve politikayı dönüştürmeye odaklanmalıdır (Edwards-Fapohunda & Adediji, 2024; Valiyev ve ark., 2025).

Erişimden Katılıma: Nitelikli Katılımın Koşulları

Özel gereksinimli gruplar açısından beden eğitimi ve spora erişim, yalnızca fiziksel olarak bir ortama ulaşabilmek veya etkinliğe kayıtlı olmakla sınırlandırılmamalıdır. Gerçek katılım, bireyin etkinlik süresince görünür olması, anlamlı katılımının olması, kendi yeterlikleri doğrultusunda hareket edebilmesi ve öğrenme deneyiminde aktif bir rol alabilmesiyle mümkündür (Lieberman ve ark., 2024). Bu nedenle erişim ve katılım arasında önemli bir ayrımın bulunduğu söylenebilir. Erişim, daha çok olanakların varlığını ifade ederken; katılım, bu olanakların birey açısından işlevselliğini, kapsayıcılığını ve sürdürülebilirliğini ifade etmektedir. Özellikle de beden eğitimi ve spor gibi performans, etkileşim ve görünürlüğün yüksek olduğu alanlarda bu ayrım daha da belirginleşebilmektedir (Arora & Wolbring, 2022; Ok ve ark, 2024). Öğrencinin beden eğitimi ve spor dersinde fiziksel olarak bulunması, onun öğrenme sürecine gerçekten aktif olarak katıldığı anlamına gelmeyebilir. Bazı uygulamalarda özel gereksinimli öğrencilerin ders ortamında bulunduğu, fakat etkinliğin merkezinden uzak kalabildiği, yardımcı ya da izleyici rolde olabildiği ve akran etkileşiminden sınırlı bir şekilde yararlandığı görülmektedir (Demirci ve ark, 2014). Bu tür durumlarda erişim sağlanıyor gibi görünse de nitelikli katılımın gerçekleşemediği görülmektedir. Nitelikli katılım için öğrencinin sadece "orada olması" değil, dersin amaçlarıyla ilişki kurabilmesi, etkinlikte aktif rol alabilmesi ve gelişiminin desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda beden eğitimi ve spor ortamlarında asıl hedef,

öğrenciyi pasif izleyici rolünden çıkarıp sürecin etkin bir öznesi hâline getirebilmektir (Block ve ark, 2017).

Nitelikli katılımın ilk koşulu, bireysel gereksinimlere duyarlı bir planlamadır. Özel gruplar heterojen bir yapıya sahip olduğu için tüm öğrencilere tek bir geçerli katılım modeli geliştirmek mümkün değildir. Aynı tanıyı almış bireyler bile motor performansı, iletişim biçimi, sosyal etkileşim düzeyi, dikkat süresi ve duygusal ihtiyaçları bakımından farklı özellikler gösterebilmektedir (Emck ve ark., 2009). Bu nedenle beden eğitimi ve spor etkinliklerinin planlanmasında bireyin güçlü yönleri, ilgi alanları, sınırlılıkları ve destek ihtiyaçlarının neler olduğu dikkate alınmalıdır. Etkinliğin süresi, ekipman özellikleri, oyun kuralları, eşleştirme biçimi, alan kullanımı ve görev zorluk dereceleri gerektiği durumlarda yeniden düzenlenmelidir. Böylelikle öğrenci, dışlanan konumdan çıkıp sürece dahil edilen bir konuma taşınabilir (Aydoğan, 2025).

İkinci önemli koşul ise, aktif ve anlamlı katılım fırsatlarının oluşturulmasıdır. Katılımın niteliği, öğrencinin etkinlikte ne kadar süre bulunmasından ziyade, o süre içerisinde ne kadar aktif ve işlevsel bir rol alabildiğiyle ilişkilidir. Özel gereksinimli öğrencilerin sadece bedensel olarak etkinlikte yer alması ya da kenarda bekletilmesi, katılım hakkının tam olarak gerçekleştirilemediğini göstermektedir (Ekinci, 2019; Bağatur, 2021). Nitelikli katılım için öğrenciye seçim yapma, hata yapma, tekrar etme, akran iş birliği kurma ve başarı duygusunu tatma fırsatı tanınmalıdır. Özellikle istasyon çalışmalarında, takım ve grup etkinliklerinde öğrenciye görevler verilmeli; katılım sadece bedensel performans üzerinden değil, iletişim, karar verme, iş birliği ve problem çözme gibi boyutlarını da içine alacak şekilde planlanmalıdır.

Üçüncü koşul, öğretim süreçlerinin esnek ve bu bireylerin gereksinimlerine göre uyarlanabilir olmasıdır. Standardize edilmiş öğretim yaklaşımları, özel gereksinimli grupların beden eğitimi ve spor deneyimlerinde çoğunlukla dışlayıcı sonuçlar doğurabilmektedir (Bağatur, 2021). Çünkü her öğrencinin öğrenme düzeyi, tepki süresi ve hareket deneyimi aynı değildir. Bu nedenle yönergelerin sunuş biçimi, gösterim yöntemleri, görev basamakları, etkinliğin temposu ve geribildirim türleri öğrencinin bireysel özelliklerine göre uyarlanmalıdır (Aydoğan, 2025). Örneğin görsel ipuçları, kısa ve açık yönergeler, dokunsal yönlendirmeler, model olma, akran desteği ve basitten karmaşığa ilerleyen görev adımları katılımı güçlendirebilir. Böylece öğrenci yalnızca etkinliği izleyen kişi

rolünden çıkarak, etkinliği takip eden, anlayan ve deneyimleyen bir özne konumuna gelir.

Nitelikli katılımın bir diğer önemli koşulu da, psikolojik güvenlik ve aidiyet duygusudur. Beden eğitimi ve spor ortamları, öğrencinin fiziksel becerisinin daha da görünür olduğu ve akran karşılaştırmalarının sıklıkla yaşandığı alanlardır. Bu durum, özel gruplar açısından kaygı, başarısızlık korkusu, yetersizlik algısı ve dışlanma hissini artırabilmektedir (Long & Guo, 2023). Eğer öğrenci ders sırasında alay edilme, küçümsenme, seçilmeme veya sürekli eksik görülme hissiyatı yaşıyorsa, fiziksel erişim sağlansa dahi katılımın sürdürülebilir olduğundan bahsedemeyiz. Bu nedenle cesaretlendirici, destekleyici ve kapsayıcı bir ortamın oluşturulması; öğrencinin sadece performansıyla değil çabası, ilerlemesi ve iş birliği kapasitesiyle de değer görmesi gerekmektedir. Aidiyet duygusunun gelişemediği öğrencinin kalıcı katılımdan söz etmek ne yazık ki güçtür (Long & Guo, 2023).

Nitelikli katılım ayrıca çok yönlü bir destek sistemlerinin de varlığını gerektirir. Öğretmenin tek başına kapsayıcı ve sürdürülebilir bir beden eğitimi ortamı oluşturabilmesi her zaman mümkün olmayabilir. Okul yönetimi, aile, özel eğitim uzmanı, rehberlik birimi, antrenör ve gerektiğinde akran desteği katılımın güçlenmesinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Patey ve ark., 2019; Yıldırım, 2022). Öğrencinin okul içindeki deneyimi ve okul dışı sportif yaşantısı arasında bağ kurulması katılımın sürekliliğini desteklemektedir. Özellikle de ailenin çocuğun ilgi alanları, güçlü yönleri ve kaygısı konusunda sunduğu bilgiler; öğretmenin daha gerçekçi ve işlevsel planlamalar yapmasına yardımcı olabilir.

Sonuç olarak özel gereksinimli gruplar açısından beden eğitimi ve sporda asıl mesele sadece erişimin sunulması değil, bu bireylerin sunulan ortamda anlamlı bir deneyim yaşayabilmesidir. Erişimden katılıma geçiş, fiziksel varlıktan etkin bir katılıma; görünürlükten kabul görmeye, pasif izleyicilikten aktif katılan özne olmaya doğru bir geçişi ifade etmektedir. Bu geçişin de gerçekleşebilmesi için bireysel farklılıkları dikkate alınarak planlanması, esnek öğretim, adil değerlendirme, destekleyici çevre ve aidiyet duygusunu besleyen bir kapsayıcı kültür ile birlikte ele alınmalıdır. Ancak bu koşullar sağlandığında beden eğitimi ve spor, özel gereksinimli gruplar için sadece ulaşılabilir değil, aynı zamanda güçlendirici, geliştirici ve eşitlikçi adil bir yaşam alanına dönüşebilir.

KAYNAKLAR

Acırlı, Z., & KandemiR, Ö. (2021). The concept of accessibility and its dimensions for spatial design. GRID-Architecture, Planning & Design Journal, 4(2).

Arora, K., & Wolbring, G. (2022). Kinesiology, physical activity, physical education, and sports through an equity/equality, diversity, and inclusion (EDI) lens: A scoping review. Sports, 10(4), 55.

Aydoğan, M. (2025). Uyarlanmış Beden Eğitimi ve Spor: Temeller, Modeller ve Öğretim Standartları. Spor Bilimleri Araştırmaları-Iı, 7.

Bağatur, J. I. (2021). Özel Öğretimde Özel Gereksinimli Öğrencilerin Eğitim Hakkının İhlalinden Kaynaklanan Hukuki Sorumluluk (Doctoral dissertation, Kadir Has Üniversitesi).

Block, M. E., Grenier, M., & Hutzler, Y. (2017). Strategies to maximize social participation and inclusion of students with disabilities in physical education.

Carrier, C. A., & Jonassen, D. H. (2013). Adapting courseware to accommodate individual differences. In Instruction Design for Microcomputing Software (pp. 203-226). Routledge.

Chalak, B. (2025). Foundations Of Physıcal Education. Ashok Yakkaldevi.

Demirci, P. T., Çınar, İ., & Demirci, N. (2014). Sinif Öğretmenlerinin Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrencilerde Beden Eğitimi Ders Programindan Ve Kaynaştirma Eğitiminden Kaynaklanan Sorunlarinin İncelenmesi. International Journal of Turkish Education Sciences, 2014(2), 136-150.

Demirkilit, T. (2024). Okul öncesi öğretmenlerinin eğitimde fırsat eşitliğine ilişkin görüşleri (Master's thesis, Balikesir University (Turkey).

Edwards, M., Poed, S., Al-Nawab, H., & Penna, O. (2022). Academic accommodations for university students living with disability and the potential of universal design to address their needs. Higher education, 84(4), 779-799.

Edwards-Fapohunda, M. O., & Adediji, M. A. (2024). The impact of the educational journey of special needs children on the employability, sociability, and economy of working-class parents in the UK. Iconic Research and Engineering Journals, 8(1), 421-436.

Eğilimler, G. U., & Sakız, H. (2022). Kapsayıcı Eğitimin Psikolojisi: Güncel. Turkish Journal of Special Education, 4(1), 1-26.

Ekinci, Ü. (2019). Bedensel engelli bireylerin katıldıkları serbest zaman etkinliklerinden tatmin olma ve algılanan özgürlük düzeylerinin incelenmesi.

Emck, C., Bosscher, R., Beek, P., & Doreleijers, T. (2009). Gross motor performance and self-perceived motor competence in children with emotional, behavioural, and pervasive developmental disorders: a review. Developmental medicine & child neurology, 51(7), 501-517.

Ennis, C. D. (2011). Physical education curriculum priorities: Evidence for education and skillfulness. Quest, 63(1), 5-18.

Eyüpoğlu, F. (2023). Sosyal model bağlamında Türkiye'de engellilik (farkındalık ve erişilebilirlik)= Disability in Turkey in the context of social model (awareness and accessibility) (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).

Gerdin, G. (2025). 'Level the playing field'–pupils' experiences of inclusion and social justice in physical education and health. Sport, Education and Society, 30(4), 397-412.

Haegele, J. A., & Zhu, X. (2017). Experiences of individuals with visual impairments in integrated physical education: A retrospective study. Research quarterly for exercise and sport, 88(4), 425-435.

Hassanein, E. E. A. (2015). Inclusion, disability and culture. Springer.

Kızılkaya, A. (Ed.). (2025). Eğitimin Kavramsal Temelleri-13: Kapsayıcı Eğitim ve Çeşitlilik. Efe Akademi Yayınları.

Lieberman, L. J., Houston-Wilson, C., & Grenier, M. (2024). Strategies for inclusion: Physical education for everyone. Human Kinetics.

Long, T., & Guo, J. (2023). Dahil olmanın ötesine geçerek ait olmaya doğru ilerlemek. Uluslararası çevre araştırmaları ve halk sağlığı dergisi , 20 (20), 6907.

Manzoor, B. (2023). Education and Disability: A Study on Access to Higher Education for Students with Disability in Jammu and Kashmir. Towards Excellence, 15(3).

Ok, E., Donald, J., & Enderson, J. (2024). Global accessibility and inclusivity.

Özdemir, N. Ç. (2019). Eğitim yapılarında erişilebilirliğin incelenmesi.

Panda, S., & Kaur, N. (2024). Leaving no one behind: Achieving the sustainable development goals through accessibility for people with disabilities. International Journal of Educational Communications and Technology, 4(1), 16-26.

Patey, M. J., Jin, Y. K., Ahn, B., Lee, W. I., & Yi, K. J. (2019). " For everyone, but mission impossible" health and physical educators' perspectives on

inclusive learning environments. Journal of Physical Education and Sport, 19(4), 2477-2486.

Penney, D. (2012). Equality, equity and inclusion in physical education and school sport. In Sociology of sport and physical education (pp. 110-128). Routledge.

Shafik, W. (2025). Identifying barriers to people with disabilities and the marginalized inclusion. In Global Sustainable Transition with Inclusion: A Focus on the People with Disabilities and the Marginalized (pp. 135-158). Singapore: Springer Nature Singapore.

Shi, Y., Wang, Z., & Lipowski, M. (2024). Integrating school physical education into adolescent resilience education in the context of integration of sports and education in the new era: A literature review study. US-China Education Review, 14(8), 505-19.

Sit, C., Aubert, S., Carty, C., Silva, D. A. S., López-Gil, J. F., Asunta, P., ... & Ng, K. (2022). Promoting physical activity among children and adolescents with disabilities: The translation of policy to practice internationally. Journal of Physical Activity and Health, 19(11), 758-768.

Şahin, G. A. (2025). Çoklu dezavantajlılık bağlamında özel eğitim hizmetlerine erişebilirlik.

Şeker, B. Y. (2022). Görme ve İşitme Engelli Öğrencilerin Açik ve Uzaktan Eğitimde Karşilaştiklari Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Master's thesis, Marmara Universitesi (Turkey).

UNESCO. (2020). Global education monitoring report 2020: Inclusion and education – All means all. UNESCO. https://www.right-to-education.org/resource/global-education-monitoring-report-2020-inclusion-and-education-all-means-all . Erişim Tarihi; 09.03.2026.

United Nations. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol. https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf. Erişim Tarihi; 09.03.2026.

Valiyev, Y., Aliyev, S., Huseynova, K., & Khalilov, T. (2025). Planning and implementation of physical education and sports policy in the context of strategic management of education: an administrative perspective analysis. Science of Law, 2025(1), 159-166.

Varış, Y. A., & Hekim, M. M. (2017). Özel gereksinimli bireyler ve müzik eğitimi. Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(3), 29-42.

Wang, L. (2019). Perspectives of students with special needs on inclusion in general physical education: A social-relational model of disability. Adapted Physical Activity Quarterly, 36(2), 242-263.

Yıldırım, A. (2022). Beden eğitimi öğretmen adaylarının zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik tutum ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi (Master's thesis, Necmettin Erbakan University (Turkey).

Yılmaz, F., Sunkur, M. Ö., & Derya, R. (2024). Kapsayıcı eğitim modülü eğitimi seminerinin aday öğretmenlerin kapsayıcı eğitim ilkelerini benimseme düzeylerine etkisi. Milli Eğitim Dergisi, 53(243), 1231-1254.

ÖZEL EĞİTİME İHTİYAÇ DUYAN ÇOCUKLARIN SPORA VE FİZİKSEL AKTİVİTEYE KATILIMDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Özge FAZLIOĞLU

- Kurum Bilgisi: Hareket ve Antrenman Bilimleri, Spor Bilimleri Fakültesi, Düzce Üniversitesi, Düzce/TÜRKİYE
- ORCID: 0009-0003-4720-5863
- Mail: ozgeykslll@gmail.com

Pelin USTAOĞLU HOŞVER

- Kurum Bilgisi: Beden Eğitimi ve Spor, Spor Bilimleri Fakültesi, Düzce Üniversitesi, Düzce/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0001-6681-7628
- Mail: pelinustaoglu@duzce.edu.tr

GİRİŞ

Spor ve fiziksel aktivite, çocukluk döneminde yalnızca fiziksel gelişimi destekleyen bir etkinlik alanı değil; aynı zamanda sosyal uyum, öz düzenleme, akran etkileşimi ve psikolojik iyilik hâli açısından kritik bir gelişimsel bağlamdır (Işıklar, 2021). Bu durum, özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklar için daha da belirgin hâle gelmektedir. Nörogelişimsel farklılıklar, motor sınırlılıklar ya da duyusal hassasiyetler yaşayan çocuklar için spor ortamı hem destekleyici bir öğrenme alanı hem de yüksek talep düzeyi nedeniyle zorlayıcı bir deneyim olabilir (Serin ve Okludil, 2020).

Özel gereksinimli çocukların spor ve fiziksel aktiviteye katılımı, bireysel kapasite ile sınırlı bir süreç değildir. Katılım; aile desteği, öğretmen ve antrenör yaklaşımları, akran kabulü, fiziksel ortamın erişilebilirliği ve kurumsal düzenlemeler gibi çok sayıda faktörün etkileşimiyle şekillenmektedir (Kıral ve Temur, 2023). Özellikle anneler, çocuklarının spor sürecinde yönlendirici, destekleyici ve çoğu zaman savunucu bir rol üstlenmektedir (Hergüner, 1991). Bu nedenle spor katılım deneyiminin aile perspektifinden incelenmesi, sürecin gerçekçi ve bütüncül bir biçimde anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Uluslararası literatürde özel gereksinimli çocukların fiziksel aktiviteye katılım oranları, motor gelişim düzeyleri ve kapsayıcı spor uygulamaları üzerine nicel ağırlıklı çalışmalar bulunmaktadır (Akşit vd., 2022; Maceachern, 2021). Bununla birlikte, spor deneyiminin aileler tarafından nasıl anlamlandırıldığı, hangi koşullarda desteklendiği ya da sınırlandığı ve sosyal bağlamın bu süreci nasıl şekillendirdiği üzerine nitel çalışmalar görece sınırlıdır. Türkiye bağlamında ise spor katılımının annelerin deneyimleri üzerinden çok boyutlu olarak incelendiği araştırmalar oldukça azdır (Katran, 2024). Bu durum, spor katılımının yalnızca performans ya da katılım sıklığı üzerinden değil; sosyal ilişkiler, çevresel koşullar ve kurumsal etkileşimler bağlamında değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır (Katran, 2024).

Özel gereksinimli çocuklar için spor ortamı bazen akran kabulünü güçlendiren bir alan olabilirken (İlhan, 2008), bazen de dışlanma, yanlış anlaşılma ya da fiziksel erişim engelleri nedeniyle kırılgan bir deneyime dönüşebilmektedir (Yüksel ve Tanrıverdi, 2019). Aynı şekilde öğretmen ve antrenörlerin özel eğitim konusundaki bilgi ve farkındalık düzeyi, sürecin destekleyici mi yoksa zorlayıcı mı olacağını belirleyen temel değişkenlerden biridir (Aykut vd., 2016; Kumaş ve Süer, 2020). Fiziksel ortamın akustik

özellikleri, kalabalık düzeyi ve erişilebilir tasarımı dahi katılımın sürdürülebilirliğini etkilediği düşünülmektedir.

Bu durum, spor katılımının yalnızca çocuğun "yeterliliği" üzerinden açıklanamayacağını; aksine bireysel özellikler ile sosyal ve çevresel koşullar arasındaki etkileşimin belirleyici olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, spor ortamı bazı çocuklar için gelişimsel fırsatlar sunarken, bazıları için yüksek uyarıcı düzeyi, karmaşık sosyal kurallar ve performans beklentileri nedeniyle ek bir yük oluşturabilmektedir. Bu noktada katılımın niteliği, çocuğun tanısından çok, ortamın nasıl düzenlendiği ve yetişkinlerin nasıl konumlandığı ile ilişkilidir.

Akran ilişkileri spor bağlamında ayrı bir önem taşımaktadır. Spor ortamı, iş birliği, rekabet ve grup dinamikleri içeren bir sosyal alan olduğundan, farklı gelişimsel özelliklere sahip çocukların bu ortamda kabul görmesi her zaman kendiliğinden gerçekleşmemektedir (Şahin ve Şahin, 2020). Özellikle iletişim güçlükleri, davranışsal farklılıklar ya da performans temelli değerlendirmeler, akran ilişkilerini kırılgan hâle getirebilmektedir. Bu durum, sporun bir yandan sosyal bütünleşme aracı olabileceğini (Küçükbaş-Duman, 2020); bir yandan da uygun düzenlemeler yapılmadığında dışlanma riskini de barındırdığını göstermektedir.

Bu bağlamda öğretmen ve antrenörlerin yaklaşımı, spor deneyiminin yönünü belirleyen önemli bir unsurdur. Özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarını tanıyabilen, yönergeleri uyarlayabilen ve akran grubunu kapsayıcı bir anlayışla yönlendirebilen bir yetişkin, spor ortamını destekleyici bir gelişim alanına dönüştürebilmektedir. Buna karşılık bilgi eksikliği ya da standartlaştırılmış beklentiler, çocuğun yetersizlik algısını pekiştirebilmektedir. Spor, pedagojik bir alan olarak ele alınmalı ve kapsayıcı uygulamalarla desteklenmelidir.

Fiziksel çevre koşulları da katılımın sürdürülebilirliği açısından belirleyicidir (Aktaş vd., 2025). Gürültü düzeyi, mekânın kalabalıklığı, erişilebilirlik düzenlemeleri ve güvenlik unsurları, özel gereksinimli çocukların spor ortamında kalma süresini ve performansını doğrudan etkileyebilmektedir. Dolayısıyla spor katılımı yalnızca bireysel çaba ya da aile desteğiyle açıklanamayacak; çevresel ve kurumsal düzenlemelerle birlikte değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Bu çerçevede, özel gereksinimli çocukların spor deneyimlerini annelerin perspektifinden incelemek, sürecin görünmeyen boyutlarını ortaya koyma potansiyeli taşımaktadır. Anneler, çocuklarının spor alanındaki

ilerlemelerini, zorlanmalarını, sosyal kabul süreçlerini ve kurumsal deneyimlerini doğrudan gözlemleyen ve bu sürece aktif biçimde eşlik eden temel aktörlerdir. Bu nedenle onların deneyimleri, spor katılımının yalnızca sonuçlarını değil, sürecin dinamiklerini de anlamaya imkân sunacağı düşünülmektedir.

Problem Durumu

Özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların spor ve fiziksel aktiviteye katılımı, fiziksel gelişim, sosyal uyum ve psikososyal iyilik hâli açısından önemli bir alan olarak kabul edilmektedir. Ancak bu çocukların spor süreçlerine katılımı yalnızca bireysel yeterliliklerle değil; aile desteği, akran ilişkileri, öğretmen ve antrenör yaklaşımları ile fiziksel çevrenin koşulları gibi çok boyutlu değişkenlerle şekillenmektedir. Alanyazında özel gereksinimli çocukların eğitsel süreçleri üzerine çeşitli çalışmalar bulunmasına karşın, spor katılım deneyiminin annelerin bakış açısıyla bütüncül biçimde ele alındığı çalışmalar sınırlıdır. Bu durum, özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların spor ortamlarında karşılaştıkları güçlüklerin, destekleyici unsurların ve çevresel faktörlerin annelerin deneyimleri üzerinden derinlemesine incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu araştırmanın temel problemi, özel eğitimde çocuğu bulunan annelerin görüşlerine göre, çocuklarının spor ve fiziksel aktiviteye katılım süreçlerinin nasıl şekillendiğini ve bu süreçte hangi bireysel, sosyal ve çevresel faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymaktır.

Bu temel problem doğrultusunda araştırmada aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. Özel eğitimde çocuğu bulunan annelerin görüşlerine göre, çocukların spor ve fiziksel aktiviteye katılım biçimleri ve tercih edilen spor türleri nelerdir?
2. Özel eğitimde çocuğu bulunan annelerin görüşlerine göre, çocuklar spor sırasında hangi alanlarda zorlanmaktadır?
3. Özel eğitimde çocuğu bulunan annelerin görüşlerine göre, çocukların akran ilişkilerinde yaşadıkları uyum, dışlanma ve kırılganlık deneyimleri nelerdir?
4. Özel eğitimde çocuğu bulunan annelerin görüşlerine göre, öğretmen ve antrenörlerle yaşanan iş birliği süreci nasıl ilerlemektedir ve bu süreçte hangi zorluklar ortaya çıkmaktadır?
5. Özel eğitimde çocuğu bulunan annelerin görüşlerine göre, tesis, park ve okul ortamlarının fiziksel koşulları çocukların spor katılımını nasıl etkilemektedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde fenomenoloji (olgubilim) desenine göre tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar, bireylerin yaşantılarını, deneyimlerini ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır (Creswell, 2014; Merriam, 2018). Fenomenoloji ise belirli bir olguya ilişkin bireylerin öznel deneyimlerini ve bu deneyimlerin ortak anlam yapısını ortaya çıkarmaya odaklanır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu çalışmada ele alınan olgu, özel gereksinimli çocukların spor ve fiziksel aktiviteye katılım sürecidir. Araştırma, bu süreci doğrudan deneyimleyen annelerin yaşantılarını, karşılaştıkları zorlukları ve sürece yükledikleri anlamları ortaya koymayı amaçladığından fenomenolojik desen tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu kapsamda örneklem belirlenirken ölçüt örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmaya dahil edilecek katılımcılar için belirlenen temel ölçütler; katılımcının anne olması, özel gereksinimli bir çocuğa sahip olması, çocuğun özel eğitim hizmeti alıyor olması ve düzenli olarak spor ya da fiziksel aktiviteye katılıyor olmasıdır. Bu ölçütleri karşılayan toplam, Düzce'de yaşayan 13 anne araştırma grubunu oluşturmuştur. Tablo 1 incelendiğinde çalışma grubunun 26 ile 52 yaş arasında değişen 13 anneden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların yaş ortalaması yaklaşık olarak orta yetişkinlik dönemine karşılık gelmektedir (≈ 38-40 yaş aralığı). Bu durum, annelerin hem ebeveynlik deneyimi hem de uzun süreli bakım sorumluluğu açısından belirli bir yaşam tecrübesine sahip olduklarını göstermektedir. Özellikle 50 yaş üzerindeki katılımcıların (K6 ve K13) daha uzun süredir özel gereksinimli çocuk ebeveynliği deneyimine sahip olma ihtimali yüksektir. Katılımcıların tamamının evli olması, araştırmanın aile yapısı açısından homojen bir örneklem sunduğunu göstermektedir. Ancak mesleki dağılıma bakıldığında annelerin büyük çoğunluğunun ev hanımı olduğu (n=9) görülmektedir. Çalışan katılımcı sayısı sınırlıdır (K8-satış elemanı; K10-özel ticaret; K12-okul öncesi öğretmeni; K11-sosyal hizmetler kökenli ancak şu anda ev hanımı).

Eğitim düzeyi dağılımı incelendiğinde katılımcıların ilkokuldan ön lisansa kadar farklı eğitim geçmişlerine sahip olduğu görülmektedir. Ön lisans

mezunu katılımcı sayısı dikkat çekicidir (K1, K4, K11, K12). Bunun yanında ilkokul mezunu katılımcılar da bulunmaktadır (K2, K6, K9). Toplam çocuk sayısına bakıldığında çoğu katılımcının bir özel gereksinimli çocuğa sahip olduğu, yalnızca K3'ün iki özel gereksinimli çocuğu olduğu görülmektedir. Bu durum, K3'ün bakım yükünün diğer katılımcılara kıyasla daha ağır olabileceğini göstermektedir. Ayrıca bazı katılımcıların birden fazla çocuğa sahip olması (örneğin K13-dört çocuk) aile içi kaynak paylaşımı ve ebeveyn ilgisi açısından önemli bir değişken olarak değerlendirilebilir. Özel gereksinimli çocukların yaşları 2,5 ile 12 arasında değişmektedir. Bu aralık erken çocukluk ve orta çocukluk dönemlerini kapsamaktadır. En küçük yaş grubu (2,5 yaş-K3 ve K11) henüz erken müdahale dönemindeyken, 12 yaşındaki çocuklar (K2, K6) daha ileri gelişimsel aşamadadır.

Tanı dağılımı incelendiğinde nörogelişimsel ve fiziksel yetersizliklerin birlikte yer aldığı heterojen bir yapı görülmektedir. Otizm (K1, K2, K5) en sık karşılaşılan tanılardan biridir. Down sendromu (K11, K12, K13), serebral palsi (K3, K9), öğrenme güçlüğü ve disleksi (K6, K8), görme engeli (K10), konuşma gecikmesi (K4) ve nadir genetik durumlar (K7-18. kromozom eksikliği) örneklemde yer almaktadır. Bu çeşitlilik, araştırmanın yalnızca tek bir tanı grubuna değil, farklı özel gereksinim türlerine odaklandığını göstermektedir. Cinsiyet dağılımında erkek çocukların sayıca daha fazla olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu hazırlanırken öncelikle ilgili alanyazın incelenmiş, özel gereksinimli çocukların spor ve fiziksel aktiviteye katılım süreçlerine ilişkin kuramsal ve uygulamaya dayalı çalışmalar gözden geçirilmiştir. Sorular, annelerin deneyimlerini ayrıntılı biçimde ifade edebilecekleri açık uçlu yapıda düzenlenmiştir. Görüşme formunun kapsam geçerliğini güçlendirmek amacıyla spor bilimleri alanından bir uzman ve özel eğitim alanından bir uzman olmak üzere iki uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan alınan geri bildirimler doğrultusunda bazı soruların ifadeleri sadeleştirilmiş, bazı sorular birleştirilmiş ve alt sorular netleştirilmiştir. Son hâli verilen görüşme formu pilot uygulama sonrası uygulanabilir bulunmuştur.

Tablo 1. Çalışma grubuna ait demografik özellikler

Katılımcı	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Düzeyi	Meslek	Toplam Çocuk Sayısı	Özel Gereksinimli Çocuk Sayısı	Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşı	Cinsiyet	Tanı
K1	36	Evli	Ön lisans	Ev hanımı	1	1	8	Erkek	Otizm
K2	42	Evli	İlkokul	Ev hanımı	2	1	12	Erkek	Otizm
K3	37	Evli	Ortaöğretim	Ev hanımı	3	2	12 / 2,5	Kız	Serebral palsi + epilepsi / Spastik parapleji
K4	34	Evli	Ön lisans	Ev hanımı	1	1	5	Erkek	Konuşma gecikmesi
K5	39	Evli	Lise	Ev hanımı	1	1	8	Kız	Otizm
K6	50	Evli	İlkokul	Ev hanımı	3	1	12	Kız	Öğrenme güçlüğü
K7	36	Evli	Lise	Ev hanımı	1	1	5	Kız	18. kromozom eksikliği (Edwards sendromu)
K8	36	Evli	Lise	Satış elemanı	1	1	9	Erkek	Disleksi (Öğrenme güçlüğü)
K9	26	Evli	İlkokul	Ev hanımı	2	1	8	Erkek	Serebral palsi
K10	43	Evli	Lise	Özel ticaret	1	1	9	Kız	Görme engeli
K11	34	Evli	Ön lisans	Ev hanımı	1	1	2,5	Kız	Down sendromu
K12	32	Evli	Ön lisans	Öğretmen	1	1	5	Kız	Down sendromu
K13	52	Evli	Lise	Ev hanımı	4	1	12	Erkek	Down sendromu

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri 2025-2026 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde toplanmıştır. Veri toplama sürecine başlamadan önce Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan gerekli etik izin alınmıştır. Ardından özel eğitim kurumları ile iletişime geçilmiş ve araştırma ölçütlerini karşılayan gönüllü annelere ulaşılmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, gönüllü katılım esas alınmış ve ses kaydı için yazılı/onaylı izin alınmıştır. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş ve her görüşme ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşme kayıtları araştırmacı tarafından birebir deşifre edilmiştir. Deşifre edilen veriler üzerinde tematik analiz uygulanmıştır. Tematik analiz sürecinde veriler öncelikle tekrar tekrar okunmuş, anlamlı ifadeler kodlanmış, benzer kodlar bir araya getirilerek alt temalar oluşturulmuş ve son aşamada ana temalara ulaşılmıştır. Analiz süreci Braun ve Clarke'ın (2006) önerdiği tematik analiz aşamaları doğrultusunda yürütülmüştür. Örnek tema oluşturma süreci Tablo 2'de sunulmuştur:

Tablo 2. Örnek tema oluşturma süreci

Tema	Örnek Kodlar
Tema 1: Sporun Tercih Edilen Türleri ve Kurumsal Katılım Biçimleri	Yüzme, futbol, jimnastik; kurumsal katılım, rehabilitasyon amaçlı spor; aile yönlendirmesi
Tema 2: Spor Sırasında Yaşanan Zorluklar	Komut alma güçlüğü; motor koordinasyon sorunu, duyusal sorunu, bedensel sınırlılık; zorlanma yaşamama
Tema 3: Akran İlişkilerinde Uyum, Dışlanma ve Kırılganlık	Sosyal geri çekilme; oyuna katılamama, akran zorbalığı; dışlanma, öğretmen müdahalesi
Tema 4: Öğretmen ve Antrenörlerle İş Birliği Süreci	İletişim eksikliği; yanlış değerlendirme, çözüm odaklı değerlendirme, mesleki değerlendirme, güven ve memnuniyet
Tema 5: Fiziksel Ortamın Katılımı Belirleyen Gücü	Gürültü ve kalabalık; erişilebilirlik sorunu, öz alan ihtiyacı; tesis yetersizliği, sosyal dışlayıcılık

Geçerlik ve Güvenirlik

Bu araştırmada nitel çalışmalarda geçerlik ve güvenirliği sağlamak amacıyla inandırıcılık (credibility), aktarılabilirlik (transferability), tutarlılık (dependability) ve doğrulanabilirlik (confirmability) ölçütleri dikkate alınmıştır (Lincoln & Guba, 1985). Öncelikle veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu uzman görüşü doğrultusunda geliştirilmiş, spor bilimleri ve özel eğitim alanından iki uzmanın geri bildirimleri doğrultusunda sorular netleştirilmiş ve kapsam geçerliği güçlendirilmiştir.

Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş, katılımcıların onayı alınarak ses kaydı yapılmış ve veriler eksiksiz biçimde deşifre edilmiştir.

İnandırıcılığı artırmak amacıyla veri analiz sürecinde tematik analiz adımları sistematik biçimde izlenmiş, kodlama süreci araştırmacı tarafından birden fazla kez gözden geçirilmiş ve temalar arasında tutarlılık sağlanmıştır. Ayrıca elde edilen bulgular doğrudan veriyle karşılaştırılarak yorumların veri temelli olmasına özen gösterilmiştir. Aktarılabilirliği desteklemek amacıyla katılımcı özellikleri ve araştırma bağlamı ayrıntılı biçimde betimlenmiştir. Tutarlılığı sağlamak için analiz süreci şeffaf biçimde raporlanmış ve kodlama süreci kayıt altına alınmıştır. Doğrulanabilirliği güçlendirmek amacıyla araştırmacı, analiz sürecinde öznel varsayımlarını kontrol altında tutmaya çalışmış ve yorumların kişisel kanaatlerden ziyade veri örüntülerine dayanmasına dikkat etmiştir. Bu önlemler, araştırmanın bilimsel güvenilirliğini artırmayı hedeflemektedir.

BULGULAR

Bu araştırmada annelerle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Analiz sürecinde spor ve fiziksel aktiviteye katılım deneyiminin çok boyutlu bir yapı sergilediği görülmüş ve bulgular beş ana tema altında toplanmıştır.

Tema 1: Sporun Tercih Edilen Türleri ve Kurumsal Katılım Biçimleri

Annelerin anlatıları bir arada okunduğunda, özel gereksinimli çocukların spor ve fiziksel aktiviteye katılımının tek boyutlu bir deneyim olmadığı görülmektedir. Spor, bazı çocuklar için düzenli ve kurumsal bir faaliyet alanı iken; bazıları için arzu edilmesine rağmen çeşitli engeller nedeniyle sınırlı kalan bir imkân, bazıları için ise doğrudan rehabilitasyon sürecinin bir parçasıdır. Bu tabloyu birleştiren temel unsur ise annenin çabası ve yönlendirmesidir.

Yüzme en sık karşılaşılan etkinliktir. Ancak yüzme burada yalnızca bir spor dalı değildir; çocuğun hareket etmesi, keyif alması ve gelişmesi için bilinçli olarak seçilmiş bir alandır. K1'in sözleri bu çabayı açık biçimde göstermektedir: "*Boş zamanlarımız da okuldan geldikten sonra yüzme havuzuna getiriyorum. Yüzmeyi çok seviyor, yürüyüşü çok seviyor, gezmeyi çok seviyor. Elimizden geldiği kadar da sporsal alanlarda da gelişmesini sağlıyoruz*.". Bu ifadede annenin "elimden geldiği kadar" demesi, sporun doğal bir süreçten ziyade bilinçli bir destekleme pratiği olduğunu

düşündürmektedir. Aynı katılımcı sporun davranışsal yönünü de açmaktadır: "*Spor olarak da genellikle hareket eğitimi işte komut alma üzerinde çalışıyorlar. Parkur, hareket eğitimi, ön disiplin açısından. Komut almada zorlandığı için ilk zamanlarda biraz sıkıntılı bir süreçleri geçti*." Burada spor, yalnızca enerji atılan bir alan değil; komut alma, disiplin ve uyum geliştirme sürecinin bir parçasıdır. İlk zamanların "sıkıntılı" geçmesi ise katılımın kendiliğinden değil, emek gerektiren bir süreç olduğunu göstermektedir.

Bazı çocuklar kurumsal sistem içinde daha yapılandırılmış bir deneyim yaşamaktadır. K2'nin anlatımı bu açıdan dikkat çekicidir: "*Gençlik Spor İl Müdürlüğü'ne ait kapalı yüzme havuzunda yüzme dersleri alıyor. Ayrıca Gençlik Spor İl Müdürlüğü'nün lisanslı yüzücüsü olarak devam ediyor*." Burada çocuk yalnızca bir kursa giden birey değil; "lisanslı yüzücü" olarak tanımlanmaktadır. Bu ifade, sporun çocuğa bir kimlik ve aidiyet alanı açtığını düşündürmektedir. Aynı zamanda annenin memnuniyet ifadesi, öğretmen desteğinin sürecin sürdürülebilirliğinde önemli olduğunu göstermektedir: "*Oradaki öğretmenlerimizin gerek ilgisi, bize yardımcı olmaları konusunda çok memnunuz. Güzel bir eğitim oluyor*." Bazı çocukların katılımı daha çok yönlendirmeye dayalıdır. K3'ün ifadesi bunu sade biçimde ortaya koymaktadır: "*Yani öğretmenlerini gösterdiği şekilde yapıyor. Hani yürüme şeklinde*." Bu cümle, fiziksel aktivitenin spontane bir katılım değil, öğretmen rehberliğinde ilerleyen bir süreç olduğunu düşündürmektedir.

Öte yandan spor her zaman erişilebilir değildir. K4'ün deneyimi, sistemin katı kurallarıyla karşılaşmayı göstermektedir: "*Yani bir yüzmeye karar vermiştik. Yüzmede yaş sınırı olduğu için çocuğumu almadılar*." Bu ifade, spor sisteminin standart yaş uygulamalarının özel gereksinimli çocuklar için esneklik göstermediğini düşündürmektedir. Aynı anne çocuğunun sosyal yönünü vurgulayarak başka alanlara yönelme isteğini dile getirmektedir: "*Çocuğum çünkü çok sosyal bir çocuk*." Burada spor, çocuğun enerjisini ve sosyalliğini destekleyecek bir alan olarak görülmektedir. Yüzme dışında farklı etkinliklerin de yer aldığı görülmektedir. K5'in anlatımı hem yapılandırılmış hem de serbest etkinlikleri bir arada göstermektedir: "*Özel bir yüzme kursuna gidiyor. Hareket eğitimine götürüyorum. Bunlar dışında parkta oynamayı, koşmayı çok seviyor*." K8 düzenli katılımı daha net bir şekilde ifade etmektedir: "*Evet, düzenli olarak spor yaptırıyoruz. Şu an spora gönderiyoruz, yüzmeye gönderiyoruz çocuğumuzu. Ve futbol*." Bu ifadede "spor yaptırıyoruz" ve "gönderiyoruz" sözcükleri, katılımın ebeveyn organizasyonu ile gerçekleştiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bazı çocuklar için fiziksel aktivite doğrudan tedavi sürecinin parçasıdır. K11'in sözleri bunu

göstermektedir: "*Yani şöyle, şu anda yürümediği için ayakta durumu olarak genel olarak onları çalıştırılıyor. Fizik tedavi olarak alıyor*." Bu noktada spor, performans ya da sosyalleşme alanı olmaktan çok işlevsel kazanımlar için yürütülen bir müdahaledir.

Son olarak, çocukların çok yönlü etkinliklere katılımı aile için ayrı bir yük getirebilmektedir. K10 bunu açık biçimde ifade etmektedir: "*Buz pateni. İngilizce kursu eğer giriyorsa tabii ki. Piyanoya gidiyor. Aslında aktif bir çocuk da biz zaman zaman yetişemiyoruz diyelim*." Bu cümle, sporun yalnızca çocuğun isteğiyle değil, ailenin zaman ve enerji kapasitesiyle de sınırlı olduğunu göstermektedir.

Birinci temaya ait özet gösterim Şekil 1'de verilmiştir:

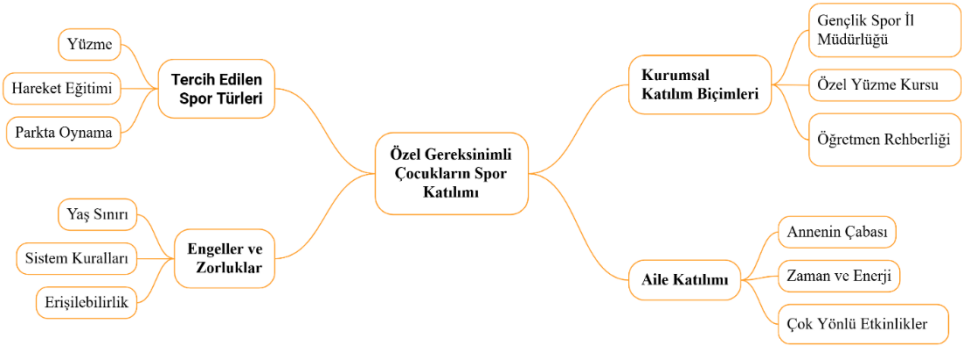

Şekil 1. Birinci Temaya Ait Özet Gösterim

Tema 2: Spor Sırasında Yaşanan Zorluklar

Annelerin anlatıları birlikte okunduğunda spor sürecinde yaşanan zorlanmaların yüzeysel ve tek boyutlu olmadığı açıkça görülmektedir. Zorlanma, bazı çocuklarda komut alma ve yapılandırılmış disiplinle karşılaşma anında ortaya çıkarken; bazı çocuklarda beden kontrolü, mekânsal farkındalık ya da ayakta durma gibi temel motor işlevlerde kendini göstermektedir. Bazı çocuklar için ise spor güçlü bir alan olup herhangi bir zorlanma yaşanmamaktadır. Bu çeşitlilik, spor ortamının çocukların bireysel farklılıklarını görünür kılan bir alan olduğunu göstermektedir.

K1'in ifadesi, sporun yapılandırılmış doğası ile çocuğun rahatlık ihtiyacı arasındaki gerilimi açık biçimde ortaya koymaktadır: "*Yani bazı komut almalarında öğretmenlerin de dediğine göre yapmak istemiyor. Ağladığınızı söylüyorlar. Çünkü çok baskı ve zorlamaya gelemiyor*." Burada zorlanma yalnızca komutu anlamama değil; baskı algısı karşısında ortaya

çıkan duygusal tepkiyi de içermektedir. Spor ortamı çocuğun sınırlarını zorladığında ağlama ve geri çekilme gibi tepkiler ortaya çıkabilmektedir. Ancak aynı anne şunu da söylemektedir: "*Yüzmeyi çok seviyor. Orada çok mutlu oluyor*." Bu iki ifade birlikte düşünüldüğünde, çocuğun spora karşı olmadığı; fakat sporun sunuluş biçiminin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Yani mesele sporun kendisi değil, spordaki talep düzeyidir. Motor gelişimle ilgili zorlanmalar daha yapısal bir düzeye işaret etmektedir. K7'nin ayrıntılı anlatımı bunu net biçimde göstermektedir: "*Kaba motor. Yani yaşıtlarına göre daha sınırlı alanda yürümesi… yukarı yükseklik ya da alçaklık algısının olmaması. Daha yakın uzak algısının çok olmaması*." Bu ifade yalnızca fiziksel güç eksikliğini değil, beden-mekân ilişkisinin zayıflığını göstermektedir. Spor alanı bu çocuk için koordinasyon, denge ve mekânsal farkındalık gerektiren karmaşık bir çevreye dönüşmektedir.

Benzer şekilde K11'in ifadesi zorlanmanın daha temel bir düzeyde yaşandığını göstermektedir: "*Fizik tedaviyi düşünürsek ayakta durmaya zorlanıyor*." Bu durumda spor, performans değil, temel postür ve denge mücadelesidir. Ayakta durmakta zorlanan bir çocuk için spor etkinliği zaten yüksek eşikli bir deneyimdir. K12'nin sözleri ise beden ve bilişin birlikte çalışması gerektiğini göstermektedir: "*Vücudunu kontrol etmekte zorlanıyor ve ayrıca zihinsel bir sorun yaşadığından dolayı bazı konularda geride kalabiliyor*." Bu ifade, spor sürecinde yalnızca kas gücünün değil; planlama, dikkat ve zihinsel işlemlemenin de devrede olduğunu ortaya koymaktadır.

Bilişsel işlemleme ve komut karmaşası özellikle K8'de netleşmektedir: "*Çocuğum şöyle disleksi olduğu için zaten hızlı anlamada zorlanabiliyor. Özellikle birden fazla komutlarda karışıklık yaşayabiliyor kendince. Sağ sol karıştırdığı için de oyunda hatalar yapabiliyor*." Burada spor ortamı, hızlı komut değişimleri ve yön tayini gerektiren bir alan olduğu için bilişsel yük artmaktadır. Bu yük arttıkça hata yapma ihtimali yükselmekte ve çocuk kendini zorlanmış hissetmektedir. Duyusal ortamın etkisi de göz ardı edilemez. K5'in ifadesi bu noktayı çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır: "*Gürültülü ortamları sevmiyor. Kalabalık ortamlarda dikkati dağılıyor, zorlanıyor*." Bu deneyim, zorlanmanın her zaman çocuğun kapasitesiyle ilgili olmadığını; bazen çevrenin düzenlenmemiş yapısından kaynaklandığını göstermektedir. Gürültü ve kalabalık, özellikle duyusal hassasiyeti olan çocuklar için performans düşürücü bir faktöre dönüşmektedir. Buna karşılık bazı anneler zorlanma olmadığını özellikle vurgulamaktadır. K4 açık biçimde şunu söylemektedir: "*Zorlandığı durumlar yok ama sporla ilgili Çocuğumun yani bedensel, fiziksel hiçbir sıkıntısı yok*." K9 ve K10'un ifadeleri ise sporun

çocuk için güçlü bir alan olduğunu göstermektedir: "*Hiç de olmadı. Tam tersi hatta çok beğeniyorlar çocuğumu.*" (K9). "*Hiçbir şekilde zorlanmıyor ya. Aksine hocaları da çok memnun.*" (K10). Bu ifadeler, özel gereksinimli olmanın spor sürecinde mutlaka zorlanma yaşanacağı anlamına gelmediğini açık biçimde göstermektedir. Bazı çocuklar için spor, tam tersine kabul ve takdir gördükleri bir alan olabilmektedir. Son olarak K13, henüz spor deneyimi olmadığı için net bir değerlendirme yapamamaktadır: "*Hani bir spora da yollayamadığım için bilmiyorum… şu an gitmediği için o yüzden bir şey diyemeyeceğim*." Bu ifade, spor katılımının yokluğunun deneyimsel veriyi de ortadan kaldırdığını göstermektedir.

İkinci temaya ait özet gösterim Şekil 2'de verilmiştir:

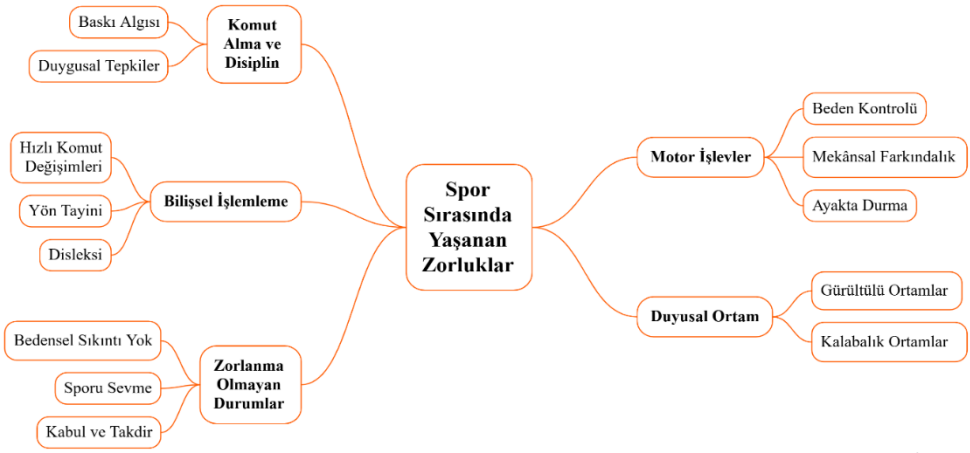

Şekil 2. İkinci Temaya Ait Özet Gösterim

Tema 3: Akran İlişkilerinde Uyum, Dışlanma ve Kırılganlık

Annelerin anlatıları birlikte değerlendirildiğinde, özel gereksinimli çocukların akran ilişkilerinin oldukça kırılgan ve değişken bir yapı sergilediği görülmektedir. Bazı çocuklar akranlarıyla uyumlu ilişkiler kurabilirken, bazıları sosyal etkileşime katılmakta zorlanmakta; bazıları ise açık biçimde dışlanma ya da alay edilme deneyimi yaşamaktadır. Bu tablo, akran ilişkilerinin çocuğun bireysel özellikleri kadar çevresel kabul düzeyi ve öğretmen müdahalesiyle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Bazı çocuklarda sosyal geri çekilme ve akran etkileşiminden kaçınma dikkat çekmektedir. K1'in anlatımı bu durumu oldukça çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır: "*Özellikle oyun alanlarında getirdiğim zamanlar akranlarıyla*

oynamıyor. Kendi halinde oynuyor. Yanına birisi yaklaştığı zaman onun yaklaşmasına izin vermiyor. Genelde kendi dünyasına çekiliyor. Dünyasına çekildiği zaman da bazen de o ortamda çığlık atıyor." Bu anlatı, çocuğun yalnızca akranlarıyla etkileşim kurmakta zorlanmadığını, aynı zamanda sosyal ortamın onun için aşırı uyarıcı ve zorlayıcı olabildiğini göstermektedir. Çığlık atma davranışı, sosyal ortamın çocuk üzerinde bir gerilim oluşturduğunu düşündürmektedir.

Bazı çocuklarda ise iletişim kurma isteği olmakla birlikte, bunu uygun biçimde sürdürememe söz konusudur. K3 bu durumu şöyle ifade etmektedir: "*Aslında oynamak istiyor ama onlara zarar verme durumu oluyor. Böyle vurarak oynamaya çalışıyor*." Burada sosyal niyet vardır; ancak davranışın biçimi akranlar tarafından kabul edilebilir değildir. Bu durum, sosyal beceri eksikliğinin ilişki kurma isteğini gölgelediğini göstermektedir.

Benzer şekilde K5 şunları söylemektedir: "*Yaşıtları oyun kurarken nasıl dahil olacağını bazen bilmiyor. Geçen gün parkta oynarken çocukların topunu alıp kaçtı*." Bu anlatı, sosyal kuralları okuma ve oyuna uygun biçimde katılma konusunda yaşanan güçlüğü göstermektedir. Açık dışlanma deneyimleri de bazı annelerin anlatılarında yer almaktadır. K6 bunu net biçimde dile getirmektedir: "*12 çocukta bir tanesi dışlamıyor, öbür 11'i dışlıyor. En büyük sorunumuz dışlanma oluyor, kabullenme*." Bu ifade, çocuğun sistematik biçimde grup dışında bırakıldığını göstermektedir. Benzer bir durum K12'de de görülmektedir: "*Görüntü olarak bazı farklılıklarımız olduğu için ilk başta gören kişilerde farklı bir bakış açısı ya da onu dışlama gibi olabiliyor.*"

Burada dışlanma, doğrudan görünür farklılık üzerinden gelişmektedir. Ancak K12 öğretmen desteğinin belirleyici olduğunu da eklemektedir: "*Sonrasında öğretmenin de yardımını alarak biz bu durumu aştık*." K8'in anlatımı ise alay edilme ve eleştirilme deneyimini göstermektedir: "*Arkadaşları okuma konusunda zorlandığını fark ettiler. Ve onunla dalga geçmişler. Futbol sırasında da oyunu yanlış anladığında arkadaşları eleştirmişler onu*." Bu ifade, akademik ve sportif performansın akran grubu içinde görünür hale geldiğinde kırılganlık yaratabildiğini göstermektedir. Ancak burada da öğretmen müdahalesi koruyucu bir rol oynamıştır.

Bazı çocuklar ise fiziksel sınırlılık nedeniyle akran etkileşiminden uzak kalmaktadır. K11 bunu şöyle dile getirmektedir: "*Yürümediği için çok böyle akranlarla bir şey yapamıyor*." Bu durumda sorun doğrudan dışlanma değil; fiziksel kapasitenin sosyal katılımı sınırlandırmasıdır.

K13'ün ifadesi ise daha yapısal bir yalnızlığa işaret etmektedir: "*Yaşıtlarıyla arkadaşlık yapamıyorlar ilişki kuramadıkları için… dışarıda arkadaşı yok. Çünkü kimse kabul etmiyor o da ilişki kuramıyor*". Bu sözler hem kabul edilmeme hem de ilişki kuramama durumunun iç içe geçtiğini göstermektedir. Buna karşılık bazı anneler çocuklarının akran ilişkilerinde ciddi bir sorun yaşamadığını ifade etmektedir. K2 şunları söylemektedir: "*Uyumlu bir çocuk. Akranlarıyla gayet güzel anlaşıyor*". K4 de benzer biçimde olumlu bir tablo çizmektedir: "*Hiçbirinde sen konuşamıyorsun dalga geçme falan yok*". Ancak aynı katılımcı geleceğe ilişkin bir kaygı da dile getirmektedir: "*5 yaş grubunda seneye mesela göndereceğim de bu şekilde giderse akran zorbalığına uğrar*". Bu ifade, şu an sorun yaşanmamış olsa bile, ilerleyen yaşlarda farklılaşmanın görünür hale gelmesiyle risk artabileceği endişesini göstermektedir. K9 ve K10 da genel olarak olumlu deneyim aktarmaktadır: "*Akranlarından dışlanma yok. Çok seviyorlar*" (K9). "*Gayet iyiyiz yani. Psikolojikte herhangi bir sorunumuz yok*" (K10).

Üçüncü temaya ait özet gösterim Şekil 3'te verilmiştir:

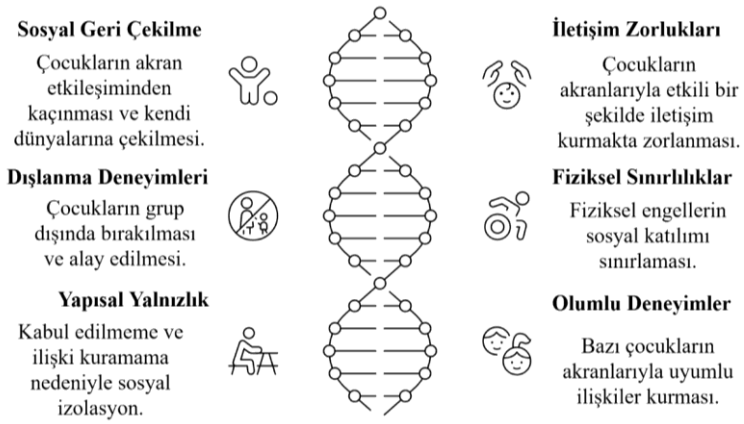

Şekil 3. Üçüncü Temaya Ait Özet Gösterim

Tema 4: Öğretmen ve Antrenörlerle İş Birliği Süreci

Annelerin anlatıları, öğretmen ve antrenörlerle yaşanan deneyimlerin büyük ölçüde iş birliği, iletişim ve bilgi paylaşımı üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Genel tabloya bakıldığında çoğu katılımcı doğrudan bir "çatışma" yaşamadığını ifade etse de bazı durumlarda bilgi eksikliği, yetersiz geri bildirim ya da çocuğun özel durumunun yeterince anlaşılmaması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların çözümünde ise velinin aktif müdahalesi ve açık iletişim belirleyici olmuştur.

K1'in anlatımı, görünürde bir sorun olmamasına rağmen iletişim eksikliğinin ailede güvensizlik yarattığını göstermektedir: "*Ders konularında bana çocukla ilgili bilgi vermiyordu. Video çekimi yapmıyordu. Çocuğun gelişimi hakkında çok detaya girmiyordu. Biz de o yüzden öğretmen değişikliği istedik*." Burada yaşanan problem açık bir çatışmadan ziyade şeffaflık eksikliğidir. Anne, çocuğun gelişimine dair somut geri bildirim alamadığı için çözümü öğretmen değişikliğinde bulmuştur. Bu durum, özel gereksinimli çocuklarda aile-öğretmen iletişiminin yalnızca destek değil, güven ilişkisi açısından da kritik olduğunu göstermektedir.

K8'in ifadesi ise öğretmenin başlangıçta çocuğun durumunu yanlış değerlendirdiğini ortaya koymaktadır: "*İlk başta öğretmenimiz çocuğumuzun özel bir çocuk olduğunu anlamadı. Çok bilgi sahibi değildi. Dikkat eksikliği olduğunu düşünmüştü*." Bu noktada sorun bilgi eksikliğidir. Ancak anne pasif kalmamış, sürece müdahil olmuştur: "*Ben de öğretmenimizle detaylı bir şekilde konuştum, durumumuzu anlattım. Rehber öğretmenimizden raporlarımızı gösterdim. Daha kısa ve net yönlendirmeler vermeye başladıktan sonra sorunumuz büyük ölçüde çözüldü*." Bu anlatı, öğretmenin tutumundan çok, bilgilendirilme düzeyinin belirleyici olduğunu göstermektedir. Doğru yönlendirme ve uyarlanmış komut yapısı ile sorun büyük ölçüde çözülmüştür.

K13'ün ifadesi ise öğretmenle yaşanan sürecin daha dalgalı ve süreklilik gösteren bir yapıda olduğunu göstermektedir: "*Oğlunun takıntıları oluyor… Bir hafta sonra o takıntı tekrar geliyor. Bir hafta sonra o takıntı bitiyor, başka bir şey geliyor. Hani öğretmenlerle de bunları yaşıyoruz. Yaşamaya da devam ediyoruz*." Burada sorun öğretmenin yaklaşımından çok, çocuğun değişken davranış örüntüsünden kaynaklanmaktadır. Ancak bu değişkenlik öğretmenle ilişkiyi de zorlaştırmaktadır. Süreç sabit bir problem değil, dönemsel dalgalanmalar içermektedir. Bununla birlikte katılımcıların önemli bir kısmı öğretmen ve antrenörlerle güçlü ve destekleyici bir ilişki yaşadıklarını belirtmiştir. K2'nin ifadesi nettir: "*Hiçbir sorun olmadı. Aksine her konuda bize destek ve yardımları oldu*." K4'ün anlatımı ise öğretmen yaklaşımının niteliğini ortaya koymaktadır: "*Gayet herkes ılımlı yaklaşıyor, güler yüzle yaklaşıyor, çözüm odaklı yaklaşıyor… Buradakiler müşteri olarak bakmıyor çocuğa. Ne sıkıntısı varsa çözüm odaklı gitmeye çalışıyorlar*." Bu ifade, çocuğa "müşteri" olarak değil birey olarak yaklaşılmasının aile için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca telafi derslerinin sunulması, kurumsal sorumluluğun sahiplenildiğini düşündürmektedir.

K6'nın sözleri öğretmenin akran ilişkilerindeki rolünü de göstermektedir: "*Öğretmenleri çok ilgileniyor. Çocuklara da söylüyor. Dışlamayın. O sizin gibi. Ona iyi davranın*." Bu anlatı, öğretmenin yalnızca akademik değil, sosyal kapsayıcılık açısından da belirleyici olduğunu göstermektedir. K12, öğretmenin özel eğitim bilgisine sahip olmasının süreci kolaylaştırdığını ifade etmektedir: "*Bizim buradaki antrenörümüz daha önce özel eğitim eğitimi almış olan bir öğretmen. Ondan dolayı birlikte çalışırken çok kolay ilerleyebildik*." Bu ifade açık bir biçimde şunu göstermektedir: Özel eğitim bilgisi olan bir öğretmenle çalışmak, süreci baştan itibaren daha sağlıklı ve sorunsuz hâle getirmektedir.

Diğer bazı katılımcılar ise doğrudan hiçbir sorun yaşamadıklarını vurgulamıştır. K3 şöyle demektedir: "*Normalde öğretmenlerini çok seviyor. Biz de öğretmenlerini seviyoruz*." K5: "*Şu ana kadar bir sorun yaşamadık*." K9: "*Tam tersi hatta çok beğeniyorlar çocuğumu. Evimize bile geldiler öğretmenleri*." K10: "*Gerçekten bütün antrenörler dahil öğretmenlerimiz… onların emeği bizden daha çok*." K11: "*Şu anda hiçbir problemimiz olmadı*." Bu ifadeler, öğretmen-veli ilişkisinin birçok durumda destekleyici ve güven temelli ilerlediğini göstermektedir.

Dördüncü temaya ait özet gösterim Şekil 4'te verilmiştir:

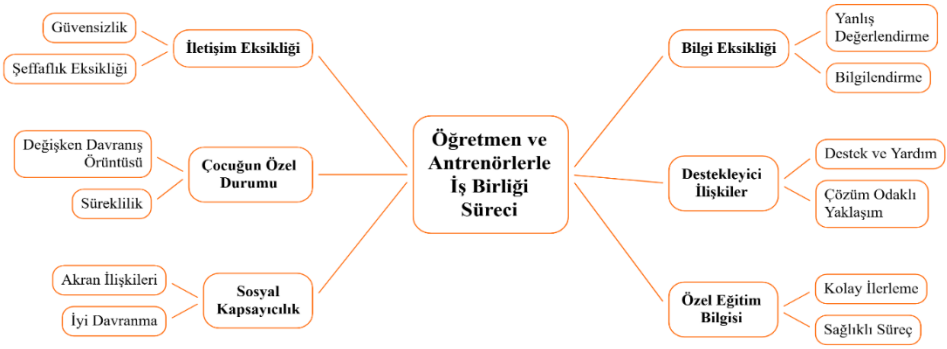

Görsel 4. Dördüncü Temaya Ait Özet Gösterim

Tema 5: Fiziksel Ortamın Katılımı Belirleyen Gücü

Annelerin anlatıları, tesis, park ve okul ortamlarının yalnızca "mekân" olmadığını; çocuğun spora katılıp katılamayacağını, ne kadar kalabileceğini, nasıl hissedeceğini ve hatta kabul görüp görmeyeceğini belirleyen temel bir faktör olduğunu göstermektedir. Fiziksel koşullar bazı çocuklar için imkân yaratırken, bazıları için açık bir engel ya da dışlanma zemini oluşturmaktadır.

Bu nedenle mesele sadece altyapı değil; erişilebilirlik, duyusal düzenleme ve toplumsal tutumların birleşimidir.

Öncelikle kalabalık ve gürültü, birçok çocuk için doğrudan sınır koyucu bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. K8'in ifadesi bu durumu teknik bir düzeyde ortaya koymaktadır: "*Özellikle kalabalık ve gürültülü ortamlar çocuğumun durumunu çok etkiliyor. Kapalı spor salonlarımızda da yankı oluştuğu için bazen komutlarımızı kaçırabiliyoruz*." Burada yankı gibi akustik bir özellik bile performansı düşürmektedir. Aynı katılımcının şu ifadesi durumu daha netleştirmektedir: "*Daha düzenli ve sakin ortamlarda performansımız bayağı ilerledi*." Bu cümle açık bir karşılaştırma sunmaktadır: Ortam düzenlendiğinde çocuk ilerlemektedir. Dolayısıyla sorun çocuğun kapasitesinde değil, ortamın tasarımındadır.

Benzer biçimde K13'ün deneyimi, duyusal aşırı yüklenmenin dramatik sonucunu göstermektedir: "*Aşırı gürültülü ortamlara kesinlikle giremeyiz… O ağladı, ben ağladım, çıktık*." Bu anlatı, fiziksel koşulların sadece rahatsızlık değil kriz yaratabildiğini göstermektedir. Ortam çocuğu dışlamasa bile, tasarımıyla onu dışarı itmektedir. K3 öz alan eksikliğini şu sözlerle dile getirmektedir: "*Çok fazla insan olduğu için kızımın etkinlikleri birazcık daha kısıtlanıyor. Çünkü onlar için biraz öz alanlar yapılması gerekiyor*." Bu ifade, mevcut parkların "herkes için" tasarlandığını ama gerçekte herkes için erişilebilir olmadığını göstermektedir. Engelli çocuklar için özelleştirilmiş alan ihtiyacı açık biçimde dile getirilmektedir.

Fiziksel erişilebilirlik sorunu K7'de daha somut hale gelmektedir: "*Parkta örneğin merdivenleri çıkıp kaydıraktan tek başına kayamıyor*." Bu durum bağımsız katılımın mümkün olmadığını göstermektedir. Çocuk fiziksel tasarım nedeniyle oyunun dışında kalmaktadır. Burada dışlanma sosyal değil, mimaridir.

K4 ise konuyu bireysel deneyimin ötesine taşıyarak kamusal hizmet planlamasına dikkat çekmektedir: "*Bulunduğumuz ilçelerde çok büyük olmasa bile küçük kapalı bir havuz yapabilir […] Köy diye bırakıyorlar*." Bu sözler, mekânsal eşitsizliği ortaya koymaktadır. Hizmetler merkezde toplanmakta, kırsal alanlar ihmal edilmektedir. Bu da ailelerin erişimini doğrudan sınırlandırmaktadır. Bununla birlikte fiziksel ortamın yalnızca yapıdan ibaret olmadığı, sosyal tutumlarla da birleştiği görülmektedir. K13'ün şu sözleri dikkat *çekicidir: "Çok acımasız anneler ya da çocuklar var, niye getirdin diyen anneler oluyor*."

Bu ifade, kamusal alanın bazı ebeveynler tarafından "seçilmiş" bir alan gibi görülmesi nedeniyle özel gereksinimli çocukların varlığının sorgulandığını göstermektedir. Ancak aynı katılımcı güçlü bir karşı duruş sergilemektedir: "*Orası da herkese açık bir yer olduğu için rahatsız olan kendi gitsin*." Bu sözler, kamusal alan hakkının savunusudur. Fiziksel mekân yalnızca tasarım değil, aidiyet meselesidir.

Öte yandan bazı anneler ortamın destekleyici olduğunu belirtmektedir. K2: "*Parklar, tesisler, okul olsun çocuklarımıza uygun oyun alanları fazlasıyla var*." K12 ise fiziksel ortamın sosyal gelişime katkısını belirtmektedir: "*Çocuğun hep birlikte dışarıda olması ve fiziksel ortamı direkt yaşaması gayet olumlu bir şekilde etkiliyor*." Bu ifadeler, uygun düzenlendiğinde fiziksel ortamın çocuğu güçlendirdiğini göstermektedir. K1'in anlatımı ise fiziksel alanın sosyal beceri eksikliği ile birleştiğinde çocuğu geri çekilmeye ittiğini göstermektedir: "*Oyun alanlarına da girdiği zaman hemen girdiği gibi çıkıyor. Çünkü oyun oynamayı da çok bilmiyor*." Bu nedenle anne oyun terapisine yönelmektedir. Yani fiziksel alan tek başına yeterli değildir; sosyal beceri desteği ile anlam kazanmaktadır.

Beşinci temaya ait özet gösterim Şekil 5'te verilmiştir:

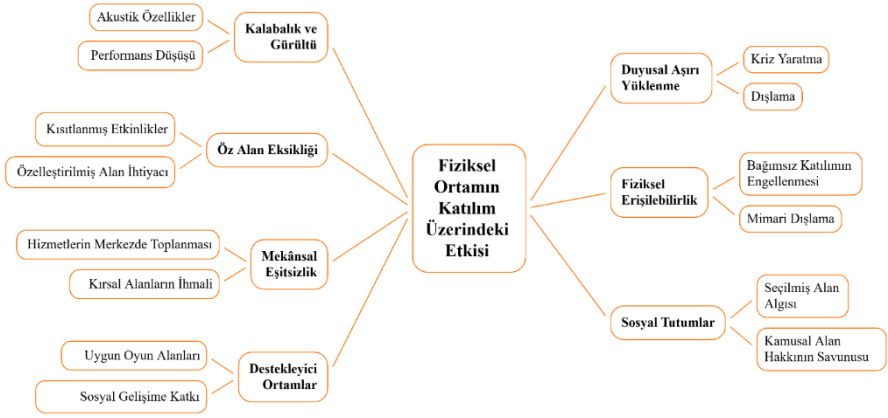

Görsel 5. Beşinci Temaya Ait Özet Gösterim

SONUÇ

Bu çalışmada spor katılımının homojen bir deneyim olmadığı; kurumsal, aile temelli ve rehabilitasyon odaklı farklı katılım biçimleri üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bulgular, özel gereksinimli çocukların spora katılımının bireysel kapasiteden ziyade aile yönlendirmesi ve kurumsal erişim olanaklarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, engelli

çocukların fiziksel aktiviteye katılımında aile desteğinin belirleyici rol oynadığını ortaya koyan çalışmalarla örtüşmektedir (Shields vd., 2012).

Yüzmenin öne çıkan bir spor türü olması literatürle tutarlıdır. Su temelli aktivitelerin, özellikle otizm spektrum bozukluğu ve motor koordinasyon güçlüğü yaşayan çocuklarda hem motor beceriler hem de davranışsal düzenleme üzerinde olumlu etkiler sağlayabildiği gösterilmiştir (Mortimer vd., 2014; Pan, 2010). Su ortamının düşük yerçekimi etkisi, proprioseptif geri bildirim ve kontrollü duyusal yapı sunması, ailelerin bu alanı tercih etmesinde etkili olabilir.

Kurumsal yapılar içinde lisanslı ve düzenli katılım sağlayan çocukların deneyimlerinin daha sürdürülebilir olduğu görülmektedir. Bu durum, yapılandırılmış spor programlarının kimlik gelişimi ve aidiyet duygusu üzerindeki olumlu etkilerine işaret eden bulgularla paraleldir (Şahin, 2023). Buna karşın yaş sınırı gibi standart uygulamaların katılımı sınırlaması, kapsayıcı spor politikalarının esnekliğinin önemini ortaya koymaktadır. Engelli çocukların katılımının önündeki en önemli engellerin bireysel değil, yapısal ve örgütsel bariyerler olduğunu belirten çalışmalar bu bulguyu desteklemektedir (Ogan, 2025). Öte yandan bazı çocuklar için sporun doğrudan rehabilitasyon sürecinin uzantısı olarak konumlanması, fiziksel aktivitenin yalnızca sosyal değil, fonksiyonel kazanım alanı olarak da algılandığını göstermektedir. Bu durum, fiziksel aktivitenin terapötik müdahale ile bütünleştiği modellerle uyumludur (Kaya & Yıldırım, 2024).

Spor ortamında yaşanan zorlanmaların çok boyutlu olduğu görülmektedir. Bulgular, zorlanmanın yalnızca motor beceri eksikliğinden değil; bilişsel işlemleme, yönerge takibi, duyusal hassasiyet ve çevresel düzenlemelerden kaynaklandığını göstermektedir. Motor koordinasyon, denge ve mekânsal farkındalıkla ilgili güçlükler literatürde sıklıkla bildirilmektedir. Özellikle serebral palsi ve nörogelişimsel farklılıklarda kaba motor sınırlılıkların katılım düzeyini etkilediği bilinmektedir (Akmeşe & Mutlu, 2017). Ancak bulgular, sporun bazı çocuklar için bir zorluk alanı değil, güçlü yönlerin görünür olduğu bir alan olabileceğini de göstermektedir. Bu durum, engelli çocukların fiziksel aktivite deneyimlerinin değişkenlik gösterdiğini ortaya koyan çalışmalarla tutarlıdır (Kıral & Temur, 2023).

Bilişsel yük ve çoklu komut işleme zorluğu, özellikle dikkat ve öğrenme güçlüğü olan çocuklarda sporu daha karmaşık hale getirebilmektedir. Sporda hızlı yönerge değişimleri ve yön tayini gereksinimi, bilişsel işlemleme kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir (Eyuboğlu, 2025). Bu bağlamda, uyarlanmış

öğretim stratejilerinin katılımı artırabileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca akran ilişkileri spor bağlamında hem fırsat hem de risk alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bulgular, bazı çocukların uyumlu ilişkiler kurabildiğini; bazılarının ise dışlanma, alay edilme veya sosyal geri çekilme deneyimi yaşadığını göstermektedir. Bu durum, engelli çocukların akran kabulünün bağlamsal olarak değişken olduğunu ortaya koyan araştırmalarla örtüşmektedir (Kabasakal vd., 2008).

Çalışma bulguları, öğretmen ve antrenörlerin bilgi düzeyi ve kapsayıcı yaklaşımının spor deneyimini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Literatürde öğretmenin engelliliğe ilişkin tutumunun ve özel eğitim bilgisine sahip olmasının fiziksel aktivitelere katılımın niteliğini belirlediği ifade edilmektedir (Nalbant, 2018). Bilgi eksikliği durumunda yaşanan başlangıç sorunlarının, açık iletişim ve iş birliği ile azaltılabildiği görülmektedir. Aile-öğretmen iş birliğinin çocuğun uyum sürecini güçlendirdiği de ifadelerden anlaşılmaktadır.

Bulgular, fiziksel ortamın pasif bir arka plan değil; katılımı doğrudan belirleyen aktif bir unsur olduğunu göstermektedir. Gürültü, kalabalık, akustik yapı ve erişilebilirlik düzenlemeleri, sporun sürdürülebilirliğini etkileyen temel faktörlerdir. Engelli çocukların fiziksel aktiviteye katılımında çevresel bariyerlerin en sık bildirilen engeller arasında yer aldığı bilinmektedir (Esatbeyoğlu & Karahan, 2014). Buna karşılık uygun şekilde düzenlenmiş ve destekleyici ortamların sosyal katılımı güçlendirdiği bilinmektedir.

Sonuç itibariyle bu araştırma, özel gereksinimli çocukların spor ve fiziksel aktiviteye katılımının bireysel yeterlilikten çok daha geniş bir bağlam içinde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bulgular, sporun bazı çocuklar için gelişimsel fırsat, aidiyet ve başarı alanı sunarken; bazıları için yapısal engeller, duyusal yük, sosyal kırılganlık ve erişim sınırlılıkları nedeniyle kırılgan bir deneyime dönüşebildiğini göstermektedir. Katılımın niteliği; aile desteği, öğretmen ve antrenörün kapsayıcı yaklaşımı, akran kabulü ve fiziksel çevrenin düzenlenmiş olup olmaması ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle annelerin yönlendirici ve savunucu rolü, spor sürecinin sürdürülebilirliğinde belirleyici görünmektedir. Bu bağlamda spor, yalnızca fiziksel gelişimi destekleyen bir etkinlik değil; sosyal kapsayıcılık, öz düzenleme, kimlik gelişimi ve toplumsal aidiyetin kesiştiği çok katmanlı bir gelişim alanı olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle veriler yalnızca annelerin perspektifine dayanmaktadır; çocukların, öğretmenlerin veya antrenörlerin görüşleri araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Bu

durum bulguların tek bir bakış açısıyla şekillenmesine neden olabilir. Ayrıca çalışma nitel bir desenle ve sınırlı sayıda katılımcı ile yürütülmüş olup, bulgular genellenebilirlik iddiası taşımamaktadır. Katılımcıların farklı tanı gruplarından gelmesi deneyim çeşitliliğini artırmış olsa da belirli bir tanı grubuna özgü derinlemesine analiz yapılmasını sınırlamıştır. Bunun yanı sıra veriler öz-bildirim yoluyla elde edilmiştir; gözlemsel veri ile desteklenmemiştir.

Uygulayıcılar açısından bulgular, spor ortamlarının yalnızca program düzeyinde değil, pedagojik ve çevresel açıdan da yeniden yapılandırılması gerektiğini göstermektedir. Öğretmen ve antrenörlerin özel eğitim konusunda hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi, yönergelerin sadeleştirilmesi ve bireyselleştirilmiş uyarlamaların artırılması katılımı güçlendirebilir. Spor alanlarında duyusal düzenleme, kalabalık kontrolü ve erişilebilir tasarım ilkeleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca kurumsal programlarda yaş sınırı ve standart uygulamalar konusunda esneklik sağlanması kapsayıcı katılımı artırabilir. Akran bilincini geliştirmeye yönelik bilinçlendirme çalışmaları ve kapsayıcı grup etkinlikleri sosyal kırılganlığı azaltabilir.

Araştırmacılar için ise farklı veri kaynaklarının (çocuk, öğretmen, antrenör) dahil edildiği çok paydaşlı çalışmalar önerilmektedir. Belirli tanı gruplarına odaklanan derinlemesine nitel araştırmalar, spor katılımının özgül dinamiklerini daha net ortaya koyabilir. Ayrıca karma yöntemli çalışmalar, nitel bulguların nicel göstergelerle desteklenmesine katkı sağlayabilir. Uzunlamasına araştırmalar ise spor katılımının zaman içindeki etkilerini ve sürdürülebilirliğini değerlendirmek açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

Akmeşe, P.P., & Mutlu, A. (2017). Serebral Palsi'li çocukların dil gelişimleri ile motor fonksiyonları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 27, 327-332. https://izlik.org/JA85ZN88JH

Akşit, S., Yılmaz, E. B., & Ağbuğa, B. (2022). Systematic review of the participation of the disabled in physical education class. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, *24*(1), 38-51. https://izlik.org/JA79GU78ZB

Aktaş, F., Topaloğlu, H., & Çavdar, S. (2025). Çocukların spora katılımını etkileyen faktörler: sistematik alan taraması. *InnovatioSports Journal*, *3*(1), 26-44.

Altındağ Kumaş, Ö., & Süer, S. (2020). Öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin metaforik algıları. OPUS International *Journal of Society Researches*, *16*(28), 1076-1101. https://doi.org/10.26466/opus.676175

Aykut, Ç., Karasu, N., & Kaplan, G. (2016). Özel eğitim öğretmen adaylarının üstbiliş farkındalıklarının tespiti. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *17*(03), 231-245. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.267315

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage Publications.

Esatbeyoğlu, F., & Karahan, B. G. (2014). Engelli bireylerin fiziksel aktiviteye katılımlarının önündeki engeller. *Spor Bilimleri Dergisi*, *25*(2), 43-55. https://doi.org/10.17644/sbd.171307

Eyuboglu, E. (2025). An examination of the difference between change-of-direction speed and agility in relation to cognitive performance. *Journal of ROL Sport Sciences*, *6*(4), 811-825. https://doi.org/10.70736/jrolss.2141

Hergüner, G. (2014). Çocuğun spora yönelmesinde ailenin rolü ve önemi. *Ondokuz Mayis University Journal of Education Faculty*, *6*(1), 91-95. https://izlik.org/JA64LZ22AN

Işıklar, Ç. (2021). Çocukluk döneminde spor ve egzersizin önemi. *Fenerbahçe University Journal of Health Sciences*, *1*(1), 36-44. https://izlik.org/JA96NP49KE

İlhan, L. (2008). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi. *Kastamonu Education Journal*, *16*(1), 315-324. https://izlik.org/JA58MA69TX

Kabasakal, Z., Girli, A., Okun, B., Çelik, N., & Vardarlı, G. (2008). Kaynaştırma öğrencileri, akran ilişkileri ve akran istismarı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 169-176. https://izlik.org/JA27ZN94EU

Katran, E. (2024). Engelli çocuk sahibi kadınların yaşam deneyimleri: farklılaşan sorumluluklar, zorluklar ve toplumsal destek beklentileri. *Studies on Social Science Insights*, *4*(3), 64-87. http://dx.doi.org/10.53035/SOSSCI.113

Kaya, S., & Yıldırım, K. (2024). Açık alanlarda uygulanan terapatik rekreasyon etkinlikleri: özel gereksinimli bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimlerine yönelik etkilerinin değerlendirilmesi. *Herkes İçin Spor ve Rekreasyon Dergisi*, *6*(4), 498-513.

Kıral, N.S., & Temur, C.S. (2023). Özel gereksinimli bireylerde fiziksel aktivite ve sporun yaşam kalitesine etkisi: sistematik bir derleme. *Türkiye Sağlık Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 70-84.

Küçükbaş-Duman, F. (2020). Sporun sosyal bütünleşme üzerindeki etkileri. *Spor Eğitim Dergisi*, *4*(3), 169-177. https://izlik.org/JA59FX86EN

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.

MacEachern, S., Forkert, N. D., Lemay, J. F., & Dewey, D. (2022). Physical activity participation and barriers for children and adolescents with disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, *69*(1), 204-216.

Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2018). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.

Mortimer, R., Privopoulos, M., & Kumar, S. (2014). The effectiveness of hydrotherapy in the treatment of social and behavioral aspects of children with autism spectrum disorders: A systematic review. *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 7, 93-104. https://doi.org/10.2147/JMDH.S55345

Nalbant, S. (2018). Beden Eğitimi öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları. *Journal of Physical Education and Sports Studies*, *10*(2), 113-121. https://doi.org/10.30655/besad.2018.9

Ogan, H.Y. (2025). *Kamu ve özel sektöre ait spor tesislerinin engelli bireylerin kullanımına uygunluğunun araştırılması*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Pan, C.-Y. (2010). Effects of water exercise swimming program on aquatic skills and social behaviors in children with autism spectrum disorders. *Autism, 14*(1), 9-28. https://doi.org/10.1177/1362361309339496

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods*. Sage Publications.

Serin, E., & Okludil, K. (2020). Nörogelişimsel hareket eğitimi ve spor. *Dünya Sağlık ve Tabiat Bilimleri Dergisi*, *3*(1), 45-58.

Şahin, A. (2023). Sporun karakter gelişimine ve sporcu kimliğinin oluşumuna etkisi. E. A. Uluç (ed.), *Spor Bilimleri Üzerine Araştırmalar*-VI içinde, ss. 65-80. Özgür Yayınları. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub246.c1064

Şahin, A., & Şahin, F. (2020). Erken çocukluk döneminde spora katılımın sosyal gelişim üzerindeki etkileri. *Mediterranean Journal of Sport Science*, *3*(2), 243-248. https://doi.org/10.38021/asbid.764262

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yüksel, H., & Tanrıverdi, A. (2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerin yaşadıkları sosyal sorunlar ve baş etme yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *20*(3), 535-559. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.493089

SAĞLIKLI YAŞAM İÇİN BEDEN EĞİTİMİ UYGULAMALARI ve PROGRAMLARI

Bekir TOKAY

- Kurum Bilgisi: Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Spor Bilimleri Fakültesi, Uşak Üniversitesi, Uşak/TÜRKİYE
- ORCID : 0000-0003-0059-0736
- e-mail: bekir.tokay@usak.edu.tr

GİRİŞ

Beden eğitiminin kökenleri antik uygarlıklara kadar uzanmaktadır. Antik Pers, Asur, Yunan ve Roma toplumlarında fiziksel eğitim çoğunlukla askeri hazırlık ve atletik performans odaklı uygulanmış, sağlık boyutu ise ikincil planda kalmıştır. Günümüzde ise beden eğitimi, öğrencilerin sağlıklı yaşam alışkanlıkları kazanmasını destekleyen, fiziksel aktivite, sağlıkla ilişkili fiziksel uygunluk, fiziksel yeterlilik ve fiziksel aktiviteye ilişkin bilişsel anlayış kazandırmayı amaçlayan kritik bir eğitim alanı olarak yeniden konumlandırılmıştır. Araştırmalar, fiziksel aktivite ve beden eğitiminin öğrencilerin katılımı, motivasyonu ve akademik başarısı üzerinde olumlu etkiler sağladığını göstermektedir ve bu öğretim alanı, öğrencilerin sağlıklı ve fiziksel olarak aktif yaşam biçimlerini benimsemelerine olanak tanır (CDC, 2010; Merrill & Bryant, 2015).

Öğrencilerin beden eğitimi derslerinden iyi tutumlarla ayrılması, fiziksel aktiviteye katılmak için motive hissetmesi ve yapılan hareketler konusunda yeterli ve özgüvenli olmaları beklenir. Araştırmalar, öğrencilerin motor beceri yeterliliği, yeterlilik algısı ve olumlu beden imajının, beden eğitimi ve fiziksel aktiviteye karşı olumlu tutum geliştirmelerinde temel faktörler olduğunu vurgulamaktadır (Dyson, 2014).

Yüksek nitelikli bir beden eğitimi programında, öğrencilerin motor becerilerini geliştirmesini, hareket kavramlarını anlamasını, düzenli fiziksel aktiviteye katılım göstermesini, sağlıklı fiziksel uygunluk düzeylerini sürdürmesini, sorumlu kişisel ve sosyal davranışlar geliştirmesini ve fiziksel aktiviteye değer vermesi beklenir (CDC, 2010). Zira çocuk, ergen ve gençlerin her gün en az 60 dakika fiziksel aktiviteye katılmaları, çok sayıda sağlık yararı elde etmeleri, sağlıklı kemik ve kas gelişimi, artmış kas kuvveti ve dayanıklılık, kronik hastalık risk faktörlerinin azalması, özgüvenin artması ile stres ve kaygının azalması (Education, 2010; Rasberry ve ark., 2011), gibi fiziksel, fizyolojik ve zihinsel yararlar elde etmektedirler. Aynı zamanda beden eğitimi, motor becerileri, aktif yaşam davranışlarını, fiziksel uygunluğu, sportmenliği, öz-yeterliği ve duygusal zekâyı geliştirmeyi amaçlar (Habyarimana ve ark. 2022).

Türkiye'de okullar, Millî Eğitim İstatistiklerine göre (2024) yaklaşık 18 milyon çocuğa eğitim hizmeti vermektedir. Bu nedenle okullar gençlerin günlük fiziksel aktivite önerilerini karşılamaları açısından benzersiz bir ortam sunmaktadır. Ancak, okullar ders günü içerisinde beden eğitimi ve fiziksel aktiviteye zaman ayırma konusunda giderek artan zorluklarla karşı karşıya

kalmaktadır (Education, 2010). Finansal kısıtlamalar, öğretmen atamaları veya işten çıkarılmalar, ekipman ve kaynak eksiklikleri, bazı okullarda kaliteli beden eğitimin sağlanmasını engelleyebilir. Ayrıca, yeterli eğitimli beden eğitimi öğretmeninin olmaması ve çocukların uygun olmayan saha koşullarında uyguladıkları oyun ve dersler sırasında karşılaşabileceği güvenlik sorunları da önemli engellerdir ve okul beden eğitiminin gençlerin fiziksel aktivite ihtiyacını karşılamadaki rolünü daha da zorlaştırmaktadır (Committee, 2013). Bu durum, öğrencilerin sınıf düzeyleri ilerledikçe beden eğitimine karşı olumlu tutumlarında düşüş göstermesine neden olmaktadır (Dyson, 2014). Bu nedenle, kapsayıcı bir yaklaşımla, beden eğitimine yönelik olumlu tutumların geliştirmesi gerekmektedir. Beden Eğitimi, öğrencilerin karakter ve bütünsel gelişimlerini şekillendirme konusunda önemli bir potansiyele sahiptir (Shirotriya & Beighle, 2026).

Sağlıklı Yaşamın Perspektifinde Beden Eğitimi

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization [WHO] 2025), sağlığı yalnızca hastalık veya sakatlığın yokluğu olarak değil, bireyin fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik hâli olarak tanımlamakta ve en yüksek sağlık standardına ulaşmanın tüm bireylerin temel hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle çocukların sağlıklı gelişimi kritik öneme sahiptir. Bireyin çevresel değişimlere uyum kapasitesi sağlıklı gelişimin temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (WHO, 2025a).

Fiziksel hareketsizlik, koroner kalp hastalığı, tip 2 diyabet, meme ve kolon kanseri gibi hastalıkların önemli risk faktörlerinden biridir (WHO, 2021). Ayrıca, fazla kilo ve obezite küresel ölçekte salgın boyutuna ulaşmış bir sağlık sorunudur (Trout & Graber, 2009; Okunogbe, 2022). Adölesan dönemde obez olan bireylerin yetişkinlikte de obez olma olasılıkları yüksek olup, erken müdahaleler kritik öneme sahiptir. Ancak mevcut programlar hem etkinlik hem de yaygınlık açısından yetersizdir (Yüksel & Akıl, 2019). Son yıllarda çocukların haftalık fiziksel aktivite sürelerinde 2,3 saatlik düşüş bildirilmiştir (Lourenço ve ark., 2022). Beden eğitimi faaliyetlerine katılımın azalması, fiziksel aktivite düzeylerini düşürmekte ve okul çağındaki çocuklarda hipokinetik hastalık riskini artırmaktadır (Habyarimana ve ark., 2022). Türkiye'de erişkin nüfusun %14'ü diyabetle yaşamakta ve obezite ile fiziksel hareketsizlik bu oranların temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Aynı zamanda, günlük sigara kullanımı da yüksek olup, bu alışkanlık kronik hastalık riskini artırmaktadır (OECD, 2025).

Düşük fiziksel aktivite düzeyleri, çocuk ve ergenlerde obezite, kardiyovasküler sorunlar, diyabet ve kanser riskini artırmakta, sedanter yaşam halk sağlığı açısından önemli bir sorun oluşturmaktadır (Yüksel & Akıl, 2019; Limmeroth ve ark., 2026). Bu nedenle fiziksel aktivite, çocukların sağlığını korumada ve bulaşıcı olmayan hastalıkların önlenmesinde kritik bir araçtır (ILSI, 2026). 12–18 yaş aralığındaki çocuk ve ergenler için, günde en az 60 dakika, haftada en az 3 gün, kas ve kemik gelişimini destekleyen kuvvet çalışmalarını da içeren fiziksel aktivite programları önerilmektedir. Düzenli fiziksel aktivite hem fizyolojik hem psikolojik pek çok fayda sağlar (Yüksel & Akıl, 2019). Ancak dünya genelinde yetişkinlerin %23'ü, okul çağındaki ergenlerin %81'i yeterince aktif değildir (Education, 2010; ILSI, 2026).

Dijitalleşme ile birlikte ekran sürelerinin artması, fiziksel aktivite düzeyi, öz-yeterlilik ve aerobik uygunluğu düşürürken, BKİ'nin artmasına neden olmaktadır (Harrison ve ark., 2006; Staiano ve ark., 2018). Aile dinamikleri, ebeveyn tutumları ve iletişim, çocukların ekran sürelerini şekillendirmede belirleyici rol oynar (Ding ve ark., 2024). Bu durum, çocukların fiziksel, bilişsel ve psikososyal sağlıklarını, akademik başarılarını ve uzun vadede yaşam kalitelerini olumsuz etkileyebilmektedir (Education, 2010; Wang ve ark., 2024).

Beden Eğitimi Programlarının Temel Bileşenleri

Okullar, yaklaşık 56 milyon gence ulaşma kapasitesiyle, gençlerin fiziksel aktivite önerilerini karşılamaları için eşsiz bir ortam sunmaktadır. Bu bağlamda, okul temelli beden eğitimi ve fiziksel aktivite programları, yaşam boyu sağlıklı alışkanlıkların kazandırılmasında kritik bir rol üstlenir. Ancak sınırlı ders süresi, uygun olmayan müfredat ve çelişen öncelikler, öğretmenlerin etkili ve ilgi çekici dersler sunmasını engelleyen yaygın zorluklardır. Bu sınırlamalar, öğrencilerin fiziksel aktivite düzeylerini ve derse katılımını düşürebilir, dolayısıyla bilişsel gelişimlerini de olumsuz etkileyebilir (Tokay & Akıl, 2025a; Wendt ve ark., 2023).

Fiziksel aktivite yalnızca enerji harcamasını artırmakla kalmaz, metabolik ve hormonal adaptasyonları da destekler. Düzenli egzersiz, insülin, glukagon ve büyüme hormonu gibi yakıt kullanımında rol oynayan hormonların yanıtını düzenleyerek vücudun metabolik taleplerle daha uyumlu çalışmasını sağlar. Özellikle direnç antrenmanları, kas onarımı ve yeniden yapılanmasını destekleyen anabolik hormonların salgılanmasını tetikler. Bu süreç kas kütlesi ve kuvvet artışı için temel bir mekanizma olarak kabul edilir (Smith, 2017). Hem erkeklerin hem de kadınların sağlıklı kalmasına yardımcı

olan direnç egzersizleri, doğal yaşlanma sürecinin yol açabileceği kas kütlesi kaybı (sarkopeni) ile kemik kütlesi kaybı (osteoporoz) riskini azaltır. 35 yaşından sonra hareketsiz bir birey, yıllık olarak kas kütlesinin %0,5–1'ini kaybedebilir. Direnç antrenmanı ile kas kütlesini korumak veya kaybını azaltmak, fonksiyon kaybını önlemeye yardımcı olabilir (Kraemer, 2017). İyi yapılandırılmış beden eğitimi programları ve okul temelli fiziksel aktivite programları hem bireysel gelişim hem de halk sağlığı açısından kritik bir öneme sahiptir.

Kardiyorespiratuar Dayanıklılık

Beden eğitimi ve fiziksel aktivite sırasında kardiyovasküler ve solunum sistemleri birlikte çalışarak vücuda alınan oksijen miktarını artırır ve bu oksijen kaslara taşınarak enerji üretiminde kullanılır. Egzersiz şiddeti arttıkça kasların enerji ihtiyacı da artmakta, buna bağlı olarak oksijen tüketimi yükselmektedir. Bu nedenle oksijen tüketimi, bireylerin kardiyorespiratuar uygunluk düzeyinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Smith, 2017). Aerobik egzersizler, genellikle en az 20 dakika süren ve büyük veya küçük kas gruplarını içeren aktiviteler (örneğin bisiklet sürme, yüzme, tempolu yürüyüş, koşu vb.) olarak tanımlanmakta olup önemli kardiyovasküler faydalar sağlamaktadır. Egzersiz sırasında ve sonrasında damar iletkenliği artarken damar direnci azalmaktadır. Bu değişimler çoğu zaman kalp debisindeki artışı aşarak egzersize bağlı vazodilatasyon ve egzersiz sonrası hipotansiyon oluşumuna yol açmaktadır. Aktif kasların damar yataklarında saatlerce devam edebilen bu vazodilatasyon, oksijen ve besin maddelerinin kaslara taşınmasını optimize ederek kardiyovasküler dayanıklılığı geliştirmekte ve uzun vadede kardiyovasküler sağlığı desteklemektedir (Tokay, 2025). Düzenli aerobik egzersizlerin beden eğitimi programları içinde yer alması, öğrencilerin kardiyorespiratuar uygunluk düzeylerinin geliştirilmesi ve genel sağlıklarının desteklenmesi açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Kas Kuvveti ve Dayanıklılığı

Kas-iskelet ve sinir-kas sistemleri, hareket ve kuvvet üretiminin temelini oluşturur. İskelet kaslarının en belirgin özelliği kasılma yoluyla kuvvet üretmesidir. Fiziksel aktivite, beslenme ve hormonal sistemle birlikte kemik sağlığını belirleyen temel faktörlerden biridir. Özellikle direnç egzersizleri ve yüksek etkili sporlar, kemik mineral yoğunluğunu artırarak kas ve kemik dokusunun birlikte güçlenmesini destekler (Deschenes & Raymond, 2017).

Çocuk ve ergenlerde kuvvet antrenmanının etkili olabilmesi için onların motivasyon kaynaklarının dikkate alınması önemlidir. Bu yaş grubunda katılımı artıran temel unsurlar, eğlenceli bir ortam sunulması, akranlarla etkileşim fırsatlarının sağlanması ve olumlu liderlik ile destekleyici öğretim yaklaşımlarının kullanılmasıdır. Ayrıca yetişkinlerin rol model olarak aktif yaşam davranışlarını göstermeleri, gençlerin kuvvet antrenmanına yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyebilir (Costa & Fukuda, 2017). Uygun biçimde yapılandırılmış kuvvet ve dayanıklılık çalışmaları, çocuk ve ergenlerin kas-iskelet gelişimini destekleyerek hem fiziksel performansın hem de uzun vadeli sağlık kazanımlarının geliştirilmesine katkı sağlar.

Her etkili kas antrenmanı programının temel ilkeleri şunlardır:

Antrenmanın özgüllüğü: Sadece çalıştırılan kaslar uyum sağlar ve gelişir.

Genel uyum sendromu (General Adaptation Syndrome): Adaptasyonun üç aşama vardır: Alarm (fizyolojik stresin başlaması), direnç (vücudun adapte olması) ve tükenme (aşırı antrenman).

Uygulanan yükün özgül adaptasyonları (SAID prensibi): Kas adaptasyonu, yapılan antrenmanın özelliklerine özgü olur.

Antrenmanda çeşitlilik: Egzersiz uyarısı zaman içinde değiştirilmeli, periyodize (dönemli) antrenman, optimal yüklenme ve toparlanma için önemlidir.

Antrenman önceliklendirmesi: Tüm fiziksel gelişim alanlarını aynı anda çalıştırmak zordur. Bu nedenle her periyot belirli hedeflere odaklanmalıdır, özellikle yeni başlayan sporcular için (Kraemer ve ark., 2017).

Gençlere kuvvet antrenmanı öğretirken dikkat edilmesi gereken ek öneriler şunlardır:

- Her birinin endişelerini dinleyin ve sorularını yanıtlayın.
- Onlarla anlayabilecekleri bir dil kullanarak konuşun.
- Her egzersizin doğru formunu gösterin.
- Gerektiğinde yapıcı geri bildirim verin.
- Ağırlık miktarına değil, doğru egzersiz tekniğine odaklanın.
- Kişisel başarıları vurgulayın ve eğlenmenin önemini ön plana çıkarın.

- Yeni bir egzersizi öğrenmenin ve formda olmanın zaman alacağını hatırlatın.

- Çeşitli aktiviteler sunun ve katı kurallardan kaçının.

- Kuvvet antrenmanı sırasında müzik çalınabilir, ancak hem ses seviyesine (dikkati azaltmamak için) hem de tempoya (antrenman hedefleriyle uyumlu olması için) dikkat edin (Costa & Fukuda, 2017).

Esneklik

Esneklik, kas-eklem sağlığının korunmasında ve fiziksel performansta önemli bir rol oynar. Düzenli germe egzersizleri ROM'u artırır, kas sertliğini azaltır ve yaralanma riskini düşürür (Nelson & Kokkonen, 2014). Özellikle jimnastik ve atma sporları gibi geniş ROM gerektiren branşlarda düşük ROM, genç sporcularda sakatlanma riskini artırabilir. Araştırmalar, 6–11 yaş arası çocukluk döneminin esneklik gelişimi için bir "fırsat penceresi" olduğunu ve bu dönemde ROM kazanımlarının daha yüksek olabileceğini göstermektedir. Ergenlik döneminde esneklik genellikle plato yapar veya azalır, özellikle erkeklerde. Kısa süreli esneme çalışmaları ROM'u artırsa da kalıcı artış için sıklık, süre ve toplam esneme hacmi gibi protokol özellikleri önemlidir. Sistematik germe hem çocukluk hem ergenlik döneminde ROM'u artırır. Yüksek hacim uygulandığında çocuklarda kazanımlar daha belirgindir, ergenlerde ise yüksek ve düşük hacimlere benzer yanıt görülür (Donti ve ark., 2022).

Vücut Kompozisyonu

Kasların çalışması sırasında farklı kas liflerinin devreye girmesi, kas gelişimi ve fiziksel performansın artmasında önemli rol oynar. Bu nedenle fiziksel aktivitelerin mümkün olduğunca fazla kas lifini uyaracak şekilde planlanması önemlidir. Bireylerin vücut yapısı (somatotip) kas kütlesi ve vücut yağ oranı ile ilişkilidir ve genel olarak ektomorf, mezomorf ve endomorf olmak üzere üç temel tipte incelenir. Kas lifi sayısı büyük ölçüde genetik olarak belirlenmiş olsa da düzenli fiziksel aktivite ve dengeli beslenme vücut kompozisyonunun gelişmesine katkı sağlayarak fiziksel uygunluğu artırabilir (Kraemer, 2017). Buna karşılık fiziksel inaktivite ve sağlıksız beslenme alışkanlıkları yağ kütlesinin artmasına ve fiziksel uygunluğun azalmasına ve vücut kompozisyonunun bozulmasına yol açabilir. Bu nedenle aktif yaşam alışkanlıklarının erken yaşlardan itibaren kazandırılması önemlidir (Yüksel & Akıl, 2019).

Beden Eğitimi ve Egzersiz Programlarının Planlamasında Temel İlkeler

Sağlıklı yaşam için beden eğitimi programlarında, kas gücü, kas dayanıklılığı ve genel fiziksel uygunluk geliştirmek amacıyla direnç antrenmanı önemli bir rol oynar. Her etkili direnç antrenmanı programı, seçilen egzersizler, egzersizlerin sırası, egzersiz yükü veya yoğunluğu, tekrar ve set sayısı ile setler arasındaki dinlenme süreleri gibi değişkenlerden oluşur. Bunlara akut program değişkenleri denir çünkü bunlar tek bir antrenman sırasında değiştirilebilir ve uzun vadede antrenmanın sonuçlarını belirler.

Temel motor becerilere yönelik müdahale programları, çocukların motor becerilerini ve fiziksel sağlığını geliştirmede etkilidir. Ancak beden eğitimi derslerinde motorik beceri uygulamaları, sıklık (Frekans), yoğunluk (Intensity), süre (Time) ve tip (Type) (FITT) açısından sistematik olarak planlanmamaktadır. Oysa FITT ilkesi, derslerde temel hareket becerilerinin geliştirilmesine yönelik etkinlikleri yapılandırılmış ve kanıta dayalı biçimde planlamak için kullanılabilir, böylece öğrencilerin motor beceri gelişimi daha etkili desteklenebilir (O'Brien, 2023).

Etkili bir egzersiz programı, aşağıdaki temel değişkenleri dikkate almalıdır

Egzersiz Seçimi: Egzersizler, geliştirilmek istenen kas gruplarına ve eklem hareketlerine göre seçilir. Çok eklemli ve strüktürel hareketler (ör. squat, deadlift) günlük yaşam aktiviteleri ve spor performansı için önemlidir. Tek eklemli veya izole hareketler (ör. biceps curl, leg extension) belirli kasları hedefler ve ana egzersizleri destekler.

Egzersiz Sırası: Büyük kas grupları ve çok eklemli hareketler önce yapılmalıdır. Küçük kas grupları ve tek eklemli hareketler, ana egzersizlerden sonra uygulanabilir. Egzersiz sırası ise, bireyin hedeflerine (güç, dayanıklılık, hipertrofi) göre planlanmalıdır.

Yük ve Yoğunluk: Direnç veya ağırlık miktarı, kas gücü ve dayanıklılığı geliştirmek için kritik bir faktördür. Maksimum tekrar (RM) veya 1RM yüzdesi kullanılarak uygun direnç belirlenebilir. Daha yüksek yük, güç ve kas kütlesi kazanımı, daha hafif yük ve çok tekrar, kas dayanıklılığı için uygundur.

Set ve Hacim: Set × tekrar × yük, toplam antrenman hacmini belirler. Sağlıklı yaşam programlarında çok setli çalışmalar, uzun vadeli gelişim için

tek setli çalışmalara göre daha etkilidir. Hacim, kas gruplarına ve antrenman hedeflerine göre ayarlanmalıdır.

Dinlenme Süreleri: Setler ve egzersizler arasında verilen dinlenme, enerji sistemlerinin yenilenmesini ve performansı etkiler. Güç odaklı çalışmalar için 3–5 dakika, hipertrofi veya küçük kas grupları için 60–90 saniye dinlenme uygundur. Dinlenme süreleri, antrenman hedeflerine ve bireyin kondisyon seviyesine göre düzenlenmelidir (Kraemer ve ark. 2017).

Yaş Gruplarına Göre Beden Eğitimi Programlarının Planlanması

Beden eğitimi programlarının planlanmasında çocukların kronolojik yaşı, gelişim düzeyi ve antrenman deneyimi dikkate alınmalıdır. Özellikle kuvvet antrenmanı uygulamalarında, çocukların daha önceki deneyimleri belirlenmeli ve programlar buna göre uyarlanmalıdır (Costa & Fukuda, 2017). Çünkü çocukluk ve ergenlik dönemi, fiziksel aktivite alışkanlıklarının şekillendiği ve yaşam boyu sağlık davranışlarının temellerinin atıldığı kritik bir gelişim evresidir.

Okul ortamı, çocukların günlük yaşamlarının önemli bir bölümünü kapsadığı için fiziksel aktiviteyi desteklemede temel bir rol üstlenmektedir. İlköğretim çağındaki çocuklar uyanık oldukları saatlerin büyük kısmını okulda geçirdiğinden, sınıf öğretmenleri ve beden eğitimi öğretmenleri ders içi hareketli etkinlikler ve kısa fiziksel aktivite molaları aracılığıyla öğrencilerin aktif kalmalarına katkı sağlayabilir (Perera ve ark., 2015). Ayrıca eğitim programları, öğrenme ve öğretme süreçlerini yönlendiren temel bir çerçeve sunarak öğrencilerin motor, bilişsel ve sosyal gelişimlerini destekleyen etkinliklerin planlanmasına rehberlik eder (Aydın ve ark., 2022). Bu doğrultuda temel motor becerilere dayalı yapılandırılmış beden eğitimi etkinliklerinin çocukların motor ve algısal becerilerini geliştirmede etkili olduğu gösterilmiştir (Akıl ve ark., 2024).

Küçük yaş gruplarında fiziksel aktivite programlarının gelişim düzeyine uygun, güvenli ve oyun temelli etkinlikler içermesi önemlidir. Ayrıca ekran dışı etkinlikler, kitap okuma, hikâye anlatma veya problem çözmeye dayalı oyunlar gibi etkileşimli faaliyetler çocukların bilişsel ve sosyal gelişimlerini destekleyen önemli unsurlar arasında yer alır (WHO, 2019).

Buna karşın son yıllarda çocuk ve gençlerin fiziksel aktivite düzeylerinde belirgin bir azalma gözlenmektedir. Araştırmalar, çocukların

haftalık fiziksel aktivite sürelerinde yaklaşık 2,3 saatlik bir düşüş yaşandığını ve pandemi döneminde bu sürenin daha da azaldığını göstermektedir (Lourenço ve ark., 2022). Benzer şekilde, genç yetişkinlik dönemine geçişte de fiziksel aktivite düzeylerinin yetersiz olduğu ve 18–24 yaş grubundaki bireylerin yaklaşık yarısının önerilen fiziksel aktivite düzeylerine ulaşamadığı bildirilmektedir (CDC, 2010). Bu düşüşün, eğitim yaşamındaki geçiş dönemleri ve yaşam tarzı değişimleri ile ilişkili olabileceği ifade edilmektedir (Choi ve ark., 2021).

WHO'ya (2021) göre 5–17 yaş arası çocuk ve ergenler, günde en az 60 dakika orta-yüksek şiddetli fiziksel aktivite ve haftada en az üç gün kas-kemik geliştiren aktiviteler yapmalıdır. Ancak okul programlarında beden eğitimi sürelerinin sınırlı olması ve farklı öncelikler, öğretmenlerin etkili ders planlamasını zorlaştırmaktadır (Wendt ve ark., 2023). Uygun planlanan beden eğitimi dersleri ise temel motor becerileri, öz güveni, motivasyonu ve sosyal etkileşimi güçlendirerek çocukların çok yönlü gelişimine katkı sağlamaktadır. Ayrıca fiziksel aktivite düzeyinin artışı, ergenlerde obezite farkındalığı ve sağlıklı yaşam davranışlarını olumlu yönde etkileyebilir (Akıl ve ark., 2024; Yüksel & Akıl, 2019).

Genç Yetişkinlik Dönemi

Yükseköğretimde beden eğitiminin önemi uluslararası düzeyde kabul görmektedir (Wang ve ark., 2024). Nitekim beden eğitimi ve sporun bireylerin kişisel ve sosyal becerilerinin geliştirilmesine katkı sağladığı da dünya genelinde yaygın olarak kabul edilmektedir (Opstoel ve ark., 2020). Ancak buna rağmen genç yetişkinlik döneminde, özellikle üniversite ortamında fiziksel aktiviteye katılım düzeylerinde azalma gözlenmektedir. Üniversite öğrencilerinin beden eğitimi derslerine katılımının azalmasında akademik stres, yoğun ders yükü ve çeşitli sorumluluklar önemli engeller arasında yer almaktadır. Buna karşın, üniversitelerde uygulanan yapılandırılmış beden eğitimi ve fiziksel aktivite programlarının öğrencilerin yaşam motivasyonunu artırdığı, algılanan sağlık durumlarını iyileştirdiği ve olumsuz duyguları azalttığı belirtilmektedir. Ayrıca beden eğitimi derslerine katılan öğrencilerin sosyal yaşama yönelik daha olumlu algılar geliştirdiği ve stresle başa çıkma becerilerinin güçlendiği ifade edilmektedir (Choi ve ark., 2021).

Nitelikli biçimde planlanan beden eğitimi dersleri, öğrencilerin fiziksel uygunluk düzeylerini, motor becerilerini ve egzersize yönelik tutumlarını geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda sosyal beceriler ve duygusal yönetim üzerinde de olumlu etkiler oluşturmaktadır. Bununla birlikte öğretim

kaynaklarının yetersizliği ve geleneksel öğretim yaklaşımlarına dayalı uygulamalar, beden eğitimi öğretiminin etkinliğini sınırlayabilmektedir. Bu nedenle yükseköğretimde daha esnek, yenilikçi ve öğrenci merkezli öğretim yaklaşımlarının kullanılması önem taşımaktadır (Wang ve ark., 2024).

Yaşam Boyu Fiziksel Aktivite Yaklaşımı

Yaşam boyu fiziksel aktivite yaklaşımı, bireylerin çocukluk döneminden başlayarak yaşamın tüm evrelerinde düzenli fiziksel aktivite alışkanlığı kazanmalarını hedefleyen bütüncül bir sağlık anlayışına dayanmaktadır. Günümüzde fiziksel inaktivite, dünya genelinde önde gelen ölüm risk faktörlerinden biri olarak kabul edilmekte ve bulaşıcı olmayan hastalıkların ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Buna karşılık düzenli fiziksel aktivite, bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarını destekleyerek bu hastalıkların önlenmesinde önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak mevcut veriler, toplum genelinde fiziksel aktivite düzeylerinin yeterli olmadığını göstermektedir. WHO 2024 verilerine göre yetişkinlerin yaklaşık %31'i, ergenlerin ise %81'inin günlük fiziksel aktivite düzeylerinin önerilen seviyenin altında olduğu bildirilmektedir. Bununla birlikte fiziksel inaktivitenin obezite ile de yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması sonuçları da bu durumu desteklemektedir. 6–18 yaş aralığındaki çocukların %8,2'sinin obez, %14,3'ünün ise fazla kilolu olduğunu ortaya koymaktadır (Mok ve ark., 2020; WHO, 2024).

Yaşam boyu sağlığın korunması ve geliştirilmesi için düzenli fiziksel aktivite alışkanlığının teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır. WHO, yetişkinlerin önemli sağlık yararları elde edebilmesi için haftada en az 150–300 dakika orta şiddetli aerobik fiziksel aktivite ya da 75–150 dakika yüksek şiddetli aerobik fiziksel aktivite yapmalarını önermektedir. Bunun yanında, tüm büyük kas gruplarını içeren orta veya yüksek şiddette kas güçlendirici egzersizlerin haftada en az iki gün uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır (WHO, 2021). Bu öneriler, fiziksel aktivitenin yalnızca aerobik egzersizlerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda kas kuvveti ve kas dayanıklılığını geliştiren egzersiz türlerini de kapsadığını göstermektedir.

Bu noktada direnç antrenmanları, özellikle çocuklar ve ergenler açısından önemli bir egzersiz yöntemi olarak öne çıkmaktadır. Direnç antrenmanları, kas kuvvetinin gelişimini desteklemenin yanı sıra genel fiziksel uygunluğun artırılmasına ve sağlığın korunmasına katkı sağlayan etkili bir araçtır. Günümüzde genç bireylerde kas kuvveti düzeylerinde gözlenen düşüş, okul temelli beden eğitimi programlarına ve okul sonrası

fiziksel aktivite etkinliklerine direnç antrenmanlarının entegre edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu durum, çocuk ve ergenlerin fiziksel sağlıklarını destekleyen yapılandırılmış, güvenli ve bilimsel temellere dayanan beden eğitimi uygulamalarının önemini daha da belirgin hale getirmektedir (Stricker ve ark., 2020).

Okul Temelli Sağlıklı Yaşam Programları ve Beden Eğitiminin Rolü

Okullar, bireylerin yalnızca akademik gelişimlerini değil, aynı zamanda fiziksel, zihinsel ve sosyal iyi oluşlarını destekleyen önemli öğrenme ortamlarıdır (Tafuri ve ark., 2025). Okul temelli fiziksel aktivite uygulamaları ve beden eğitimi dersleri ise, çocuk ve ergenlerin sağlıklı gelişimini destekleyen temel araçlar arasında yer almaktadır. Araştırmalar, okul temelli fiziksel aktivite ile öğrencilerin akademik performansları arasında olumlu ilişkiler bulunduğunu göstermektedir (Rasberry ve ark., 2011). Ancak son yıllarda öğrencilerin okul temelli beden eğitimi ve fiziksel aktivite fırsatlarına erişiminde azalma gözlenmektedir. Bu durum özellikle kaynakların sınırlı olduğu topluluklarda daha belirgin hâle gelmektedir. Eğitim politikalarının niteliği, bu fırsatların sürdürülebilirliğinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Güçlü ve açık politikalar fiziksel aktivite fırsatlarını desteklerken, politika boşlukları ve zayıf uygulama mekanizmaları okullarda sunulan beden eğitimi ve fiziksel aktivite uygulamalarının hem niceliğini hem de kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir (Killian, 2026).

Beden eğitimi dersleri, çocukların fiziksel uygunluklarını geliştirmelerinin yanı sıra sosyal etkileşim, kişisel gelişim ve bilişsel süreçler üzerinde de olumlu etkiler oluşturmaktadır (Opstoel ve ark., 2020; Schmidt, 2019). Egzersiz, spor ve oyun gibi etkinliklerin çocukların dikkat ve odaklanma becerilerini desteklediği de çeşitli çalışmalar tarafından ortaya konmuştur (Tokay & Akıl, 2025b). Bununla birlikte güncel veriler, gençlerin gün içinde önemli bir bölümünü hareketsiz davranışlarla geçirdiğini ve 15–21 yaş aralığındaki bireylerin yalnızca %36'sının yeterli düzeyde fiziksel olarak aktif olduğunu göstermektedir (Lourenço ve ark., 2022). Bu durum, okul temelli fiziksel aktivite fırsatlarının önemini daha da artırmaktadır. Uluslararası araştırmalar, beden eğitiminin birçok ülkede okul müfredatında hâlen sınırlı bir konumda yer aldığını göstermektedir. Çoğu zaman bu dersin değeri ve teşvik edilmesi büyük ölçüde beden eğitimi öğretmenlerinin çabalarına bağlı kalmaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin, beden eğitiminin sağlık ve iyi oluş üzerindeki katkılarını etkili biçimde savunabilmeleri için

hem alan bilgisine hem de iletişim ve savunuculuk becerilerine sahip olmaları gerektiği vurgulanmaktadır (Shirotriya & Beighle, 2026).

Okul ortamında fiziksel aktivitenin güçlendirilmesine yönelik öneriler sunan "Educating the Student Body" raporuna göre, çocuklarda yaşam boyu fiziksel aktivite alışkanlıklarının kazandırılmasının önemini vurgulamaktadır. Okul temelli uygulamalarda sistem yaklaşımının benimsenmesi ve fırsat eşitsizliklerinin azaltılması gerektiğini belirtmektedir (Committee, 2013). Bu doğrultuda beden eğitimi, düzenli fiziksel aktiviteyi teşvik etmesi, sağlıklı yaşam alışkanlıklarını geliştirmesi ve sedanter davranışların azaltılmasına katkı sağlaması açısından eğitim sürecinin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir.

Beden eğitimi alanında karşılaşılan sınırlılıkların aşılabilmesi için öğretim yaklaşımlarının da geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle eğitimciler, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini zenginleştirmek, öğrenme çıktılarının niteliğini artırmak ve egzersiz ile motor becerilere yönelik olumlu tutumlar geliştirmek amacıyla daha esnek ve öğrenci merkezli öğretim modellerine yönelmektedir (Wang ve ark., 2024).

Beden Eğitimi Programlarının Uygulanması ve Karşılaşılan Sorunlar

Fiziksel aktivite, özellikle grup temelli uygulamalar yoluyla üniversite öğrencilerinin sosyal sermayesini artırmakta ve sosyal kapsayıcılığı ile iyi oluşu desteklemektedir. Bu nedenle yükseköğretim müfredatına grup temelli fiziksel aktivite uygulamalarının dahil edilmesi, eğitim politikası ve program geliştirme açısından önemli görülmektedir (Novak ve ark., 2025). Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'nde üniversite düzeyinde beden eğitimi programlarının yüz yılı aşkın süredir yaygın biçimde uygulanması, öğrencilerin fiziksel gelişim ve sağlık gereksinimlerinin yükseköğretimde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Buna karşın Türkiye'de üniversite düzeyinde benzer yaygın ve zorunlu uygulamaların sınırlı olması, genç yetişkinlerin fiziksel aktivite alışkanlıklarını geliştirme fırsatlarını kısıtlayabilmektedir (Hensley, 2000).

Okul ve üniversite ortamlarında beden eğitimi derslerinin etkililiği ise çeşitli yapısal ve kurumsal faktörlerden etkilenmektedir. Sınırlı zaman, uygun olmayan müfredat yapısı ve çelişen kurumsal öncelikler, öğretmenlerin etkili ve ilgi çekici dersler planlamasında karşılaştıkları temel engeller arasında yer almaktadır (Wendt ve ark., 2023). Benzer biçimde fiziki altyapı yetersizlikleri,

ders araç ve gereçlerinin eksikliği ve bazı derslerin merkezi sınav odaklı dersler lehine geri plana itilmesi de beden eğitimi uygulamalarının planlanmasını ve uygulanmasını zorlaştırmaktadır (İçel & Oğuz, 2023). Bu tür kurumsal sınırlılıklar, ders sürelerinin kısalmasına ve öğretim kalitesinin düşmesine yol açabilmektedir (Morgan & Hansen, 2008).

Bunun yanında, kaliteli beden eğitimi programlarının sunulmasında eşitlik ve erişim açısından da çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Finansal kısıtlamalar, öğretmen istihdamındaki yetersizlikler, ekipman ve kaynak eksikliği gibi faktörler bazı okullarda nitelikli beden eğitimi uygulamalarının gerçekleştirilmesini engelleyebilmektedir. Ayrıca öğrencilerin güvenliğiyle ilgili kaygılar ve akademik başarıyı ölçen standart testlere yönelik politika baskıları, okullarda beden eğitiminin fiziksel aktivite gereksinimlerini karşılamadaki rolünü sınırlandırabilmektedir (Committee, 2013).

Beden eğitimi temelli müfredat üzerine yapılan çalışmalar ise özellikle nesne kontrolü ve lokomotor beceriler gibi temel motor becerilerin geliştirilmesine odaklanmaktadır (O'Brien ve ark., 2023). Bununla birlikte güncel araştırmalar, özellikle spor odaklı ve oyun temelli içeriklerin kullanıldığı model temelli öğretim yaklaşımlarının öğrencilerin fiziksel, sosyal ve bilişsel gelişimlerini desteklemede etkili bir yöntem olabileceğini göstermektedir (Mohr ve ark., 2026).

Fiziksel Aktivite, Egzersiz ve Sporun Sağlık Üzerindeki Etkileri

Küresel ölçekte çocuk ve ergenlerde aşırı kilo ve obezite oranlarındaki artış, önleyici müdahalelerin okul öncesi ve erken eğitimden itibaren başlatılmasını zorunlu kılmaktadır. Okullar, fiziksel aktivite yönergelerinin uygulanmasında ve sağlıklı yaşam alışkanlıklarının kazandırılmasında merkezi bir rol üstlenmektedir (Committee, 2013; Martins ve ark., 2025). Bu nedenle beden eğitimi programlarının, sadece fiziksel etkinlik sunmakla kalmayıp sağlık eğitimi, beslenme bilgisi ve yaşam boyu fiziksel aktiviteyi teşvik edecek biçimde yapılandırılması önemlidir. Motor beceri gelişimi, çocukların fiziksel ve bilişsel gelişiminde kritik bir yere sahiptir. Araştırmalar, oyun temelli programların motor beceri kazanımında daha etkili olduğunu göstermektedir (Burrows ve ark., 2014). Erken uzmanlaşmaya odaklanan spor programları ise motor beceri çeşitliliğini sınırlayabilir ve yaşam boyu fiziksel aktiviteye katılımı olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle beden eğitimi

programlarının daha çeşitli ve gelişim odaklı planlanması önerilmektedir (Makaruk ve ark., 2025).

Ayrıca obezitenin bilişsel işlevler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için beslenme eğitimi ile fiziksel aktivitenin entegre edilmesi önem taşır (Tafuri ve ark., 2025). Bu tür yaklaşımlar, beden eğitiminin yalnızca fiziksel değil, bilişsel ve davranışsal sağlık çıktıları üzerinde de etkili olabileceğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak düzenli fiziksel aktivite ve egzersiz, çocuk ve ergenlerde fiziksel uygunluk, kardiyometabolik sağlık, kemik sağlığı, bilişsel performans ve zihinsel sağlığın gelişmesi ile vücut yağının azalmasıyla ilişkilidir. Yetişkinlerde ve yaşlı bireylerde ise tüm nedenlere bağlı mortalite, kardiyovasküler hastalıklar, hipertansiyon, bazı kanser türleri, tip 2 diyabet ve düşme riskinin azalmasının yanı sıra zihinsel sağlık, depresyon, anksiyete bilişsel işlevler, uyku kalitesi ve vücut kompozisyonunun iyileşmesine katkı sağlamaktadır. Kadınlarda ise gebelik ve doğum sonrası dönemde gestasyonel hipertansiyon ve diyabet, aşırı gebelik kilo alımı, doğum komplikasyonları ve doğum sonrası depresyon riskinin azalmasıyla ilişkilidir. Ayrıca fiziksel aktivitenin doğum ağırlığını olumsuz etkilemediği ve ölü doğum riskini artırmadığı bildirilmektedir (WHO, 2024).

Öğrencilerde Aktif Yaşam Davranışı Geliştirme Stratejileri

Beden Eğitimi, öğrencilerin yaşam becerilerini geliştirmede önemli bir eğitim ortamı sunar. Yaşam becerileri sosyal, kişilerarası, kişisel, davranışsal ve bilişsel boyutları kapsayarak, öğrencilerin akran ilişkileri, prososyal davranışlar, liderlik, problem çözme ve kişisel-sosyal sorumluluk gibi becerilerini destekler (Hovdal ve ark., 2021). Araştırmalar, fiziksel aktivitenin çocukların dikkat ve uyanıklık düzeylerini artırabileceğini, dolayısıyla akademik performansı olumlu etkileyebileceğini göstermektedir (Bailey ve ark., 2009). Bu kazanımlar, çocuk ve gençlerin yetişkinliğe geçiş süreçlerinde daha uyumlu ve başarılı bireyler olmalarını sağlar (Hovdal ve ark., 2021).

Fiziksel olarak aktif olan çocuklar, kardiyovasküler sağlık, kas-iskelet sistemi gücü ve olumlu psikososyal kazanımlar elde ederler. Spor ve serbest aktif oyunlar, sağlıklı fiziksel gelişim, akademik odaklanmanın artması ve sosyal becerilerin gelişimi ile ilişkilidir. Bu fiziksel ve zihinsel faydalar yaşam boyunca devam eder ve çocuklukta fiziksel olarak aktif olan bireyler, bu

alışkanlıklarını yetişkinlik dönemine taşımaya daha yatkın olurlar (Clemens & Lincoln, 2018).

Fiziksel inaktivite, çocukluk döneminde uluslararası düzeyde önemli bir endişe kaynağıdır ve küresel ölüm nedenleri arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Çocukların günlük 60 dakika orta-yüksek yoğunluklu fiziksel aktiviteyi gerçekleştirme oranları düşüktür. Dünya genelinde yetişkinlerin %31'i ve ergenlerin ise %80'i önerilen fiziksel aktivite seviyelerini karşılamamaktadır (WHO, 2024). Bu nedenle okullar, çok sayıda çocuğa ulaşabilen halk sağlığı müdahaleleri sunarak, öğrencilerin fiziksel aktivite düzeylerini artırmada kritik fırsatlar sağlar. Teneffüs saatleri, ders içi kısa fiziksel aktivite molaları ve beden eğitimi dersleri bu fırsatların başlıcalarını oluşturur (Powell ve ark., 2015).

Sonuç olarak, beden eğitimi yalnızca fiziksel gelişimi desteklemekle kalmaz, sosyal beceriler, takım çalışması ve disiplin gibi yaşam becerilerini de güçlendirir. Modern eğitimciler, öğrencilerin sağlığını, iyi oluşunu ve katılımını artıracak stratejiler geliştirmek için bu programları sürekli olarak yeniden yapılandırmaktadır (Filiz ve ark., 2026). Bu yaklaşımın önemi, özellikle günümüzde giderek artan fazla kiloluluk ve obezite sorunu göz önünde bulundurulduğunda daha belirgin hâle gelmektedir. Fazla kiloluluk ve obezite ile ilişkili mevcut ve gelecekteki ekonomik yük hem sağlık sistemleri hem de toplum genelinde önemli sonuçlar doğurmaktadır. Fiziksel hareketsizlik düzeyleri azaltılmadığı takdirde, 2020–2030 yılları arasında kamu sağlık sistemlerine yönelik küresel maliyetin yaklaşık 300 milyar dolara ulaşacağı öngörülmektedir (WHO, 2024). Bu durum, özellikle çocuk ve gençlerde fiziksel hareketsizliği ve obeziteyi destekleyen çevresel koşulların iyileştirilmesi ve sorunun temel nedenlerine yönelik müdahalelerin geliştirilmesi için eğitim sisteminin tüm paydaşlarının kararlı biçimde harekete geçmesini gerekli kılmaktadır (Okunogbe, 2022). Bu nedenle beden eğitimi dersleri ve okul temelli fiziksel aktivite uygulamaları, çocuk ve gençlerde sağlıklı yaşam alışkanlıklarını desteklemek, fiziksel hareketsizliği azaltmak ve düzenli egzersiz alışkanlığı kazandırmak için önemli bir müdahale alanı olarak kabul edilmektedir.

SONUÇ

Sağlıklı yaşamın desteklenmesinde beden eğitimi uygulamaları ve programları önemli bir rol oynamaktadır. Okul temelli beden eğitimi ve fiziksel aktivite fırsatları, çocukların erken yaşlardan itibaren aktif yaşam alışkanlıkları geliştirmesine katkı sağlarken aynı zamanda fiziksel, bilişsel ve

sosyal gelişimi destekleyen bir eğitim ortamı sunmaktadır. Bununla birlikte literatürde, çocukluk döneminden genç yetişkinliğe kadar fiziksel aktivite düzeylerinde belirgin bir azalma eğilimi olduğu ve mevcut programların bazı durumlarda öğrencilerin motor beceri gelişimini ve düzenli fiziksel aktivite alışkanlıklarını yeterince destekleyemediği görülmektedir. Bu nedenle beden eğitimi programlarının, öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun, çeşitli ve katılımı teşvik eden etkinliklerle güçlendirilmesi önemlidir. Okulöncesinden yükseköğretime kadar tüm eğitim kademelerinde, öğrenciler için fiziksel aktivite olanaklarının artırılması ve egzersiz ile sporun sağlık ve gelişim üzerindeki etkilerini kapsayan öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, beslenme ve sağlıklı yaşam becerilerini içeren müfredat yaklaşımlarının uygulanması ve eğitim altyapı ile politikalarının bu süreci destekleyecek şekilde düzenlenmesi, bireylerin yaşam boyu aktif ve sağlıklı bir yaşam sürdürmelerine ve dolayısıyla sağlıklı bir toplum oluşmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Akil, M., Tokay, B. & Güngör, M.G. (2024). Cognitive health outcomes of fundamental motor skill applications in children through cooperative learning method. *BMC Psychol* 12, 522.

Aydın, E., Temel, A., & Kangalgil, M. (2022). Geçmişten günümüze ortaöğretim beden eğitimi ve spor dersi öğretim programlarının incelenmesi. Journal of Global Sport and Education Research, 5(1), 99-117.

Bailey, R., Armour, K., Kirk, D., Jess, M., Pickup, I., Sandford, R., & BERA Physical Education and Sport Pedagogy Special Interest Group. (2009). The educational benefits claimed for physical education and school sport: an academic review. Research Papers in Education, 24(1), 1–27.

Burrows EJ, Keats MR, Kolen AM. Contributions of After School Programs to the Development of Fundamental Movement Skills in Children. (2014). Int J Exerc Sci. 2014 Jul 15;7(3):236-249.

CDC. The Association between School-Based Physical Activity, Including Physical Education and Academic Performance; U.S Department of Health and Human Services: Washington, DC, USA, 2010.

Choi SM, Sum KWR, Leung FLE, Ha SCA, Sit C, Yeung KH. (2021). Predictors of Physical Activity Levels in University Physical Education Implementing Sport Education. J Sports Sci Med. 2021 Jul 1;20(3):516-524.

Committee on Physical Activity and Physical Education in the School Environment; Food and Nutrition Board; Institute of Medicine. Educating the Student Body: Taking Physical Activity and Physical Education to School. Kohl HW III, Cook HD, editors. Washington (DC): National Academies Press (US); 2013 Oct 30. PMID: 24851299.

Clemens, S. L., & Lincoln, D. J. (2018). Where children play most: physical activity levels of school children across four settings and policy implications. Australian and New Zealand journal of public health, 42(6), 575-581.

Costa, P. B., & Fukuda, D. H. (2017). Youth programs. In L. E. Brown (Ed.), Strength training (2nd ed., pp. 341–355). Human Kinetics.

Deschenes, M. R., & Raymond, (2017). Skeletal muscle anatomy and biomechanics. In B. A. Alvar, K. Sell, & P. A. Deuster (Eds.), NSCA's essentials of tactical strength and conditioning (pp. 25–47). Human Kinetics.

Ding X, Ji Y, Dong Y, Li Z, Zhang Y. The impact of family factors and communication on recreational sedentary screen time among primary school-aged children: a cross-sectional study. BMC Public Health. 2024 Jun 28;24(1):1733.

Donti, O., Konrad, A., Panidi, I., Dinas, P. C., & Bogdanis, G. C. (2022). Is there a "window of opportunity" for flexibility development in youth? A systematic review with meta-analysis. Sports medicine-open, 8(1), 88.

Dyson, B. (2014). Quality Physical Education: A Commentary on Effective Physical Education Teaching. Research Quarterly for Exercise and Sport, 85(2), 144–152. https://doi.org/10.1080/02701367.2014.904155

Education, I. P. (2010). The association between school-based physical activity, including physical education, and academic performance. US Department of Health and Human Services Atlanta, GA, USA.

Filiz, B., Konukman, F., Chin, M. kai, Demirhan, G., & Sortwell, A. (2026). A Dynamic Platform for Interactive Brain Breaks for Children. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 97(3), 71–74.

Habyarimana, J. d. D., Tugirumukiza, E., & Zhou, K. (2022). Physical Education and Sports: A Backbone of the Entire Community in the Twenty-First Century. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(12), 7296.

Harrison, M., Burns, C. F., McGuinness, M., Heslin, J., & Murphy, N. M. (2006). Influence of a health education intervention on physical activity and screen time in primary school children:'Switch Off–Get Active'. Journal of science and medicine in sport, 9(5), 388-394.

Hensley, L. D. (2000). Current Status of Basic Instruction Programs in Physical Education at American Colleges and Universities. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 71(9), 30–36.

Hovdal, D. O. G., Haugen, T., Larsen, I. B., & Johansen, B. T. (2021). Students' experiences and learning of social inclusion in team activities in physical education. European Physical Education Review, 27(4), 889-907.

International Life Sciences Institute (ILSI). (2026). Nutrition & health. ILSI. https://ilsi.org/science-research/nutrition-health/

İçel, K., & Oğuz, A. (2023). Beden Eğitimi ve Oyun Öğretim Programının Uygulanmasına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(4), 1311-1327.

Killian, C. M. (2026). State of Fragility and Possibility: 40 Years of School-Based Physical Education and Physical Activity Policy (D)Evolution and the Road Ahead. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 97(1), 75–84. https://doi.org/10.1080/07303084.2025.2579458

Kraemer, W. J. (2017). How muscle grows. In L. E. Brown (Ed.), Strength training (2nd ed., pp. 29–48). Human Kinetics.

Kraemer, W.J., Hatfield, D.L., and Fleck, S.J. (2017). Types of Muscle Training In L. E. Brown (Ed.), Strength training (2nd ed., pp. 49–73). Human Kinetics.

Limmeroth, J., Leisterer-Härtig, S., Hagemann, N., & Ladwig, M. A. (2026). Last in Line, Lasting in Mind? A Retrospective Investigation of the Relationship Between Physical Education Experiences and Adult Physical Activity. Journal of Sport & Exercise Psychology, 48(1), 46-54.

Lourenço J, Rodrigues C, Flôres F, Soares D. Physical Activity Time and Intensity in Physical Education During the COVID-19 Pandemic. Percept Mot Skills. 2022 Jun;129(3):946-961. doi: 10.1177/00315125221093906. Epub 2022 Apr 14. PMID: 35421321; PMCID: PMC9014341.

Makaruk H, Webster EK, Porter J, Makaruk B, Bodasińska A, Zieliński J, Tomaszewski P, Nogal M, Starzak M, Śliwa M, Banaś M, Biegajło M, Chaliburda A, Suchecki B, Molik B, Sadowski J. (2025). Assessing fundamental motor skills proficiency in school-based sports physical education programs: implications for talent development. Front Sports Act Living. 2025 Aug 21;7:1632930.

Martins PJ, Manzano-Sánchez D, Belando-Pedreño N, Carlos-Vivas J, Gómez-López M. Editorial: Physical education, health and education innovation, volume II. Front Psychol. 2025 May 30;16:1621248. doi:

10.3389/fpsyg.2025.1621248. PMID: 40519818; PMCID: PMC12162607.

Merrill, S., & Bryant, C. X. (2015). Introduction to exercise physiology. In J. P. Porcari, C. X. Bryant, & F. Comana (Eds.), Exercise physiology. Foundations of exercise science, F. A. Davis Company.

Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2024/'25. (2024). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı. ISBN 978-975-11-9328-5.

Mohr, D. J., & Townsend, J. S. (2026). Game On! Promoting Holistic Student Development in Sport Education Using a Hybrid Model Approach. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 97(3), 7–15. https://doi.org/10.1080/07303084.2025.2586026

Mok, M. M. C., Chin, M.-K., Korcz, A., Popeska, B., Edginton, C. R., Uzunoz, F. S., Podnar, H., Coetzee, D., Georgescu, L., Emeljanovas, A., Pasic, M., Balasekaran, G., Anderson, E., & Durstine, J. L. (2020). Brain Breaks® Physical Activity Solutions in the Classroom and on Attitudes toward Physical Activity: A Randomized Controlled Trial among Primary Students from Eight Countries. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(5), 1666. https://doi.org/10.3390/ijerph17051666

Morgan, P. J., & Hansen, V. (2008). Classroom Teachers' Perceptions of the Impact of Barriers to Teaching Physical Education on the Quality of Physical Education Programs. Research Quarterly for Exercise and Sport, 79(4), 506–516.

Novak D, Petrušič T, Čule M, Milinović I, Kim J, Kim R, Subramanian SV. Building Social Capital in University Students: A Physical Education Intervention Program. J Phys Act Health. 2025 Jan 7;22(2):270-280. doi: 10.1123/jpah.2024-0258. Erratum in: J Phys Act Health. 2025 Jan 07;22(2):281. doi: 10.1123/jpah.2024-0905. PMID: 39662305.

Nelson, A. G., & Kokkonen, J. (2014). Stretching anatomy (2nd ed.). Human Kinetics.

OECD (2025), Health at a Glance 2025: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/8f9e3f98-en.

Okunogbe, A., Nugent, R., Spencer, G., Powis, J., Ralston, J., & Wilding, J. (2022). Economic impacts of overweight and obesity: current and future estimates for 161 countries. BMJ global health, 7(9), e009773.

Opstoel, K., Chapelle, L., Prins, F. J., De Meester, A., Haerens, L., van Tartwijk, J., & De Martelaer, K. (2020). Personal and social development in physical education and sports: A review study. European Physical Education Review, 26(4), 797-813.

O'Brien, W., Khodaverdi, Z., Bolger, L., Murphy, O., Philpott, C., & Kearney, P. E. (2023). Exploring Recommendations for Child and Adolescent Fundamental Movement Skills Development: A Narrative Review. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(4), 3278.

Perera, T., Frei, S., Frei, B., & Bobe, G. (2015). Promoting physical activity in elementary schools: Needs assessment and a pilot study of Brain Breaks. Journal of Education and Practice, 6(15), 55-64.

Powell E, Woodfield LA, Nevill AM. Increasing physical activity levels in primary school physical education: The SHARP Principles Model. Prev Med Rep. 2015 Nov 22;3:7-13. doi: 10.1016/j.pmedr.2015.11.007.

Rasberry, C. N., Lee, S. M., Robin, L., Laris, B. A., Russell, L. A., Coyle, K. K., & Nihiser, A. J. (2011). The association between school-based physical activity, including physical education, and academic performance: a systematic review of the literature. Preventive medicine, 52, S10-S20.

Shirotriya, A. K., & Beighle, A. (2026). Leveraging Marketing Concepts to Improve Physical Education and Promote Health. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 97(3), 16–22.

Smith, D. (2017). Cardiopulmonary and endocrine responses and adaptations to exercise. In B. A. Alvar, K. Sell, & P. A. Deuster (Eds.), NSCA's essentials of tactical strength and conditioning (pp. 9–23). Human Kinetics.

Staiano AE, Webster EK, Allen AT, Jarrell AR, Martin CK. Screen-Time Policies and Practices in Early Care and Education Centers in Relationship to Child Physical Activity. Child Obes. 2018 Aug/Sep;14(6):341-348.

Stricker, P. R., Faigenbaum, A. D., McCambridge, T. M., Council on Sports Medicine and Fitness, LaBella, C. R., Brooks, M. A., ... & Peterson, A. R. (2020). Resistance training for children and adolescents. Pediatrics, 145(6).

Tafuri MG, Tafuri D, Latino F. (2025). Relationship Between Obesity and Impairment of Cognitive Functions: An Investigation into the Integrated Role of Nutritional Education and Physical Activity in Lower Secondary School. Nutrients. 2025 Jul 31;17(15):2531.

Tokay, B. (2025). Physical benefits of exercise. In G. Ünver (Ed.), Sports & Science 2025: Physical activity and healthy living (pp. 7–18).

Tokay, B., & Akil, M. (2025a). "Creative dance and football" education program improves cognitive skills of 9–10-year-old school children. Research in Dance Education, 26(4), 517–530.

Tokay, B., & Akil, M. (2025b). Tactical-game and technical approach: the importance of sport type and method in developing metacognitive control and awareness in school going children. Current Psychology, 44(12), 11460-11471.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2025. Sağlık Harcamaları İstatistikleri-2024. https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/54188

Trout, J., & Graber, K. C. (2009). Perceptions of overweight students concerning their experiences in physical education. Journal of Teaching in Physical Education, 28(3), 272-292.

Wang C, Yuan Y, Ji X. Effects of blended learning in physical education on university students' exercise attitudes and basketball skills: a cluster randomized controlled trial. BMC Public Health. 2024 Nov 14;24(1):3170.

Wendt, J., Scheller, D. A., Flechtner-Mors, M., Meshkovska, B., Luszczynska, A., Lien, N., ... & Steinacker, J. M. (2023). Barriers and facilitators to the adoption of physical activity policies in elementary schools from the perspective of principals: An application of the consolidated framework for implementation research–A cross-sectional study. Frontiers in Public Health, 11, 935292.

World Health Organization. (2019). Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under 5 years of age. World Health Organization. https://iris.who.int/handle/10665/311664.

World Health Organization. (2021). Physical activity. WHO Regional Office for Europe. https://www.who.int/europe/news-room/fact-sheets/item/physical-activity

World Health Organization. (2024). Physical activity. World Health Organization. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity

World Health Organization. (2025a). WHO Constitution. https://www.who.int/about/governance/constitution?utm_source

World Health Organization. (2025b). Obesity and Overweight. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight

Yüksel, E., & Akıl, M. (2019). Adölesanların Fiziksel Aktivite Seviyeleri ile Obezite Farkındalık Düzeyleri ve Beslenme Davranışlarının İncelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13(3), 185-193.

BEDEN EĞİTİMİ VE SPORDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Mehmet ÖZKESKİN

- Kurum Bilgisi: Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Karabük/TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0002-8698-4850
- Mail: meteozkeskin@hotmail.com

GİRİŞ

İş sağlığı ve güvenliği (İSG), işyerinde ortaya çıkan tehlikelerin tanımlanması, değerlendirilmesi ve kontrolünü içeren multidisipliner bir alan olarak tanımlanmaktadır (Haidarravy ve ark., 2023; Cheng ve ark., 2022). İş sağlığı ve güvenliği çalışmaları, çalışanların fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik hâlinin korunması ve geliştirilmesini hedefleyen bütünsel bir yaklaşımı içerir (Micheli ve ark., 2018).

İş Sağlığı ve Güvenliği(İSG), her ne kadar sanayi ve üretim sektörlerine özgü bir alan olarak ortaya çıkmışsa da, günümüzde eğitim kurumları, hizmet sektörleri ve spor organizasyonları gibi insan etkileşiminin yoğun olduğu tüm alanları içine alan bir disiplin olarak görülmektedir. Beden eğitimi ve spor faaliyetleri; hareket yoğunluğu, fiziksel temas, ekipman kullanımı ve çevresel koşullara bağımlılık gibi nedenlerden dolayı yüksek risk potansiyeli taşımaktadır(Gabbett,2016).Beden eğitimi ve spor alanı, hem çalışanları hem de hizmet alan bireyleri kapsadığından iş sağlığı ve güvenliği açısından özel bir öneme sahiptir. Spor alanında meydana gelen kazalar sadece bireysel yaralanmaların oluşmasına değil, bunun yanında kurumsal sorumluluklara ve hukuki sonuçlara da yol açabilmektedir (Fuller, 2007; Özkeskin ve Turhan, 2025).

Spor kulüplerinin antrenman ortamları, okullarda yürütülen beden eğitimi dersleri ve kamuya açık spor tesisleri, farklı yaş gruplarından birçok bireyi bir araya getirmektedir. Yoğun bir hareket ortamının olması, fiziksel temasın olması ve ekipman kullanımının olması gibi nedenlerle bu alanlarda iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının sistematik bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Literatürde yapılan çalışmalar, spor ortamlarında meydana gelen kazaların büyük bir bölümünün önlenebilir nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır(Sunay, 2024).

Türkiye'de İş sağılığı ve güvenliği uygulamaları, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu çerçevesinde yürütülmektedir. 6331 sayılı kanun, kamu ve özel sektördeki tüm işyerlerini kapsamakta bunun yanında spor tesisleri ile eğitim kurumlarını da doğrudan ilgilendirmektedir.

Spor alanında iş sağlığı ve güvenliği genellikle yalnızca yaralanmalar üzerinden değerlendirilmekte; oysa kurumsal sorumluluk, yönetsel karar süreçleri, risk kültürü ve psikososyal boyutlar yeterince bütüncül biçimde ele alınmamaktadır (Gabbett, 2016; ILO, 2011). Bu bölüm, spor ortamlarında İSG

yaklaşımını yalnızca teknik önlemlerle sınırlı görmeyen, kurumsal kültür ve sistem temelli bir perspektifle incelemeyi hedeflemektedir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, iş sağlığı ve güvenliği kavramını beden eğitimi ve spor bağlamında sistematik bir çerçevede ele almak, spor ortamlarında karşılaşılan risk türlerini çok boyutlu olarak sınıflandırmak ve bu risklere yönelik bütüncül bir önleme modeli önermektir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1.İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı

İş sağlığı ve güvenliği(İSG), çalışma ortamlarında işin yürütülmesi esnasında çeşitli sebeplerden kaynaklanan çalışan sağlığına zarar verebilecek durumlardan korunmak ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için yapılan sistemli ve bilimsel çalışmalardır. Uluslararası organizasyonlar tarafından İş sağlığı ve güvenliği alanının temelini oluşturan sağlık ve güvenlik kavramları şu şekilde tanımlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü(WHO)'nün yapmış olduğu tanıma göre sağlık; fiziksel, ruhsal ve sosyal açılardan tam bir iyilik hali olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre bireyin sadece fiziksel olarak iyi olması sağlıklı bir birey olduğu anlamına gelmemektedir. Sağlıklı bir birey tanımı yapabilmek için, bireyin fiziksel iyiliğinin yanında ruhen ve sosyal olarak iyilik hali içerinde olması gerekmektedir. Güvenlik kavramı; ölüm, yaralanma, ekipman kaybı, çevre tahribatı ve meslek hastalığına neden olabilecek risklerin en aza indirildiği durumlar olarak ifade edilir. İSG, çalışanların güvenliğinin en üst sevide tutulmasını, üretim ve hizmetin devamlılığını ve işletmelerin acil durumlara karşı hazırlıklı olmalarını hedeflemekte ve odağında en önemli değer olan insan vardır.

Dünya Sağlık Örgütü(WHO) iş sağlığını; bütün mesleklerde çalışanların bedensel, ruhsal ve sosyal yönden iyilik hallerinin en üst düzeyde tutulması, sürdürülmesi ve geliştirilmesini içeren çalışmalardır, şeklinde tanımlamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü(ILO) iş güvenliğini; tüm çalışanların iş yerinde karşılaşabilecekleri tehlikelerin ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi için getirilen yükümlülüklerin ve teknik kuralların bütünü, olarak tanımlamaktadır.

6331 sayılı Kanun kapsamında spor tesisleri, okullar, özel spor merkezleri ve kulüpler "işyeri" statüsünde değerlendirilmekte; işveren konumundaki kurum yöneticileri risk değerlendirmesi yapmak, çalışanlara İSG eğitimi vermek, acil durum planı hazırlamak ve iş kazalarını kayıt altına

almakla yükümlü tutulmaktadır. Spor alanında çalışan antrenörler, beden eğitimi öğretmenleri ve destek personelinin maruz kalabileceği fiziksel ve psikososyal riskler de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Bu bağlamda spor kurumlarının yalnızca sportif başarıya değil, güvenli organizasyon yapısına da yatırım yapması hukuki bir zorunluluktur.

İş sağlığı, çalışanın yaptığı işten kaynaklanan sağlık risklerine karşı korunması ve sağlık düzeyinin geliştirilmesi süreci iken iş güvenliği, çalışma ortamlarında kazaların meydana gelmesini önlemeye yönelik sistematik önlemler bütünüdür. Modern İSG anlayışında iş güvenliği bireysel dikkatten çok sistemin bütününe odaklanır. Reason'ın (1997) geliştirdiği 'İsviçre peyniri modeli', kazaların büyük çoğunlukla bireysel hatalardan değil sistemsel hatalardan kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Reason(1997) İsviçre peyniri modelinde, insan sisteminin savunma mekanizmalarını, aralarında boşluklar bulunan, dikey ve birbirine paralel olarak dizilmiş, rastgele delikli bir dizi İsviçre peyniri dilimine benzetir. Reason, kazaların çoğunun dört arıza seviyesinden bir veya daha fazlasına bağlanabileceğini varsayar:

- Örgütsel etkiler,
- Güvenli olmayan gözetim,
- Tehlikeli eylemlerin ön koşulları ve
- Tehlikeli eylemlerin kendileri

İsviçre Peyniri modelinde, bir organizasyonun başarısızlığa karşı savunma uygulamaları, peynir dilimleri olarak temsil edilen bir dizi engel olarak modellenir. Peynir dilimlerindeki delikler, sistemin bireysel parçalarındaki bireysel zayıflıkları temsil eder ve tüm dilimlerde boyut ve konum olarak sürekli değişir. Sistemin tamamı, tüm peynir dilimlerdeki delikler anlık olarak hizalandığında, "kaza fırsatı yörüngesi" ne izin vererek, bir tehlikenin tüm savunma deliklerden geçmesine ve kazaya yol açmasına neden olur. Bu nedenle sistem başarısız olur.

İSG kavramı, çalışma ortamlarında birçok nedenle oluşabilecek tehlikelerin önlenmesinin yanı sıra risklerin tahmin edilmesi, değerlendirilmesi ve bu riskleri tamamen ortadan kaldırabilmek ve ya en az seviyeye indirebilmek için yapılacak çalışmaları içermektedir. Evrensel anlamda ise İSG; çalışma ortamlarında henüz bir tehlike oluşmamış, işletmede bir arıza meydana gelmemişken bile çalışma ortamında oluşabilecek tehlikelerin ve risklerin öngörülmesidir (Özkılıç, 2005: 5).

Yukarıda yapılan tanımlamalar doğrultusunda İSG; çalışanların çalışma ortamlarında iş kazalarına ve meslek hastalıklarına yakalanmalarını önlemek, çalışanları iş kazaları tehdidi ve tehlikesinden korumak çalışanlar için sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı oluşturmak, işletmenin ve üretimin devamlılığını sağlamak ve ekipman kayıplarını en aza indirmek amacıyla alınması gereken önlemler ve yükümlülükler olarak tanımlanabilir. İşletmeler, çalışanlar ve üretim açısından iş sağlığı ve güvenliği kavramı büyük önem taşımaktadır. İş sağlığı ve güvenliği önlemlerine riayet eden işletmelerde çalışanlar kendilerini daha güvende hissederken, iş doyumu ve verimi artacaktır. Ayrıca iş sağlığı ve iş güvenliği önlemleri sayesinde, iş kazası ve meslek hastalıklarının yol açtığı maliyet kalemlerinden işyerleri ve ülke ekonomisi kurtularak büyük zararların önüne geçilebilecektir. Sonuç olarak iş sağlığı ve güvenliği, iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi, maddi ve manevi kayıpları azaltma gücü nedeniyle önemlidir.

Spor ortamlarında İsviçre Peyniri Modeli; örneğin bir okul spor salonunda zeminin kaygan olması (örgütsel eksiklik), denetim yapılmaması (güvenli olmayan gözetim), öğrencilerin uygun ayakkabı giymemesi (ön koşul), öğretmenin yeterli uyarıyı yapmaması (tehlikeli eylem) gibi katmanların aynı anda hizalanması durumunda kazanın kaçınılmaz hale gelmesini açıklayabilir. Bu model, spor alanında kazaların yalnızca bireysel dikkatsizlikle açıklanamayacağını, sistemsel boşlukların giderilmesinin temel çözüm olduğunu göstermektedir (Reason, 1997).

1.2. İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Faktörleri

Risk, bir tehlikenin ortaya çıkma olasılığı ve bu tehlikenin ortaya çıktığında neden olacağı zararın oranı arasındaki ilişki olarak tanımlanabilir(TMMOB, 2011). Çalışma ortamlarında gerçekleşebilecek iş güvenliği sorunları için risk olgusunun ortaya konulması önemli bir etkendir. Bu risk olgusu oluşabilecek tehlike, zarar ihtimali, zararın büyüklüğü, bu tehlike ve zararın çalışanlar veya sistemin bütününe bağlı olması gibi faktörleri içermektedir(Flayeh, 2009).

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na göre istisna olarak belirtilen işyerleri haricinde, özel veya kamu ayırt etmeksizin işçi ve memur çalıştırılan tüm işyerleri risk değerlendirmesi yapmakla mükelleftir. Risk değerlendirmesi, çalışma ortamında ortaya çıkma ihtimali olan veya dış çevreden gelme olasılığı olan tehlikelerin tespit edilerek, tespit edilen bu tehlikelerin riske dönüşmesine yol açabilecek etmenlerin, risklerin analiz edilip derecelendirilmesi ve alınabilecek önlemlerin belirlenebilmesi için

yapılan çalışmalardır. Risk değerlendirmesi yapılarak çalışma ortamlarında meydan gelebilecek veya dış çevreden gelebilecek tehlikelerin önceden tespit edilmesi sağlanır. Ortaya çıkabilecek bu tehlikeler için alınması gereken önlemler alınarak iş kazalarına, ekipman kaybına, üretim kaybına ve meslek hastalıklarına yol açabilecek durumların bertaraf edilmesi sağlanır(6331 sayılı iş güvenliği kanunu, 2012).

İş sağlığı güvenliği alanında ortaya çıkabilecek risk faktörleri genel olarak 5 grupta incelenmektedir. Bunlar fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik ve psikososyal risklerdir. Spor ortamlarında risk değerlendirmesi yapılırken nitel ve nicel yöntemlerden yararlanılabilir. Fine-Kinney, L tipi matris yöntemi veya kontrol listesi temelli analizler spor tesislerinde uygulanabilir modellerdir (TMMOB, 2011; Özkılıç, 2005). Bu yöntemlerde risk; olasılık, maruziyet ve şiddet katsayıları üzerinden puanlanarak öncelik sırası belirlenir. Özellikle okul spor salonları ve açık alan tesislerinde periyodik risk analizlerinin yapılması, kazaların önlenmesinde sistematik bir yaklaşım sağlar.

1.3. Fiziksel Riskler

Çalışma ortamının sıcaklık, nem, aydınlatma, gürültü, titreşim, radyasyon, basınç gibi özelliklerinin çalışanın sağlığı üzerinde önemli etkisi vardır. Özellikle tehlikeli işler sınıfında iş yapan işyerleri ve buralarda çalışanlar yüksek risk altındadır. Bu işyerlerinde önemli olan meydana gelebilecek fiziksel tehlikeyi kaynağında yok etmek ve çalışanları bunların etkilerinden korunmasıdır.

İş sağlığı ve güvenliğinde fiziksel riskler, çalışma ortamlarında çalışanların sağlığını ve güvenliğini tehdit eden fiziksel çevre koşullarıdır. İşyerlerinde fiziksel risk tehlikelerini azaltmak için risk analizleri yapılmalıdır. Çalışma ortamlarında sıklıkla karşılaşılan fiziksel riskler şunlardır;

- Aşırı sıcak ya da soğuk çalışma ortamları, çalışanların verimliliğinin düşmesine neden olabilir. Sağlık sorunlarına yol açabilir. Çalışma ortamlarında havalandırma sistemlerinin etkin bir şekilde çalışması termal konforun sağlanması açısından önemlidir.
- Yetersiz ve ya aşırı aydınlatma, çalışanlarda görme sorunlarına neden yol açarak çalışanların göz sağlığını olumsuz şekilde etkileyebilir. Çalışma ortamlarının Doğru aydınlatılması iş yerindeki verimliliği artırırken ve göz yorgunluğunu azaltır. istenmeyen durumların

yaşanmaması için çalışma ortamları tasarlanırken aydınlatma sistemlerinin doğru bir şekilde tasarlanması ve bakımlarının düzenli yapılması gereklidir.

- Ses seviyesinin yüksekliği yani gürültü, çalışma ortamında çalışanın sürekli maruz kalması durumunda işitme kaybına neden olabilir. Çalışanların işe odaklanmasını da olumsuz etkileyebilir.
- Çalışanların El – kol veya tüm vücutlarının uzun süreli titreşime maruz kalmaları sağlık sorunlarına yol açabilir. Çalışanlarda titreşimden kaynaklanan sindirim ve dolaşım problemleri meydana gelebilmektedir. Özellikle inşaat ve imalat sektörlerinde çalışanlar bu duruma daha fazla maruz kalabilmektedirler. Titreşimin etkilerini azaltmak için titreşim seviyelerinin izlenmesi ve uygun ekipmanların kullanılması gerekir.
- Radyasyon maruziyeti özelikle bazı endüstriyel sektörlerde ve sağlık sektöründe çalışanlarda ciddi sağlık problemlerine yol açabilmektedir. Uygun korunma önlemlerinin alınması, radyasyon seviyelerinin sürekli izlenmesi, çalışanların güvenliği ve sağlığı açısından önemlidir.
- Basınç koşullarının anormal olması, dolaşım ve solunum problemlerinin nedenleri arasındadır. Yüksek veya düşük basınçlı çalışma ortamları, çalışanların sağlığını tehdit edebilir. Bu tür durumlarda, basınç sistemsel olarak kontrol edilmeli ve çalışanlara sağlık taramaları yapılarak korunmaları sağlanmalıdır. Tüm işyerlerinin birinci önceliği, tüm risklerin farkında olması, risklere karşı gerekli önlemleri alması ve sağlıklı ve güvenli bir işyeri ortamı oluşturmasıdır.

1.4. Kimyasal Riskler

Eşya, çevre ya da canlıya zarar verebilen patlayıcı, oksitleyici, kolay alev alabilen, tahriş edici, kanserojen, alerjik vb. özellikleri olan maddeler tehlikeli kimyasal maddeler olarak tanımlanır. Bu kimyasallar maddeler belirli koşullarda kendiliğinden ya da başka kimyasal maddelerle karıştığında tepkime ye girebilmektedir. Tepkimeye giren bu kimyasallar kontrol altına alınamadığında yangın, patlama ve ya zehirli gaz oluşumu gibi tehlikeli sonuçlar doğurabilmektedir. Bu tepkimeler canlıların yaralanmasına ya da ölmesine, iş yerinde maddi fiziksel hasarların oluşmasına ve çevre felaketine yol açabilmektedir.

Tehlikeli kimyasal maddelerin iş yerlerinde kullanımı esnasında sağlık, güvenlik ve çevreye etkilerinin fark edilmesi amacıyla kullanılması gereken semboller bulunmaktadır. Ülkemizde iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına göre kullanılan semboller (şekil 1) uluslararası kullanıma uygundur.

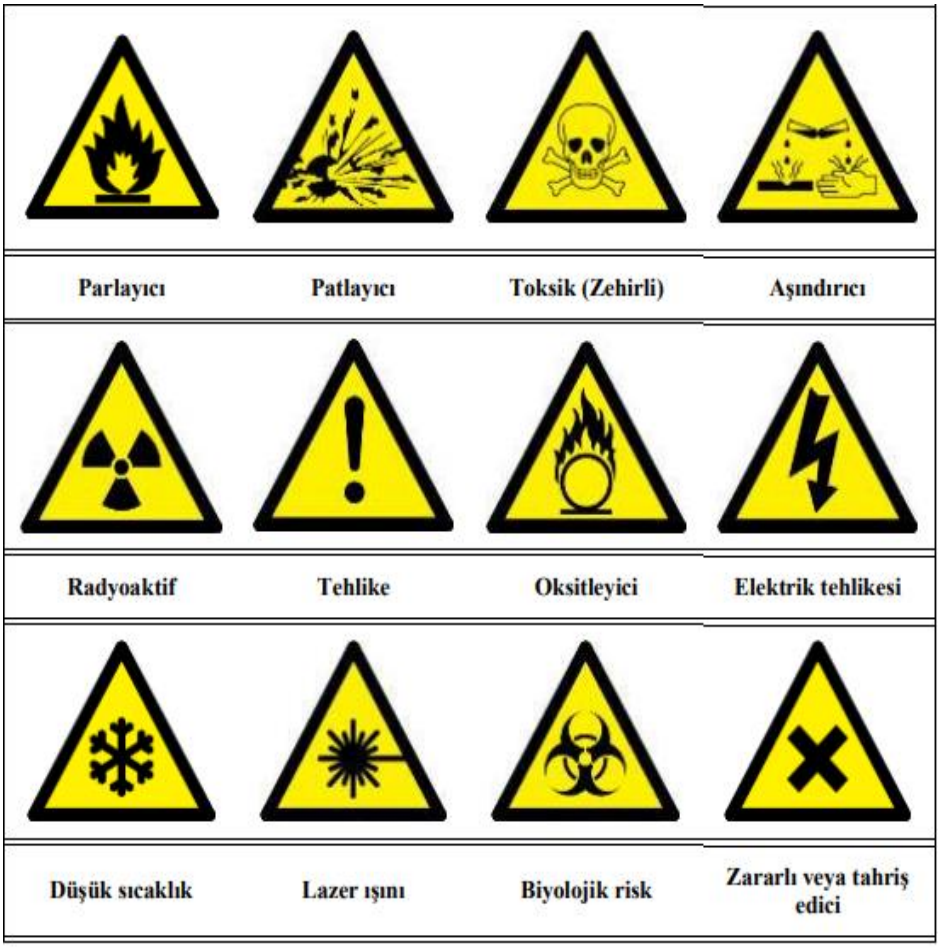

Şekil 1. Tehlikeli Kimyasal maddelerle İlgili Semboller

Şekillerde sunulan semboller ve sınıflandırmalar, iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarında uluslararası standartlara dayalı görsel uyarı sistemlerini temsil etmektedir.

1.5. Biyolojik Riskler

Biyolojik risk etmenleri, bakteri, virüs, mantar ve parazit gibi canlı veya canlıların ürünü olan organizmalardır (Şekil 2). İş sağlığı ve güvenliği

mevzuatına göre tüm işyerleri çalışanlarını biyolojik risklere karşı korumak ya da bu risklerle olan maruziyetlerini en aza indirmek zorundadır.

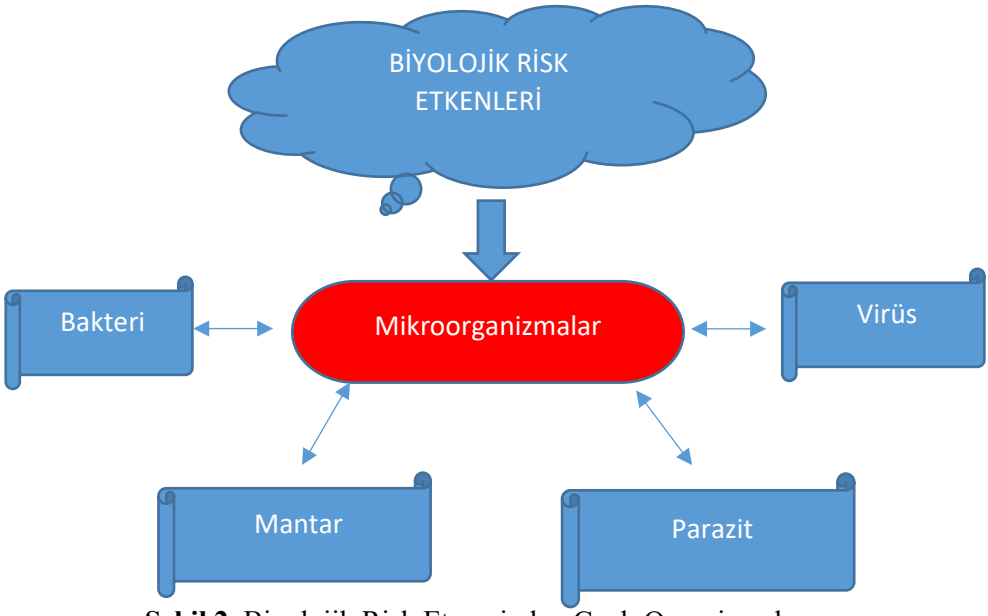

Şekil 2. Biyolojik Risk Etmeni olan Canlı Organizmalar

Şekil 2'de biyolojik risk etmenlerine örnek oluşturan mikroorganizmalar (bakteri, virüs, mantar ve parazitler) gösterilmektedir. Bu etmenler; spor salonları, soyunma odaları, duş alanları, ortak kullanılan matlar ve ekipmanlar gibi alanlarda temas, damlacık ya da kontamine yüzeyler aracılığıyla bulaşabilir. Bu nedenle düzenli temizlik–dezenfeksiyon, kişisel hijyen uygulamaları, havalandırma ve ortak ekipman kullanımında hijyen protokolleri biyolojik risklerin azaltılmasında kritik rol oynar.

Biyolojik risk faktörleri dört grup altında incelenir;

Birinci grup; insan da herhangi bir hastalığa ve enfeksiyona yol açmayan etkenler.

İkinci grup; insan üzerinde enfeksiyon riski olan, çalışanlara zararı dokunabilecek ancak etkili koruma ile topluma yayılmasını engelleme yolu açık biyolojik risk etmenleri.

Üçüncü grup; ağır enfeksiyon riski içeren ve zararı yüksek oranda olan, toplum içinde yayılabilen, gerekli korunma ve tedavisi olan biyolojik risk etmenleri.

Dördüncü grup; çok ağır hastalıklara yol açma riski olan, toplum içerisinde hızlı yayılabilen, korunma ve etkin tedavisi olmayan biyolojik risk etmenleri.

Grup	İnsanlarda hastalık yapma	Çalışanlara zarar verme	Topluma yayılma olasılığı	Etkili korunma/ tedavi
1	-	-	-	+
2	+	+	-	+
3	+	+	+	+
4	+	+	+	-

Şekil 3. Biyolojik risk faktörleri gruplandırma tablosu

Şekil 3, biyolojik risk etmenlerinin insan sağlığına etkisi, topluma yayılma potansiyeli ve korunma/tedavi imkânları dikkate alınarak dört risk grubunda sınıflandırılmasını göstermektedir. Sınıflandırma, işyerinde maruziyetin değerlendirilmesi, riskin derecelendirilmesi ve alınacak önlemlerin (kişisel koruyucu donanım, izolasyon, aşılama, sağlık gözetimi vb.) planlanması için referans bir çerçeve sunar. Risk grubu yükseldikçe, kontrol önlemlerinin düzeyi ve acil durum hazırlığı ihtiyacı artmaktadır.

Biyolojik risk faktörlerini bilip iş yerlerindeki değerlendirilmesinin analiz edilmesi gerekir. Bu da ilk adımı olarak riskin belirlenmesi ve değerlendirilmesi olarak başlar. Biyolojik risk etmenlerinin olduğu ortamlarda aşağıdaki sembol kullanılır (Şekil 4).

Şekil 4. Biyolojik Risk İşareti

Şekil 4'te yer alan biyolojik risk işareti, biyolojik etkenlere maruziyet olasılığı bulunan alanların (ör. ilk yardım odası, temizlik–atık toplama alanı, kan/vücut sıvıları ile kontaminasyon riski bulunan yerler) görsel olarak

işaretlenmesini sağlar. Bu uyarı işareti; çalışanların ve kullanıcıların gerekli kişisel koruyucu önlemleri (eldiven, maske, gözlük vb.) almasını, temasın sınırlandırılmasını ve hijyen protokollerinin uygulanmasını teşvik ederek risk iletişimini güçlendirir.

1.6. Ergonomik Riskler

Ergonomi, insanın fiziksel ve psikolojik özelliklerinin incelenerek, insan-makine-çevre uyumunu doğal ve teknik olarak oluşturma ve geliştirme çalışmalarıdır. İş yerlerinin amacı çalışma ortamlarını insan fizyolojisine uygun hale getirmek, işle çalışan arasında uyum sağlamaya çalışmak, çalışanı daha insani şartlarda çalıştırmak, çalışma ortamından kaynaklı hastalıkları ve kazaları en aza indirmek, bununla birlikte etkinliği ve verimliliği arttırmaktır. Çalışma ortamlarında bu uygunluk sağlanırsa çalışan üzerindeki stres azalır, işlerini daha kolay ve daha hızlı yapar, hata yapma riski azalır. Tüm bunların sonucunda üretim artar hem çalışan hem de iş yeri kazanır.

1.7. Psikososyal Riskler

Çalışma ortamlarının toplumsal ve çevresel koşullarının psikolojik, toplumsal ve fiziki hasara yol açma olasılığı psikososyal risk olarak tanımlanır. Yapılan işin tasarım, yönetim ekonomik ve sosyal durumu gibi etmenlere bağlı olarak çalışanın yoğun stres altına girmesi, iş kaybı kaygısı, iş yükünün yoğunluğu, çalışma ortamının uygun olmayışı, yapılan işle alınan ücretin orantısızlığı düzensiz çalışma saatler ve amirlerin mobbingine maruz kalma gibi durumlar psikososyal risk durumlarıdır. Çalışma ortamlarında fiziksel, kimyasal ve biyolojik riskler çalışan üzerinde doğrudan etkiye sebep olurken psikososyal riskler doğrudan ya da dolaylı olarak hastalığa yol neden olabilir.

Günümüzde çalışma ortamlarının dinamikleri hızla değişmekte, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet artmakta ve teknoloji sürekli yenilenmektedir. Tüm bu etkenler çalışma ortamlarında çalışan üzerinde baskı oluşmasına neden olmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği alanı fiziksel kazaları ve meslek hastalıklarını kendine odak noktası olarak alsa da,psikososyal risk faktörlerinin çalışan üzerindeki yıkıcı etkileri işverenler tarafından daha net anlaşılmaya başlamıştır. Çalışma ortamlarında yaşanan stres, kaygı, iş dengesizliği, mobbing, tükenmiş sendromu gibi etkenler sadece çalışanın mutsuz olmasına değil, işletmelerde ciddi üretim kayıplarına, iş kazası risklerine, çalışanların devamsızlık oranlarının artmasına neden olmaktadır.

1.8. Beden Eğitimi ve Spor Ortamlarında Risk Türleri

Beden eğitimi ve spor ortamları insanlar arasında etkileşimin olduğu, hareket yoğunluğunun fazla olduğu, ekipman kullanımın olduğu ve çevresel etkenlere bağımlı olan ortamlardır. Bu nedenlerden dolayı spor ortamları iş sağlığı ve güvenliği alanında riskli alan olarak nitelendirilebilir. Okul spor aktiviteleri sırasında çocuk ve gençlerin güvenliği için kurum öncelikli olarak bu konuya odaklanmalıdır. Beden eğitimi dersinin ve ya antrenmanın planlama aşamasında güvenlik öncelikli konu olmalıdır. Spor ortamları hareket yoğunluğunun fazla olduğu ortamlardır ve kaza olma riski sporun doğasında vardır. Bu nedenle fiziksel aktivite yapan herkes bu risklerin farkında olmalıdır ve riskleri kabul etmelidir.

1.9. Beden eğitimi ve spor ortamlarında karşılaşılan iş sağlığı ve güvenliği riskleri;

1.9.1. Fiziksel Riskler

Fiziksel riskler spor ortamlarında en sık rastlanan tehlikeler arasındadır. Kaygan ve ıslak zeminler, yetersiz spor kıyafetleri, yetersiz aydınlatma, standartlara uymayan spor ekipmanları ve koruyucu donanım eksiklikleri beden eğitimi ve sporda ciddi yaralanmalara sebep olabilmektedir. Örneğin spor salonunun ısıtma radyatörlerinin uygun malzeme ile kaplanmamış olması, fitness salonunda kullanılan ekipmanların düzenli bakımlarının yapılmamış olması, voleybol sahasının tenis kortuna çok yakın olması, gibi yapısal hatalar ciddi yaralanmalara yol açabilmektedir. Türkiye'de okullarda beden eğitimi ve spor genellikle okul bahçelerinde yapılmaktadır. Spor salonu olan sayısı çok azdır. Bu nedenle beden eğitimi dersleri planlanırken okulun fiziki şartlarına uygun planlama yapılmalıdır.

Okullarda en sık gözlenen fiziksel riskler okul bahçelerine konumlandırılan potalar ve kalelerdir. Bakımsız potalar her zaman için öğrencilerin üzerine düşme riski barındırmaktadır. Okul bahçelerinde bulunan kaleler mutlaka yere sabitlenmelidir. Beden eğitimi derslerinde kullanılan ekipmanların bakımları düzenli yapılmalıdır. Öğrencilerin ve çalışanların fark edeceği konumlara ıslak zemin levhaları gibi tehlikeyi haber veren işaret levhalı konulmalıdır.

Spor branşlarına özgü riskler de fiziksel tehlikelerin önemli bir boyutunu oluşturur. Örneğin futbol ve basketbolda alt ekstremite bağ yaralanmaları, jimnastikte düşmeye bağlı travmalar, yüzmede kaygan zemin kaynaklı düşmeler ve dövüş sporlarında kafa travmaları sık karşılaşılan

yaralanma türleridir. Bu nedenle her branş için özgül risk analizi yapılmalı ve branşa uygun koruyucu ekipman kullanımı zorunlu hale getirilmelidir.

1.9.2. Ergonomik Riskler

Beden eğitimi derslerinde ve antrenmanlarda öğretmen ve antrenörler çok uzun süreler aynı hareketleri tekrarlayabilmektedirler. Uzun ders ve antrenman saatleri boyunca öğretmeler ve antrenörler için tekrarlayan hareketler, yanlış duruş pozisyonları, uzun süreli ayakta çalışma, kronik kas-iskelet sistemi hastalıklarına davetiye çıkarmaktadır. Öğrenciler ve sporcular için de insan fizyolojisine uygun olmayan ortamlarda spor yapmaları ciddi sakatlık risklerini beraberinde getirmektedir. Okul bahçeleri genellikle beton zemin olduğundan öğrencilerin buralarda sakatlanma riski her zaman olmaktadır. Öğrenciler çarpma, düşme, kayma gibi riskler için bilgilendirilmedir.

Uzun süreli mesleki maruziyet sonucunda beden eğitimi öğretmenlerinde bel fıtığı, diz eklem dejenerasyonu, omuz impingement sendromu ve kronik tendinit gibi meslek hastalıkları gelişebilmektedir. Özellikle yıllarca yüksek sesle ders anlatma gerekliliği ses tellerinde nodül oluşumuna yol açabilmektedir. Bu nedenle ergonomik riskler yalnızca anlık sakatlıklar değil, uzun vadeli meslek hastalıkları perspektifinde değerlendirilmelidir.

1.9.3. Çevresel ve biyolojik riskler

Spor salonlarının yetersiz havalandırılması, ortak kullanım alanlarında hijyen konusunda eksiklerin olması, okul gibi kalabalık ortamlarda bulaşıcı hastalıkların yayılmasına neden olabilmektedir. Açık alanda yapılan spor aktivitelerinde de aşırı sıcak ve aşırı nem gibi çevresel faktörler öğrencilerin ve sporcuların sağlığı acısından ciddi riskler oluşturmaktadır. Antrenörler ve öğretmenler hava sıcaklığının yüksek olduğu dönemlerde aşırı efor isteyen uygulamalardan kaçınmalıdır. Özellikle dışarıda ders yapılan okullarda kış aylarında dışarıda ders yapılmaması bunun yerine okul içerisinde teorik derslerle bu dönem geçirilmelidir. Spor salonlarında ise salonun ısıtma sisteminin uygun koşullarda çalışması sağlanmalı, dersten sonra sporcuların veya öğrencilerin okulda derslerine devam edeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Terleyen öğrenciler sıcağa ve soğuğa maruz kaldıklarında hastalığa yakalanma riski ortaya çıkmaktadır.

1.9.4. Psiko-sosyol riskler

Spor ortamları yalnızca fiziksel riskler değil psikolojik riskler de barındırmaktadır. Performans baskısı, rekabet ortamı, uzun antrenman saatleri, beklentinin yüksek olması gibi sebepler spor alanında çalışanlarda stres, kaygı ve tükenmişlik sendromlarına yol açabilir. Okul müdürünün ve ya kulüp yöneticilerinin sizden kesin şampiyonluk bekliyorum ve galibiyet bekliyorum gibi yaklaşımları hem antrenörlerde hem de sporcularda stres ve kaygıyı tetiklemektedir. Psiko sosyal riskler hem öğretmenlerin-antrenörlerin hem de öğrencilerin-sporcuların genel yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum öğretmen ve antrenörlerde motivasyon düşüklüğü ve tükenmişlik gibi sorunlara yol açabilirken öğrencilerde ise okula karşı isteksizlik, ders başarısında düşme gibi sorunlara yol açabilmektedir.

Spor ortamlarında psikososyal risklerin uzun süreli maruziyeti tükenmişlik sendromu, anksiyete bozuklukları ve performans düşüşü ile ilişkilendirilmektedir. Özellikle rekabetçi spor kültüründe "kazanma odaklı" yönetim anlayışı, hem antrenörlerde hem de sporcularda kronik stres düzeyinin artmasına yol açabilmektedir. Bu durum yalnızca psikolojik iyilik halini değil, fiziksel yaralanma riskini de artırmaktadır; çünkü yüksek stres düzeyi dikkat azalması ve karar verme hatalarına neden olabilmektedir.

1.10. Beden Eğitimi ve Sporda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları

Beden eğitimi ve spor alanında etkin bir iş sağlığı ve güvenliği sistemi kurulması kurumlar açısından büyük önem taşımaktadır. Sporcuların ve öğrencilerin yaralanmaları veya hastalanmaları risklerinin yanında kurumlar ortay acıkan bu olumsuzlukların hukuki sonuçlarıyla da yüz yüze kalabilmektedirler. Kurumlar için etkin bir iş sağlığı ve güvenliği sistemi oluşturmak hem kaza risklerini azaltacak hem de hukuki sonuçlardan koruyacaktır.

Etkin bir İSG sistemi yalnızca teknik önlemlerle değil, kurumsal güvenlik kültürünün oluşturulmasıyla sürdürülebilir hale gelir. Spor kurumlarında üst yönetimin güvenlik politikalarını açık biçimde tanımlaması, çalışanların karar süreçlerine katılımını sağlaması ve raporlama mekanizmalarını teşvik etmesi güvenlik kültürünün temel unsurlarıdır. Güvenlik kültürü yerleşmediği sürece risk değerlendirmeleri kağıt üzerinde kalmakta ve uygulamada süreklilik sağlanamamaktadır.

Etkin bir iş sağlığı ve güvenliği sistemi oluşturmak için aşağıdaki uygulamalar büyük önem taşımaktadır;

* Risk değerlendirmelerinin düzenli olarak yapılması
* Spor tesislerinde periyodik bakım ve denetimlerin zamanında yapılması
* Çalışanlara ve öğrencilere iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri verilmesi
* Derslerde veya antrenmanlarda yapılan spora uygun koruyucu ekipmanların kullanılması
* Öğretmen ve antrenörlerin kaza sonrasında iyileşme süresini doğrudan etkileyen ilk yardım konusunda eğitimli olması
* Öğrenciler ve sporcular beslenme konusunda bilgi sahibi olmaları sağlanmalı, spora başlamadan 2-3 saat önce yemek yemeleri konusunda uyarılmalıdır
* Öğrencilerin ve sporcuların sıvı tüketimi konusunda bilgi sahibi olmaları sağlanmalı, spor esnasında ve spor sonrasında yeterli sıvı tüketmeleri konusunda uyarılmalıdır
* Acil durum planlarının hazırlanması ve olası riskler göz önüne alınarak tatbikat yapılması

Bu uygulamalar, spor ortamlarında kazaların ve yaralanmaların önlenmesi, güvenli spor ortamlarının oluşturulması açısından önemli gerekliliklerdir.

SONUÇ

İş sağlığı ve güvenliği çalışmalarının amacı, tüm çalışanları ve çevresindekileri iş kazalarından ve meslek hastalıklarından koruyarak sağlıklı bir çalışma ortamı oluşturmayı sağlamaya çalışmaktır. Sağlıklı bir çalışma ortamı iş yerinin devamlılığı, üretimin artması ve ülke ekonomisinin güçlenmesi için önemli faktörlerdendir. Sağlıklı bir çalışma ortamı oluşturabilmek için işyerlerinde etkin bir iş sağlığı ve güvenliği sistemi oluşturulması gerekmektedir.

Beden eğitimi ve spor alanı, insanların etkileşim içerisinde olduğu, fiziksel aktivitenin yoğun olduğu ve hareketin doğası gereği kaza risklerinin fazla olduğu bir alan olmasında dolayı iş sağlığı ve güvenliği açısından özel önlemler gerektiren bir çalışma alanıdır. Kurumlarda İSG kültürünün benimsenmesi yalnızca yasal bir zorunluluk değil aynı zamanda insani bir sorumluluktur. Beden eğitimi ve sporda iş sağlığı ve güvenliği, yalnızca teknik önlemlerle sınırlı bir konu değildir. Fiziksel çevre düzenlemeleri, çalışanların

ve öğrencilerin bilinçlendirilmesi, etik sorumluluklar ve yönetsel kararlılık etkin bir İSG sisteminin bütünleyici parçalarıdır.

Gelecekte yapılacak çalışmaların, spor ortamlarında iş sağlığı ve güvenliği kültürünün ölçülmesine yönelik ölçek geliştirme araştırmalarına, branş bazlı risk haritalarının oluşturulmasına ve psikososyal risklerin performans ve yaralanma ilişkisi üzerindeki etkisini inceleyen ampirik modellere odaklanması önerilmektedir. Özellikle okul spor ortamlarında nicel ve nitel veri temelli risk analizlerinin artırılması, politika geliştirme süreçlerine bilimsel katkı sağlayacaktır.

Sporun tabana yayılması, kulüplere ve milli takımlara başarılı sporcuların yetiştirilmesi ve sağlıklı bir genç nesil hedefi ancak güvenli ve sağlıklı çalışma ortamlarının sağlanmasıyla gerçekleşebilir. Sağlıklı ve güvenli spor ortamları; bireylerin spora katılımını artırır, öğrencilerin öğrenme motivasyonuna olumlu etki eder, kurumların itibarını yükseltir ve kurumların maruz kalacakları hukuki riskleri azaltır. Beden eğitimi ve spor alnında görev yapan tüm paydaşların iş sağlığı ve güvenliği konusunda bilinçlenmesi, eğitim programlarının yayınlaştırılması ve 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanununa uygun uygulamaların hayata geçirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Cheng, T. C. A., Caponecchia, C., & O'Neill, S. (2022). Workplace safety and future and emerging ways of work: A systematic literature review. Safety science, 155, 105873.

Flayeh, H.H. (2009). Occupational safety and risk consepts. Journal of Occupational safety Studies, 3(1),22-30

Fuller, C. W. (2007). Managing the risk of injury in sport. *Clinical Journal of Sport Medicine, 17*(3), 182–187.

Gabbett, T. J. (2016). The training—injury prevention paradox. British Journal of Sports Medicine, 50(5), 273–280.

Gabbett, T. J. (2016). The training–injury prevention paradox: Should athletes be training smarter and harder? *British Journal of Sports Medicine, 50*(5), 273–280.

Haidarravy, S., Apni, A. A., & Safrizal, H. B. A. (2023). Occupational safety and health: A systematic literature review (SLR). Indonesian journal of contemporary multidisciplinary research, 2(4), 625-642.

ILO. (2011). Occupational Safety and Health Management Systems. Geneva: International Labour Organization.

Micheli, G. J., Cagno, E., & Calabrese, A. (2018). The transition from occupational safety and health (OSH) interventions to OSH outcomes: An empirical analysis of mechanisms and contextual factors within small and medium-sized enterprises. International Journal of environmental research and public health, 15(8), 1621.

Özkeskin, M., & Turhan, FH (2025). Fine-Kinney Yöntemiyle Olimpik Yüzme Havuzlarının Riskleri ve Tehditleri. *Avrasya Spor Bilimleri ve Eğitim Dergisi* , *7* (2), 230-249.

Özkılıç, Özlem (2005), İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri, TİSK Yayınları, http://www.tisk.org.tr/ yayınlar.asp?sbj=ic&id=1395, 26.12.2005.

Reason, J. (1997). *Managing the risks of organizational accidents.* Ashgate Publishing.

Sunay, H. (Ed.). (2024). Spor Tesislerinin Planlanması ve İşletme. Akademisyen Kitabevi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. Mevzuat.gov.tr/mevzuatNo=6331 Erişim:28.01.2026

TMMOB, 2011., 11.Dönem Çalışma Raporu.tmmob.org.tr/yayin/tmmob-11-donem-çalışma-raporu Erişim: 28.01.2026

WHO. (1995)Occupational healt: A manual for primary healty care workers.

BAĞIMLILIĞIN TEDAVİSİNDE BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN ETKİSİ

Nuray YİĞİTER

- Kurum Bilgisi: İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Malatya /TÜRKİYE
- ORCID: 0000-0001-5734-9586
- Mail: nuraydoogan@hotmail.com

Faruk AKÇINAR

- Kurum Bilgisi: İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, Malatya/TÜRKIYE
- ORCID: 0000-0003-2751-1753
- Mail: farukcinar@inonu.edu.tr

GİRİŞ

Bağımlılık, kişinin ortaya çıkan tüm olumsuz sonuçlara rağmen belirli bir davranışı sürdürme isteğini denetleyememesi ya da bu davranışı sonlandıramaması şeklinde ifade edilmektedir. Bağımlılık, çoğu zaman fark edilenden çok daha yaygın olup yaşamın birçok alanında kendini gösteren ve bireysel olduğu kadar toplumsal düzeyde de ciddi biçimde ele alınması gereken bir sorun hâline gelmiştir (Kısaç, Aydın & Erzen, 2024). Bağımlılık, etkileri bireyin sınırlarını aşarak aileyi ve toplumu da kapsayan ciddi bir halk sağlığı problemi niteliği taşımaktadır. Her ne kadar tedavi ve korunma çalışmaları temel bir yere sahip olsa da, madde bağımlılığı süreci çoğunlukla çok boyutlu ve tekrar eden bir seyir izlemekte; tedavi sonrasında ortaya çıkan nüksler ve iyileşme çabaları bireysel psikolojik özellikler ile çevresel faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Yolcu, 2025). Bağımlılık sürecinde bireylerin, yaşadıkları sorunları inkâr etmeye yönelik savunma mekanizmalarını yoğun biçimde kullandıkları ve bu nedenle problemlerle doğrudan yüzleşmekten kaçındıkları görülmektedir. Öte yandan, bağımlılığın ortaya çıkışı ve sürdürülmesinde depresif durumların göz ardı edilmemesi gerektiği; terapötik çalışmalarda yalnızca başvuru şikâyetlerine odaklanmak yerine, altta yatan temel çatışmaların ve benzer yaşantı örüntülerinin ele alınmasının önem taşıdığı belirtilmektedir. Uzun dönemde bağımlılığın, bireyin psikolojik işlevselliğinde ve kişilik özelliklerinde belirgin değişimlere neden olduğu; sabır, güven, umut ve kişilerarası bağ kurma gibi temel duygusal yetilerin zayıflamasıyla sonuçlandığı ifade edilmektedir. Bu tür kayıplar, bireyin sosyal ilişkilerini ve yaşam uyumunu olumsuz yönde etkilerken, tedaviye uyumu zorlaştırmakta ve tekrar riskini artırmaktadır (Karaaziz & Çakıcı, 2019).

Kuramsal ve uygulamalı yaklaşımlar, bireylerin bağımlılığa yönelmesinde anlam arayışı ya da yaşanan manevi eksikliğin önemli bir etken olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, bağımlılık tedavi süreçlerinde bireyin manevi gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması, daha bütüncül ve etkili bir müdahale yaklaşımının geliştirilmesine katkı sağlamaktadır (Aslan,2024). Bağımlılık tedavisinde hastalara sunulan çeşitli terapötik stratejiler mevcuttur (Angres, Bettinardi, 2008). Farmakolojik olmayan yaklaşımlar arasında bilişsel davranışçı terapi (BDT), motivasyonel görüşme, akran destek grupları, farkındalık temelli nüks önleme (MBRP), psikoeğitim ve yoga, akupunktur ve ses terapisi gibi bütünsel terapiler yer almaktadır. Yenilikçi ve kapsamlı bir şekilde araştırılmış bir strateji ise,

tekrarlama riskini azaltmak için son teknoloji ürünü sanal gerçeklik teknolojisini kullanmayı içererek bağımlılık müdahalesi ve önleme alanında devrim yaratmaktadır. Kişisel özellikler, sosyal dinamikler ve daha geniş çevresel faktörler arasındaki karmaşık etkileşimi anlamak, tedavi gören gençler arasında nüksün gelişimsel yörüngelerini anlamak için çok önemlidir (Tabugan, Bredicean, Anghel ve ark., 2025). Bilişsel davranışçı terapiyi standartlaştırılmış rehabilitasyon protokollerine entegre ederek, politika yapıcılar ve sağlık hizmeti sağlayıcıları bağımlılık tedavi hizmetlerinin genel etkinliğini artırabilirler (Ibragim, Issatayeva, Kuanzhanova ve ark., 2025). Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Anayasa'sının "*Gençlik ve Spor" başlıklı 58'inci maddesinde; gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.*" ifadesine yer vererek bu tehlikenin farkında olduğunu ve konuya önem verdiğini en üst seviyede göstermiş ve gençlerin alkol, sigara, diğer bağımlılık yapıcı maddeler ve kumar gibi tehdit unsurları içeren durumlara karşı korunmalarını devletin görevlerinden birisi olarak kabul etmiştir (Işik, 2013).

Resim.1.

tr-static.eodev.com. (t.y.). *Bağımlılık görseli* [Çevrimiçi görsel].

Bilişsel davranışçı terapi (BDT), bağımlılık bozukluklarının tedavisinde yaygın ve etkili biçimde kullanılan bir yöntem olmayı sürdürmekle birlikte, madde kullanım bozukluğu ve davranışsal bağımlılıkların tedavi süreçlerinde görece yüksek tedavi terk oranlarının görülmesi dikkat çekici bir sorun olarak öne çıkmaktadır (Chrétien, Giroux, Smith ve ark., 2025).

Bağımlılık ve Beyin Ödül Sistemi

Bağımlılık kavramı, kökenini Latince *addictio* sözcüğünden almakta olup uzun süredir farklı disiplinlerin ilgi alanında yer almaktadır. Tarihsel süreçte bu terim; bir durumu terk edememe, güçlü bir bağlılık gösterme ya da zamanla alışkanlığa dönüşen olumlu ya da olumsuz davranışları ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Güncel yaklaşımlar ise bağımlılığı, bireylerde hastalık benzeri bir tablo oluşturan ve kontrol edilmesi güç, yoğun dürtülerle karakterize edilen; belirli maddelere ya da davranış örüntülerine yönelme durumu olarak ele almaktadır. Fiziksel egzersiz, beta-endorfin, serotonin, dopamin ve katekolaminler gibi çeşitli nörokimyasal maddelerin salınımını artırarak beynin ödül sistemini olumlu yönde etkilemektedir. Bu nörobiyolojik etki sayesinde egzersizin, yaşlanmaya bağlı bilişsel gerilemeyi sınırlandırdığı; bellek, dikkat, bilişsel işlem hızı ve yürütücü işlevlerde belirgin gelişmeler sağladığı ifade edilmektedir. Fiziksel egzersizin, bağımlılık oluşturan maddelerle benzer nöral ödül devrelerini harekete geçirerek dopaminerjik aktiviteyi artırdığı bilinmektedir. Bu özellik, özellikle bağımlılık sürecinin erken evrelerinde egzersizin madde kullanımına yönelmeye karşı işlevsel bir seçenek olarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Böylece bireylerin bağımlılık yapıcı maddelere karşı duyarlılıklarının azalmasına ve koruyucu bir etki oluşmasına katkı sağlanabilmektedir (Demirdel, Aşkın, Çıtlak ve ark., 2021).

Farmakolojik tedaviler, bağımlılık yapan maddelerin veya davranışların isteklerini, yoksunluk belirtilerini ve pekiştirici etkilerini azaltmak için beyindeki belirli nörotransmitterleri hedef alarak çalışır (Tabugan, Bredicean, Anghel ve ark., 2025).

Hafıza ve öğrenmeyi, motivasyonu, kontrolü ve karar vermeyi etkileyen ödül devrelerindeki ortak yollar, bağımlılık sürecinde de rol oynar. Ödül sistemi, öğrenme ve bellek süreçleri, motivasyon ile karar verme işlevlerinde belirgin bozulmalar gösteren bağımlı beyin yapısı, tek yönlü müdahalelerden ziyade bütüncül bir tedavi anlayışını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda bağımlı bireylerin tedavisinde fiziksel, psikososyal ve ruhsal yaklaşımların yanı sıra, birçok olguda farmakolojik uygulamaların da birlikte ele alınması gerekmektedir (Angres & Bettinardi, 2008).

Araştırma bulguları, düzenli olarak sürdürülen fiziksel aktivitenin duygu durum üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu, anksiyete belirtilerini azaltabildiğini ve bilişsel süreçleri desteklediğini; bu yönüyle söz konusu sorunların olumsuz etkilerinin hafifletilmesine katkı sağlayabileceğini ortaya

koymaktadır. Nitekim Erickson ve arkadaşlarının çalışmasında, fiziksel aktivite düzeyi yüksek bireylerde prefrontal korteks ve hipokampus hacimlerinin daha büyük olduğu ve bu yapısal özelliklerin ileri yaştaki bireylerde daha iyi bilişsel performansla ilişkili olduğu rapor edilmiştir (Rahmati, Lee & Yon, 2024).

Beden Eğitimi ve Spor

Beden eğitimi ve spor, bireyin gelişimini çok yönlü biçimde destekleyen eğitim alanlarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu alan, sadece fiziksel gelişimi değil; aynı zamanda bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişim boyutlarını da kapsayarak bireyin bütüncül gelişimine katkı sağladığı belirtilmiştir. Eğitim süreci ise yalnızca akademik bilginin aktarımıyla sınırlı görülmemiş; bireyin yaşam boyu öğrenme becerileri kazanmasını, toplumsal uyum kapasitesini geliştirmesini ve sağlıklı yaşam davranışlarını benimsemesini içeren kapsamlı bir gelişim süreci olarak da ele alınmıştır (Yıldız, 2025).Farklı bir araştırmada ise yine aynı şeylerin ele aldığı görülmektedir. Beden eğitimi ve spora yönelik öğretim programının temel hedefi, bireylerin ilerleyen eğitim kademelerine hazırlanmasını sağlamak ve bu süreçte çeşitli yeterlilikler kazandırmaktır. Program kapsamında; yaşam boyu sürdürülebilecek hareket alışkanlıkları, sağlıklı yaşam davranışları, ilgili temel bilgi ve uygulama stratejileri ile birlikte bireysel sorumluluk alma, sosyal etkileşim ve eleştirel düşünme gibi becerilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda bireylerin hem akademik hem de kişisel gelişimlerini destekleyen bütüncül bir yapı hedeflenmektedir (Bingölbalı & Kızılkaya, 2025).

Beden eğitimi ve sporun, sosyal ve fiziksel gelişimi gibi birçok disiplinin gelişimini sağlayarak insan hayatında önemli bir yer almaktadır. Beden eğitimi ve spor aktivitelerinin bireylere sağladığı faydaları yüksek düzeyde ve uzun vadede gerçekleştirmek için bireylerin bu ders ve aktivitelere katılımı önemlidir (Gökçen & Karataş, 2023). Beden Eğitimi dersini alan, kaynaştırma öğrencilerin fiziksel, psikomotor, zihinsel, toplumsal ve duyuşsal alanlarını olumlu yönde gelişmelerini hedefleyen düzenli fiziksel aktivitelerini içermektedir. Beden Eğitiminin rekreatif amaçlı olmasının yanı sıra sportif aktivitelerine bedensel, sosyal katkılarının ve zihinsel olarak da bireylerin kaygı düzeylerinde etkili olduğu belirtilmiştir (Demir, Güllü & Akçınar, 2019).

Bağımlılığın Tedavisinde Beden Eğitimi Ve Spor

Bağımlılıkla mücadelede birçok tedavi yöntemi geliştirilip ve denenmektedir. Psiko-eğitim, sosyal destek ve ilaç tedavisi gibi unsurları içeren yaygın tedavi programlarına rağmen, madde kullanım bozukluğu olan bireylerin en az %60'ı tedaviden sonraki bir yıl içinde tekrar etme eğilimindedir, bu da tedaviye yönelik yenilikçi yaklaşımlara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Araştırmalar, fiziksel aktivite düzeylerinin genellikle madde kullanım bozukluklarıyla zıt olduğunu göstermektedir. Mekanik olarak, fiziksel zindeliği geliştirmeyi veya sürdürmeyi amaçlayan planlı, organize ve tekrarlanan vücut hareketi olarak tanımlanan fiziksel egzersizin, bağımlılık yapıcı maddelerle mücadele etmede yardımcı olabileceği tespit edilmiştir. Başka bir deyişle; bağımlı olan bireylerde olumsuz duygularını azaltarak ve olumlu duygularını artırarak tekrar etme olasılığını spor yaparak azaltabileceği gösterilmektedir (Fischetti, Cataldi & Greco, 2020).

Fiziksel aktivitenin çok sayıda sağlık faktörü üzerindeki etkisi nedeniyle, bazı çalışmalar spor ve beden eğitimi "çoklu ilaç" olarak nitelendirmektedir; çünkü şu anda sağlığın bu kadar çok yönüne etki edebilecek farmakolojik bir tedavi bulunmamaktadır ve beden eğitiminin (fiziksel aktivite) uygulamasının az sayıda yan etkisi vardır. İnsanların yaşamları üzerindeki etkisi, yalnızca yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için değil, aynı zamanda bağımlılıklar gibi bazı patolojilerin kombine tedavilerinde önleyici ve etkili bir faktör olarak da önemlidir. Fiziksel egzersizin sigara, alkol ve/veya uyuşturucu bağımlılığı gibi sorunlar üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalardan elde edilen klinik kanıtlar, sporun uyarıcı kullanımını doğrudan etkileyebileceğini ve yoksunluk belirtilerini azaltabileceğini belirtmektedir (Castillo-Viera, Gago-Valiente & Gimenez-Fuentes, 2022). Potansiyel olarak risk altında olan gençlerin sağlıklı ortamlara katılımını sağlayan projelerin geliştirilip ilerletilmesi önemli rol oynar. Bu tür girişimler, gençlerin olumlu yaşam deneyimleri kazanmalarına, iletişim ve sosyalleşme becerilerini geliştirmelerine ve hem ruhsal hem de fiziksel açıdan sağlıklı bir gelişim süreci izlemelerine katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda, uygun beden eğitimi ve spor olanaklarının oluşturulmasına yönelik uygulamalara öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşımın etkinliği, Tyumen Devlet Üniversitesi'nde uygulanan beden eğitimi modeli kapsamında elde edilen deneyimlerle de desteklenmektedir. Söz konusu model; özel seçmeli dersler, stajyerlerin fiziksel uygunluk testleri, ders içi ve ders dışı etkinliklerin bütünleştirilmesi, Öğrenci Spor Kulübü Derneği'ne katılım ve GTO Kompleksi gibi çeşitli uygulamaları içermektedir. Uygulama

sonuçları, üniversitedeki toplam öğrenci nüfusunun yaklaşık %7,5'ini oluşturan potansiyel risk grubundaki öğrenciler üzerinde modelin olumlu etkiler oluşturduğunu göstermiştir. Erişilebilirliği yüksek ve işlevsel nitelikte tasarlanan bu beden eğitimi ve spor modeli, gençlerin kendi sosyal çevrelerinde sağlıklı yaşam değerlerini benimsemelerine katkı sağlarken, aynı zamanda riskli alışkanlıklara yönelik olumsuz tutumların güçlenmesine de dolaylı biçimde destek olmaktadır. Bu durum, spor temelli müdahalelerin gençlerin değer sistemi ve yaşam tarzı üzerinde sürdürülebilir ve koruyucu etkiler oluşturabileceğini ortaya koymaktadır (Yagudina, 2017).

Resim.2

Yandex. (2026). *Bağımlılık tedavisinde spor görselleri*

Araştırma sonuçlarında aerobik-anaerobik egzersizler, dirençli egzersizler, denge egzersizleri, grup egzersizleri, Yoga ve Tai-Chi vb. egzersizler tavsiye edilmektedir. Temeli çok eskilere dayanan Yoga, Zihin-

Beden Egzersiz eğitimleri (Mind-body Exercises-MBE) günümüzde beden ve zihin sağlığını koruyarak için uygulanmaktadır. Aerobik egzersiz üzerine gerçekleştirilen bir araştırmada, aerobik egzersizler ile voleybol ve badminton gibi takım sporlarının birlikte uygulandığı bir egzersiz programı oluşturulmuştur. Çalışmaya 23 erkek ve 15 kadından oluşan toplam 38 madde bağımlısı birey dâhil edilmiş ve katılımcılar en az iki ay süresince haftada üç gün egzersiz programına katılmıştır. Programı tamamlayan 20 katılımcı üzerinden yapılan değerlendirmelerde, bireylerin büyük bir bölümünde oksijen alım kapasitesinde ortalama %10 oranında artış meydana geldiği rapor edilmiştir (Demirdel, Aşkın, Çıtlak ve ark., 2021).

Bağımlılığın Tedavisinde Fiziksel Aktivitenin Etkisi

Madde kullanım bozukluklarının hem nörobiyolojik hem de psikososyal boyutlarına ilişkin bilgi birikiminin artması, tedavi yaklaşımlarının daha bütüncül biçimde ele alınmasına yol açmış; bu süreçte fiziksel aktivite gibi tamamlayıcı uygulamalara yönelik ilginin giderek güçlendiği belirtilmiştir. Fiziksel aktivitenin, iyileşme sürecinde birden fazla biyolojik ve davranışsal mekanizma üzerinden etkide bulunarak çok boyutlu bir destek sağladığı belirtilmektedir. Bulgular, düzenli olarak sürdürülen fiziksel aktivitenin nöroplastik süreçleri güçlendirdiğini ve madde kullanım bozukluğu olan bireylerde sıklıkla işlevsel dengesizlik gösteren beyin ödül devrelerinin düzenlenmesine katkı sunduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışmalar, egzersizin dopaminerjik sistem ve beyin kaynaklı nörotrofik faktör (BDNF) üzerindeki etkileri sayesinde yoksunluk belirtilerini hafiflettiğini, maddeye yönelik isteği azalttığını ve duygu durumunu olumlu yönde etkileyerek madde bağımlılığı tedavisinde tamamlayıcı bir seçenek olarak ele alınabileceğini ortaya koymaktadır (Calcini, Bolcato, Tronconi, & ark. 2025).

Düzenli fiziksel aktiviteye katılan bireylerde madde kullanımına yönelme oranlarının daha düşük olduğunu, özellikle ergenlik döneminde sürdürülen egzersiz alışkanlığının alkol ve madde kullanımına karşı koruyucu bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra egzersiz, düşük maliyetli olması, kolay ulaşılabilir bir müdahale seçeneği sunması ve sağlık sistemi üzerinde ek bir ekonomik yük oluşturmaması gibi avantajlara sahiptir. Yan etkilerinin sınırlı olması ya da çoğu zaman hiç görülmemesi, egzersizi etkili ve güvenli bir tedavi destek unsuru hâline getirmektedir. Araştırmalarda, fiziksel aktivitenin madde bağımlılığı sürecinde yeniden madde kullanımını azaltmaya yardımcı olduğu; stres düzeylerini düşürdüğü, anksiyete ve depresif

belirtilerin hafiflemesine katkı sağladığı, yaşam kalitesini yükselttiği ve maddeye yönelik yoğun isteği azaltabildiği belirtilmiştir (Demirdel, Aşkın, Çıtlak, ve ark.2021). Davranışsal açıdan değerlendirildiğinde, düzenli fiziksel aktiviteye katılan bireylerin sigara kullanımından uzak durma, alkol tüketimini sınırlama ve daha sağlıklı yaşam alışkanlıkları geliştirme eğiliminde oldukları görülmektedir. Psikolojik boyutta ise fiziksel aktivitenin depresyon ve anksiyete belirtilerini hafiflettiği, bireyin kendine olan yeterlilik algısını güçlendirdiği ve sosyal etkileşimi artırarak yalnızlık hissi ile sosyal dışlanmayla başa çıkmayı kolaylaştırdığı ifade edilmektedir (Acar, Yakşi, Yanardağ, 2025).

Fiziksel aktiviteye düzenli katılım, günlük hayata yeniden entegrasyona yardımcı olur (Köhlerová, Fišerová, Páv, 2024). Çeşitli araştırmalardan elde edilen bulgular, gençler ve ergenler arasında fiziksel aktivite, egzersiz ya da spor odaklı müdahalelerin uygulanmasının, farklı psikoaktif maddelerin kullanımının önlenmesi ve bazı durumlarda kullanımın sonlandırılması açısından olumlu sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmalarda yer alan bir müdahale çalışmasında, Hollandalı ergenlerle yürütülen uygulama sonrasında deney grubundaki bireylerde alkol, esrar ve diğer yasa dışı maddelerin kullanım sıklığında anlamlı düşüşler rapor edilmiştir. Benzer biçimde, başka bir çalışmada da söz konusu maddelerin kullanımında azalma saptanmasının yanı sıra tütün tüketiminde de gerileme gözlenmiş, bu etkinin özellikle kadın katılımcılar arasında daha belirgin olduğu ifade edilmiştir (Carrellán, Robles, Giménez, & ark. 2025). Aynı zamanda bireyin hem bedensel hem de bilişsel işlevleri üzerinde olumlu etkiler oluşturan önemli bir bileşen olmaktadır. Bununla birlikte fiziksel aktivitenin, ilerlemiş olan yaşlarda bilişsel gerilemenin yavaşlatılmasına katkı sağladığı; yetişkinlerde fiziksel ve zihinsel sorunların önlenmesine, sosyal ve ilişkisel becerilerin geliştirilmesine de destek olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, çeşitli psikopatolojik durumlar ile nörodejeneratif hastalıkların tedavi süreçlerinde, fiziksel aktivitenin alternatif ve tamamlayıcı bir yaklaşım olarak önemli bir rol üstlendiği vurgulanmaktadır (Çapuk, 2023).

Fiziksel aktivite öte yandan farklı teknolojik bağımlılıkları önlemek içinde etkili bir araç olabilir. Hareketsiz bir yaşam tarzının hem fiziksel hem de zihinsel sağlık üzerindeki ciddi olumsuz etkileri nedeniyle, fiziksel aktiviteye (FA) katılmak, sağlıklı bir yaşam tarzını sürdürmede ve genel refahı iyileştirmede önemli bir rol oynamaktadır (Rodríguez, Fernández, Trujillo, 2025).

SONUÇ

Bağımlılığın çok boyutlu bir olgu olduğunu ve yalnızca madde kullanımıyla sınırlandırılamayacak biyolojik, psikolojik ve sosyal süreçler içerdiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalar bağımlılığın bireysel düzeyde psikolojik işlevsellikte bozulmalara yol açmasının yanı sıra aile ve toplum üzerinde de önemli olumsuz etkiler yaratan ciddi bir halk sağlığı sorunu olduğunu göstermektedir.

Erken çocukluk döneminden başlayarak okul yıllarında sürdürülen beden eğitimi ve spor etkinliklerinin, bireylerin zararlı madde kullanımından korunmasında etkili olabilmektedir. Bu kapsamda, bağımlığın tedavisinde yalnızca tıbbi müdahalelere odaklanmak yeterli görülmemekte; bireylerin sağlıklı yaşamı destekleyen fiziksel aktivitelere yönlendirilmelidir. Özellikle düşük maliyetli ve erişilebilir spor uygulamalarının, koruyucu yaklaşımın bir parçası olarak sürece dâhil edilmelidir. Özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde kazanılan düzenli fiziksel aktivite alışkanlıklarının, alkol, tütün ve diğer psikoaktif maddelerin kullanımına karşı koruyucu bir etki sağladığı; müdahale programlarının ise madde kullanım sıklığını azaltabildiği dikkat çekicidir. Bu bağlamda beden eğitiminin(fiziksel aktivitenin), bağımlılık tedavi ve önleme süreçlerinde tamamlayıcı bir müdahale aracı olarak önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Araştırmalarda düzenli fiziksel aktivitenin nöroplastisiteyi desteklediğini, ödül sisteminde dengeleyici bir rol oynadığını ve dopaminerjik düzenleme ile madde isteği ve duygu durum bozuklukları üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Ayrıca fiziksel aktivitenin depresyon, anksiyete ve stres düzeylerini azaltması; öz yeterlilik algısını, sosyal uyumu ve yaşam kalitesini artırması, bağımlılık sürecinin psikososyal boyutları açısından da koruyucu ve destekleyici bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

Acar, G. A., Yakşi, N., & Yanardağ, R. (2025). Adölesanlarda Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanımı Sıklığı ve Fiziksel Aktivite ile Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Niğde Tıp Dergisi*, (3), 85-98.

Angres, D. H., & Bettinardi–Angres, K. (2008). The disease of addiction: Origins, treatment, and recovery. *Disease-a-month*, *54*(10), 696-721.

Aslan, B. (2024). *Bağımlılık ve maneviyat düzeyinin tedavide kalma süresi arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi].

Bingölbalı, A., & Kızılkaya, A. (2025). 1980 Sonrası Eğitim Politikaları ve Beden Eğitimi. *Beden Eğitimi ve Sporun Pedagojik Dönüşümü: Tarihsel Süreçten Türkiye*, 51.

Carrellán, J. Á. M., Robles, M. T. A., Giménez-Fuentes-Guerra, F. J., & Macías, M. R. (2025). Educational Interventions Through Physical Activity for Addiction Prevention in Adolescent Students—A Systematic Review. *Education Sciences*, *15*(3), 348.

Calcini, G., Bolcato, V., Tronconi, L. P., & Basile, G. (2025). Efficacy and Clinical Application of Physical Activity in Substance Use Disorder Rehabilitation: A Review on Mechanism and Benefits. *Physiologia*, *5*(1), 7.

Castillo-Viera, E., Gago-Valiente, F. J., Gimenez-Fuentes-Guerra, F. J., Abad-Robles, M. T., & Moreno-Sanchez, E. (2022). Physical activity programmes in the treatment of addictions: A systematic review. *Applied Sciences*, *12*(18), 9117.

Chrétien, S., Giroux, I., Smith, I., Jacques, C., Ferland, F., Sévigny, S., & Bouchard, S. (2025). Emotional regulation in substance-related and addictive disorders treatment: A systematic review. *Journal of gambling studies*, 1-96.C

Çapuk, H. (2023). [Bağımlılığın Tedavisinde Fiziksel Aktivitenin Rolü]. M. Uçar & F. Mirze (Ed.), *Sağlık ve spor alanında güncel yaklaşımlar* (ss. xx–xx). Efe Akademik Yayıncılık.

Demirdel, E., Aşkın, B. G., Çıtlak, B., & Zorlu, F. Z. (2021). Madde bağımlılığı tedavisinde egzersiz. *Türkiye Sağlık Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 51-62.

Demir, A., Güllü, B., & Akçınar, S. (2019). *Bölüm başlığı*. In S. Düz & K. Kurak (Ed.), *Kitap adı* (1. bs.). Gece Kitaplığı

Fischetti, F., Cataldi, S., & Greco, G. (2020). Multilateral methodology in physical education improves coping skills, resilience and physical fitness in drug addicts. *Journal of Human Sport and Exercise*, *15*(2), 367-379.

Gökçen, V., & Karataş, S. 2023. Beden eğitimi ve spor dersi öğretmenlerinin eğitim yöneticiliğine ilişkin görüşleri. *EDUCATIONE*, *2*(1), 1-27.

Ibragim, A., Issatayeva, B., Kuanzhanova, K., Mandykayeva, A., & Mambetalina, A. (2025). Alkol kullanım bozukluğu, uyuşturucu bağımlılığı, kumar bağımlılığı ve bağımlılık ilişkisi olan bireylerin psikolojik rehabilitasyonu. *Acta Psychologica* , *257* , 105052.

Işik, M. (2013). *Madde kullanımı ve stratejik iletişim*. Paradigma Akademi.syf.1.

Karaaziz, M., & Çakıcı, E. (2019). Bağımlılık kavramının pozitif psikoterapi perspektifinden değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *20*, 108-111.

Kısaç, İ., Aydın, D., & Erzen, E. (2024). *Bağımlılık ve bağımlılıklarla mücadele* (1. bs.). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Köhlerová, M. Z., Fišerová, Z., & Páv, M. (2024). Physical activity habits and their effects on quality of life in patients with addiction: data from the Czech Republic. *Current Psychology*, *43*(4), 3150-3157.

Rahmati, M., Lee, S., Yon, D. K., Lee, S. W., Udeh, R., McEvoy, M., ... & Smith, L. (2024). Physical activity and prevention of mental health complications: An umbrella review. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *160*, 105641.

Tabugan, D. C., Bredicean, A. C., Anghel, T., Dumache, R., Muresan, C., Corsaro, L., & Hogea, L. (2025). Novel Insights into Addiction Management: A Meta-Analysis on Intervention for Relapse Prevention. *Medicina*, *61*(4), 619.

tr-static.eodev.com. (t.y.). *Bağımlılık görseli* [Çevrimiçi görsel]. Eodev.com. https://tr-static.eodev.com/files/d20/f7c2ab158730b0897e993ca2672f05f6.png (Erişim tarihi: 14 Aralık 2025)

Yagudina, E. S. (2017). Early drug addiction prevention service based on physical education and sports tools. *Theory and Practice of Physical Culture*, (12), 13-13.

Yandex. (2026). *Bağımlılık tedavisinde spor görselleri*. Yandex Görseller. https://yandex.com.tr/gorsel/search?lr=103867&source=serp&stype=image&text=ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1k%20tedavisinde%20spor%20g%C3%B6rselleri

Yıldız, R. (2025). Beden Eğitimi Ve Spor Eğitiminin Eğitsel Ve Sosyal Önemi. *Spor Biliminde Eğitimsel Konular*, 71.

Yolcu, T. (2025). Bağımlılıkla Mücadelede Siyasi Partilerin Politika Önerileri: 2023 Seçimlerine Yönelik İnceleme. *TESAM Akademi Dergisi*, *12*(1), 481-513.